

Педагогічний вісник

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОШУК ОСВІТЯН ЧЕРКАЩИНИ (фотоколаж виставки)

Засновник журналу:
**Черкаський обласний інститут
 післядипломної освіти педагогічних
 працівників**
 ***

Ресстраційне свідоцтво
 ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018
 ***

Журнал видається з березня 1995 року
 щоквартально
 ***

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
 обласний інститут післядипломної освіти
 педагогічних працівників Черкаської обласної
 ради", кандидат педагогічних наук,
 заслужений працівник освіти України, доцент
 (головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
 з науково-методичної роботи інституту,
 доктор педагогічних наук, старший науковий
 співробітник (науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
 незалежного оцінювання та моніторингу
 якості освіти інституту, кандидат
 педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, в.о. директора Інституту
 модернізації змісту освіти МОН України, доктор
 педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
 педагогічних наук

Т.К.Андрюшенко, доктор
 педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
 педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, доктор філософських наук,
 доцент

Н.М.Степанова, кандидат
 філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
 педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
 педагогічних наук
 ***

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**
 ***

Думка редакції не завжди збігається з
 думкою автора
 ***

Редакція рукописів не рецензує і авторам
 не повертає
 ***

За достовірність фактів, цитат, власних
 імен, географічних назв та інших
 відомостей відповідають автори
 публікацій
 ***

Рекомендовано до друку
 вченою радою ОІПОП
 Протокол № 2 від 16.04.2019
 Підписано до друку 20.04.2019

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,5

Зам.№1522

Тираж 1000 пр.
 ***

Адреса редакцій:
 18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Науково-методичний журнал

Зміст

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Підоплічко М.Д. Аналіз проведення XXIV обласної
 виставки "Інноваційний пошук освітян Черкащини".....2
Освітня Черкащини отримали нагороди міжнародної
 виставки.....6
 LIX всеукраїнська учнівська олімпіада з математики...8

НАУКА - ШКОЛИ

Лісова Н.І. Проекти спільного успіху в умовах
 реформування.....9
Коновальчук В.І. Роль і значення довіри в освітній
 взаємодії.....12
Андрюшенко Т.К. Інноваційна культура педагога
 через призму особистісних якостей.....15
Теслюк П.В. Роль символу у глибокій діагностико-
 корекційній роботі психолога.....17

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Крижанівський В.В. Використання компетентісно
 орієнтованих завдань на уроках географії.....20
Безпоясний Б.С. Scratch: творчість, програмування,
 робототехніка.....22
Галушко М.І. Формування готовності до оволодіння
 навичками письма у дітей з порушеннями
 інтелектуального розвитку.....25
Бобер Т.Б. Сучасні методи розвитку мовної
 компетенції учнів під час підготовки до ДПА з
 української мови. Методичні матеріали до уроку
 української мови із використанням QR-кодів.....29
Марченко Л.М. "Подорож в лексичний нут".
 Розробка уроку-квесту для учнів 5 класу.....35
Шуміленко Н.А. Вивчення повісті Михайла
 Стельмаха "Гуси-лебеді летять". Методичний матеріал
 для проведення літературної гри. 7 клас.....38
Коврова Є. Б. Необхідні умови соціалізації дитини у
 позанавчальній діяльності.....40
Терещенко Л.Д. Роль традицій у побудові
 організаційної культури в Шевченківській
 спеціалізованій школі-інтернаті.....43
Моляка І.М., Моцак Т.М. Відчуті - пережити -
 створити. Розробка інтегрованого уроку-дії
 із зарубіжної літератури та англійської мови із
 використанням STEM - технологій.....46
Онищенко Т.С. Виховання середовищем.....50
Сальваровський Я.Р. Формування математичних
 компетентностей на уроках географії.....54
Пономаренко В.С. Вплив магнітного поля на живі
 організми. Розробка уроку-конференції для
 учнів 11 класу.....57
Уланович Г.В. Кейс-метод як важливий інструмент
 творення підприємницької компетентності.....61
Томічек Г.В. Розвиток комунікативних здібностей
 дітей через театралізацію.....65
Склярченко О.А. Використання інтерактивних форм
 і видів робіт на уроках.....69
Крамська Т.К. "Байка - джерело мудрості". Розробка
 позакласного заходу із зарубіжної літератури
 для учнів 6 класу.....71
Пінішкевич Л.І. Цілісність форми і декору, симетрія
 рівновага, декоративна форма. Розробка уроку з
 образотворчого мистецтва. 5 клас.....74
Сименюк Н.О. Сонце, повітря і вода - наші найкращі
 друзі. Розробка заняття для дітей дошкільного віку....76

РОЗРОБКИ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ

Порожня О.П. "Канівський біль Чорнобиля".
 літературний проект за творами канівських авторів
 з елементами презентації для учнів 10-11 класу.....78
Кобзар С.Є. День народження землі. лицарський
 турнір для середнього шкільного віку.....83
Бур'ян Л.П. Мамо, хай святиться ім'я твоє! Розробка
 виховного заходу для учнів початкових класів.....85
Бугрій О.І. Сімейний урок. Розробка родинного свята
 для учнів 4 класу.....87

Педагогічний вісник, №2, 2019

М.Д.Підоплічко,

завідувач відділу перспективного педагогічного досвіду комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

АНАЛІЗ ПРОВЕДЕННЯ ХХІV ОБЛАСНОЇ ВИСТАВКИ "ІННОВАЦІЙНИЙ ПОШУК ОСВІТЯН ЧЕРКАЩИНИ"

Відповідно до наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 15.01.2019 № 5 "Про проведення ХХІV обласної виставки "Інноваційний пошук освітян Черкащини" та з метою розвитку професіоналізму кадрового потенціалу, удосконалення функціонування регіональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для професійної діяльності, інформування широкої педагогічної громадськості, органів державної влади і управління про новітні досягнення освітян Черкащини, прискорення процесу трансформації перспективного педагогічного досвіду в широку педагогічну практику, виявлення творчих вчителів та педагогічних колективів, стимулювання пошуку власних оригінальних підходів до вирішення проблем удосконалення змісту навчально-виховного процесу, підвищення престижу педагогічної праці у суспільстві з **9 по 11 квітня 2019 року на базі комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"** (далі - інститут) проведено ХХІV обласну виставку "Інноваційний пошук освітян Черкащини".

Кращі представники освітянської громади області пропагували свої інноваційні досягнення, спрямовані на розв'язання завдань сучасного етапу розвитку освіти, задоволення потреб педагогічної практики.

У відкритті взяли участь представники закладів вищої і загальної середньої, професійно-технічної освіти області, працівники управління освіти, науковці, регіональні ЗМІ.

З вітальним словом до присутніх звернувся голова Черкаської обласної державної адміністрації **Олександр Іванович Вельбівець**, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор інституту **Наталія Миколаївна Чепурна**, заступник начальника управління - начальник відділу інклюзивної, позашкільної освіти та виховної роботи **Оксана Іванівна Сімушина**. Вони вручили нагороди найактивнішим учасникам міжнародних, всеукраїнських та регіональних виставок.

За системну роботу щодо популяризації інноваційної діяльності навчальних закладів Черкащини на міжнародному та всеукраїнському рівнях Дипломом управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації "**Лідер освіти Черкащини**" нагороджені управління освіти, молоді та спорту і методичний кабінет Смілянської міської ради; департамент освіти та гуманітарної політики, управління освіти та міський методичний кабінет установ освіти Черкаської міської ради; відділ освіти та методичний кабінет Золотоніської райдержадміністрації; КВНЗ "Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім.

Т.Г. Шевченка"; КВНЗ "Корсунь-Шевченківський педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради"; ДНЗ "Золотоніський професійний ліцей"; ДНЗ "Уманський професійний аграрний ліцей"; Червонослобідська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Черкаської районної ради; Драбівський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа імені С.В. Васильченка - гімназія" Драбівської районної ради; Моринський навчально-виховний комплекс "дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" імені Тараса Григоровича Шевченка Звенигородської районної ради; Родниківська загальноосвітня школа I-III ступенів імені Т.Г. Шевченка Уманської районної ради.

Відділи освіти та методичні кабінети Черкаської райдержадміністрації і Золотоніської міської ради та виконавчого комітету, Золотоніська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 Золотоніської міської ради, Черкаська гімназія № 31 Черкаської міської ради і Черкаський гуманітарно-правовий ліцей Черкаської міської ради відзначені нагородою "Імідж освіти Черкащини" за високі успіхи у популяризації творчих здобутків педагогічних працівників закладу на міжнародних і всеукраїнських освітянських виставках; а органи управління освітою та методичні кабінети Смілянської міської ради, Христинівської та Драбівської райдержадміністрацій, а також Черкаська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-II ступенів Черкаської обласної ради отримали цю нагороду за високий науково-методичний і художньо-естетичний рівень виставкової експозиції "Інноваційний пошук освітян Черкащини - 2018". Пам'ятну відзнаку "Імідж освіти Черкащини" отримали також і заклади - учасники обласної цільової програми "Інноваційні школи Черкащини", а саме: Пальмірська загальноосвітня школа I-III ступенів Золотоніської районної ради; навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I-III ступенів №3 - колегіум" Смілянської міської ради; Перша міська гімназія Черкаської міської ради; Черкаська гімназія № 9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради.

У виставці взяли участь Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького та комунальний вищий навчальний заклад "Корсунь-Шевченківський педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради".

Науково-методичний центр професійно-технічної освіти потужно представив діяльність закладів професійної та професійно-технічної освіти області. 19 закладів професійної (професійно-технічної) освіти Черкащини розгорнули експозиції методичної,

профорієнтаційної та професійної діяльності. Окрім експозиції друкованих розробок, методичних посібників були проведені майстер-класи студентів - здобувачів освіти з 15 робітничих професій та професій побутово-споживчої сфери, які викликали надзвичайну цікавість та увагу відвідувачів виставки. У форматі виставки була організована панельна дискусія "Створення інноваційного освітнього простору у закладах професійної (професійно-технічної) освіти" для керівників закладів професійної освіти.

Виставковий ярмарок на подвір'ї інституту представив вироби вихованців інтернатних закладів освіти, а саме: малюнки аквареллю, вишиті рушники, серветки, витинанки, завітчані кошики з лози, великодні писанки тощо.

На виставці експонувалося більше 1000 робіт. Із них районні (міські) органи управління освіти представили 786, об'єднані територіальні громади - 145, заклади спеціальної освіти - 59, заклади позашкільної освіти - 41 матеріал. Зокрема, від закладів освіти м. Черкас надійшло 113 наборок, від м. Сміли - 59, від м. Золотоноші - 50, від закладів Драбівського району - 45, Чорнобаївського - 39, Черкаського - 38 робіт.

Тема оновлення змісту освіти та формування ключових компетентностей учнів у контексті Концептуальних засад Нової української школи **стала домінуючою і збирила 428 матеріалів.** Серед них можна відзначити такі, як: посібники "Підбірка інтегрованих уроків з хімії" Левінської О. В., учителя хімії Леськівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Монастирищенської районної ради; "Українська революція 1917-1921 рр. у національній пам'яті та історії державотворення", автор Любиченко Людмила Василівна, учитель історії Кобринівського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Тальнівської районної ради; навчально-методичний посібник "Формування читачьких компетентностей школярів за допомогою сучасної дитячої фантастичної літератури" вчителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти Черкаського району; посібник "Компетентнісні задачі в шкільному курсі фізики", автори Тищенко І.А., методист районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації, Крамар Н. Г., учитель фізики Мошнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради; навчально-методичний посібник "Сюжетні задачі з математики компетентнісного змісту", автор Гошкодера Л.В., учитель математики Крутьківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Чорнобаївської районної ради; методичний посібник "Зарубіжна література. 11 клас (рівень стандарту)" авторського колективу вчителів зарубіжної літератури закладів освіти м. Черкас; навчально-методичний посібник "Програмуємо мовою Python. Практичні роботи", автори Граб Н.В. і Граб О.М., учителі інформатики Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради; навчально-методичний посібник "Приклади реалізації наскрізних ліній на уроках математики" творчої групи вчителів математики закладів загальної середньої освіти м. Сміли; навчально-методичний посібник "Методи навчання критичного мислення на уроках мистецтва" творчої групи вчителів

предметів художньо-естетичного циклу закладів освіти Смілянського району; методичний посібник "Навчання для життя у 21 столітті", автори Волошин В.А. і Галата Л.В., учителі англійської мови Кам'янської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Кам'янської міської ради.

142 посібники відобразили сучасні підходи до впровадження ключових пріоритетів Державного стандарту початкової освіти. Організації навчання за принципами Нової української школи присвячені посібники творчих груп вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти м. Сміли, м.Черкас, м.Золотоноші, м.Умані, Драбівського, Звенигородського, Христинівського, Черкаського та інших районів. Це методичні посібники з розробками занять, дидактичні матеріали до уроків, описи технологій і методів роботи, сценарії виховних заходів.

Менеджмент освіти в Новій українській школі представлений у 24 роботах. Так, наприклад, творча група працівників методичного кабінету відділу освіти Золотоніської міської ради та виконавчого комітету під керівництвом завідувача Строкань Н.В. подали методичний посібник "Методична робота в місті: від форм організації до успішного педагога"; авторський колектив учителів Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 33 ім. Василя Симоненка Черкаської міської ради (керівники Чорноіваненко М.О., директор; Кисленко Тетяна Леонідівна, заступник директора з навчально-виховної роботи та Шкунда Тетяна Андріївна, заступник директора з виховної роботи) представили методичний посібник "Інновації - успішний крок у майбутнє". Проблема створення організаційної культури в закладі загальної середньої освіти відображена у методичному посібнику Зінченко Н.О., директора, і Савельєвої Л.Є., практичного психолога Мліївського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 1 Мліївської сільської ради Городищенського району; досвідом впровадження деліберативних практик ділиться Ярош О. М., директор Жашківської спеціалізованої школи №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради; Криворучко М.В., заступник директора з навчально-виховної роботи Смілянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів №15" Смілянської міської ради, розглядає супервізію як умову особистісно-орієнтованого підходу у роботі з педагогічними кадрами; Кравченко Л.П., директор Христинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Христинівської районної ради, піднімає актуальні питання у практиці директора школи у методичному посібнику "Шпаргалка для керівника". Усатова К. О., заступник директора з навчально-виховної роботи Литвинецької загальноосвітньої школи I-III ступенів Канівської районної ради, описує переваги кваліметричного методу під час проведення атестації педагогічних працівників.

Інноваційні моделі сучасного закладу освіти знайшли відображення у 36 матеріалах. Про хід реалізації перспективних моделей та програм розвитку звітували заклади - учасники обласної цільової програми "Інноваційні школи Черкащини". Серед кращих визнано матеріали Золотоніської гімназії ім. С.Д. Скларенка Золотоніської міської ради (директор Денисюк Л.І.); Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних

технологій Золотоніської міської ради (директор Вертипорох О.М.); Жашківської спеціалізованої школи №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської міської ради (директор Ярош О.М.); Тальнівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - гімназія" Тальнівської міської ради (директор Нерубайський В.А.).

Інноваційні технології національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання описано у 100 розробках. Різник Л.Л., директор Коврайського навчально-виховного комплексу "загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" імені Г.С.Сковороди Плещанівської сільської ради Золотоніського району, подала досвід впровадження філософсько-педагогічних ідей Г.С.Сковороди в освітній процес. Мудрак Л.А., заступник директора з навчально-виховної роботи Цибулівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Монастирищенської районної ради, описала інноваційні форми роботи з батьківською громадськістю в умовах сучасної української школи. Методичний посібник творчої групи заступників директора з навчально-виховної, виховної роботи та педагогів-організаторів закладів освіти Смілянського району присвячений технології педагогіки партнерства у вихованні підлітків. Маршупа З.І., заступник директора з виховної роботи, і Науменко Т.П., педагог-організатор Леськівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради, поділилися досвідом формування життєвих компетентностей старшокласників шляхом упровадження інноваційних форм виховної роботи. Творча група вчителів Черкаської гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради представляють міжнародні проекти як інструмент формування соціальних компетентностей сучасної молоді. Литвиненко М.І., учитель предмета "Захист Вітчизни" Золотоніської спеціалізованої школи №1, описує досвід впровадження військово-патріотичного виховання молоді. Філенко І.В., педагог-організатор Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4 Канівської міської ради, у методичному посібнику "Нова українська школа в поступі до цінностей" піднімає тему козацької педагогіки. Перцьова О.В., заступник директора з виховної роботи опорного навчального закладу "Білозірська загальноосвітня школа I-III ступенів" Білозірської сільської ради Черкаського району, описує сучасні підходи до змісту та організації виховної роботи.

16 авторів посібників поділилися досвідом упровадження STEM-освіти у контексті Нової української школи. Серед переможців Тищенко І.А., методист районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації, і Будусенко О.С., учитель математики Леськівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради (методичний посібник "Упровадження STEM-освіти на уроках математики в 7 класі"); Демченко Н.І., завідувач, і Петрук Т.І., вихователь-методист дошкільного навчального закладу №4 "Зайчатко" загального розвитку Христинівської міської ради (методичний посібник "STREAM-освіта дошкільнят: тренд в освіті чи вимога часу"); Дегтяренко Л.В., завідувач, і Тобілко О.М., вихователь-методист дошкільного навчального закладу загального розвитку "Струмочок" Золотоніської міської ради

(методичний посібник "Чарівний світ LEGO"); творча група вчителів Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради у складі Хоменка Є.В., Отдатчикової Л.М., Ландиревої Т.Г., Сороки Є.П.; упорядник посібника Павлик Т.З., заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель хімії (методичний посібник "Формування соціальних компетентностей на уроках природничо-математичного циклу засобами впровадження STEM-технологій).

Актуальні аспекти розвитку інклюзивної освіти відображені у 50 матеріалах. Увагу відвідувачів та журі привернули такі методичні посібники, як "Бізіборд - розвиваюча дошка для розкриття потенціалу дитини", автори Ващенко Н.Г., Остапчук В.М., Поліщук Н.М., учителі комунального закладу "Черкаський навчально-реабілітаційний центр "Країна добра Черкаської обласної ради"; "Зацікав і навчай", автор Черноусова Н.М., заступник директора з навчальної роботи, учитель-дефектолог комунального закладу "Черкаська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради"; "Інклюзивна освіта. Практичний аспект" творчої групи педагогів Уманського навчально-виховного комплексу №17 "Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Уманської міської ради (керівник Прокопенко О.В.). Острик Г.Г., заступник директора з навчальної роботи, і Касян Л.М., учитель початкових класів комунального закладу "Михайлівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат Черкаської обласної ради", поділилися досвідом формування комунікативної компетентності учнів з порушенням інтелектуального розвитку за всіма видами мовленнєвої діяльності в рамках Нової української школи. Котик О.М., Одинцова Н.М., Тищенко С.М., педагоги комунального закладу "Черкаський навчально-реабілітаційний центр "Країна добра Черкаської обласної ради" застосовують проектну діяльність для підготовки дітей з особливими освітніми потребами до життя у соціумі. Галич І.В., учитель-логопед дошкільного навчального закладу (ясла-садок) спеціального типу №31 "Калинка" Черкаської міської ради, підготувала наочно-практичний посібник "Логопедичне обстеження дошкільників із порушеннями мовлення".

Розділ "Роль дошкільної освіти у вихованні та соціалізації дитини" зібрав 129 напрацювань. Теми робіт різнобічні: це - формування у дітей соціальної, інформаційної, когнітивної, сенсорно-пізнавальної, здоров'язбережувальної, загальнокультурної компетенцій; активізація пізнавальної діяльності, розвиток мовлення, логічного та інженерного мислення, емоційного інтелекту тощо.

Стенди закладів позашкільної освіти відобразили плідну кропітку працю педагогів. КЗ "Черкаський обласний центр туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради", КЗ "Черкаський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді Черкаської обласної ради" і КЗ "Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради" підготували не тільки методичні посібники педагогів, а також творчі роботи гуртківців - твори живопису, прикраси з бісеру та каміння, роботи з квілінгу і паперопластики, вишивки, технічні моделі тощо.

Заклади позашкільної освіти представили 68 зразків сучасного навчально-методичного забезпечення. Методичною новизною і актуальністю вирізняються такі матеріали, як науково-популярне видання "Правобережна Черкащина: туристично-краєзнавчий потенціал", автор Нераденко Т.М., методист секції етнології Черкаського територіального відділення Малої академії наук України КЗ "Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради"; методичний посібник "З видимого пізнавай невидиме", автор Коваленко В.М., методист відділення комунального закладу "Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради; методична розробка "Навчальні програми з позашкільної освіти" керівників гуртків Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради Шевчука В.В., Михайлової А.В., Шкварець І.В.; методична розробка корекційно-розвивальної програми художньо-естетичного напрямку "Валяння вовни" для осіб з особливими освітніми потребами, автор Чернюк Л.В., заступник директора з навчально-виховної роботи позашкільного навчального закладу "Багатопрофільний молодіжний центр" Черкаської міської ради, та інші.

Психологічний супровід регіональної системи освіти у контексті викликів сьогодення поданий у 37 роботах. Авторський колектив практичних психологів закладів дошкільної освіти м.Черкас описують індивідуальну роботу практичного психолога з дітьми, які мають затримку психічного розвитку. Щур І.В., практичний психолог Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 32 Черкаської міської ради, поділилась досвідом використання методів арт-терапії у роботі практичного психолога. Миронюк О.В., практичний психолог, керівник гуртка Корсунь-Шевченківського районного центру дитячої та юнацької творчості Корсунь-Шевченківської районної ради, пропонує використовувати інтерактивні методи роботи для формування психологічної культури учасників освітнього процесу. Авраменко Н.Д., практичний психолог опорного закладу загальної середньої освіти "Монастирищенська спеціалізована школа I-III ступенів № 5" Монастирищенської районної ради, підкреслює роль сімейного виховання у становленні психічно здорової особистості. Актуальною проблемою сьогодення залишається діяльність працівника психологічної служби з дітьми і родинами внутрішньо переміщених осіб та учасників бойових дій, про що опікуються Стеценко Л.А., Константинова Л.М. і Дула О.А., практичні психологи та соціальні педагоги закладів загальної середньої освіти Черкаського району. А Толочна О.І., соціальний педагог, практичний психолог Новоукраїнського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Чорнобаївської районної ради, піднімає проблему боулінгу у методичному посібнику "Там, де мені безпечно". Шнайдер Ю.А., практичний психолог дошкільного навчального закладу (ясла-садок) загального типу розвитку "Червона шапочка" с. Білозір'я Білозірської сільської ради Черкаського району, працює з проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку з допомогою психологічного тренінгу.

Методичні працівники інституту провели велику організаційну роботу з підготовки та проведення виставки. Працівники навчально-тренінгового центру STEM-освіти інституту презентували освітньому загалу інноваційну діяльність Центру, спрямовану на впровадження даного напрямку освіти в заклади загальної середньої освіти. У рамках виставки відбулися круглі столи, семінари-практикуми, авторські майстер-класи, школи професійної майстерності, тренінги, інтелектуальні студії, діалоги тощо. Зокрема: семінар-практикум "Розбудова ефективної системи методичної роботи в умовах децентралізації управління освітою" для завідувачів методичних служб області, майстер-клас "Уміння 21 століття - навчання продовж життя" для вчителів англійської мови, тренінг "Електронні таблиці та бази даних як дієвий інструмент вчителя" для вчителів інформатики, критичний дискурс "Психологічні засади трансформаційних процесів особистості в сучасному освітньому просторі" для вихователів закладів дошкільної освіти, інтелектуальна студія "Педагогічне партнерство в дії" для заступників директорів з навчально-виховної роботи. Сузір'я педагогічних ідей "Нова українська школа крізь призму гуманної педагогіки" презентувало досвід вчителів, які мають звання "Гуманний учитель України".

Більше шестисот педагогів усіх категорій під час роботи виставки відвідали методичну сесію, науково-практичні семінари, школи професійної майстерності, тематичні презентації, круглі столи, тренінги, психологічні практикуми, майстер-класи, де розглядалися актуальні питання освітньої діяльності.

Участь у роботі виставки взяли керівники органів управління освітою, завідувачі та методисти методичних кабінетів, педагогічні працівники Драбівського, Золотоніського, Звенигородського, Канівського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського, Черкаського, Чигиринського, Чорнобаївського районів, об'єднаних територіальних громад та міст Сміла, Золотоноша, Канів, Черкаси.

Слід відзначити покращення якості матеріалів порівняно з минулими роками. Усі матеріали естетично оформлені та відповідають вимогам Положення про виставку. Однак, потрібно сказати, що не всі органи управління освіти підготувались належним чином до проведення виставки. Грунтовний аналіз робіт показав низьку якість матеріалів педагогів Городищенського, Жашківського, Кам'янського, Катеринопільського, Маньківського, Шполянського районів, Мокрокалігірської, Набутівської, Селищенської, Степанецької, Моринської, Михайлівської, Соколівської, Паланської, Бузівської, Буцької, Іваньківської, Зорівської, Степанківської, Карашинської, Матусівської та Ліпльавської ОТГ.

У цілому можна констатувати, що виставка проведена на високому науково-методичному та естетичному рівні; вона засвідчила, що найкращі здобутки та інноваційні пошуки є результатом творчої діяльності, спрямованими на розв'язання завдань сучасного етапу розвитку освіти, задоволення потреб педагогічної практики; в області працює багато небайдужих, креативних досвідчених і молодих педагогів, які готові долучитися до творчості, щоби почерпнути і донести інноваційний досвід в освітнє середовище Черкащини.

ОСВІТЯНИ ЧЕРКАЩИНИ ОТРИМАЛИ НАГОРОДИ МІЖНАРОДНОЇ ВИСТАВКИ

14-16 березня 2019 року відбулися головні події освітньої галузі України - Десята міжнародна виставка "Сучасні заклади освіти" та Дев'ята міжнародна виставка освіти за кордоном "World Edu" у Київському Палаці дітей та юнацтва.

Організаторами стали - компанія "Виставковий Світ" за підтримки та участі Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України (лист МОН України № 1/9-724 від 27.11.2018, лист НАПН України № 2-7/234 від 02.11.2018).

У відкритті взяли участь Перший заступник голови Комітету, голова підкомітету з питань вищої освіти Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти **Олександр Володимирович Співаковський**; виконуючий обов'язки директора Інституту модернізації змісту освіти МОН України, доктор педагогічних наук, професор **Юрій Іванович Завалевський**; визнаний учений у галузі педагогічної науки, академік Національної академії наук України **Віталій Семенович Курило** та інші діячі освіти і науки.

Міжнародна виставка "Сучасні заклади освіти" за своїм фаховим і науковим рівнем, змістовністю ділової програми з найбільш актуальних і важливих питань галузі освіти, чисельністю учасників усіх ланок освіти та кількістю відвідувачів є найбільш рейтинговою та широкомасштабною в Україні. Мета виставок - об'єднати учасників освітнього процесу в пошуку ефективних шляхів підвищення якості освіти, розвитку національних і міжнародних освітніх проектів і програм, сприяти встановленню ділових контактів, збагаченню досвідом, розвитку ініціативи в реалізації завдань, визначених сучасним розвитком нашої держави та надати можливість презентувати інноваційні досягнення, напрацювання закладів освіти та наукових установ, продемонструвати педагогам і фахівцям сучасні засоби навчання, обладнання для предметних кабінетів, проекти, програми та рішення для вдосконалення освітнього процесу. Студентам, учням і їх батькам допомогти обрати майбутній фах, надати індивідуальні консультації щодо особливостей вступу, програм навчання, напрямів підготовки та спеціальностей, проходження практики, розвитку інфраструктури, можливостей навчання та працевлаштування в Україні та за кордоном.

Цього року у виставці підтвердило участь 750 учасників із 25 регіонів України, Словаччини, Польщі, Канади, США, Франції, Литви, Латвії, Естонії, Грузії, Молдови, зокрема 94 заклади вищої, фахової передвищої та післядипломної освіти, наукові установи; 16 закордонних закладів освіти

та міжнародних освітніх агенцій; 445 закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти, обласних і міських органів управління освітою; 168 закладів професійної (професійно-технічної) освіти, навчально-методичних (науково-методичних) центрів (кабінетів); 27 виробників і постачальників засобів навчання, проектів, сучасних програм і рішень для сфери освіти та науки, видавництв, освітніх порталів.

Роботу виставки супроводжуватиме змістовна тематична програма, зокрема, відбудуться 69 конференцій, презентацій, семінарів, круглих столів, майстер-класів, панельних дискусій, воркшопів тощо.

У цьому році учасникам пропонувалися такі **КОНКУРСИ ТА НАГОРОДИ**:

1. Рейтинговий виставковий конкурс із нагородженням переможців Гран-Прі

- "Лідер вищої освіти України";
- "Лідер післядипломної освіти України";
- "Лідер професійної (професійно-технічної) освіти України";
- "Лідер міжнародної діяльності";
- "Лідер наукової та науково-технічної діяльності".

2. Відзначення закладів вищої освіти Сертифікатом "Якість наукових публікацій" за показниками рейтингу міжнародної наукометричної бази даних Scopus.

3. Конкурс із тематичних номінацій із нагородженням переможців золотими, срібними та бронзовими медалями.

Учасникам рейтингового конкурсу - закладам вищої освіти Оргкомітет виставки представляє групи ранжування відповідно до ідентифікаційної класифікації:

- Класичні.
- Технічні.
- Технологічні, будівництва, транспорту.
- Педагогічні, гуманітарні, фізичного виховання та спорту.
- Медичні.
- Аграрні.
- Економіки, фінансів, управління, підприємництва.
- Права, правоохоронної діяльності, цивільного захисту, безпеки життєдіяльності.
- Військові.
- Приватні.

Учасникам рейтингового конкурсу - закладам професійної (професійно-технічної) освіти Оргкомітет виставки представляє групи ранжування за галузевим спрямуванням:

- Сфера послуг.
- Агропромисловий комплекс.
- Промисловість.
- Будівництво.
- Транспорт і зв'язок.

Відповідно до міжнародного рейтингу заклади вищої освіти України за показниками наукометричної бази даних Scopus удостоюються сертифікату якості наукових публікацій відповідно до показника індекса Гірша у Scopus (h-індекс) до 10 позиції.

Перелік тематичних номінацій:

1. Створення та впровадження системи моніторингу якості освіти та освітньої діяльності в закладах вищої освіти.

2. Інтеграція ресурсів Державного стандарту та інноваційних практик у процесі реалізації наскрізних змістових ліній в освітньому середовищі.

3. Сучасний вектор розвитку інклюзивної освіти в Україні.

4. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти.

5. STEM-навчання як освітній ресурс XXI століття.

6. Упровадження інноваційних освітніх і виробничих технологій - ефективний засіб підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів.

7. Соціалізація особистості в умовах сучасних викликів.

8. Формування інформаційно-цифрової компетентності як важливої складової розвитку інноваційної особистості.

Учасником Рейтингового виставкового конкурсу став комунальний навчальний заклад "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" і отримав Гран-Прі "Лідер наукової та науково-технічної діяльності". У конкурсі із тематичних номінацій взяли участь заклади загальної середньої освіти Черкаської області. Заклади отримали медалі:

1. Інтеграція ресурсів державного стандарту та інноваційних практик у процесі реалізації наскрізних змістових ліній в освітньому середовищі.

- Смілянська спеціалізована школа ступенів №12 Смілянської міської ради Черкаської області (**срібна**).

- Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів № 7 Смілянської міської ради Черкаської області (**срібна**).

- Скородистицька загальноосвітня школа I-III ступенів "школа життєтворчості" Іркліївської сільської ради ОТГ Черкаської області (**бронза**).

- Родниківська загальноосвітня школа I-III ступенів імені Т.Г.Шевченка Уманської районної ради Черкаської області (**бронза**).

2. Сучасний вектор розвитку інклюзивної освіти в Україні.

- Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" (**золота**).

- Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів № 10 Смілянської міської ради Черкаської області (**бронза**).

3. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти.

- Уманський навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа I-III ступенів №10 - медична гімназія "Уманської міської ради Черкаської області (**срібна**).

- Драбівський навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа I-III ступенів ім. С.В. Васильченка - гімназія" Драбівської районної ради Черкаської області (**срібна**).

- Навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - колегіум" Смілянської міської ради Черкаської області (**бронза**).

- Золотоніська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 Золотоніської міської ради Черкаської області (**золота**).

- Золотоношківський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області (**золота**).

- Черкаська гімназія № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області (**золота**).

- Пальмірська загальноосвітня школа I-III ступенів Золотоніської районної ради Черкаської області (**срібна**).

- Черкаський гуманітарно-правовий лицей Черкаської міської ради Черкаської області (**золота**).

- Смілянський навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа I ступеня - гімназія ім. В.Т. Сенатора" Смілянської міської ради Черкаської області (**золота**).

4. Формування інформаційно-цифрової компетентності як важливої складової розвитку інноваційної особистості.

- Районний методичний кабінет відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації Черкаської області (**золота**).

- Черкаська гімназія № 31 Черкаської міської ради Черкаської області (**золота**).

Нагородження переможців конкурсів відбулося під час проведення виставки у концертному залі Київського Палацу дітей та юнацтва. Хороший ужинок привезли освітяни Черкащини з Києва: **8 золотих; 5 срібних; 4 бронзових медалей.**

Вітаємо з перемогою! Від редакції.

LIX ВСЕУКРАЇНЬСЬКА УЧНІВСЬКА ОЛІМПІАДА З МАТЕМАТИКИ

Урочисте відкриття олімпіади відбулося **11 березня** у Черкаській обласній філармонії. Урочистості розпочалися з виступу Черкаського державного заслуженого українського народного хору, що подарував присутнім пісенно-танцювальну композицію "Черкащина - це серце України".

Привітальне слово проголосив Голова Черкаської обласної державної адміністрації **Олександр Іванович Вельбівець**. Олександр Іванович висловив думку про те, що проведення на Черкащині олімпіади такого високого рівня є значною подією не тільки для математичної спільноти, але й для всієї педагогічної громадськості України. Побажав учасникам всеукраїнських інтелектуальних змагань наснаги, креативності, успіхів у виконанні завдань, а педагогам та батькам - сили і натхнення виховувати справжніх інтелектуалів і патріотів нашої держави.

Завітав на відкриття всеукраїнської олімпіади з математики Перший заступник Міністра освіти та науки України **Павло Кузьмович Хобзей**. У своєму виступі він відзначив минулорічні досягнення математичної освіти на Міжнародній математичній олімпіаді, адже у загальному рейтингу українська команда посіла 4 місце з понад 100 країн світу, після США, Росії і Китаю. Побажав вагомих результатів і у цьогорічних змаганнях.

У цей же день Перший заступник Міністра освіти та науки України Павло Кузьмович Хобзей зустрівся в обласному інституті з керівниками органів управління освітою райдержадміністрацій, міськвиконкомів, завідувачами РМК (ММК), об'єднаних територіальних громад Черкаської області, педагогічними і науковими працівниками. Заступник Міністра під час спілкування з освітянами наголосив на новій якості освіти і тих змінах, що відбуваються наразі, пріоритетних завданнях на 2019 рік, зокрема: нове обладнання, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, профільна школа, вирішення проблем з булінгом, продовження реформи інклюзивної освіти.

Бурхливими оплесками зустріли конкурсанти голову журі олімпіади **Богдана Владиславовича Рубльова**, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора фізико-математичних наук. Богдан Владиславович долучився до привітань. Теплими щирими словами підтримав талановиту молодь, зацентрувавши увагу на тому, що завдяки інтелекту, наполегливості та старанням учасники вже мають неабиякі досягнення, адже стали переможцями обласних олімпіад. У виступі зробив акцент на те, що у цьому році відбудеться ще одна визначна подія - 8 європейська математична олімпіада серед дівчат.

У заході взяли участь начальник управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації **Валерій Вікторович Данилевський**, заступник начальника управління - начальник відділу інклюзивної, позашкільної освіти та виховної роботи управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації **Оксана Іванівна Сімушина**, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" **Наталія Миколаївна Чепурна**.

На заході були присутні учні закладів загальної середньої освіти м. Черкас, регіональні ЗМІ, телебачення.

Олімпіада тривала 5 днів. У ній взяли участь 196 осіб у складі 26 команд. Більшість із них змагаються на такому рівні не вперше. Їх знання оцінювали професійне журі, до якого ввійшли провідні фахівці із математики та методики її викладання, серед яких професори, доктори, кандидати фізико-математичних, технічних наук, а також заслужені вчителі України, учителі-методисти, викладачі та студенти вищих навчальних закладів країни, колишні переможці міжнародних та всеукраїнських олімпіад. Працюватимуть спостерігач і експерт-консультант.

Виконання завдань олімпіади відбулося на базі Черкаської загальноосвітньої санаторної школи - інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради, де створені всі належні умови для проведення заходу такого рівня. У цій школі діти і керівники команд проживали і відпочивали, а також готувалися до виконання завдань у кімнатах самопідготовки.

IV етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики проводився у два тури, в кожному з яких усім учасникам пропонувалися задачі, на розв'язання яких відводилося по 4 години.

Після виконання робіт 2 туру журі надає учасникам попередні результати. Учаснику у разі незгоди з отриманою оцінкою роботи пропонувалося подати апеляцію у визначеній оргкомітетом формі на розгляд апеляційної комісії. Завершилась зустріч відкритим діалогом.

15 березня відбулося урочисте закриття LIX Всеукраїнської олімпіади з математики в актовій залі Черкаської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради.

Фінальний етап учнівської олімпіади - це результат щоденної праці учасників і їхніх наставників. Діти провели в Черкасах незабутніх п'ять днів, насичених математичними випробуваннями, цікавими зустрічами і новими знайомствами. Відбулась запланована екскурсія містом та відвідування Черкаського обласного краєзнавчого музею, зоопарку. Діти проводили дозвілля в спортивному залі і басейні санаторної школи. А головне - юні обдарування гідно виступили на олімпіаді, показали високий рівень підготовки та знань в галузі математики і **нагороджені Дипломами LIX Всеукраїнської олімпіади з математики, а саме: I ступеня - 11 учнів; II - 28; III - 45. Диплом учасника отримали 85 учнів.**

Під час нагородження переможців Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики з вітальним словом до учасників звернувся Богдан Рубльов, голова журі, професор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка та інші представники оргкомітету і журі. Дітям вручені цінні подарунки.

Команда Черкаської області складалася із шести учнів. 5 отримали Диплом учасника і один учень - Диплом III ступеня.

Вітаємо з перемогою в олімпіаді Коваля Назарія Ігоровича, учня 10 класу Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛІ) Черкаської міської ради, за Трете призове місце!

Від редакції

Н.І. ЛІСОВА,

кандидат педагогічних наук, проректор з питань ЗНО і моніторингу якості освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ПРОЕКТИ СПІЛЬНОГО УСПІХУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Сучасне українське суспільство переживає процеси демократизації, модернізації, соціальної трансформації в усіх його сферах. Особливо помітні зміни проходять у сфері цінностей і соціальних інституцій, методів і форм взаємодії, взаємозв'язку й взаємозалежності, що є ключовими ознаками нинішнього глобалізованого світу, який насичений багатьма проблемами та викликами. У період побудови громадянського суспільства саме довіра стає базовим стержнем, який відображає загальний стан ефективності та дієвості різних соціальних інституцій, визначає проблемні аспекти на всіх рівнях суспільного життя. Тому останнім часом багато зарубіжних і вітчизняних дослідників почали звертатися до вивчення сутності понять "довіра", "довірча взаємодія" та формування їх у новому - громадянському суспільстві. На це є ще такі вагомі причини: **довіра** постає мірилом розвитку різних сфер, зокрема й суспільства в цілому: як на міжособистісному, так і на інституційному рівнях. Аналіз наукових розвідок засвідчив, що проблема формування довіри великою мірою залежить від соціально-економічного, культурного та освітнього розвитку суспільства. Так, учений Ф. Фукуяма зазначає, що благополуччя країни, а також її змагальницьку здатність на тлі інших країн визначають однією універсальною культурною характеристикою - наявністю у її суспільстві рівнем довіри. Він переконаний у тому, що держава стає провідною країною тоді, коли опирається на соціальний капітал - довіру й соціалізованість. Довіра ж виникає тоді, коли суспільство володіє моральними цінностями, а його члени можуть покладатися на чесні взаємини [1]. Актуальною насамперед вона стає в ході реалізації освітньої та адміністративно-територіальної реформ. Таким чином актуалізується взаємодія школи й громади.

Багато проблем здатна вирішувати система освіти, зокрема школа, а саме: підвищити рівень культури, довіри шляхом забезпечення якісною освітою. Кризові ситуації, які мають місце в багатьох державах світу, також і в Україні, спровокували негативні явища: агресивність та жорстокість, невпевненість у майбутньому, соціальну тривожність. Виникають запитання: "Чи можна позбутися таких негативних проявів у суспільстві? Які механізми варто застосувати для виховання дітей та молоді? Хто спроможний активно запрацювати над підвищенням рівня моральності?"

Вважаємо, що такі проблеми під силу вирішувати різним наукам й інноваційним практикам, зокрема філософії, педагогіці, психології, а також школі спільно з органами влади,

громадськими організаціями, сім'єю, кожною громадою, суспільством у цілому. Певний досвід із цих питань в Україні надбано: підготовлено й оприлюднено низку концепцій і програм. Концепція "Нова українська школа" ґрунтується на формулі, яка складається з дев'яти ключових складників, а саме: новий зміст освіти, побудований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації і учнів, і вчителів; мотивований учитель, який має мати свободу; ефективне управління в умовах децентралізації, автономія школи; педагогіка соціально-педагогічного партнерства; дитиноцентризм, орієнтація на потреби учнів; нова структура школи, яка дає змогу засвоїти новий зміст і набути компетентностей для життя; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; сучасне освітнє середовище; формування цінностей через наскрізний процес виховання [2]. Долучаємося й до думки вченої О. Сухомлинської: "щодо виховного характеру навчання висловлюються різні погляди, але ніхто не заперечує, що знання містять великий духовно-ціннісний потенціал. Від вибору змісту навчальних предметів, їх ціннісно-сміслового наповнення залежить формування світоглядних позицій дітей та молоді, оскільки від нас, науковців, авторів підручників, великою мірою залежить, чи зуміємо ми в умовах інтегрованого суспільства розширити погляди наших дітей і в новому контексті зберегти вірність національним цінностям та ідеалам" [3, с. 5].

Необхідно зазначити, що вирішення багатьох проблем щодо духовності й моральності не під силу самій школі. Адже вона виконує основну свою функцію: навчає, виховує, розвиває дітей, формує компетентності, постійно залучається до участі в різних творчих змаганнях - конкурсах, олімпіадах, квестах, іграх (локального, районного, регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів) тощо. Розуміємо, наскільки важливо в закладі освіти більше приділяти увагу визначенню та тлумаченню понять духовності, моральності, бо такі цінності мають відповідати цивілізаційним реаліям сучасного світу, тому й виникає необхідність постійно уточнювати пріоритети, які мають бути першочерговими для едукативного процесу.

Переконані, що відродження духовності та моральності в шкільній освіті є тією першоосновою, на якій можлива розбудова Нової української школи. Для цього треба зрозуміти, що функцією освіти повинно залишатися прилучення людини до загальнолюдських цінностей, що освіта - спосіб

розвитку особистості, а не лише здобуття знань. Тому Нова українська школа має трансформуватися в центр соціалізації дітей, їх усебічного й гармонійного виховання, формування справді вільної, творчо розвиненої особистості, перетворення школи в головну лабораторію життєтворчості, соціокультурного простору, варто, щоб процес пізнання й навчання кожного став продуктивною працею.

Ще одна думка: культурне середовище, необхідне для повноцінного розвитку людини, починається теж у системі освіти. Адже, як відомо, суспільство, яке не навчилося інвестувати в систему освіти й виховання, позбавляє себе гідного майбутнього. Свідченням цього є світова практика: якісна реформа освіти є найкращою інвестицією в майбутнє країни, тієї, яка здатна наперед передбачити свій розвиток.

У передових країнах світу питання шкільництва поставлене на одне з перших місць у державі, там влада "впритул" опікується станом розвитку освіти, запроваджує різну за змістом рейтингову систему надання освітніх послуг, використовує різні шкали оцінювання. Глибокий аналіз освітніх систем подано **А. Шлейхером у книзі "Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття"**, у якій указано на причини успіху їх, адже такі системи вивели країни з занепаду на перші місця у світі. Автор радить, як здійснювати освітні реформи, зокрема: "...важливо поєднати професійну автономію з культурою співпраці між учителями й школами ... культурою співробітництва <...> реформа освіти не відбудеться, якщо освітяни її не впровадять і не підтримають <...> стабільним фінансуванням <...> системною підготовкою та професійним удосконаленням вчителів <...> освітні лідери мають вести відвертий діалог з учителями й директорами шкіл про те, куди рухається реформа..." тощо [4]. Не можна не погодитися, проте так важливо, щоб до такого руху долучилися батьки, громадськість, представники бізнесу, самоврядні організації та ін.

На сучасному етапі в закладах загальної середньої освіти функціонують різні форми органів громадського самоврядування - піклувальні ради, батьківські комітети, ради шкіл, громадські організації, засновниками яких є батьки учнів, члени громад. Чи виникає в нас проблема щодо створення нових організацій? Вважаємо, що це необхідно робити в разі потреби. Найвагоміше, на нашу думку, - оновити зміст роботи вже створених громадських організацій, а також запровадити такі механізми, які сприяли б більш активному залученню громадськості до участі в співуправлінні закладами освіти. Таке оновлення має бути безперервним і системним на всіх управлінських рівнях: як на локальному, так і регіональному, національному.

Не секрет, що відчувається гострота проблеми взаємодії громади й школи в умовах децентралізації влади. Нове об'єднання потребує навчання з багатьох життєво важливих питань: управління, формування людських цінностей, "уміння жити разом", "чути один одного", тобто сформувати взаємодію на партнерсько-довірчих засадах.

Іншими словами, до розбудови об'єднаної територіальної громади включаються різні соціальні групи: громадські організації, органи самоорганізації, фонди, асоціації та ін. Ключова ж роль відводиться школі як культурно-освітньому центру, основна мета якого - не просто надавати освітні послуги учням, а й брати участь у розвитку спільноти, залучивши батьків і жителів до вирішення соціальних та інших проблем - шкільних, громади в цілому. Отож школа набуває статусу "громадсько активної школи", "школи громадської довіри", це дає можливість залучати місцеві громади до активної участі в справах освіти, розширення партнерства, підвищення відповідальності школи та громади за виховання дітей, педагогізацію батьків та членів громади. Результати експериментальної роботи показали, що таку школу підтримують батьки, вони швидше розуміють потреби розвитку своїх дітей, вдома створюють оптимальні умови для їх навчання. Іншими словами, така співпраця між педагогами й батьками сприяє веденню активного діалогу, і таку школу можемо називати відкритою до змін, бо в усіх аспектах життєдіяльності вона керується **демократичними принципами:** працівники школи дослухаються до дітей, батьків, партнерів, громади та готові коригувати власну практику, тобто формується шкільна культура. Вважаємо, може бути ефективною така модель за умови розвитку власного ресурсу, людського капіталу, що складається із учнівського, педагогічного, батьківського колективів, які здатні взаємодіяти на засадах партнерства та довіри. Наведу за приклад тиждень, нещодавно проведений у ліцеї **"Лідер" м. Сміли та Шполянської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 Шполянської міської ради ОТГ**, який усі з гордістю називали БАТЬКІВСЬКИМ. І це не просто так, адже саме батьки виконували роль учителів, проводили уроки в класах, де навчаються їхні діти. Упродовж тижня школи гуділи, неначе вулик: усі хвилювалися, метушилися, до чогось готувалися. Життя вирувало впереміш з піднесеними емоціями. Загалом під час БАТЬКІВСЬКОГО ТИЖНЯ, як зазначає Софія Гнідая, директор ліцею, "було проведено більше 35 батьківських уроків та 15 майстер-класів. Під час такого насиченого подіями тижня всі зрозуміли, що формування любові до ближнього розпочинається з відчуття дитиною любові до тата, мами, братиків та сестричок, дідусів та бабусь, рідних, близьких і знайомих і ще раз переконалися, що саме родина має найміцніший зв'язок. Саме в ній і наша сила, і наше виховання, і наше навчання, і наше майбутнє. Саме РОДИНА - це ДОБРО і ЛЮБОВ!" Тобто в названих школах і батьки стали агентами змін.

Ще один приклад із зарубіжної системи освіти. Катерина Ясько - психолог, едуколог, громадський діяч, соціальний підприємець - поділилася враженнями про школи, які відвідала в Дубаях. Ви, читачі, зразу ж скажете, що в Дубаях є кошти. Так, але є й важливі механізми управлінської діяльності, які дають позитивні результати щодо розвитку шкільної освіти. У них використовується шість словесних оцінок: неперевершено, дуже добре,

добре, прийнятно, слабо й дуже слабо. Що характерно: такі висновки робляться на основі оцінювання за 70 різними параметрами; окрім успішності учнів із 7 основних предметів, члени комісії обов'язково спілкуються з дітьми, педагогами, батьками; оцінюють якість їжі в їдальні; вивчають стан дотримання санітарних і гігієнічних норм, поведінкові звички дітей; якість навчання й корекційний супровід дітей із особливими потребами та багато іншого. Заслугує на увагу досвід школи, яка, наприклад, за результатами інспектування отримує низькі бали, і її відносять у площину ризику. І не просто залишають її діяльність без змін <...> департамент Міністерства освіти створює умови, щоб новий керівник міг творчо, без зайвих перепон реалізувати програму розвитку. Для цього йому відводиться один рік. Як засвідчили результати останнього інспектування, школа отримала оцінку "добре", бо вдалося покращити результати за 36 із 70 параметрів. Гордістю для освітян мікрорайону цієї школи стали досягнуті показники, адже вони включені до загальнодержавного проекту й виконують спільну для всієї країни мету - побудувати країну щастя та ввійти в ТОП-5 найщасливіших країн світу за міжнародним рейтингом щастя.

Кожен учень має вичерпну інформацію про те, як йому вчитися, яким йому бути, якими цінностями оволодіти. Ці відомості занесені до учнівського щоденника, де читаємо: у школі формуються повага, турбота, віра та орієнтація, міжнародність (глобальне мислення). Головною метою кожної школи в Дубаї є щаслива людина! На державному рівні визнано, що в цій країні з щасливих дітей, щасливих батьків, щасливих учителів складається щаслива нація. Неспроста Кабінет Міністрів поповнився двома державними постами - міністром щастя та міністром толерантності. Державний міністр щастя координує й рухає вперед державну політику з питань створення соціального блага й задоволення, а міністр толерантності працюватиме над укріпленням цієї цінності в суспільстві. Знаково, що на обидва пости прийшли шановані в країні жінки. А найбільше здивувало й одночасно потішило українську делегацію, що в цій країні створено орган влади при Міністерстві освіти, який опікується знаннями й людським розвитком.

Школи в них дуже різні, програми розвитку їх теж різні, проте контролюються в рамках єдиної системи інспектування шкіл, усі вони мають досягати високих результатів. Щорічно відповідний департамент галузевого міністерства публікує офіційний звіт, у якому описуються всі сильні й слабкі сторони кожної школи. Органи освіти прагнуть сформувати школи відкритого простору [3].

Якщо аналізувати умови праці, професіоналізм педагогів, то тут теж є тема для того, щоб порадити за колег. Вони зустрічаються тричі на рік, щоразу обговорюють створену Міністерством так звану платформу "Що працює" для того, щоб ділитися своїми найкращими напрацюваннями в парадигмі позитивних змін. Чи не розпочато в нас такі практики? Відповімо: так. Адже Фейсбук

переповнений інформацією про навчальні зустрічі, тренінги, які сприяють успішному підвищенню майстерності освітян Черкащини.

Ще один чинник розвитку шкільної освіти вартий уваги. З метою стимулювання співробітництва між школами практикують таку діяльність: ті з них, які мають оцінку "неперевершено", можуть замість річної інспекції обрати підтримку більш "слабкої" школи, щоб допомогти вивести її на новий рівень. У таких випадках це стає спільним завданням усього колективу "сильнішої" школи. При цьому загальноприйнято, щоб "сильні" школи запозичували кращі практики в "слабших", адже в усіх школах є чудові вчителі з креативними ідеями. Цей проект називають "Проект спільного успіху". Методичну роботу веде відповідний "регуляторний орган" Міністерства освіти, який виробляє стандарти, оцінює якість результату, але не втручається в розвиток закладів і роботу керівників та вчителів. Його місія - створювати простір для творчості, підтримувати, надихати. Усі учасники освітнього процесу вірять у те, що благополуччя учнів є ключовим елементом академічного успіху й що навчати потрібно не лише розум, але й серце, а це сприяє побудові позитивних стосунків, культивує наполегливість, психологічну пружність, заохочує позитивну поведінку між учнями.

Отже, актуальним питанням на сучасному етапі є взаємодія школи й громади, які зазнають трансформаційних змін: школа все більше набуває статусу "громадсько активної школи", "школи громадської довіри", громада - статусу ОТГ. Від взаємодії на демократичних засадах та партнерсько-довірчих основах залежить успішне вирішення завдань, визначених Концепцією "Нова українська школа", освітянською спільнотою, батьківською громадськістю, органами місцевої влади та громадами. До сказаного вважали б за доцільне додати, що благополуччя, щастя й позитивність стали способом життя, державним пріоритетом і духом, який об'єднує громади багатьох країн світу. Переконані, що вітчизняній освітній практиці спільно з об'єднаними територіальними громадами вдасться успішно побудувати Нову українську школу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Френсис Фукуяма; [пер. с англ. Д. Павловой и др.]. - Москва : АСТ - Зрмак, 2004. - 730 с.
2. Концепція "Нова українська школа" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/14/uryad-zatverdiv-politichnu-propozicziyu-shhodo-reformuvannya-zagalnoi-serednoi/>
3. Сухомлинська О. В. Моральне виховання учнів: педагогічна наука та практика / О.Сухомлинська // Вічне слово. - 2017. - № 1-2. - С.3-6.
4. Ясько К. Освіта в Дубаї - місті щастя / К. Ясько[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://osvita.ua/news/54882/>
5. Громадсько активні школи в Україні: кроки до дій / упоряд.: Н. Софій, Ю. Кавун. - Київ : Всеукраїнський фонд "Крок за кроком", 2005. - 162 с.
6. Ткачук А. Децентралізація: реформа в дії / А.Ткачук[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://xn--80aid1auz.xn--80ao2a3f.xn--j1amh/analitika/590-tkachuk-ekspert-dec.html>. - Назва з екрану

В. І. Коновальчук,

доктор філософських наук, завідувач кафедри психології комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ДОВІРИ В ОСВІТНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Глобальний перехід до інформаційної епохи містить яскраво виражену кризову компоненту і тому не може розглядатися у якості однозначного варіанту благополучного суспільства. Зважаючи на закономірність стрімкого й незворотного розвитку новітніх інформаційних технологій і відповідної їм трансформації основних сфер людської діяльності, таких як економіка, політика і культура, суспільство має або здійснити відповідну структурну реорганізацію відповідно до викликів нової епохи, або зайти в глухий кут еволюції. Питання конкретних наслідків інформаційної епохи для людської цивілізації залишається відкритим і передбачає пізнавальні зусилля наукової спільноти для змістовного розуміння реальності мережевого суспільства. Мережеве суспільство є характеристикою сучасності і зумовлює створення єдиного комунікативного простору або єдиного світу. У зв'язку із цим особливого значення набувають питання, що стосуються функціональних особливостей ролі людини як суб'єкта-агента процесів комунікації. Структура пізнавальних відносин, у які вступає людина, передбачає відкритість її когнітивного простору. Оскільки відкритість є показником готовності і спроможності до встановлення контакту, тому у сукупності актуальних наукових проблем виокремлюється аспект чинників відкритості, з тим щоб зрозуміти їх конструктивну роль у пізнанні як діяльності людини, що поєднує в собі створення і відкриття.

Одним з необхідних "організаторів" буття людини у мережі суспільних відносин є довіра. Спроби осмислення феномену довіри здійснювалися ще древніми мислителями і продовжуються нинішніми дослідниками. На думку І. Антоненко, "серед багатьох сил, які діють у суспільстві, однієї з них, часто непомітній і у багатьох випадках ігнорованій, належить разом з тим провідна роль в організації соціальної взаємодії і взаєморозуміння людей, ця сила - довіра" [1, с. 28]. Історія розвитку людського суспільства показує, що дефіцит довіри згубно впливає на соціум, а її наявність, навпаки, виявляє високу спроможність у прискоренні соціального розвитку.

Сучасна епоха характеризується кризою довіри, яка визнається політиками, представниками бізнесу, вченими і в цілому народами різних країн як соціальний дефіцит, що вимагає свого рішення. Відносини між людьми в цілому і довіру, зокрема, сучасні дослідники визначають як найбільш важливу проблему сучасності, що лежить в основі формування і розвитку якостей окремих індивідів, так і діяльності спільнот та функціонування суспільства в цілому [2]. Розробка проблеми довіри у руслі філософії освіти має виняткове значення для її вирішення, оскільки системою освіти закладається основа ціннісних орієнтирів і стратегічного спрямування розвитку особи та спільнот, які вона створюватиме.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема довіри як наукова категорія ще не отримала належного комплексного соціально-філософського осмислення, незважаючи на свою досить глибоку наукову розробку в рамках соціокультурного, соціологічного і філософського знання. Напрацювання в області вивчення довіри часто важко з упевненістю віднести до соціологічної або філософської сфери наукового знання, оскільки соціально-філософське осмислення проблеми довіри неминуче заломлюється призмою соціологічного аналізу факторів формування і трансформації довіри в суспільстві. Найбільш повний аналіз феномену довіри і його соціокультурної обумовленості представлений у працях А. Селігмена, Ф. Фукуями [3; 4].

Слід зазначити, що соціально-філософський спектр дослідження довіри розгортається в контексті проблем соціального порядку, стабільності, соціальної та інституційної систем суспільства, його організацій, процесів і структур. Особливу увагу зосереджує на собі феномен довіри в теорії соціального капіталу, оскільки розглядається як найважливіший ресурс соціального капіталу. Саме у цьому напрямку ведуться серйозні розробки як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед них особливий внесок - це дослідження Ф. Фукуями, В. Столяр, Е. Гідденса, Н. Лумана, Д. Коулмена, А. Селігмена [3; 4; 5]. Важливим є визнання вченими соціальної довіри у її соціальній цінності в якості значущого економічного активу будь-якої держави, який зазвичай використовується для інвестування і підвищення якості життя населення, стабілізації і підвищення відчуття соціальної впевненості й захищеності. При цьому відзначається, що довіра є не лише економічним, але одночасно і моральним ресурсом, який по мірі своєї дії здатний збільшуватися; якщо ж його не використовувати, то він може вичерпатися.

Проблема довіри із необхідністю зосереджує на собі увагу в рамках ризикологічної концепції. Ризикогенність сучасного світу і тенденції постійного примноження соціальних загроз і ризиків підвищують роль та значущість соціальної довіри як механізму підвищення ступеню і почуття безпеки людини у суспільстві за умов зростання соціальної невизначеності й напруги. Змістовне висвітлення проблеми взаємозв'язку довіри і ризику представлено у працях Е. Гідденса, А. Селігмена, Н. Лумана, У. Бека [3; 5; 6; 10]. Автор концепції "суспільства ризику" У. Бек переконливо доводить зв'язок показників зниження рівня довіри у суспільстві із збільшенням ризиків у соціальному середовищі [6].

Соціокультурний аспект вивчення довіри ґрунтується на врахуванні багатогранності означеного феномена, який вважається похідним від історичної, культурної, економічної, політичної, правової, психологічної та інших сфер і проявів людської діяльності та соціальних відносин. Згідно із соціально-психологічною точкою зору, довіра є фундаментальною складовою внутрішньоособистісного простору людини, однак, функціонуючи, вона виявляється у просторі міжособистісної, міжгрупової взаємодії, здійснюючи функцію зв'язку людини зі світом. Т. Скрипкіною були виділені фундаментальні функції довіри в житті людини, найважливіша з яких полягає в тому, що вона виступає умовою цілісної взаємодії людини зі світом [7].

Основні надбання із дослідження природи довіри зосереджені у психологічних науках. Довіра розглядається як особистісна характеристика, як елемент спілкування та комунікації, як форма соціальної, організаційної та професійно-компетентної поведінки. Провідними у висвітленні проблеми є роботи таких авторів, як К. Ясперс, К. Хорні, Е. Фромм, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, А. Купрейченко, В. Зінченко та інші. Дослідники виявляють зв'язок довіри із психічним здоров'ям людини, життєвою орієнтацією, процесами самоактуалізації. Так, А. Купрейченко виявляє дві незалежні соціально-психологічні категорії: довіру і недовіру, оптимальне співвідношення яких задовольняє вимоги сучасності в ситуаціях соціальної взаємодії (зацікавленість в співробітництві і мирному співіснуванні разом із необхідністю заходів обережності та контролю в потенційно небезпечних сферах і ситуаціях взаємодії підвищеної невизначеності [11, с. 91].

Вивчення досвіду дослідження феномену довіри засобами міждисциплінарного підходу, дозволяє філософському дискурсу будуватися навколо культурно-історичних надбавь соціально-гуманітарних наук - соціології, психології, економіки. Необхідність філософської рефлексії природи довіри, її сутності та значущості задля здійснення розвитку особистості у системі освіти викликана очевидною недостатністю уваги філософів до цього складного феномену у галузі філософії освіти.

Сучасний стан освіти, перекликаючись із суспільними та світовими подіями і процесами, визначається як кризовий і передбачає з метою виходу із неї змістовну реорганізацію на основі перегляду цінностей та принципових засад.

Повноцінна освіта ґрунтується на принципах залучення людини до активного процесу відкриття і творчого освоєння світу у відповідності до вроджених потенцій, які Ш. Амонашвілі визначає як пристрасті: до пізнання, до розвитку, до самостійності, до дорослішання. Однак, у першу чергу, людина, відкриваючи для себе навколишній світ, взаємодіючи у ньому, освоюючи його, має переживати освіту як процес двосторонній: не лише спрямований на пізнання світу зовнішнього, але і зорієнтований на саму людину. Отже, освіта передбачає діяльність, пріоритетним спрямуванням якої є сама особистість, що пізнає і відкриває себе, своєї природи і творчого й духовного потенціалу, розкриття і розвиток у собі нових сил, здібностей, відчуттів та переживань. На жаль, античний ціннісний орієнтир на пізнання людиною самої себе значною мірою був проігнорований традиційною системою освіти. Як наслідок - сучасний світ у стані біфуркації, зокрема, і через проєкцію внутрішньої загостреної суперечності людини, непізнаної та некерованої. Тому вкрай важливим є прозрівання людини у процесі її життєдіяльності і розвитку її на основі пізнання найперше власного внутрішнього світу.

Освіту слід розглядати як "макрокосм", що визначається різноманітністю інформаційно-пізнавальних потоків, які наділені силою розвивального впливу на особистість. Освіта, маючи онтологічний статус, постає як відкритий та необмежений простір, в якому визначається індивідуальний "мікрокосм" особистості. Неодмінною умовою освіти є гуманізація міжособистісних взаємин, які постають як унікальна основа для повноцінного розвитку особистості. У зв'язку із нагрітою необхідністю розробки цієї проблеми винятково цінною є філософська спадщина М. Бубера. Заслуговує на увагу розуміння освіти дослідником як ненавмисний, неціленаправлений вплив на учня, що здійснюється в умовах спільної діяльності. Для Бубера виховання і навчання - це менш за все технологія. Вчитель може блискуче володіти методикою, досконало знати свій предмет, мати в своєму розпорядженні всі мислимі технічні ресурси і підручники, але таїнства виховання не відбудеться. Це таїнство, на переконання автора, неможливо змодельювати і здійснити ніякою технологією.

Бубер розуміє взаємини вчителя і учня як різновид, притім, - найважливіший - людських відносин. "Саме людські відносини - діалогічне "Я" і "Ти" є головною категорією виховання" [12, с. 95]. Філософ не вважає вихованням технологічний процес надання знань, формування та прививання умінь і навичок, в процесі чого учень і вчитель виявляються байдужими та чужими один одному. Виховання у освітньому процесі не є засвоєнням і навіть не є лише розвитком, - це народження в душі дитини того, що становить сутність її людського "Я". Для забезпечення цього центрального в освітньому процесі моменту М. Бубер вводить поняття "ввімкнутого сприйняття". Мова йде не про природний пізнавальний процес, а про явище душевно-духовного рівня, про особливий тип людських стосунків. "Ввімкнуте сприйняття" є ставленням вчителя до учня на основі абсолютної

безкорисливості: тоді дитина вірить, що вчитель не переслідує стосовно неї власних цілей... і щиро бере участь в її долі; що він, учень, став частиною життя вчителя, який зацікавлений в його людському щасті. Окрім цього, дитина має бути упевнена, що в ній бачать в першу чергу особистість, гідну поваги, а не просто учня..." [12, с. 96]. На цій основі, вважає Бубер, народжується в душі дитини довіра, причому не тільки до конкретної людини, але до людей взагалі і ще ширше - до світу. Педагог є концентрованим виразом зовнішнього світу з його вимогами і правилами стосовно дитини. Бубер вважає, що там, де немає довіри, немає і справжнього знання. "Довіра до вчителя означає знання. Ненадійний світ кидає юну душу на сваволі долі, прирікаючи її на розчарування, а знання захищає її - знання того, що існує людська істина, істина людського існування. І не просто існує, а втілена в учителях" [12, с. 97]. Однак, довіра не може розглядатися у якості засобу для досягнення успіху в навчанні. Довіра є самостійною цінністю і запорукою педагогічного успіху, успіху у вихованні, яке філософом розумілося як народження особистості, як таїнство духовного становлення людини. Довіра народжує самоповагу - повагу дитини до себе як особистості, і саме це є головним, що має дати дитині школа.

У рамках сучасної філософської традиції існують концепції, які розглядають довіру як укорінену в структурах життєвого світу. Поняття "життєвий світ" було введено в філософію Е. Гуссерлем. Для Е. Гуссерля, *Lebenswelt* ("життєвий світ") означає універсальний горизонт, що охоплює хаос допредикативних, донаукових споглядань [13]. Життєвий світ - це світ споглядального досвіду, який належить до суб'єктивності досвіду і до повсякденного життя людського співтовариства. Е. Гуссерль підкреслює наявність суб'єктивного як із самого початку включеного в життєвий світ. Ідея інтерсуб'єктивності виводить життєвий світ із сфери індивідуальної суб'єктивності і робить цей світ спільним з іншими людьми. У межах життєвого світу довіра отримує статус договору про значення або культуру. Тільки розділений з іншим світ набуває впорядкованості.

Розуміння "життєвого світу" як комунікативного простору є подальшим розвитком ідей Е. Гуссерля Ю. Хабермасом. Автор розглядає життєвий світ як засновану на довірі основу повсякденної життєвої практики і досвіду щодо світу; це також деяке цілісне знання, яке є може існувати десь на задньому плані життєвого досвіду [14]. В комунікативній повсякденній практиці, стверджує Ю. Хабермас, не існує незнайомих ситуацій. Всі нові ситуації випливають з життєвого світу. Таким чином, довіра в рамках теорії Ю. Хабермаса є умовою комунікативної дії. Під комунікативною дією дослідник розуміє взаємодію, найменше, двох індивідів, яка упорядковується згідно із нормами, прийнятими за обов'язкові, яка орієнтована на взаєморозуміння діючих індивідів, їх консенсус. Ця згода щодо ситуації і очікуваних наслідків заснована скоріш на переконанні, але не на примусі. Вона передбачає координацію тих зусиль людей, які спрямовані саме на взаєморозуміння [14, с. 385]. Довіра як фігура, на думку автора, не здатна до трансформації, є замкнутою, жорстко заданою системою. Довіра як назва, кодифіковане значення, як комунікативна дія виникає в умовах готовності суб'єктів комунікації переглянути первісний договір про значення тих або інших сфер життєвого світу. Життєвий світ, таким чином, відтворюється завдяки комунікативній дії в якості ресурсу суспільної солідарності, тобто існує завдяки відкритості, постійній ревізії припущень і очікувань сторін, які беруть участь в комунікативному дискурсі.

Довіра людини до світу як самостійний феномен вперше була обґрунтована американським соціальним психологом і психотерапевтом Е. Еріксоном у контексті психосоціальної теорії життєвого циклу людини. Автор розглядає довіру людини до світу як базову соціальну установку особистості. "Це почуття формується на підставі досвіду першого року життя дитини і перетворюється на

установку, що визначає її ставлення до себе і до світу" [15, с. 80]. Однією з головних умов "психічного здоров'я" особистості Е. Еріксон виділяв прийняття свого образу у стосунках із навколишнім світом. Цей образ себе він визначає як "ідентичність". У динамічних стосунках особистості із навколишнім середовищем їй доводиться змінювати образ себе, свої форми поведінки та ін., що зумовлює "кризу ідентичності". Почуття довіри і недовіри є фундаментальними почуттями, які визначають подальший розвиток всіх інших видів відносин особистості до світу, себе і інших людей. Це почуття виникає дуже рано і залежить від "якості отримуваної дитиною материнської турботи" [15, с. 80]. "Таким чином, почуття довіри не залежить від кількості їх або проявів батьківської ніжності; швидше, воно пов'язане зі здатністю матері передавати своїй дитині почуття впізнаваності, сталості і тотожності переживань" [15, с. 81]. Має бути рівновага між "потребою дитини отримувати і потребою матері давати. Мати має взаємодіяти із дитиною на безпомилковій мові внутрішнього зв'язку, тоді дитина зможе довіряти їй, світу і самій собі... Тільки таким чином виникає почуття базової довіри - це перша і основна цілісність, яка, мабуть, передбачає те, що всередині і ззовні має знаходитися досвід, взаємопов'язаний з добротою" [15, с. 77]. Якщо ж дитина на першому році не відчує любов, добро, то може сформуватися недовіра, злість до себе, до світу і інших людей. Довіра до себе і довіра до світу є взаємозалежними і визначають взаємний вплив. Відчуття довіри виникає при контакті з матір'ю, на любов матері дитина відповідає довірою. У дитини, яка не відчуває любові, не отримує материнської турботи, ласки, не відчуває материнського зв'язку, розвивається негативне уявлення про себе, почуття недовіри, агресія, почуття провини, а потім агресія направляється на весь зовнішній світ і на людей, зокрема. Під базовою довірою до світу Е. Еріксон має на увазі власну природну відкритість дитини та відчуття стабільної прихильності до неї інших людей. Якщо у дитини виникає і стабілізується "базова недовіра", то, ставши дорослою, вона буде прагнути закриватися у собі, відчуватися від інших людей, відмовлятися від задоволення потреб, бажань, насолоди від життя, підтримки й допомоги інших у скрутних ситуаціях. Втрата чи відсутність материнської любові, ласки і материнської присутності можуть призвести до дитячої депресії й хронічного негативу. Світ сприймається як чужий і холодний та незатишний, якщо ніхто не проявляє турботи. І одночасно байдужий, холодний світ - не завжди джерело зла, бо зло активне. Життєвий досвід свідчить про те, що причина сприйняття світу як джерела зла - в жорстокості і насильстві, якого в ранньому дитинстві зазнає людина.

"Глобальною психологічною травмою" називає такий дитячий досвід В. Дружинін і визначає його як "катастрофу всередині індивідуального світу, мікросмосу людини" [16]. Її результатом є "вигорання" природної семантики особистісного простору. На відміну від локальної психологічної травми, яка, на думку автора, викликає невроз, фобію або манію, змістом яких можуть бути окремі аспекти життя, глобальна психологічна травма видозмінює ставлення до життя. Таким чином, психологічна практика перекликається із філософськими дослідженнями стосовно визначальної ролі довіри у здійсненні людського життя та виявляє умови становлення - руйнації довіри у внутрішньому просторі особистості.

Слід відзначити, що одна з ідей концепції Е. Еріксона полягає в тому, що довіра і недовіра змінюються в процесі особистісного розвитку людини. На різних етапах вікового розвитку людини довіра і недовіра можуть посилюватися або слабшати залежно від особистого досвіду, соціального оточення, вікових особливостей, але фундаментальне, центральне ставлення довіри і недовіри до себе і світу формується на першому році життя, в дитинстві, на його думку. Почуття базової довіри і недовіри закладає ґрунт для переживань і виникнення багатьох інших почуттів. На формування почуття власного Я, почуття дорослості, своєї особистості, самооцінки, впевненості в собі впливає

становлення базового почуття довіри. Довіра до себе взаємопов'язана із довірою до іншого і до світу в цілому.

Довіра є досить складним, багатобактерним і багатосхаровим феноменом, який досліджується як культурний концепт, що пронизує собою як ментальну, так і практично-діяльну сторону життя індивіда. Вона формується та існує на рівні почуття, емоцій у вигляді образу, символу та іміджу, у вигляді поняття в понятійно-логічній сфері; раціонального усвідомлення світу і у вигляді способу практичних взаємин індивіда й навколишньої дійсності. Це явище характеризує своєрідність особистісного світогляду, системи життєвих пріоритетів і цінностей людини і, одночасно, специфіку духовної атмосфери, яка існує в суспільстві. Сама довіра є базовим елементом онтогенезу людини і визначається раннім дитячим досвідом її взаємин із найближчим оточенням. Базова життєва, екзистенціальна потреба індивіда у безпеці трансформується на основі довіри у ціннісно-моральний принцип, що регулює взаємини між людьми і уможливує їх спільну діяльність. Таким чином, довіра спочатку формується на несвідомому, інтуїтивному і дорациональному рівні, причому вона супроводжується виникненням почуттів недовіри. Базова довіра, закладена на ранніх етапах соціалізації індивіда, виявляється найважливішим дорефлексивним надбанням, людиною, яке визначає спроможність повноцінного пізнання і розвитку. Цей соціопсихологічний і соціокультурний механізм корегує всі дії кожного індивіда і є своєрідним каталізатором прийняття рішень в різних сферах його життєдіяльності. Відсутність довіри - причина дезадаптації, зростання рівня невдоволення, конфліктності, тривожності, депресії. Відсутність довіри спотворює сприйняття дійсності, породжує відчуження контактів та інформації, ускладнює взаємодію. Виняткове значення має довіра у просторі освіти. Система пізнавальної діяльності реалізується повноцінно лише за умов наявності довіри, яка відкриває доступ до кожної особистості у просторі освіти, забезпечує взаємообмін інформацією, сприяє розвитку кожного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко И. В. Социально-психологическая концепция доверия / И. В. Антоненко. - Москва: Изд-во "Флинта"; Изд-во "Наука", 2006. - 480 с.
2. Социальная психология: [учебное пособие] / Л. Г. Почепут, И. А. Мейжис. - Санкт-Петербург: Питер, 2010. - 672 с.
3. Селигмен А. Проблема доверия / А. Селигмен. - Москва: Идея-Пресс, 2002. - 256 с.
4. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. - Москва: Изд-во АСТ, 2004. - 730 с.
5. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории структуризации / Э. Гидденс. - Москва: Академический Проект, 2003. - 528 с.
6. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. Пер. с нем. В. Седелник и Н. Федоровой. - Москва, 2000. - 384 с.
7. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / Пер. с фр. В. Большакова. - Москва: Академический Проект, 2006. - 208 с.
8. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм. Пер. с англ.; Под ред. Д. А. Леонтьева. - 2-е изд. - СПб.: Издательский Дом "Азбука-классика", 2007. - 224 с.
9. Психология доверия и недоверия [Текст]: научное издание / А. Б. Купрейченко; Рос. акад. наук, Институт психологии. - Москва: Ин-т психологии РАН, 2008. - 571 с.
10. Бубер М. Избранные произведения / М. Бубер. Пер. с нем. Бартман Н.; Вступ. ст. Н. Прата [Репринт с изд. 1979]. - Иерусалим: Алия, 1989. - 345 с.
11. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э. Гуссерль. - СПб.: Наука; Ювента, 1998. - 315 с.
12. Habermas J. Texte und Kontexte / J. Habermas. - Frankfurt. M., 1991. - 326 s.
13. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон; Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. - Москва: Издательская группа "Прогресс", 1996. - 344 с.
14. Дружинин В. Н. Варианты жизни / В. Н. Дружинин. - СПб: Питер, 2010. - 156 с.

Т.К. Андрющенко,

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ

Глобальні зміни, які відбуваються на сучасному історичному етапі у світовій економіці, науці, техніці, ставлять перед освітою важливі завдання: навчити підрастаюче покоління жити та ефективно діяти в умовах змінних координат, спрямовувати свої зусилля на постійне самовдосконалення, вибудовувати оптимальну траєкторію власного розвитку та професійного вдосконалення, здійснювати інноваційну діяльність в умовах динамічного розвитку суспільства. Концепцією "Нова українська школа" однією з рис випускника закладу загальної середньої освіти передбачається така: "інноватор", здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя [1]. Ключова роль у вихованні майбутніх інноваторів належить педагогам. Сьогодні в умовах суспільних трансформацій значно змінюються роль педагога. Наразі його сприймають не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Коуч - професіонал, який, по-перше, вміє бачити і цінити в людині позитивний потенціал і, по-друге, володіє спеціальними знаннями і навичками, що дозволяють йому допомогти людині самій побачити і розвинути цей потенціал за дуже короткий термін. Тьютор - наставник, який допомагає вихованцям найбільш оптимально здійснювати освітню діяльність. Модератор - ведучий, що відповідає за дотримання встановлених норм поведінки і спілкування. Фасилітатор - це людина, що забезпечує успішну групову комунікацію, сприяючи комфортній атмосфері та плідності співпраці [1].

Модернізаційні процеси в освіті вимагають від педагогів креативного і, в той же час, критичного мислення, побудови педагогічного процесу, спрямованого на розкриття здібностей і можливостей вихованців, задоволення їхніх різноманітних освітніх потреб, забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, усвідомлення зростаючої ролі інноваційних процесів, а також формування власних якостей, що дозволять педагогам бути готовими до внутрішніх змін, продукування і впровадження інновацій. В. Кремень зауважував, що на сучасному етапі реформування освіти актуалізується необхідність в "осмисленні феномену "інноваційна культура" (яка і забезпечує безперервний інноваційний розвиток суспільства) та шляхів формування людини з інноваційним типом діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації до інноваційного типу розвитку [2, с. 11]. У Законі України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" інноваційну культуру визначено як "складову інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах" [3, с. 43-51.]. Зазначене актуалізує

необхідність активізації інноваційного потенціалу суб'єктів освітнього процесу через формування і розвиток інноваційної культури педагогів.

Аналіз наукових джерел з окресленої проблеми свідчить про посилену увагу сучасних науковців до феномену "інноваційна культура педагога". У ході аналізу наукових праць виявлено, що, розкриваючи сутність дослідженого феномену, учені приділяли недостатню увагу на ролі особистісних якостей у формуванні інноваційної культури педагога.

Особистість педагога є системоутворюючим чинником для успішного проведення інноваційної діяльності. На працездатність, креативність, рівень відповідальності за результати інноваційної діяльності безпосередній вплив мають особистісні якості педагога. На нашу думку, формування інноваційної культури педагога активізується в площині прагнення особистості до постійного самовдосконалення в різних аспектах життя і професійної діяльності, моделювання поведінки відповідно до викликів суспільства, розвитку креативного потенціалу.

Ми впевнені, що акцентуацію варто робити на розвиток відповідних особистісних якостей педагога, які становитимуть внутрішній стрижень носія інноваційної культури і в подальшому проявлятися у професійній інноваційній діяльності. На нашу думку, інноваційна культура педагога - суб'єктивна категорія, що включає вмотивованість педагога до інноваційної діяльності, комплекс особистісних якостей, систему цінностей, знань, умінь та навичок, які уможливають процеси оцінювання, продукування і впровадження нових ідей в умовах динамічного розвитку суспільства (Т. Андрющенко). Вбачаємо, що заявлений комплекс особистісних якостей, притаманний носію інноваційної культури педагога, має включати: асертивність, мобільність особистості, емоційну врівноваженість, креативність, відповідальність, гуманність, оптимістичне прогнозування, рефлексивність.

Охарактеризуємо виокремлені особистісні якості:

- **асертивність** - усвідомлення педагогом своєї індивідуальності, розуміння власних достоїнств і недоліків; відстоювання власної точки зору, без порушення моральних прав і приниження гідності іншої людини, самостійний аналіз ситуацій, що виникають, без покладання на думку більшості; гідна реакція на критику і похвалу;

- **мобільність особистості** - прояв ініціативи, гнучкості; різноманітність впливів на розвиток подій; урахування змін, що відбуваються в конкретній ситуації, в процесі вибудови нових стратегій інноваційних впливів;

- **емоційна врівноваженість** - збереження самоконтролю в будь-якій ситуації, адекватна реакція на зовнішні чинники, що провокують емоційний зрив;

- **креативність** - продукування оригінальних ідей з виходом за межі загальноприйнятих схем,

виконання завдань нестандартним способом, творче мислення конструктивного спрямування, готовність до створення нових цінностей;

- **відповідальність** - усвідомлення певних ризиків інноваційної діяльності, здатність передбачати наслідки інноваційних впливів, готовність до перепроєктування заявленої інновації. В. Кремень зазначав, що "відповідальність за власні вчинки є однією з важливих детермінант рівня загальної та інноваційної культури особистості, особливо нині, коли наслідки діяльності окремої особистості можуть набувати глобального характеру" [4, с. 7];

- **гуманність** - визнання самоцінності дитинства особистості, упевненість у здібностях і можливостях дитини, емпатійне ставлення до неї, розуміння її внутрішнього світу, інтересів, прагнень;

- **оптимістичне прогнозування** - прогнозування розвитку особистості дитини через вплив на її позитивні якості; розвиток освітніх ситуацій з опорою на їх позитивні засади; прогнозування самовдосконалення педагога на основі самопізнання;

- **рефлексивність** - усвідомлення педагогом того, що сучасні діти потребують нових підходів до забезпечення освітнього процесу, організації взаємодії на засадах співробітництва з дитиною; що важливим є оволодіння педагогом такими технологіями передачі знань, які сприяють розвитку в дітей здатності самостійно знаходити потрібну інформацію, аналізувати і систематизувати її, продукувати нові знання, використовувати їх у відповідній життєвій ситуації.

Формування інноваційної культури педагога відбуватиметься ефективно за наявності сукупності відповідних внутрішніх і зовнішніх умов, які сприятимуть активізації зазначених вище особистісних якостей. До умов, що забезпечують формування інноваційної культури педагога відносимо:

1. Створення інноваційного середовища закладу освіти:

- виявлення, підтримка і розвиток педагогів з високою інноваційним потенціалом;
- стимулювання інноваційної активності педагогів через мобілізацію мотивів особистісної самореалізації, самоствердження, підтримку інноваційних ініціатив, матеріальне заохочення;
- створення центру інновацій;
- ресурсне забезпечення закладу відповідно до сучасних вимог;
- налагодження системи пошуку інформації, необхідної для проведення інноваційної діяльності;
- участь педагогів у міжнародних і всеукраїнських проєктах, грандах.

2. Забезпечення психологічного супроводу інноваційної діяльності педагогів.

- створення психологічно комфортної атмосфери закладу освіти;
- налагодження партнерської взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності;
- підтримка готовності педагогів до ретрансляції інноваційних знань і взаємопоповнення інноваційного досвіду в колективі;
- фокусування на відчутті успіху і задоволення від результатів інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку у педагогів впевненості в собі;
- презентація дієвості демократичних способів спілкування;
- стимулювання внутрішньоособистісних мотивів педагога на саморозвиток через інноваційну діяльність;
- допомога в подоланні психологічного опору інноваціям через підтримку, переконання, навчання.

3. Використання сучасних форм взаємодії з дорослими і технологій, спрямованих на розвиток інноваційного мислення педагогів.

- **"Методичний аукціон"** - форма творчого "купівлі-продажу" інноваційних ідей;

- **"Методичний новітатор"** - дослідження попиту і розповсюдження інноваційних розробок в закладах освіти;

- **"Віртуальна академія"** - ознайомлення педагогів із сучасними он-лайн технологіями самоосвіти. Стимулювання їхньої участі у вебінарах, он-лайн конференціях, Інтернет-клубах, Інтернет-школах, спільнотах, користування і поповнення колекції цифрових ресурсів, електронною бібліотекою, віртуальною майстернею тощо;

- **"Науково-методичне бюро"** - апробація інноваційних підходів до організації освітнього процесу;

- **"Методичний меседж"** - обмін інноваційним досвідом з обґрунтуванням отриманих результатів.

Висновки. Інноваційна культура педагога - багатогранний феномен. Вона активізує інноваційну діяльність педагога, спрямовану на продукування нових знань, організацію оновленої педагогічної практики, створення і впровадження нововведень, які, мобілізуючи внутрішні ресурси педагогічної системи, приводять до підвищення якості освіти. Важливим аспектом інноваційної культури педагога є, на нашу думку, вміння інтегрувати і зберігати в динамічній єдності традиційні та інноваційні підходи до організації освітнього процесу. Це передбачає усвідомлення педагогом сутності інноваційної діяльності, необхідності педагогічних інновацій, розуміння суспільної значущості модернізації освіти і сформованості в особистості загальнокультурних цінностей.

Усвідомлюючи вагомість впливу особистісних якостей педагога на результати інноваційної діяльності, ми акцентували увагу на обґрунтуванні ролі і характеристики особистісних якостей педагога, конкретизували умови, що забезпечують формування інноваційної культури педагога. Вважаємо, що інноваційно доцільно організований простір професійної діяльності педагогів, забезпечення психологічного супроводу інноваційної діяльності, використання сучасних форм комунікації для обміну інноваційним досвідом уможливають розвиток особистісних якостей, які активізують сприйнятливості педагогів до нових ідей, прагнення продукувати власні ідеї і здатність реалізовувати їх в освітньому процесі, об'єктивно оцінюючи отримані результати. Зазначене є проявом сформованої інноваційної культури педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція "Нова українська школа" (Колегія МОН України від 27. жовт. 2016.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
2. Кремень В. Якісна освіта: вимоги XXI століття В.Кремень // Відкритий урок. - Київ: Плянди, 2007. - № 1. - С. 10-14.
3. Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 16 жовт. 2012 р. № 5460-VI. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності : зб. законодав. актів, за станом на 1 березня 2005 р. / упоряд. Г. О. Андрощук, М. В. Гаман.; Верховна Рада України. - Київ: Парламентське вид-во, 2005. - С. 43-51.
4. Кремень В. Формувати людину інноваційної культури В.Кремень // Урядовий кур'єр, 2006. - № 81. - С. 7-10.

П.В.Теслюк,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат психологічних наук, доцент

РОЛЬ СИМВОЛУ У ГЛИБИННІЙ ДІАГНОСТИКО-КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ ПСИХОЛОГА

Надання психологом кваліфікованої психологічної допомоги суб'єкту без обізнаності зі специфікою несвідомого, умінь та навичок роботи з цією сферою психіки, відповідного методичного забезпечення фахівця неможливе. Одними з найбільш ефективних у наданні психологічної допомоги є методичні засоби, які дозволяють об'єктивувати психологічний зміст у символічній формі (тематичні малюнки, художні полотна відомих майстрів живопису, предмети, що використовуються як стимульний матеріал психодрами, засоби арттерапії, казкотерапії, ігрової терапії тощо). Це пов'язано з тим, що зміст несвідомого має символічний характер. У зв'язку з цим для практичного психолога набуває першочергового значення його професійна здатність розуміти символічний характер несвідомого та вміти його дешифрувати шляхом виявлення взаємозв'язків між елементами окремих образів. Відповідно, розкриття символу як філософсько-психологічної категорії є актуальною науково-практичною проблемою.

Аналіз категорії "символ" у філософії проводився багатьма дослідниками. Класичними є праці російського філософа О.Ф. Лосева [7], сучасного іспанського дослідника символізму Х.Е. Керлота [5], німецьких науковців А. Шнайдера, В. Бауера, С. Головіна [3] та інших дослідників. З'ясуванню психологічного значення символіки присвячено дослідження, проведені в психоаналізі (З. Фрейд [10], К. Юнг [12], О. Ранк [9], К. Абрахам [1] та ін.), а також у трансперсональній психології (С. Гроф [4] та ін.), онтопсихології (А. Менегетті [8] та ін.), кататимно-імагінативній психотерапії (Х. Лейнер [6] та ін.), груповій психокорекційній роботі за методом активного соціально-психологічного пізнання (Т.С. Яценко [13] та ін.).

Згідно визначенню, поданому в енциклопедії, символ (від грецького *symbolon* - знак, розпізнавальна прикмета) - це універсальна естетична категорія, що розкривається через порівняння з суміжними категоріями образу, знака та алегорії [2, с. 385]. В структурі символу завжди присутні два елементи: той, що символізує, і той, що символізується. Першим є предметний образ, другим - глибинний сенс. Зміст символу не може бути виражений інакше, ніж у формі відповідного образу. Принципова відмінність символу від алегорії полягає в тому, що сенс символу не є раціональною формулою, яку можна "укласти" в образ і "видобути" з нього, що характерне для алегорії. Специфіка символу щодо категорії знака проявляється у його багатозначності. У словнику зазначається, що "суть символу буде втрачена, якщо закрити його нескінченну смислову перспективу..."

[11, с. 312]. Сенс символу являє собою певну динамічну тенденцію, тобто він не даний, а заданий і тому "реально існує лише в ситуації спілкування, діалогу, поза якою можна спостерігати лише порожню форму символу..." [11, с. 312].

У філософії та психології відсутнє однозначне трактування змісту категорії "символ". Відомий російський філософ О.Ф. Лосев виділяє наступні властивості символу: "Символ речі є, перш за все, її відображенням і зображенням, втім не кожне відображення і зображення речі є її символом... кожний символ завжди є певним узагальненням... символ речі є її законом, і в результаті цього закону певною її впорядкованістю... символ речі є її вираженням і її знаком" [7, с. 257-260]. Для символу характерне поєднання зазначених властивостей. Сучасний іспанський дослідник символізму Х.Е. Керлот наголошує, що в будь-якому символі можна виявити, по-перше, сам об'єкт (субстрат символу); по-друге, той же об'єкт у його зв'язку зі своєю утилітарною функцією; по-третє, те, що дає можливість об'єкту набувати якість символу: структуру, позначену як "символічна функція" [5, с. 42]. На думку О.Ф. Лосева, символ є ареною зустрічі того, що позначає, і того, що позначається, причому вони не мають нічого спільного між собою. Протилежну позицію зустрічаємо в працях іншого відомого дослідника символізму А. Шнайдера, який відстоює ідею "спільного ритму". Згідно з А. Шнайдером, ритм - це певний динамічний фактор. Аналогія між двома планами реальності ґрунтується на наявності в обох "спільного ритму". Ритми дозволяють встановлювати співвідношення між різними планами реальності. На думку А. Шнайдера, ідея "спільного ритму" має в своїй основі переконання у нерозривній єдності всесвіту. Подібною точки зору дотримувався також Й. Гьоте, який пов'язував неподільність символу з "життєвою органічністю" феноменів, що виражаються у символічній формі [2, с. 386].

Існують різноманітні класифікації символіки. Найчастіше виділяють символіку індійської міфології та міфології греків, символи християнства, астрологічні символи, символіку казок, символи алхімії, символи карт Таро та ін. До найдавніших символів відносять вертикальний промінь, єдиного рога, горизонтальну лінію, хрест, чашу, дугу, розенкрейц, якір, тризубець, дерево життя, трикутник, квадрат, свастику, п'ятикутну зірку, коло, змію та ін. Інтерпретація цієї символіки не є однозначною. Зокрема, трикутник, вершина якого спрямована вгору, символізує чоловічу силу, полум'я, творчу силу бога; трикутник з вершиною, спрямованою вниз, позначає жіноче начало, воду, що стікає з гір або хмар до землі, родюче лоно та

ін. [3, с. 36]. Проте дослідники наголошують на тому, що як би не змінювались інтерпретації та асоціації, пов'язані з символом, архетип його значення, тобто основна посилка, залишається незмінною. Так, тризуб є символом божественної та королівської влади і в індійського бога Шиви, і у грецького Посейдона, і у римського Нептуна, його тримає в руці громовержець Юпітер - Зевс, кельтсько-ірландський бог моря Мананнан та інші міфічні персонажі.

Філософська орієнтація дослідників визначає їх розуміння співвідношення символу з людською психикою. О.Ф. Лосев стверджує, що символ - це таке відображення речі, яке обробляється засобами абстрактного мислення і подає цю річ у перетвореній формі, що залежить від мети людини. На думку ж Х.Е. Керлота, сувора система символів здатна існувати навіть за відсутності людської свідомості, оскільки ця система ґрунтується на космічному порядку. Для індійського філософа Р. Кумарасвами символізм є мистецтвом мислення в образах. Як вважає Е. Фромм, це мистецтво втрачене цивілізованою людиною, що відображено у назві його роботи "Втрачена мова символіки". Втім, згідно позиції Е. Фромма, ця втрата обмежується свідомістю, несвідоме ж, навпаки, переважане символічним матеріалом. Е. Фромм виділяє три типи символів: конвенціональні, випадкові, універсальні. До першого типу автор відносить знаки, що використовуються у виробництві, математиці та інших галузях. Другий тип символів характеризується випадковими умовами виникнення. Третій тип визначається наявністю внутрішнього зв'язку між символом і тим, що він репрезентує [5, с. 33]. Для розуміння специфіки символу важливе значення має висновок О.Ф. Лосева про те, що не обов'язково зовнішній бік символу має бути надто барвистим [7, с. 261]. Навіть незначне і схематичне зображення може бути суттєвим і оригінальним за тим змістом, який презентується.

Символи досить часто існують не ізольовано, а в композиції. Символічні композиції можуть розгортатися в часі (як у випадку оповідання), в просторі (графічні композиції та інші мистецькі твори) або одночасно в часі і в просторі (сновидіння, драматичні твори та ін.). Комбінація символів вказує на наявність певного сукупного значення.

Особливо важливою в теорії символізму є проблема інтерпретації символів. Ряд дослідників-філософів (А. Мюллер, Г. Шварц, В. Краппе та ін.) пов'язують зміст більшості символів з космічними, зокрема сонячними та метеорологічними феноменами [5, с. 52]. Інший інтерпретативний підхід, який асоціюється, передусім, з психоаналізом, передбачає у символі психологічну основу.

У багатьох психологічних дослідженнях порушується важлива проблема багатозначності змісту символіки. Так, в теорії сновидінь З. Фрейда [10] констатується наявність у сновидінні експліцитного та імпліцитного змісту, алогічність першого та логічна впорядкованість другого; вказується на багатогранність змісту, вираженого в тому чи іншому образі сновидіння, і одночасно - репрезентацію певного аспекту змісту в багатьох образах. Своєрідним символом суперечливих

психічних процесів, згідно класичним психоаналітичним уявленням, є невротичний симптом, його психологічний зміст поєднує в собі несвідомі, передсвідомі та свідомі елементи.

К. Юнг [12] наголошує на багатозначності психологічного змісту символіки колективного несвідомого, а також на тому, що ця символіка слугує вираженню індивідуально-неповторного змісту психіки суб'єкта. Так, в сновидіннях чи в малюнках різних людей одні й ті ж архетипні образи виражають різний психологічний зміст.

Автор символдрами Х. Лейнер [6] показує, що символічні елементи змінених станів свідомості, названих "сновидіннями наяву", подібно елементам нічних сновидінь, є багатозначними, а також вказує на необхідність багаторівневої рефлексії психологічного змісту "сновидінь наяву".

Згідно С. Грофу [4], психологічний зміст символічних образів, які виникають в особливому стані психіки при вживанні хімічної речовини ЛСД, включає в себе елементи відразу декількох рівнів несвідомого (психодинамічного, перинатального, трансперсонального), при цьому наголошується конденсованість вираження зазначеного змісту в символах.

Погляди дослідників на психологічний зміст процесу символізації та роль свідомого і несвідомого у цьому процесі не співпадають. Ортодоксальна психоаналітична точка зору на значення символу, якої дотримувалися З. Фрейд, О. Ранк, К. Абрахам, Г. Закс, А. Фрейд та ін., полягає в тому, що символічне зображення служить несвідомим прагненням і його метою є вираження у замаскованій формі таких аспектів психіки, які витісняються зі свідомості внаслідок дії внутрішніх та зовнішніх табу [9, с. 49]. К. Юнг і такі його послідовники, як Дж. Хендерсен, М-Л фон Франц, І. Якобі, А. Яффе, Е. Нойман, Е. Метнер та ін., відстоювали іншу позицію. Згідно їх уявлень, символ має здатність виразити і поєднати свідомий і несвідомий зміст. Внаслідок цього, як зазначає К. Юнг, "символ є розв'язанням внутрішніх суперечностей психіки, і в цій якості має звільняючу силу" [12, с. 8].

К. Юнг переконливо показав, що у вербалізації фантазій чи сновидінь завжди міститься те, що в даний момент є значимим для людини. Саме ця значущість фіксує ту площину, в якій, за словами К. Юнга, повинна існувати будь-яка система інтерпретації. К. Юнг виділяє два аспекти психологічної інтерпретації символіки: що являє собою символ сам по собі (об'єктивна інтерпретація), і що він означає як проекція конкретного психологічного змісту суб'єкта (суб'єктивна інтерпретація). На думку К. Юнга, людина має такі можливості символізації: порівняння за аналогією (тобто порівняння між об'єктами, що мають "спільний ритм"), наприклад, між вогнем і сонцем; каузальне порівняння, що ґрунтується на властивостях самого символічного об'єкта: сонце як джерело життя; функційне порівняння, в якому використовуються дії символічних об'єктів, наприклад, несвідомий бік людської душі небезпечний, як хижа тварина і т.п. [5, с. 45]. З. Фрейд справедливо наголошує на необхідності брати до уваги своєрідну пластичність психічного матеріалу, яка полягає в тому, що суб'єкт

на підставі свого індивідуального досвіду як символом може скористатися будь-яким образом [10, с. 182]. Історія символізму показує, що практично будь-яка річ може набути символічного значення - від природних об'єктів (рослин, тварин, сонця, місяця, вітру, води, вогню і т.п.) до предметів, виготовлених людиною (будинків, знарядь праці, автомобілів та ін.), і навіть абстрактних форм (числа, геометричні фігури і т.п.).

О. Ранк і Г. Закс вважають, що постійне значення і незалежність від індивідуальних умов є характеристиками символу у психоаналітичному розумінні [9, с. 48]. К. Юнг займає протилежну позицію: "Якщо ми захотіли б у кожному даному випадку визначати, що певний символ вжитий замість матері, а інший - замість чоловічого статевого органа, то лише потрапляли б з одного глухого кута в інший. У цій сфері закінчується непохитне значення образів" [12, с. 225]. Ми поділяємо зазначену позицію К. Юнга, оскільки в процесі практичної роботи з тематичними психомалюнками педагогів переконалися, що найдосконаліший словник символів, який передбачає інваріантність їх значень, не може врахувати індивідуальну неповторність образів, котрі в кожній людині виражають своєрідний психологічний зміст. Практична робота з символікою вимагає від психолога наближення до внутрішньої феноменології суб'єкта. Феноменологічний підхід, зокрема у роботі з тематичними психомалюнками передбачає врахування розуміння малюнків самим автором, тобто уведення в дослідження його вербального матеріалу. Останній у такій же мірі необхідний для роботи, як і символи малюнків, оскільки забезпечує можливість більш глибокої інтерпретації малюнків, виходячи з розуміння їх автором, і в той же час інтерпретація перебуває поза суб'єктивними поглядами автора. Інтерпретація ґрунтується на виявлених взаємозв'язках між символами різних малюнків та їх спільних характеристиках.

Той чи інший символ в процесі аналізу перебуває у взаємозв'язках з іншими символами. При цьому він "збагачується" різноманітним, часто суперечливим, психологічним змістом, що допомагає рефлексії особистісної проблеми суб'єкта, яка завжди детермінується внутрішньою суперечністю психіки. Якщо доцільність використання певного символу на малюнку чи в іншій формі візуалізації психологічного змісту по своєму усвідомлюється автором і може бути вербалізована ним, то система взаємозв'язків між символами перебуває поза його свідомістю. Аналіз цієї системи дозволяє дослідити логіку несвідомого, а також її взаємозв'язки зі свідомістю суб'єкта, що сприяє розширенню його самосвідомості.

Символіка психомалюнків чи інших форм візуалізації психологічного змісту дозволяє об'єктивувати такі його аспекти (амбівалентність почуттів до рідних людей, суперечність між потребами та формами поведінки, між наявним фізичним потенціалом та можливостями його реалізації, емоційна залежність від батьків та ін.), сутність та взаємозв'язки яких найбільш повно розкриваються в руслі психодинамічних уявлень, для яких характерним є каузальний підхід до досліджуваних явищ, орієнтація на з'ясування

інфантильних джерел деструктивних особливостей психіки суб'єкта.

Необхідною передумовою з'ясування змісту символічних форм презентації психіки є урахування психологом значень символіки колективного несвідомого. Образи колективного несвідомого виражають екзистенційні проблеми людського життя і, таким чином, вказують на спільний для всіх людей зміст незалежно від їх індивідуального досвіду. У той же час символіка колективного несвідомого є проявом психіки конкретного суб'єкта і, таким чином, виражає ще й індивідуально-неповторний психологічний зміст. Колективне значення того чи іншого символу в процесі психологічного аналізу наповнюється кожного разу своєрідним сенсом. Останнє засвідчує переваги психодинамічного підходу в роботі з символікою різноманітних форм візуалізації психологічного змісту у порівнянні з її однозначною тестовою інтерпретацією.

Реалізація феноменологічного підходу в практичній роботі з символічною продукцією суб'єкта можлива за умови сформованості у практичного психолога відповідних умінь. Їх розвиток у процесі професійної підготовки та перепідготовки психологів потребує використання специфічних методів навчання, пов'язаних, зокрема, з отриманням психологами рефлексивних знань, умінь та навичок [13].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрахам К. Сновидение и миф // Между Эдипом и Озирисом: Становление психоаналитической концепции мифа / К. Абрахам. - Москва: Совершенство, 1998. - 122 с.
2. Аверинцев С.С. Символ // БСЭ. - 3-е изд. - Москва, 1976. - Т.23. - С. 385.
3. Бауэр В. Энциклопедия символов / В. Бауэр, И. Дюмотц, С. Головин; пер. с немец. Г.И. Гаева. - Москва: КРОН-ПРЕСС, 1995. - 512 с.
4. Гроф С. Области человеческого бессознательного / С. Гроф. - Москва: Изд-во Трансперсонального Института, 1994. - 278 с.
5. Керлот Х.Э. Словарь символов / Х.Э. Керлот. - Москва: Рефл-бук, 1994. - 608 с.
6. Лейнер Х. Кататимное переживание образов / Х. Лейнер. - Москва: Эйдос, 1996. - 253 с.
7. Лосев А.Ф. Логика символа // Философия. Мифология. Культура / А.Ф. Лосев. - Москва: Политиздат, 1991. - С.247-274.
8. Менегетти А. Пособие по имагогике / А. Менегетти. - Москва, 1994. - 238 с.
9. Ранк О. Бессознательное и формы его проявления // Зигмунд Фрейд, психоанализ и русская мысль / О. Ранк, Г. Закс. - Москва: Республика, 1994. - С. 23-97.
10. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. - Киев: Здоровье, 1991. - 383 с.
11. Эстетика: словарь / [Под ред. А.А. Беляева]. - Москва: Политиздат, 1989. - 447 с.
12. Юнг К.Г. Либи́до, его метаморфозы и символы / К.Г. Юнг. - Санкт-Петербург: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 1994. - 415 с.
13. Яценко Т. Психоанализ репродукцій художніх творів у підготовці психологів: навч. посіб. / Т. Яценко, В. Бондар, Л. Галушко. - Дніпро-Київ, 2018. - 300 с.

В.В.Крижанівський,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

**ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО
ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА
УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ**

Сучасна освіта передбачає компетентнісний підхід до навчання, що робить виклик застарілій формі викладення шкільного матеріалу. Передусім, це орієнтація освітнього процесу на досягнення результату, що відображається ключовими компетентностями, хоча і не обмежується ними. Однак, перехід на компетентнісні засади поки не належним чином відображено у дидактичному і методичному забезпеченні навчання, де все ще домінує знанневий компонент. У світовому досвіді склалось розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, присвоєного особистістю. Компетентність часто тлумачать через усталені поняття: "здатність до...", "комплекс умінь", "готовність до...", "знання в дії", "спроможність", "індивідуально-особистісна рефлексивна функція" та ін. Як впливає із зазначеного вище, компетентність - цілісність, тобто ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю.

Сучасні учні на пошук потрібної їм інформації витрачають дуже мало часу, застосовуючи при цьому нові технології, що нівелює цінність інформації як такої, однак це повинно спонукати дітей на потребу застосовувати знайдену інформацію на практиці. Компетентнісний підхід до навчання покликаний навчити сучасних учнів уміти застосовувати набуті ними знання, особливо при вирішенні покладених на них проблем чи поставлених перед ними завданнями.

Ще 2011 року в українську освіту було впроваджено компетентнісний підхід до навчання. Однак сучасна педагогіка не була до цього готова, адже на той час вона була побудована саме на отриманні основних наукових знань, на когнітивному розвитку, що передбачало лише пізнавання людиною навколишнього світу та накопичення знань про нього. Але ж на сьогодні інформація накопичується цивілізацією поза людиною і нині не постає проблеми віднайти потрібні матеріали. Час, витрачений шукачем для знаходження потрібної інформації мізерний, затратений при цьому ресурс у більшості випадків непомітний.

Оскільки освіта розвивається у тісному і безпосередньому зв'язку з новітньою науковою інформацією, вона має перелаштовуватися під сучасні вимоги людства, адже у світі відбувається інформаційна переоцінка. На сьогодні основною задачею освіти є не накопичення учнями інформації та знань, а уміння використовувати та застосовувати їх, особливо на практиці, у своєму житті. Це передбачає розвиток у дітей різних компетентностей. Наприклад, якщо раніше більше часу відводилось на вивчення будови та складу атмосфери, то сьогодні учні повинні знати закономірності основних процесів, які проходять у повітряній оболонці Землі. Дитина повинна зрозуміти, чому саме така кількість кисню є оптимальною для життя, до чого призведе збільшення вмісту у повітрі вуглекислого газу і що трапиться з організмом людини при зміні атмосферного тиску у навколишньому середовищі.

Окрім отримання основних знань з певної теми при вивченні матеріалу дитина повинна уміти застосувати їх на практиці, повинна зрозуміти, де саме у житті вона може використати свої уміння та навички, і як вони зможуть їй допомогти вирішити поставлені перед нею задачі. Тобто, відбувається розвиток основних компетентностей, які покликані допомогти у майбутньому зрозуміти саму суть природи, дати змогу вирішити поставлені проблеми та задачі, креативно підійти до їхніх вирішень. Для організації такого аспекту освіти учителі застосовують різного роду практичні завдання, задачі та проблемні питання. Задачі, які спонукать людину застосовувати знайдену чи вивчену інформацію та отримані знання і навички для вирішення покладених на неї проблем, складають основу компетентнісно орієнтованих завдань.

Досить широко дану тему описали у своїх працях **Вішнікіна Любов Петрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, та **Діброва Іван Олександрович**, кандидат географічних наук, асистент кафедри фізичної географії та екології Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка. У них провідною метою сучасного компетентнісного навчання географії є підготовка компетентного учня, здатного розв'язувати проблеми різного рівня складності на основі сформованих знань, умінь та науково-ціннісних установок. Одним із основних шляхів запровадження такого навчання виділяється саме застосуванню компетентнісно орієнтованих завдань.

Дана стаття покликана глибше занурити зацікавлених у проблематику створення компетентнісно орієнтованих завдань, методик їхньої розробки, використання таких завдань на різних етапах уроку чи в позаурочний час.

Цикл природничо-математичних дисциплін включає в себе багато наук, які займаються вивченням різних аспектів нашої природи. Не останнє місце серед них надається географії - науці, яка вивчає навколишнє середовище, природу, у якій безпосередньо проживає людина. Без знань географії людина не має повної картини світу, не може досконало зрозуміти свого місця на планеті Земля, свого місця у природі. Адже не знаючи де ти живеш, не знаючи яку нішу ти займаєш у світі, не можна сформувані цілісну наукову картину, збагнути свого значення у житті.

Зрозуміти усі закономірності, які проходять у природі, віднайти проблеми сучасного світу, особливо антропогенного впливу на природу дозволяє географічна наука. При вивченні географії діти вчатьшукати причини різних природних явищ, намагаються зрозуміти рівень впливу людини на навколишнє середовище, вчатьшукати шляхи спільного існування на планеті з іншими представниками біосфери. Для кращого моніторингу рівня сформованості географічної компетентності в учнів слід застосовувати компетентнісно орієнтовані завдання.

Такі завдання передбачають використання інформації, знань учня, його умінь та навичок. Вони

вимагають мобілізації креативного мислення, уміння практичного застосування набутих знань. Вчителю ж на уроці потрібно, насамперед, поставити перед учнями проблему та допомогти їм вирішити її різними шляхами.

Кожна тема з курсу географії може мати ці завдання. Головне віднайти практичне застосування матеріалу, який вивчається. Для побудови компетентісно орієнтованих завдань можна використати алгоритм їх створення, а саме:

- Спочатку потрібно зрозуміти значення вивчення даної теми для життя учня, вмотивувавши дитину до потреби її засвоєння. Адже сьогодні найголовнішою мотивацією на новому уроці є здивування;

- Потім слід віднайти практичне значення теми, що вивчається, зрозуміти де саме у житті можна використати дані знання;

- На основі практичного значення потрібно сформулювати декілька проблемних питань, які дадуть можливість учням спробувати їх вирішити, застосовуючи лише ті знання, які вони вже мають до вивчення нового матеріалу;

- Потім віднайти додаткову інформацію, яка ще не вивчалась і яка допоможе вирішити поставлене проблемне питання;

- Разом з тим слід віднайти інші шляхи вирішення проблеми, застосовуючи інтеграцію з іншими науками;

- Пройшовши дані етапи можна сформулювати саму суть завдання, яке буде включати в себе і новий матеріал, і цікаві дані, і, найголовніше, практичну складову вивченого матеріалу;

- Створюючи завдання до його формулювання можна додати певну географічну інформацію, яка може зацікавити дитину, або наштовхнути її до правильного вирішення.

Такі компетентісно орієнтовані завдання можуть бути у вигляді задачі, проблемного питання, життєвої ситуації, практичного завдання чи, навіть, роботи з картою. Найскладнішим серед них усіх виступають задачі, адже географія, у більшості своєму, не точна наука, як от математика чи фізика. Географічних задач небагато і усі вони обов'язково поєднують у собі математичні, фізичні чи хімічні складові. Однак саме задачі розвивають у дитини логічне мислення та математичну компетентність, яка є чи не найголовнішою для майбутнього дорослого.

Створюючи компетентісно орієнтовані завдання слід пам'ятати, що одні з них повинні опиратись на географічні знання, інші ж - на логічність та креативність вирішення проблеми, однак із застосування географічних знань. Наприклад, відповідь на запитання *Поясніть, чому науковці антарктичних експедицій змінюються щороку саме в лютому місяці?* дитина повинна шукати насамперед серед географічних знань (у південній півкулі в лютому - літо), але в основному воно повинно розбудити у неї логічне осмислення того, що саме влітку найкраще пливати до Антарктиди, а не взимку. Інше ж питання *Майже усі материки Землі мають вулкани, навіть Антарктида. Однак на Австралії їх немає. Поясніть чому?* передбачає в більшості своєму застосування лише географічних знань, розуміння того, що материк повністю лежить в межах тектонічної плити і тут відсутні межі з іншими плитами, де і відбувається вулканізм.

Усі компетентісно орієнтовані завдання можуть бути використані учителем на будь-якому уроці, від вивчення нового матеріалу до узагальнення. Їх можна застосовувати і в позаурочний час - на гуртках, виховних заходах, вікторинах чи інших конкурсах, при проведенні тижня географії. Такі завдання повинні бути і у складі олімпіадних завдань різних рівнів, у складі моніторингових досліджень чи завдань державної підсумкової атестації.

При створенні завдань для II та III етапів Всеукраїнської олімпіади з географії 2018/2019 навчального року, що проходили у Черкаській області, були використані саме компетентісно орієнтовані завдання. Це були задачі, проблемні питання та життєві ситуації:

Задача. В межах міста Умань, що на заході нашої області, на річці Уманка ще у 18 столітті збудовано Осташівський став. Його довжина становить 2,15 км, пересічна ширина 200 м, глибина в середньому становить 3 м, на дні міститься шар мулу товщиною 50 см. Коли Уманка витікає зі ставка, вона має ширину 5 м та глибину 0,5 м, швидкість течії 1 м/с. З метою очистки дна ставка від мулу після перекриття річки вище по течії, міське комунальне господарство повинно вирішити - чекати природному витoku води чи відкачати її потужними насосами потужністю 260 тис.м³ води за добу. Для цього вони повинні вирахувати, який спосіб буде швидший, який дешевший, а який менше принесе шкоди природі? (Задача передбачає: знайдення площі ставка, проблему включення до показника глибини шару мулу, обчислення поперечного перерізу річки, що витікає, з метою подальшого знаходження витрат води, визначення часу на викачування води насосами, проблему віднайдення кращого та дешевшого способу)

Проблемне питання. Як відомо великий і гористий острів Сокотра знаходиться при вході до Аденської затоки. Адміністративно він належить до азійської країни Ємену, яка до 1967 року була британським протекторатом. Однак до африканського континенту відстань удвічі менша і географічно він тяжіє саме до Африки. Як ви гадаєте, чому британці заволоділи ним та приєднали до Ємену, і яке значення він має сьогодні? (Питання передбачає: розуміння історичності існування колоній, проблему геополітичного становища в регіоні Близького Сходу та існування стратегічно-важливих точок світу)

Життєва ситуація. Уявіть, що ви заблукали в пустелі Наміб, де переважають південні вітри. У вас немає компаса, навколо самі піски і повний штиль. Як ви можете зорієнтуватись на цій місцевості і знайти правильний шлях в бік Атлантичного океану? (Ситуація потребує вирішення проблеми шляхом застосування знань виживання та уміння орієнтуватись у просторі, особливо у пустелях, маючи при цьому обмаль інформації)

Отже, на сучасному етапі розвитку та реформування української освіти педагоги повинні більше уваги приділяти розвитку у дітей креативного мислення, логічного підходу до вирішення поставлених проблем, практичного застосування отриманих нею знань та навичок, розвивати у дітей географічну компетентність, допомогти віднайти своє місце у навколишньому середовищі та зрозуміти необхідність гармонійного існування людини й природи. І саме для розвитку у дітей практичної діяльності на основі географічних знань і покликані компетентісно орієнтовані завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ

1. Вішнікіна Л. П. Компетентісно-орієнтовані завдання з географії / Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (32), Issue: 63. Budapest, 2015. - С.10-14.
2. Юр'єва Г. В. Компетентісний підхід у навчанні / Г. В. Юр'єва // Географія. - 2018. - № 19-20 (359-360). - С. 14-17.
3. Цікава географія після уроків / В. М. Андрєєва. - Харків: Видавничка група "Основа", 2007. - 160 с.
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. - К.: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2017. - 206 с.

Б.С. Безпоясний,

методист лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

SCRATCH: ПРОГРАМУВАННЯ, РОБОТОТЕХНІКА, ТВОРЧІСТЬ

У травні 2007 року відбувся офіційний запуск веб-сайту Scratch (<http://scratch.mit.edu>). За пройдений час він став яскравим онлайн-сервісом, де люди обмінюються інформацією, обговорюють і використовують різні проекти. Кожен день Scratch-кодеру з усього світу завантажують більше 3000 нових проектів з вихідним кодом на сайт, вільно доступним для обміну та редагування. Колекція проектів сайту дуже багатогранна - відеоігри, робототехніка, інформаційні бюлетені, наукові дослідження, віртуальні тури, листівки до дня народження,

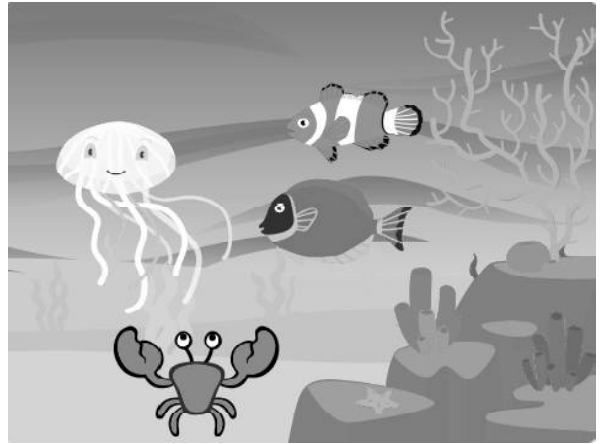

анімаційні проекти, та інтерактивні посібники, запрограмовані в Scratch.

Слово "Scratch" - англійське, і при перекладі отримує різні значення. Неймовірно, але факт: практично кожне з цих значень окреслює середовище візуального програмування Scratch, створюючи повне розуміння всієї потужності даного інструменту.

У Вікіпедії і багатьох підручниках з мови Scratch пишуть, що назва мови і середовища програмування пов'язана з терміном "scratching", що означає змішання звуків в музиці. Цим ремеслом займаються діджеї. Звичайно, це значення цілком відповідає ідеї Scratch, де можна "змішувати" картинку, звуки, рух, музику і швидко створювати свої унікальні мультфільми та ігри з готових компонентів (спрайтів, фонів сцени, звуків, музики).

Основна аудиторія сайту діти віком від восьми до 16 років (пік - 12 років), хоча також бере участь значна група дорослих. Як Scratch-кодеру вони діляться інтерактивними проектами, вивчають важливі математичні та обчислювальні концепції, а також поглиблюють творче мислення та навички проектної діяльності, які необхідні для 21 століття. Головна мета середовища полягає не в тому, щоб підготувати професійних програмістів, які зроблять успішну кар'єру, а щоб виховувати нове покоління

творчих, систематичних мислителів, які комфортно використовують програму для висловлення своїх ідей і думок.

Для того, щоб мати уявлення про те, як використовується Scratch, дамо опис серії проектів, розроблених 13-річною дівчиною Дариною. Дарина захоплюється малюванням персонажів аніме. Тому, коли вона почала використовувати Scratch, для неї було природно програмувати анімаційні історії, в яких зображено цих персонажів. Вона почала ділитися своїми проектами на веб-сайті Scratch, а інші члени спільноти відгукнулися позитивно, розміщуючи всілякі коментарі під її проектами (наприклад, "Неперевершено!" В тебе талант!!!!!!"), разом з запитаннями про те, як вона досягла візуальних ефектів (наприклад, "Як Ви робите вигляд спрайтів саме таким?"). Дарина переглядала їх, давала відповідь, створювала нові проекти і ділилася ними майже щотижня. Це був своєрідний серіал "Scratch".

Вона періодично додавала до своїх серій нові персонажі, і в один момент задалася запитанням, чому не залучити до цього процесу всю спільноту Scratch? Вона створила і завантажила новий проект Scratch, у якому було повідомлено про "конкурс", таким чином закликала інших членів спільноти створити сестру для одного з її персонажів. У проекті було наведено перелік вимог до створення нового персонажу, включаючи вибір "кольору волосся", "одягу", "стилю", "характеру".

Проект отримав більше 100-а коментарів. Один з членів спільноти хотів взяти участь у конкурсі, але сказав, що не вміє створювати аніме. Тому Дарина випустила ще один проект Scratch - покроковий навчальний посібник, який демонструє 13-етапний процес для малювання та відображення аніме.

Протягом року Дарина запрограмувала та поширила більше 200 проектів Scratch, які охоплювали цілий ряд різних типів проектів (розповіді, конкурси, навчальні посібники та багато іншого). Її програмування та мистецькі навички

прогресували, і її проекти чітко перегукувалися з спільнотою Scratch, отримавши більше 12 000 коментарів.

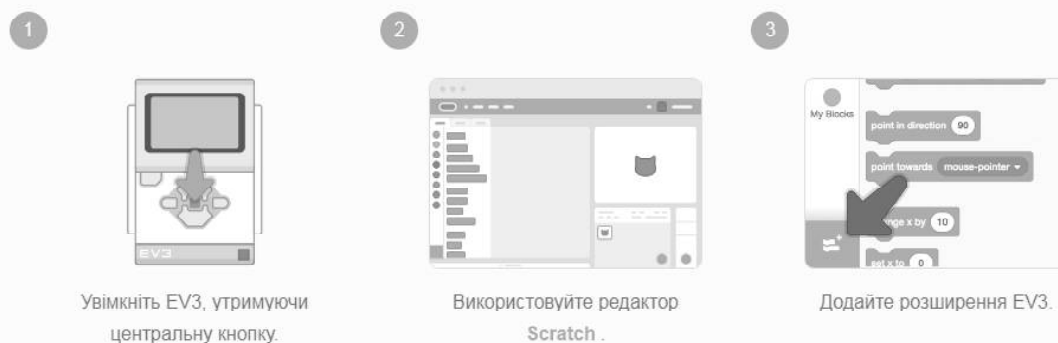
Чому програмування? Це стало звичним явищем для молодих людей "цифрового покоління" через їхню обізнаність з ІКТ технологіями. Дійсно, багато молодих людей дуже комфортно надсилають текстові повідомлення, грають в онлайн-ігри та переглядають Інтернет-сторінки. Але чи дійсно це

комп'ютерне програмування, як технічну діяльність, придатну тільки для вузького кола "програмістів".

Що сталося з початковим ентузіазмом для впровадження програмування учням? Чому LOGO не поширили зародження своїх ініціатив? **Існувало кілька факторів:**

- Ранні мови програмування були занадто складними у використанні, і багато дітей просто не могли освоїти синтаксис програмування;

Підключення EV3 до Scratch

робить їх вільними з новими технологіями? Хоча вони постійно взаємодіють з цифровими медіа, лише деякі з них можуть створювати власні ігри, анімацію або симуляцію. Начебто, вони можуть "читати", але не "писати".

Як ми бачимо, "цифрова ера" вимагає не просто вміння спілкуватися, переглядати та взаємодіяти, а також вміння розробляти та створювати нові засоби масової інформації, як це зробила у своїх проектах Дарина. Для цього потрібно вивчити певне середовище програмування. Здатність програмувати надає важливі переваги. Наприклад, програмування значно розширює діапазон того, що ви можете створити (і як ви можете проявити себе) за допомогою комп'ютера. Кодування також розширює діапазон того, що ви можете дізнатися та вивчити. Зокрема, програмування підтримує "обчислювальне мислення", допомагаючи вам вивчити важливі рішення задач і стратегії проектування, які переносяться до всіх галузей життя. Розв'язування процесів програмування надає учням можливості удосконалювати: власне мисленням, творчість, спілкування, алгоритмізацію і т.д.

Попередні дослідження. Коли перші персональні комп'ютери були вперше представлені в кінці 1970-х і 1980-х роках, почали навчати всіх дітей програмуванню. Кілька шкіл навчили мільйони студентів писати прості програми в середовищах LOGO або BASIC. Книга Сеймура Паперта 1980 року "Mindstorms" представила LOGO як "камінь" для переосмислення підходів до освіти та навчання. Хоча деякі діти та вчителі були натхненні цими новими можливостями, більшість шкіл незабаром перейшли на інше використання комп'ютерів. З того часу комп'ютери та гаджети все більше стали проникати в життя дітей, але мало хто навчається програмувати. Сьогодні більшість людей розглядає

- Програмування часто пов'язувалося зі специфічними задачами (наприклад, формуванням списків простих чисел і складанням простих геометричних фігур), які не були пов'язані з інтересами або вміннями молоді;

- Програмування часто впроваджувалося в контекстах, де ніхто не міг надати допомоги, коли щось ішло не по плану, або заохочувати більш глибокі дослідження, коли все вдавалося добре.

Паперт стверджував, що мови програмування повинні мати "низький поріг входу" та "високу межу" (можливості для створення все більш складних проектів з часом).

Для досягнення цих цілей, розробниками встановлено три основні принципи дизайну для

Scratch: інтуїтивна зрозумілість, велика різноманітність та широке поширення (комунікації).

Розробники Scratch, MIT Media Lab, тісно співпрацювали з компанією Lego протягом багатьох років, допомагаючи розробити Lego Mindstorms та інші комплекти робототехніки. Вони завжди були зацікавлені та натхненні тим, як діти грають і будують з цеглинок Lego. Отримавши набори, діти

негайно починають працювати, з'єднуючи кілька цеглин, а нова структура дає їм нові ідеї. Під час конструювання здобуваються необхідні для подальшого життя навички: вміння генерувати ідеї, алгоритмічно мислити та творчо підходити до справи.

Відповідно до цеглинок Lego, MIT Media Lab створили середовище Scratch, в якому процес програмування має подібний алгоритм. Синтаксис Scratch ґрунтується на колекції візуальних "програмних блоків", які діти з'єднують разом для створення програм. Як і у випадку з цеглинками Lego, роз'єми на блоках підказують, як саме їх слід співставляти. Діти можуть почати, просто попрацювавши з блоками, прив'язуючи їх до різних послідовностей і комбінацій, щоб побачити, що відбувається. Немає жодного неясного синтаксису або пунктуації традиційних мов програмування. "Поріг входу" надзвичайно низький, тому SCRATCH зараз освоюють мільйони дітей та дорослих в усьому світі.

Сама назва "Scratch" висвітлює ідею інтерактивності, оскільки вона походить від техніки, що використовують жокєї з дисками, які керують музикою, обертаючи вінілові записи руками, творчо змішуючи музичні кліпи. У програмі Scratch творчий процес є подібним: міксується графіка, анімація, фотографія, музика та звук.

Для комунікацій в SCRATCH кодуванні існує навчальна та розвивальна інтернет-спільнота Scratch_Ed (<http://scratched.media.mit.edu>), де викладачі та учні діляться своїми ідеями, досвідом та планами використання Scratch. Хоча для програмування та створення проектів Scratch не обов'язково мати підключення до мережі Інтернет: офф-лайн версію середовища програмування теж можна безкоштовно завантажити з вищевказаного сайту.

Робототехніка та Scratch. Версія 3 середовища дає змогу повноцінно працювати спільно з робототехнічними конструкторськими наборами EV3 та WeDo 2.0. LEGO MINDSTORMS Education EV3 є конструкторським набором з двигунами і датчиками, які можна використовувати для побудови інтерактивних роботів. Підключення до Scratch розширює можливості: побудувати роботів і розповісти історії, створити власні музичні інструменти та ігрові контролери, і т.д.

Для роботи з робототехнічними наборами потрібно установити плагін для під'єднання робота

до платформи Scratch, запустити його з панелі інструментів вашої версії ОС, під'єднати блок EV3/WeDo 2.0 до Scratch, додати блок програмування робота в Scratch, написати програму та розпочати інтерактивну взаємодію Scratch-Робот. Звучить просто, чи не так?

Прикладом найпростішого проекту, розмішеного на ScratchEdu є проект "Баскетбол". Під час піднесення руки до ультразвукового сенсору EV3 м'яч піднімається вгору та повинен доторкнутися до прапорця. Як тільки прапорець в програмі Scratch буде досягнутий, серводвигун EV3 підніме прапорець перед нами, та просигналізує про успішне виконання завдання. Не зважаючи на простоту даного завдання, проект можна змінити для демонстрації різних типів сенсорів та двигунів, ускладнити та творчо підійти до інших завдань схожого роду. Наприклад, при натисненні на датчики дотику імітувати в SCRATCH гру музичних інструментів (рис.), грати в аркадні, спортивні, та гоночні ігри.

Для підключення WeDo 2.0 Scratch пропонує ідентичні можливості підключення смартхабу (цифрового блоку керування роботом). Аркадна гра-симулятор польоту може бути реалізована за допомогою блоків Scratch та набору WeDo 2.0. Сенсор нахилу дозволяє керувати польотом дельтаплану на сцені Scratch, а в разі зіткнення чи інших непередбачуваних ситуацій двигун WeDo 2.0 почне рух та просигналізує про небезпеку.

Хочеться зауважити, що Scratch - візуальна мова програмування для дітей, яку винайшли в MIT, абсолютно унікальне середовище для навчання програмуванню. Відмінність її від інших систем програмування полягає в тому, що вона повністю візуальна. Вивчення програмування з нею перетвориться на захоплююче заняття або гру для дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Scratch-спільнота. URL: <https://scratch.mit.edu/>
2. Безкоштовні уроки Scratch. URL: <https://brainbasket.org/bezkoshtovni-uroki-scratch/>
3. Розробки Code Club UA. URL: https://projects.codeclubworld.org/uk-UA/01_scratch_01/index.html
4. Ліга юного інформатика. Робототехніка. URL: <https://sites.google.com/view/ckipo/робототехніка>
5. iTalent всеукраїнський конкурс з IT та кіберспорту. URL: <https://italent.org.ua/>

М.І. Галушко,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ОВОЛОДІННЯ НАВИЧКАМИ ПИСЬМА У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Дуже важливим етапом підготовки дітей з порушеннями інтелектуального розвитку до шкільного навчання є формування їх готовності до оволодіння навичками письма.

Письмо являє собою комплексний вид навчальної діяльності, що складається з цілого ряду структурних компонентів, низки правил і умінь. Оволодіння процесом письма дається складно не тільки дітям з порушеннями інтелектуального розвитку, а й взагалі багатьом учням початкових класів. Навчаючись писати, дитина опановує такі **основні групи навичок:**

а) **технічні** - вміння користуватись письмовим знаряддям, координовані рухи руки, дотримання гігієнічних правил;

б) **графічні** - правильне зображення букв, складів, слів, їх нахил, послідовне розміщення в слові і в рядку, правильне з'єднання, дотримання певної відстані між словами;

в) **орфографічні** - правильне визначення звукового і буквенного складу слів, коментування їх написання, самостійний підбір слова.

Кожна група навичок має свою специфіку та труднощі. Для формування графічних навичок необхідним є утворення певних умовних рефлексів, асоціацій між тим, що дитина чує, уявляє, говорить, і тим, що пише (складом, словом, звуком). Для написання лише одного слова, дитині потрібно виконати цілий ряд операцій: проаналізувати його звуковий склад, встановити послідовність звуків, уточнити фонему, відокремити їх від близьких за звучанням, диференціювати збіг приголосних, перетворити фонему у відповідні графеми.

Під час письма, коли утворюються зв'язки між елементами мови й рухами, потрібними для їх позначення на письмі, дитина зустрічається з великими труднощами. Вони обумовлені високою рухливістю частин руки: пальців, зап'ястка, п'ястка, передпліччя. Кожна ланка руки, задіяна у процесі письма, має бути досить рухливою.

Точному виконанню руху заважає цілий комплекс зовнішніх факторів та силових взаємодій: рух за інерцією, важкість самої руки, протидія паперу, одягу. Щоб утримати руку у відповідному положенні, дитина мимоволі напружує м'язи, при цьому рука втрачає свою рухливість, виникають помилки. Отже, дуже важливо сформуванню у дитини вміння виконувати рухи легко, вільно, скоординовано, без зайвого напруження м'язів.

Значних зусиль і напруження уваги вимагає від дитини процес відтворення форми, розміру, нахилу графічного символу. Особливості й труднощі оволодіння процесом письма полягають також у необхідності одночасно задіювати рухи руки і зорового аналізатора, адже на початкових етапах оволодіння письмом, коли в дитини ще недостатньо сформовані кінестетичні навички, рухи контролюються зором.

Учитель пише букву на дошці, пояснює спосіб написання. Дитина стежить зором, в умі аналізує структурні елементи букви, в її корі головного мозку утворюється графічний образ букви, який потрібно відтворити письмово. Процес написання букви в зошиті також супроводжується зоровим контролем, відбувається співставлення написаного із зразком, коригування величини, форми, положення букви на рядку. Одночасно дитині також необхідно зорієнтуватись на сторінці зошита.

В своїх наукових дослідженнях Виготський Л.С. розглядав письмо як фізіологічно і психічно досить складний процес, який включає багато різноманітних сфер розумової діяльності дитини, оскільки пов'язаний з функціонуванням різних ділянок кори головного мозку, органами зору, слуху, артикуляційного апарату, м'язами тіла.

Отже, письмо є складним комплексом дій для того, хто буде його опановувати.

Діти з порушеннями інтелектуального розвитку стикаються зі значними труднощами в оволодінні цим складним процесом.

Рухові уміння і навички у учнів з порушеннями інтелектуального розвитку формуються складно і довготривало, оскільки дітям властиві значні порушення не лише інтелектуального, а й фізичного розвитку, насамперед невміння чітко регулювати власні дії, співвідносити їх швидкість, недостатність диференціації рухливості дій, труднощі у формуванні довільних рухів та встановленні їх цілеспрямованості, скоординованості; порушення просторового аналізу й синтезу. У багатьох першокласників спостерігаються супутні рухи - синкінези, порушені моторні компоненти мовлення, що проявляються у значному напруженні м'язової системи, нечіткій координації рухів. Обмежений досвід спілкування, низька мовленнєва активність, своєрідність перебігу психічних процесів, насамперед мислення, мовлення, пам'яті, уваги, стан емоційно-вольової сфери учнів, що проявляється у особливостях мотивації - все це негативно впливає на формування графічних умінь і навичок.

Розвиток зорового та слухового сприймання таких дітей також має свою специфіку.

Іх слухове сприймання характеризується не диференційованістю, що негативно впливає на здатність розрізняти близькі за звучанням фонему. Недостатність фонематичного слуху є однією з причин, що призводять до труднощів у формуванні сприйняття цілісного образу слова, діти не сприймають слово як цілісну структурно-семантичну одиницю мови а також дуже часто у них відсутнє розуміння зверненого мовлення.

Гострота зору у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку також зазвичай дещо порушена, що не дає змоги відокремлено бачити предмети, які стоять поруч. Учні молодших класів часто сприймають їх як один великий об'єкт. Те ж саме

відбувається і під час зорового сприймання слова, речення, тексту.

Дітям з порушеннями інтелектуального розвитку надзвичайно важко дається сприймання простору.

Вони не розрізняють напрями руху, плутають їх між собою, не володіють відповідними приємниками та прислівниками. У них може бути відсутня навичка сприймання перцептивної дії зліва направо, замість якої спостерігається або хаотичність, або дзеркальність (справа наліво) сприймання. Цей недолік зумовлює труднощі в оволодінні процесами читання і письма, Дітям важко навчитися орієнтуватися у книжці, зошиті. Вони не можуть знайти потрібну сторінку, вправу в підручнику, можуть писати в зошиті з середини, з кінця аркуша, справа наліво, їм важко дотримуватися робочого рядка. Недорозвиток просторового гнозису призводить до труднощів формування правильного образу літери, до графічної апраксії - втрати здатності відтворювати написання тих чи інших букв, забування їх графічного зображення.

Зважаючи на це, пропедевтичний період має неабияке значення у формуванні графічно правильного письма у даної категорії дітей. Формування готовності до оволодіння навичками письма дітей з порушеннями інтелектуального розвитку здійснюється у два етапи (відповідно - перший та другий рік навчання) та містить основні напрями корекційної роботи, які з кожним роком ускладнюються:

1. Розвиток дрібної моторики та зорово-рухової координації.

Проводиться гімнастика для пальців і кистей рук, вправи з дрібними і сипучими матеріалами, ігрові завдання по застібанню і розстібанню різних застібок, шнурованню і т.д.

2. Розвиток уваги і зорового сприймання.

Дітей вчать стежити поглядом за переміщенням предметів, розрізняти геометричні форми, відтворювати цілісне зображення предмета за зразком, порівнювати і викладати в певній послідовності предмети різних форм і розмірів.

3. Формування і розвиток просторового орієнтування.

Роботу слід починати з диференціювання просторових відносин власного тіла. На першому етапі необхідно сформувати чіткі уявлення дитини про своє тіло і його симетричність, назви частин тіла та їх просторове розташування, навчити орієнтуванню "на собі". Лише після цього можна приступати до формування просторового орієнтування "від себе" та вчити орієнтуватися на різних площинах - дошці, мольберті і т. п. і лише потім переходити до формування вміння орієнтуватися на аркуші паперу: викладати предмети, спостерігати за зміною їх розташування і визначати напрями рухів руки на площині.

4. Розвиток слухомоторної координації, формування взаємозв'язку слухової уваги і графічного досвіду.

Спочатку важливо навчити дітей сприймати і розрізняти предмети і явища за звуковими характеристиками, а потім переходити до виконання різних графічних завдань.

5. Формування базових графічних навичок.

Проведення різних ліній за наслідуванням дій педагога, а потім з опорою на зразок, копіювання, домальовування, обведення, штрихування контурів предметів, виконання завдань за мовною інструкцією на аркушах паперу і в зошитах.

На першому році навчання (першому етапі) проводиться наступна робота з дітьми:

1. Розвиток моторики рук (за наслідуванням дій дорослого), зорово-рухової координації і навичок дій з предметами:

- **навчання плавним рухам рук** в заданому напрямку. Застосовуються вправи типу "Погладимо кицю (собачку)" - плавні рухи рукою зліва направо, "Ми уміли малювати" - плавні рухи рукою зверху вниз і знизу вгору, "Метелик махає крилами" (під час виконання даних вправ м'язи кистей рук розслаблюються); "Погодуємо курчаток" (лікті зафіксовані на столі, рухи кистями вгору - вниз з підключенням кистьового замаху), "Пташка махає крилами";

- формування вміння утримувати пальці і кисти рук в певному положенні. Використовуються умовно статичні пальчикові вправи: "Каблучка" "Зайчик", "Коза", "Виделка" (пальці розставляються широко і утримуються в фіксованому положенні на рахунок до 5-10. Спочатку вправа виконується по черзі кожною рукою, потім - двома руками одночасно.), "Окуляри", "Бінокль" (зробити двома руками кола, піднести до очей, імітуючи оптичний прилад), "Стілець" (зігнута долоня), "Ножиці" (імітація рухів ножиць витягнутими вказівним і середнім пальцями, долоня паралельно столу. Спочатку вправа виконується повільно, поступово темп прискорюється. Важливо, щоб пальці при цьому залишалися прямими.) та ін. На кожному занятті пропонується 2-3 таких вправи.

- розвиток активності рухів кистей, формування вміння захоплювати предмет - хапання спочатку великих предметів, а потім дрібних, враховуючи їх форму і величину (міцно захоплювати і тривало утримувати у руці). При цьому з дітьми проводяться наступні ігри: "Розклади кубики", "Візьми овоч", "Спіймай кульку", "Сховай у кулачок", "Візьми фішку", ігри з кульками марблс і т. д.;

- активізація рухів кистей рук за наслідуванням дій дорослого шляхом зміни швидкості рухів рук, чергування рухів стискання і розтискання кулачків з дотриманням заданого ритму. Цьому сприяють пальчикові ігри та вправи: "Пограємо на піаніно", "Мавпочки", "Кулачок - долонька", "Ліхтарі", "Жабка пливе у воді". В даному напрямку роботи можна використовувати гумові іграшки, кульки, еспандери (середньої жорсткості).

- тренування у згинанні та розгинанні кожного пальця руки, синхронізації рухів обох рук. Для цього проводяться наступні пальчикові ігри: "Де білка", "Оцей пальчик", "Ми ділили апельсин", "Задримав мізинчик трішки", "В кулачку живуть брати", "Пальчику, пальчику, де ти бував?", "На роботу", "Доброго ранку" та ін.;

- формування вміння захоплювати пучками пальців дрібні предмети (розкладання, перекладання з однієї ємності в іншу, сортування за вказаною ознакою, нанизування на дріт чи мотузку за наслідуванням дій педагога). Використовуються ігрові вправи: "Розклади намістинки в коробочки", "Допоможи Попелюшці", "Збери палички", "Намісто для ляльки" і т. д., доцільним буде використання природних матеріалів, кульок різної фактури та розміру.

- навчання викладанню предметів на столі, орієнтуючись на зазначений напрямок по лінії в ряд, вкладання в прорізи на дошці ("Дошка Сегена"). При цьому використовуються різні дидактичні ігри: "Посади дерева", "Розсади ляльок", "Постав у рядочок", "Хто де живе?" і т. д.

2. Розвиток зорової уваги і розширення об'єму зорового сприймання. Формування вміння фіксувати увагу на предметі, відслідковувати поглядом його рух в горизонтальній і вертикальній площині (вправи виконуються спочатку на відстані витягнутої руки, потім на відстані ліктя, далі - біля перенісся):

- розвиток вміння виділяти предмет з фону, стежити поглядом (без руху голови) за предметом, що рухається в основних напрямках: право, ліво, верх, низ, зведення очей до перенісся (конвергенція) і від перенісся та в діагональних напрямках. Використовуються такі ігрові завдання: "Політ

джмеля", "Сонечко, сонечко, виглянь у віконечко!", "Ку - ку", "Кішки - мишки", "Півник і лисичка", "З квітки на квітку", "Вертолїт", "Зашумлені картинки", та ін. з використанням яскравих предметів: маленьких іграшок, ручок з яскравими ковпачками, електронної указки тощо.

- формування вміння діяти за наслідуванням дій дорослого: спочатку без предметів, а потім з використанням предметів - різнокольорових каблучок, наперстків, гумок для волосся, кришечок від напоїв, кольорових рукавичок, сюжетних іграшок з настільного, пальчикового, шкарпеткового театрів. Виконуються наступні ігрові завдання: "Плескаємо ручками", "Тупає ведмедик", "Молоточки туки-туки" "Зайчик скік-поскік", "Різнокольорові ковпачки для гномів", "Повтори візерунок", "Роби, як я" "Жабка - скрекотушка", "Зайчик - побігайчик", "Коза рогата" і т. д.;

- формування вміння співвідносити іграшку з її зображенням. Дітям пропонуються наступні ігрові завдання: "Де така іграшка", "Підбери картинку", "Де моя сестричка", "Фотоальбом", "Магазин іграшок".

- вправлення у хапанні великих предметів (куль, кубів, м'ячів, великих іграшок) двома руками, маленьких - однією рукою.

3. Розвиток просторового орієнтування. Вирішуються наступні завдання:

- навчання орієнтуванню в просторі для формування уявлень "вгору", "вниз". Дітей навчають показувати і називати розташування предмета у просторі. Для цього використовуються ігри: "Іде дощик", "Зайчики стрибають", "Снігопад", "Веселі сходишки", "Вертолїт", "Метелики", "Сонечко" та ін.;

- навчання виконанню ритмічних рухів руками в напрямках вгору-вниз за наслідуванням дій дорослого. Формуванню цих рухів рук сприяють наступні ігрові вправи: "Метелик", "Листопад", "Прокинулись комахи", "Мушка", "М'ячик-стрибунець", "Повітряні кульки" та ін.;

4. Розвиток слухової уваги і слухового сприймання, слухомоторної координації:

- навчання виконанню рухів руками під музичний супровід бубна, барабана, дудочки, металофона та ін. за наслідуванням рухів дорослого.

Використовуються дидактичні ігри та вправи: "Піжмурки" - сховай долоньки під певний звук, "Зроби правильно" - виконання рухів за домовленістю під гучне та тихе звучання інструменту, "Піаніно" - рухати пальцями по поверхні, імітуючи гру на інструменті, "Барабанщики" - стукати пальцями по столу, відбиваючи барабанний дріб під звук інструменту, "Сопілочка" - зобразити дію гри на сопілці під її звучання, "Оплески" - плескати в долоні під звук музичного інструменту і т. д.;

- навчання виконанню дій (брати, кидати, опускати, нанизувати, розкладати) з дрібними предметами під мовні звуки: "Бах-бах-бах", "Так-так-так", "Пам-пам-пам", "Тук-тук-тук". Використовуються наступні ігрові завдання: "Намісто для ляльки", "Кидай кульки у відерце", "Нагодуюмо бегемота", "Розсади ляльок у вагончики", "Домино", "Опусти камінь в акваріум" (доречним буде використання кульок марблс, м'ячиків, різних природних матеріалів - шишок, горіхів, жолудів, квасолі та ін., що в свою чергу сприятиме розвитку тактильних відчуттів).

5. Формування базових графічних умінь (проведення простих ліній у вказаному напрямку):

- формування вміння проводити безперервні лінії спочатку вказівним пальцем руки (важливо стежити, щоб він був прямим, а решта пальців - міцно притиснуті), а потім олівцем за заданим орієнтиром (стрілочка, мотузка, лінія на папері і т. д.). Виконуються різні ігрові вправи та завдання, а також дидактичні ігри: "По звивистій доріжці", "Наллемо молока",

"Прокоти м'яч", "Ниточки для кульок", "Донизу з гірки", "Човник пливе" і т. д.

На другому році навчання (другий етап) робота з дітьми ускладнюється та проводиться за наступними напрямками:

1. Продовження роботи над розвитком дрібної моторики, зорово-рухової координації:

- триває навчання дітей виокремленню кожного пальця руки і називанню його. Незамінними у цьому процесі є пальчикові ігри з мовним супроводом (віршами, потішками, скоромовками, чистомовками).

- проведення вправ на узгодження рухів долонь і пальців обох рук, а саме: "Повітряна кулька", "Гралися ми в ладки". "Ми капусту шаткували", "Метелик", "Рибка", "Човник" та ін.;

- вправлення у намотуванні та розмотуванні ниток, мотузочок. Проводяться ігрові завдання: "Різнобарвні клубки", "Намотування нитки", "Павучок", "Хто швидше", "Веретенце" та ін.;

- навчання захопленню дрібних або сипучих матеріалів. Ігрові завдання: "Пригости білочок горіхами", "Виклади доріжку з мозаїки" (різнокольорових канцелярських скріпок), "Побудуй місток з паличок", викладання контурів предметів з паличок різної величини і т. д.;

- навчання виконанню специфічних дій пальцями: кручення, нанизування, клацання різних перемикачів, натискання і стискання, перебирання намиста одночасно двома руками назустріч одна одній і назад, крапання води (можна зафарбованою) з піпетки в ємність з вузьким горлечком, у миску з водою, загвинчування і відгвинчування шайб, кришок різного розміру у пляшок, баночок та ін. У роботі використовуються дидактичні ігри: "Весела дзига", "Майстер з ремонту", "Фантики", "Красиве намисто", "Святкова гірлянда", "Ліхтарики", "Прищепки на мотузочці" а також спеціальні дрібні іграшки: дзига, пірамідки, дитячі конструктори, іграшки-стрибунки. Доречним буде використання сучасного ігрового обладнання - бізібордів, бізікубів, бізі будиночків;

- формування вміння виконувати дії з водою та предметами у воді: переливання води з однієї ємності в іншу з допомогою чашки, ложки, ополоника, лійки, губки, знаходження уводі вказаних предметів та перекидання їх в іншу ємність. Дітям пропонуються наступні ігри: "Кухарі", "В гостях у ляльки", "Новий акваріум", "Водяний млин", "Дістань намистинки", "Пошуки морської зірки";

- навчання діям з дрібними та сипучими матеріалами: сортування бобів, квасолі, гороху, пшона, гречки, рису, складання дрібних предметів (гудзиків, намистин) у вузький циліндр, втикання канцелярських ґніпок в дерев'яний брусок, знаходження захованих предметів в "сухому басейні" (відерці, мисці, пластиковому контейнері) з горохом і квасолею, ігри зі звичайним та кінетичним піском. Пропонуються наступні ігри: "Знайди іграшку", "Попелюшка", "Зернятко до зернятка", "Хто заховався?", "Незвичайний малюнок", "Веселі доріжки" та ін..

2. Розвиток зорового сприймання і зорової уваги. Звуження поля зорового сприймання спостерігається у дітей дуже часто, як наслідок дитина бачить лише те, що знаходиться перед нею. Така фрагментарність зорового сприймання в подальшому може проявлятися і в інших сферах, наприклад у мовленнєвій - якщо дитина бачить фрагментарно, то і чути вона буде теж фрагментарно. Тому необхідно проводити роботу над розширенням поля зорового сприймання у наступних напрямках:

- навчання викладанню зображень предметів на столі з арифметичних паличок, паличок Кюізенера. Діти працюють за наслідуванням дій дорослого, за

зразком, за зображенням, потім за мовною інструкцією (по можливості);

- розвиток цілісного сприйняття предметного зображення. Застосовуються завдання і вправи: "Встав дверцята", "Підбери кишеньки до спідничок", "Роздай клоунам кульки", "Посади квіти на клумбі", "Склади зі смужок", "Збери потяг", "Одягни шапочки лялькам" і т. д.;

- розвиток вміння підбирати пари предметів або картинок (вибір з 3-4). Педагог пропонує дітям ігрові завдання: "Знайди таку іграшку", "Підбери таку ж картинку", "Знайди пару" (рукавички, шкарпетки, туфлі), "Чия тіль?" та ін..

- подальший розвиток уміння стежити поглядом за предметом, що рухається (дитина по можливості сама тримає предмет у руці, виконує рух і відслідковує його зором без повороту голови).

3. Удосконалення вміння орієнтуватись на аркуші паперу:

- навчання орієнтуванню на площині (дошці, платформі, серветці), вправлення у вмінні працювати за зразком. Продовжують формувати у дітей просторові уявлення: верх - низ, ліво - право, середина. Пропонуються наступні ігрові завдання: "Виклади картинку", "Посади грядку", "На лісовій галявині", "Роздай морквинки зайчикам";

- формування вміння орієнтуватись на аркуші паперу (за мовною інструкцією). Використовуються дидактичні ігри: "Розклади іграшки", "Цуценята розбіглися", "В гості до комах", "Вгору - вниз", "Машина їде", "Літак летить" і т. д.

4. Розвиток слухової уваги і слухомоторної координації:

- навчання виконанню певних рухів руками, рухових вправ під мовні сигнали. Доречним буде використання ігор "Слухай уважно", "Білки, жолуді, горіхи", "Саймон каже", "Заборонений рух";

- виконання вправ на розпізнавання різних мовних і немовних звуків, голосів, місцезнаходження джерела звуку: "Що звучить", "Відадай, чий голосок", "На зеленому горбочку", "Панас", "Де подзвонили", "Відадай, що я роблю" і т.д.;

- формування вміння проводити безперервні лінії в обмеженому просторі: крейдою на дошці (мольберті), олівцем на аркуші паперу під промовляння звуків. При цьому використовуються ігрові завдання: "Бджілки летять до вулика - ж-ж-ж", "Комарик летить до ліхтарика - з-з-з", "Пароплав підходить до пристані - у-у-у", "Літак їде на посадку - і-і-і", "Гадюка повзе - ш-ш-ш" і т. д.

5. Формування базових графічних навичок:

- навчання проведенню різних ліній-доріжок (прямих, ламаних, хвилястих в обмеженому просторі (на дошці, мольберті, великому аркуші паперу) і в напрямках зверху-вниз, зліва-направо. Дітей вчать проводити різні лінії в горизонтальних і вертикальних напрямках. Використовуються ігрові завдання: "З гірки вниз", "Морські хвилі", "Серпантин на ялинці", "міст через річку", "Паркан", "Ялинка", "Як стрибає жабка?" і т. д.. Варто зазначити, що виконання графічних вправ пензляком на мольберті є найбільш ефективним для розвитку рухомості кисті, так як при такому способі зображення рука не має опори;

- навчання проведенню ліній за заданим контуром, позначенням точками, штрих пунктирною лінією, тонкою суцільною лінією;

- навчання зображенню простих предметів за допомогою трафарету, обведенню за контуром і штрихуванню простих геометричних фігур - кола, квадрата, овалу, трикутника, з орієнтуванням на показник-стрілочку;

- навчання викладанню візерунків з площинних геометричних фігур на аркуші паперу з подальшим обведенням фігур, заштриховуванням чи розфарбовуванням створених візерунків.

Працюючи над формуванням у дітей готовності до оволодіння навичками письма слід не забувати, що письмо - не суто моторна навичка, а являє собою складну культурну діяльність. Письмо має бути осмисленою діяльністю для дитини, має бути викликано природною потребою, необхідністю, включене в життєве, необхідне для дитини завдання, тоді воно буде розвиватись не як звичка руки і пальців, а як дійсно новий і складний вид мовлення. [5]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьева Н.А. Здоров'я та розвиток сучасних школярів / Н.А. Ананьева, Ю.А.Ямпільська // Школа здоров'я. - 1994. - № 1. - С. 13-18.
2. Артемова Т.А. Фізіологічні та психологічні предиктори розумової працездатності дітей шестирічного віку: матеріали Першої Російської конференції з екологічної психології / Т.А. Артемова, А.В. Ковальова. - Москва, 1996. - С. 14-16.
3. Борисова О.М. Тест умственного развития младшего школьника/ О.М.Борисова, В. П. Арсланьян. - Москва: Изд-во "РАВ", 1997. - 30 с.
4. Вайзман Н.П. Реабілітаційна педагогіка/ Н.П. Вайзман. - Москва: Аграф, 1996. - 160с.
5. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6-ти т. Проблемы развития психики / под ред. А. М. Матюшкина. - Москва: Педагогика, 1983. - Т. 3. - 368 с.
6. Гур'єва В. Психогенні розлади у дітей та підлітків/ В.Гур'єва. - Москва: Крон-Прес, 1996. - 20с.
7. Данилова Є.Є. Методика вивчення фрустраційної реакції у дітей/ Є.Є. Данилова // Іноземна психологія. - 1996. - № 6. - С. 69 - 80.
8. Діти з тимчасовими затримками розвитку/ [за ред. Т. А. Власової, М. С. Певнзер]. - Москва: Педагогіка, 2003. - 208с.
9. Екжанова Е.А. Системний підхід до розробки програми корекційно-розвивального навчання дітей з порушеннями інтелекту / Е.А. Екжанова, Є.А. Стребелева / Дефектологія. - 1999. - № 6. - С. 25 - 34.
10. Кравець Н. П. Підготовка руки до письма / Н.П.Кравець // Дошкільне виховання. - 2003. - №10. - С. 18-19.
11. Кулагіна І.Ю. Вікова психологія. Розвиток дитини від народження до 17 років: навчальний посібник/ І.Ю.Кулагіна. - Москва: РОУ, 1996. - 180с.
12. Новікова О.В. Як підготувати руку дитини до письма: комплекс вправ для тренінгу м'язів рук у дітей/ О.В. Новікова. - Москва, 2002. - 34с.
13. Прищепа О. Підготовка до навчання письма / О.Прищепа // Початкова школа. - 2001. - № 1. - С. 45-47.
14. Рузине М.С. Країна пальчикових ігор/ М.С. Рузине, С.Ю.Афонькін. - Санкт-Петербург, 1997. - 56с.
15. Утехіна К.Л. Розвиток графічних навичок письма у дошкільників 6-7 років: досвід роботи практичного педагога/ К.Л. Утехіна. - Москва, 1996. - 290с.
16. Уфімцева Л.П. Деякі підходи до подолання сенсомоторних труднощів при навчанні письма та читання учнів допоміжної школи /Л.П.Уфімцева// Дефектологія. - 2004. - № 3; 2005. - № 6.
17. Кинаш Е.А. Формирование готовности к овладению навыками письма у дошкольников с нарушением интеллекта / Е.А. Кинаш [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.dslib.net/korrekcion-pedagogika/formirovanie-gotvnosti-k-ovladieniju-navykami-pisma-u-doshkolnikov-s-narusheniem.html>.
18. Лахоткина В. И. О готовности дошкольников к овладению письменной речью / В.И. Лахоткина // Научно-методический электронный журнал "Концепт". - 2015. - Т. 19. - С. 121-125. [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2015/95197.htm>.

Т. Б. Бобер,

аспірант кафедри українського мовознавства та прикладної лінгвістики ЧНУ ім. Б. Хмельницького, викладач української мови та літератури Золотоніського коледжу ветеринарної медицини БНАУ

СУЧАСНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ДПА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ QR-КОДІВ.

Сучасне життя неможливо уявити без гаджетів! Вчителю необхідно знайти такі підходи до навчання, щоб зацікавити учнів, розвинути інтерес до теми уроку. Використання QR-коду у навчальному процесі - це сучасна технологія, яка дозволяє швидко, зручно і просто отримувати будь-яку інформацію завдяки смартфону. Застосування цієї технології, завдяки миттєвому переходу до електронних версій, допомагає вирішити проблему відсутності підручників у школярів.

Із залученням QR-кодів можна зашифрувати та отримувати швидкий доступ фактично до будь-якої інформації у мережі інтернет: відео на YouTube, певної геолокації на Google картах, e-mail, посилання на сторінку профілю у соціальних мережах, аудіофайл, книгу тощо.

QR-код (з англійської Quick Response Code "швидкий відгук") - це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, посилання на сайт чи окрему його сторінку.

Такі графічні позначки є вдосконаленням лінійних штрих-кодів. Однак на відміну від них, QR-коди дозволяють отримати миттєвий доступ до будь-якої інформації з мережі інтернет за допомогою смартфонів.

Принцип такого кодування було створено японською компанією Denso-Wave в 1994 році. Такі коди спершу призначалися для потреб машинобудування, наразі вони використовуються практично повсюдно [6].

QR-коди візуально представлені у вигляді чорно-білих квадратів, що нагадує лабіринт. В одному QR-коді можна зашифрувати: 7089 цифр, 4296 символів (у тому числі кирилицю), 1817 ієрогліфів. Код може містити будь-яку текстову комбінацію, що складається з цифр і символів. У середині QR-коду закодована службова інформація, яка дозволяє визначити, що саме зашифровано: гіперпосилання, текст, адреса електронної пошти, номер телефону, географічні координати або інші дані. Оскільки QR-коди розроблені для зчитування непрофесійними пристроями, камери яких мають невелику роздільну здатність, то крім області даних, вони мають області, що відображають просторове положення коду. Код для декодування може бути

відсканований горизонтально, вертикально, під кутом.

Так як QR-коди не були ліцензовані, кожен бажаючий може не тільки використовувати, але й створювати їх самостійно та абсолютно безкоштовно. Для створення знадобляться тільки Інтернет, принтер і камера.

Серед українських та україномовних ресурсів для створення QR-кодів слід виділити:

<http://ua.qr-code-generator.com>,
<http://qrcodes.com.ua/>,
<http://www.qr-code.com.ua>.

Коди можна зберігати у вигляді графічного зображення у форматах jpeg, png, tiff, svg, eps, pdf, роздрукувати та розмістити.

Для створення коду у вікно QR-генератора (веб-сервісу) вводять дані, після чого автоматично генерується QR-зображення. Деякі генератори дозволяють обирати колір, розмір, рівень корекції помилок і деякі інші додаткові параметри .

В Інтернет-мережі також можна знайти велику кількість програмних QR-сканерів (додатків) для мобільних телефонів:

- I-nigma reader (підтримка ОС Symbian, Android, Apple iOS, Windows Mobile),
- Barcode Scanner и QR Droid (OCAndroid), iMatrix (MacOS) та ін.

Найбільш популярною програмою для зчитування QR-кодів є програма **QR Droid для ОС Android**, яка дозволяє зчитувати коди, та створювати власні. Neoreader, - сервіс зі схожими функціями, працює на iOS і справляється з усіма типами кодів.

Тим, у кого немає смартфона, допоможе проста програма QRreader, в якій лише одна функція - досить піднести код до веб-камери, і додаток його зчитує. А якщо немає і веб-камери, розширення для Google Chrome зчитає будь-який QR-код, що зустрівся в Інтернеті.

QR-коди широко використовуються багатьма відомими компаніями та брендами в торгівлі, маркетингу та рекламних проектах. [9].

У освітньому процесі QR-коди доцільно використовувати з наступними цілями:

- при супроводі лекції чи уроку презентацією можна забезпечити слухачів роздатковим матеріалом з QR-кодами для доступу до цікавих додатків (гіперпосилання на мультимедійні джерела та ресурси: відео-, аудіо-додатки, сайти, анімації, електронні навчальні видання, бібліотеки та ін.). Можна розмістити QR-коди й на самих

слайдах презентації. Замість введення URL в свої телефони, учні зможуть відскакувати код, щоб отримати додаткову інформацію миттєво;

- для розміщення на обкладинках навчально-методичної літератури довідкового матеріалу, відомостей про автора, видавництва або будь-якої додаткової інформації;

- для використання в системі каталогів бібліотеки навчального закладу;

- для розміщення розкладу занять, результатів навчального процесу тощо.

- водночас треба пам'ятати, що складний QR-код (з великим обсягом даних) може не розпізнатися камерою з низькою роздільною здатністю;

- як додаток до навчального об'єкту - QR-коди можна розміщувати на частинах механізмів, електричних схемах, анатомічних об'єктах. Наприклад, розміщені на географічних картах QR-коди можуть містити стислі відомості про культуру та історію окремих народів, інформацію про столиці країн світу або інші дані; розміщені на періодичній системі елементів QR-коди можуть містити фізичні та хімічні властивості елементів; розміщені на лабораторному (демонстраційному) обладнанні QR-коди можуть мати гіперпосилання на віртуальну лабораторію або контрольні запитання до самостійного опрацювання.

- QR-коди можуть використовуватися у музеях навчальних закладів, тим самим розширюючи експозицію не тільки поясненнями, але й додатковими матеріалами на зразок міні-фільму або навіть гри за мотивами виставки.

- для використання в контрольних завданнях для закріплення пройденого (вивченого) матеріалу. На кожному білеті з контрольним завданням можна розмістити надрукований QR-код з правильними відповідями або підказкою з алгоритмом розв'язання задачі. Учні будуть намагатися отримати власну відповідь, перш ніж переглянуть правильну.

- захована підказка. Вчитель може закодувати власні підказки, а потім роздрукувати отриманий QR-код разом із завданням. Кожен, кому знадобиться консультація по темі, отримає її в будь-якому зручному місці, просто зчитавши код.

- у навчальній гри-квест із завданнями у QR-кодах; QR Treasure Hunt Generator автоматично створює QR-вікторину із запропонованих питань. Потім роздруковані QR-коди можна розмістити в класі або по всьому шкільному подвір'ю. Учні, можливо, підтягнуть не тільки знання, а й свою фізичну підготовку

- в освітніх кросвордах;

- за тим же принципом можна організувати екскурсію по школі. В кабінеті (коридорах, бібліотеці, в інших приміщеннях) потрібно розмістити роздрукований QR-код з посиланням на відео, аудіо або цілий фотоальбом.

- учні можуть створювати свої портфоліо або анотації на прочитані книги та навчально-методичну літературу за досліджуваною темою й розміщувати їх на сайті в QR-кодах;

- для розміщення контактної інформації на візитній картці викладача, адміністрації навчального закладу, на бейджиках учасників конференцій (семинарів).

QR-коди вмюють зберігати в собі тексти невеликого обсягу, які можна зчитувати без підключення до Інтернету. Для творчих занять це

надає чималі можливості. QR-коди дозволяють зробити заняття більш захоплюючими та ефективними. З одного боку, учням зручно зчитувати цікаву інформацію та оперативно зберігати її в пам'яті мобільних пристроїв, з іншого - такий підхід дозволяє задіяти додатковий (тактильний) канал сприйняття інформації [9].

Тип уроку: узагальнення та систематизація набутих знань, вмінь, навичок з використанням комп'ютерних технологій.

Форми і методи навчання: вправа "подаруй емоцію", індивідуальне повідомлення з презентацією, тест, сигнальні картки, відеодемонстрація, бліц-опитування, бесіда, розповідь, музичний кліп із завданням, робота біля дошки, робота з словником, ментальна флеш-карта (інтелектуальна картка) із QR-кодом. Подаємо розробку уроку.

Мета уроку: навчити учнів користуватися QR-кодом, як дієвим інструментом навчання української мови при підготовці до ДПА; поглибити знання із української мови та закріпити набуті вміння та навички, розвинути творчі вміння; сформувати моральну культуру, виховати повагу до загальнолюдських моральних цінностей, любов до рідної мови.

Міждисциплінарні зв'язки: українська література, історія, психологія, музика.

Роздатковий матеріал: тестові завдання, ментальні флеш-картки (інтелектуальні картки) із QR-кодом.

Технічні засоби навчання: екран, мультимедійний проектор, ноутбук, мобільні телефони.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Вступне слово вчителя. Обмін емоціями.

Добрий день, шановні студенти та гості нашого заняття. Заняття сьогодні розпочнемо не так, як завжди, адже сьогодні свято. А у свято прийнято дарувати подарунки? Пропоную, хто бажає подарувати кульку і сказати кілька приємних слів.

Слово музиці. А зараз надамо слово її величності музиці. (Учні слухають мелодію бандури, сопілки). - Які інструменти ви почули? Що відчували ви? Які думки були у вас під час слухання чарівної гри мелодії? Сьогодні воно особливе, адже на календарі 21 лютого - Міжнародний день рідної мови. Свято особливе для кожної нації, воно має свою історію та коріння. Учениця підготувала повідомлення. Тому надаємо їй слово.

Індивідуальне повідомлення з презентацією "Історія Дня рідної мови".

Мова - це історія народу.

В ній відбито все його життя:

Наший склад і звичаї, і побут

З давнини й до нашого життя.

Довго ти пригнічувалась, мово, -

Промайнув тернистий довгий шлях,

Доки стала мовою народу,

Що звучить з любов'ю на вустах.

Мово моя рідна, материнська!

Ти співуча, ніжна і близька.

Хай же дух незгасний український

У житті нас завжди зігрів.

Процвітай же, мово калинова,

І тобі не в'янути в віках:

Мелодійна українська мова -

Чарівний, навік коштовний скарб [7].

Мова - духовний скарб нації. Це не просто засіб людського спілкування, це те, що живе в наших серцях. Змалечку виховуючи в собі справжню людину, кожен із нас повинен в першу чергу створити в своїй душі світлицю, у якій зберігається найцінніший скарб - **МОВА**.

21 лютого відзначається Міжнародний День рідної мови. Це відносно молоде свято - до календарів усього світу воно ввійшло тільки у 1999 році. Воно було проголошене на ХХХ сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, яка відбулася 26 жовтня - 17 листопада 1999 в Парижі. І в Україні воно також лише почало писати свою історію, хоча сама проблема української мови на українських землях нараховує кілька століть.

"Мови - це важливо!" - цей вислів обрано ЮНЕСКО гаслом Міжнародного дня рідної мови. Метою Міжнародного дня рідної мови є сприяння мовній різноманітності світу і стимулювання вивчення іноземних мов населенням різних країн. ЮНЕСКО виступило за зближення культур і їх активну взаємодію, зокрема, в мовних питаннях, оскільки саме мови вважаються важливим інструментом розвитку духовної спадщини Планети.

Та історія свята, на жаль, має трагічний початок... 21 лютого 1952 року у Бангладеш (Східний Пакистан) пакистанська влада жорстоко придушила демонстрацію людей, які виражали свій протест проти урядової заборони на використання в країні своєї рідної - бенгальської, мови. Відтоді кожного року Бангладеш відзначає день полеглих за рідну мову. Саме за пропозицією цієї країни ЮНЕСКО проголосило 21 лютого Міжнародним днем рідної мови. А починаючи з 21 лютого 2000 року, цей день відзначаємо і ми, українці.

Для виживання мови необхідно, щоб нею говорило щонайменше 100 000 чоловік. У всі часи мови зароджувалися, існували, потім вимирали, іноді навіть не залишивши сліду. Але ніколи раніше вони не зникали настільки швидко. Об'єднання "племен" у державу досяглося на шкоду мовам. Для єдності країни було необхідно примусити людей говорити однією мовою. З виникненням нових технологій національним меншинам стало ще важче домогтися визнання їхніх мов. Мова, не представлена в Інтернеті більше "не існує" для сучасного світу. Отже, 81% сторінок в Інтернеті опубліковано англійською. Далі з великим відставанням ідуть німецька і японська мови, кожна по 2%, потім французька, іспанська і скандинавські мови, кожна по 1%. Решта всіх мов разом узяті напевно чи становлять 8% веб-сторінок.

Мова - це історія народу, його світогляд, інтелектуальний та духовний результат кількатисячолітньої еволюції кожного етносу. Без своєї мови, своєї самобутньої культури немає народу.

Мова функціонує і розвивається тільки в людському суспільстві. Це найважливіший засіб спілкування людей і пізнання світу, передачі досвіду з покоління в покоління. Головні функції, що виконує мова - комунікативна, мислеоформлююча, пізнавальна, емоційна, виражальна тощо [8].

2. Актуалізація опорних знань учнів.

Індивідуальне повідомлення з презентацією "Цікаві факти про мову".

Цікаві факти про мову

- У світі існує близько 6 000 мов. Проте з-посеред такої кількості вирізняється одна - наймиліша, найдорожча серцю кожного з нас - українська мова.

- Сучасна українська мова має близько 256 тисяч слів.

- За лексичним запасом найбільш близькою до української мови є білоруська - 84% спільної лексики, далі йдуть польська і сербська (70% і 68% відповідно) і лише потім - російська (62%). До речі, якщо порівнювати фонетику й граматику, то українська має від 22 до 29 спільних рис з білоруською, чеською, словацькою й польською мовами, а з російською тільки 11.

- В українській мові, на відміну від решти східнослов'янських мов, іменник має 7 відмінків, один з яких - кличний.

- 448 р. візантійський історик Пріск Панійський, перебуваючи в таборі гунського володаря Аттіли на території сучасної України, записав слова "мед" і "страва". Це була перша згадка українських слів.

- Українську мову в різні історичні періоди називали по-різному: про?ста, руська, русинська, козацька тощо. Історично найуживанішою назвою української мови до середини ХІХ ст. була назва "руська мова".

- В українській мові найбільша кількість слів починається на літеру "П".

- Найменш уживаною літерою українського алфавіту є літера "Ф".

- В українській мові безліч синонімів. Наприклад, слово "горизонт" має 12 синонімів: обрій, небозвід, небосхил, крайнебо, круговид, кругозір, кругогляд, виднокруг, видноколо, виднокрай, небокрай, овид.

- Українська мова багата на зменшувальні форми. Зменшувальну форму має навіть слово "вороги" - "вороженьки".

"Думки про мову" - виступи учнів.

- Багато цікавого можна дізнатися про рідне слово. А скільки слів написано про мову. Тому переходимо до наступного етапу нашого заняття - "Думки про мову". Усім вам було завдання знайти вислів, афоризм, поезію про мову. Отож поділіться відомими думками з нами!

І все-таки: в началі було Слово! І все-таки: початковий дух - Любов!.. Євген Маланюк

У кожному слові приховано жар, та кожне потрібно, мов шибку протерти, аби не пристала олжа, як іржа. Павло Мовчан

Мова - це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова - це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцініше надбання віків, мова - це ще й музика, мелодика, барви буття, сучасна художня, інтелектуальна і мислительська діяльність народу. О. Олесь

Найбільше і найдорожче добро в кожного народу - це його мова. Ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування. Панас Мирний

Дискусія "Проблеми мови та шляхи її вдосконалення".

- У мові є багато проблем, серед яких суттєвою є проблема двомовності. Вам було домашнє завдання - написати твір-мініатюру. Хто хоче прочитати?

Сподіваюся, що кожен із вас замислився про проблеми рідної мови та про шляхи її вдосконалення, збереження.

**Читання напам'ять поезії
Дмитра Білоуса "Чистота мови".**

*Якщо з українською мовою
В тебе, друже, не все гаразд,
Не вважай її примусовою,
Полюби, як весною ряс.
Примусова тим, хто цурається,
А хто любить, той легко вчить:
Все, як пишеться, в ній вимовляється, -
Все, як пісня, у ній звучить.
І журлива вона, й піднесена,
тільки фальш для неї чужа.
В ній душа Шевченкова й Лесина,
І Франкова у ній душа.
Дорожи українською мовою,
Рідна мова - основа життя.
Хіба мати була примусовою?
Непутящим була дитя!*

3. Мотивація навчальної діяльності.

Перегляд мотиваційного відео(за вибором вчителя) з метою популяризації рідної мови.
Конкурс "Зроби мові комплімент".

Групове виконання тестового завдання із використанням кольорових сигнальних карток (дає змогу вчителю відразу оцінити рівень знань усієї групи та кожного учня окремо).

ТЕСТ

1. В алфавітному порядку записано всі слова рядка:

- А) талан, тавтологія, телефон, триптих
- Б) палітра, паркан, привіт, простір
- В) ріка, ранок, розквіт, роль

2. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка:

- А) лілія, тінь, млість, дріт
- Б) м'ясо, проліски, щедрість, багатство
- В) єднання, світанок, портьєра, пісня

3. Спрощення приголосних позначається на письмі в усіх словах рядка:

- А) облас..ний, безкорис..ливий, хрус..нути, тиж..невик
- Б) кіс..лявий, блис..нути, натщесер..це, наперс..ник
- В) заздріс..ний, контрас..ний, влас..ник, благовіс..ний

4. Апостроф ставиться на місці пропусків у всіх словах рядка:

- А) К..юрі, ін..екція, мавп..ячий, полив..яний
- Б) рутв..яний, пор..ядок, Примор..я
- В) м..ята, зап..ястний, арф..яр

5. Подвоєння літер на місці пропуску НЕ відбувається в рядку:

- А) трол..ейбус, баронес..а, хоб..і
- Б) іл..юстрація, дис..идент, буд..изм
- В) агрес..ор, нет..о, мас..а

6. Лексичну помилку допущено у рядку:

- А) зворотна адреса
- Б) підбивати підсумки
- В) невірна відповідь

7. У якому рядку всі фразеологізми становлять синонімічний ряд?

- А) Кривити душею, крутити хвостом, надягати овечу шкуру
- Б) горло дроти, криком кричати, милити шию;
- В) зуби з'їсти, мов муха в окропі, як білка в колесі.

8. Оберіть рядок, у якому всі слова є спільнокореневими:

- А) вечеря, вечір, увечері, вечоріє

Б) підводний, вода, підвода, водяний

В) нічний, нічка, вночі, нічого

9. Чоловічий рід мають усі іменники в рядку:

- А) інститут, хлоп'я, столяр
- Б) бутель, біль, ступінь
- В) цеце, іній, майданчик

10. Односкладним є речення:

- А) Книги - морська глибина.
- Б) Адже це уже не дивно, що ми твердо, супротивно, владно устаєм.

В) Зіграй мені осінній плач калини.

11. Яким видом речення є Я не вважаю, що це нецікава робота?

- А) складнопідрядне речення з підрядним означальним
- Б) складносурядне
- В) складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним

12. У реченні Нехай росте наше українське поле новими Українками, Тарасами, Франками. Автор формою множини хоче підкреслити думку:

- А) про мізерність і незначимість названих письменників
- Б) про іронічне ставлення до них
- В) про потребу появи так само великих письменників, як й названих.

4. Основна частина уроку.

Аналіз ментальної флеш-карти із QR-кодом за підготовленими шаблонами із використанням смартфонів мобільних телефонів.

- За допомогою ваших смартфонів ми складемо маршрут за яким вам треба рухатися до ДПА із української мови. Ви отримали шаблон інтелектуальної картки. Альма-матер у вашому житті - це наш коледж, куди ви часто заходите, щоб дізнатися новини та розклад.

Ваше перше завдання - розгадати ребус, який розміщений на початку нашої подорожі?

За QR-кодом розміщеним поруч ви швидко знайдете всю необхідну інформацію, що стосується ЗНО з української мови та літератури.

Виконання тренувальних практичних завдань за основними розділами мовознавства: фонетика І.П.Ющука Впр. 130 ст.104); - лексикологія, фразеологія (Н.Б. Голуб, Н.В. Новосьолова Впр.84 ст.27);

будова слова: змагання біля дошки: утворити якомога більше слів від поданих (Ключ. Трактор: тато, рак, карта, торт, рот, кат, кара, актор, таро, оратор. Україночка: Україна, кран, ранок, качка, уран, рак, нора, рука, курка, кір)

(О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. Впр 121 ст. 72), словотвір; морфологія (О. М. Авраменко Впр. 3, 4 ст. 158);

синтаксис, пунктуація (. І. П. Ющук Впр. 319 ст. 244);

Перегляд музичного кліпу на слова пісні "Деся по світу". Інструкція до написання власного висловлення.

"Деся по світу" привітання із Днем Незалежності України від молоді Дрогобицького району

Слова: Роман Стахнів

Музика: Луїс Фонтсі

Дивись, який реально красивий

Наш з тобою край:

Голи, доли, ріки, чорнозем!

Дивись, які реально мудрі люди

Народились в нас:

Франко, Стефаник, Шульц і Котермак.

Ми можемо зробити все самі,

Можем обійти ми пів Землі,

Але навіщо нам іти?..

Я візьму все в свої руки і піду,

І допоможу всім, хто зазнав біду,

Я почну міняти світ із себе!

Приспів:

Деся по світу

Ти шукаєш іншу Україну,

А вона живе в твоєму серці

Незалежна вільна і єдина,

Рідна Україна!

Деся по світу

Майбуття ти сам собі будуєш,

В пошуках багатства і добра

Мандруєш...

Повертайся на Україну будувати

Справжню Батьківщину!

Українські пісні і танці

Тільки твого серця ритму

Мова наша солов'їна

Милозвучна, як молитва.

Є відомі в світі наші

Науковці і спортсмени,

Мудреці і музиканти,

А які у нас поети:

Ліна Костенко і Тарас Шевченко,

Сосюра, Франко і Леся Українка

Писали всі для нас,

А ви живете там,

Там співаєте чужі пісні

І стукаєте в там-там.

А наші цимбали, скрипка і трембіта

Так файно звучали, за душу чіпали.

Наші Верховинці, Бойки і Гуцули,

Лемки і Мазури по горах танцювали.

По світу по світу нас порозкидало,

Нас тепер чимало по цілому світу

І все на світі треба пережити,

І наперед не треба ворожити!..

По світу по світу нас порозкидало,

Нас тепер чимало по цілому світу,

І кожен фініш це по суті старт,

І за минулим плакати не варт...

Приспів.

Українські пісні і танці

Тільки твого серця ритму

Мова наша солов'їна

Милозвучна, як молитва.

Є відомі в світі наші

Науковці і спортсмени,

Мудреці і музиканти,

А які у нас поети!

По світу по світу нас порозкидало,

Нас тепер чимало по цілому світу,

Повертайся будувати

Справжню Батьківщину, рідну Україну!

По світу по світу нас порозкидало,

Нас тепер чимало по цілому світу,

Повертайся будувати

Справжню Батьківщину, рідну Україну!

- Пишемо твір. Алгоритм дій Крок перший

Уважно читаємо тему твору хоча б два рази.

Надзвичайно важливо зрозуміти її. Не зробивши

цього, категорично не можна йти далі! Спростіть

тему, "витагніть" з неї найважливіше. Крок другий

Формуємо власну позицію щодо теми. Якщо в умові

завдання звучить: "Підтримайте або спростуйте

думку", маємо щонайменше три шляхи, якими

можна піти:

1) Погодитися цілком із думкою(ідеєю), висловленою у темі.

2) Не погодитися зовсім із думкою (ідеєю), запропонованою в темі.

3) Частково погодитися, а частково не погодитися.

Якщо ж завдання звучатиме: "Викладіть Ваш погляд на цю проблему", то алгоритм думок буде дещо інший:

1) Зосередьтесь, спробуйте згадати все, що ви знаєте про цю проблему.

2) Визначтесь з власною позицією щодо проблеми (підтримую, не підтримую, частково підтримую).

3) Мої ідеї щодо вирішення проблеми. Крок третій Розташування частин твору може бути здійснене кількома способами.

Розглянемо найбільш прийнятні алгоритми:

АЛГОРИТМ №1

Теза. Я думаю так!

Аргумент 1. Я так думаю, тому що..

Приклад до аргументу 1. Мої міркування найточніше ілюструє такий приклад... Міні-висновок до аргументу 1.

Аргумент 2. Я думаю так ще й тому, що...

Приклад до аргументу 2. Мій аргумент найточніше може проілюструвати такий приклад...

Міні-висновок до аргументу 2. (Аргумент 3, 4, 5..., приклади 3, 4, 5..., висновки до них)...

Загальний висновок.

АЛГОРИТМ №2

Теза. Я думаю так!

Аргумент 1. Я так думаю, тому що..

Аргумент 2. Я думаю так ще й тому, що... (Аргумент 3, 4, 5..)

Приклади до аргументів 1 і 2. Мої аргументи можна проілюструвати багатьма прикладами.

Наведу деякі з них... Загальний висновок. Обидва алгоритми мають свої переваги. Утім, зручніший все ж таки є перший. Зрештою, вирішуйте самі. Крок четвертий

Послідовне написання частин твору

Першою частиною будь-якого тексту є вступна.

Її називають по-різному: вступ, зачин, теза, експозиція, преамбула.

Одразу важливо визначитися з різницею між вступом в тезою, оскільки у творі може бути як вступ, так і теза.

Вступом може вважатися:

- лірична замальовка, що готує емоційне тло для подальшого сприйняття ваших міркувань;

- етюд, який підводить до теми;

- опис якоїсь ситуації, яка спонукала вас колісь до формування певної позиції щодо теми тощо.

Теза - це ідея, думка, яку ви будете доводити всім подальшим твором. Це те, що ми "витаємо" з теми, намагаючись зрозуміти її, всебічно осмислити. За умовами тестового завдання ви повинні забезпечити тезу аргументацією (доводами, підтвердженнями на користь істинності саме вашого погляду на ту чи іншу проблему).

Зауважте, аргументування - це етап, який іде після формулювання тези й до надання прикладів. Щодо прикладів, то доречно один подати з літератури або інших видів мистецтва, другий - з історії або з суспільно-політичного життя, або ж з власного життя. Запам'ятайте чітку послідовність частин твору:

1. Вступ.
2. Теза.
3. Аргументи.
4. Приклади.
5. Висновки.

Перечитуємо написаний твір. Замінюємо, де потрібно, повтори, виправляємо помилки тощо. Якщо не знаєте правильного написання слова, замість його на слово-синонім або ж перефразуйте речення. Простежте, щоб використані вами в наступних реченнях займенники не мали стосунку до кількох слів із попереднього речення. І ще. Старайтесь логічно будувати речення. Не захоплюйтесь складними синтаксичними конструкціями навіть тоді, коли знаєте всі правила пунктуації. Фрази-кліше, які можуть вам стати у пригоді

1. **Вводимо тезу:** Я вважаю, що...
На мою думку,...
На моє глибоке переконання,...
Переконаний, що важко не погодитись з тим...
Цілком справедливим буде твердження..
Я не погоджуюсь...
Хочу піддати сумніву..
Мені здається..
Переконаний/а...

2. **Аргументи:** Щоб підтвердити свою думку...
На підтвердження виправданості своєї позиції наведу такий, як на мене, переконливий аргумент.

Які ж аргументи можуть бути запропоновані на користь мого погляду (думки, ідеї) стосовно...? Наведу декілька, як на мій погляд, найпереконливіших. Передусім.. Крім цього...
Доказом цього може бути...
Тому що..

3. Приклади Наприклад:

Яскравим прикладом цієї ситуації може бути історія...

Прикладів, які наочно підтверджують запропонований аргумент, безліч. Зупинюсь на одному.

Прикладом може слугувати...

Для прикладу...

4. Висновок

Отже,...

Таким чином, ...

Підсумовуючи сказане, хотілося б ще раз наголосити...

Завершуючи свій шлях пошуку відповіді на питання, хотів би підкреслити...

Узагальнюючи,...

Перепишемо твір на чистовик. Не забувайте про культуру письмового оформлення тексту, про правила перенесення частин слова з рядка на наступний рядок. Будьте уважні, старайтеся писати розбірливо та акуратно.

Зауважте! Роботу, що не відповідає темі власного висловлення, буде оцінено в 0 балів.

Роботу обсягом до 100 слів також буде оцінено в 0 балів (потрібно 200-250 слів).

Завжди і скрізь будьте впевнені у власних силах! Успіхів вам!

5. Узагальнення та систематизація знань.

Запишіть речення, знявши ризики та розставивши розділові знаки. Побудуйте його структурну схему, зробіть повний синтаксичний розбір. Виконайте комплексний аналіз (фонетичний, морфемний, морфологічний, словотвірний розбори) підкресленого слова.

І хоча не/має нічого вічного в бутті й усе тече змінюючись у потоці часу та є одначе в минулому щось таке що хочеться назвати не/минулим а вічним берегти як святиню й заповісти майбутньому як не/тлінний знак доблесті своїх предків як дар їх нащадкам.

6. Підбиття підсумків уроку. Оцінювання учнів.

7. Домашнє завдання.

Написати власне висловлення на тему "Чому українці їдуть за кордон шукати кращої долі?" відповідно до вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. - Київ : Грамота, 2018. - 208с.
2. Українська мова (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова. - Київ : Педагогічна думка, 2018. - 200 с.
3. Юшук І. П. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. Заг. сер. Освіти / І.П. Юшук. - Київ: видавництво " Навчальна книга", 2018. - 218 с.
4. Юшук І.П. Українська мова. Практикум з правопису української мови/ І.П. Юшук. - Київ: Освіта, 2007.
5. Найкраща освіта для кожного [Електронний ресурс]? Режим доступу: <https://prometheus.org.ua/>
6. Тренди освіти: як використовувати QR-коди у навчанні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/trendi-osviti-yak-vikoristovuvati-qr-kodi-u-navchanni>
7. Ділова мова [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.dilovamova.com/index.php?CardsSectionWishes=10&page=11&wish=185>
8. Міжнародний день рідної мови. Історія виникнення свята [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://law.nau.edu.ua/uk/molod-i-zakon/1997-130217mz1>
9. Всеосвіта [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/download?file=0000frfbec.docx>

Л. М. Марченко,

учитель української мови та літератури комунального закладу "Шполянська загальноосвітня санаторна школа Черкаської обласної ради"

"ПОДОРОЖ В ЛЕКСИЧНИЙ НУТ"**РОЗРОБКА УРОКУ-КВЕСТУ ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ**

Мета: формувати предметні компетентності відповідно до змістових ліній:

- **діяльнісної** - навчати переносити раніше засвоєні знання і уміння з розділу "Лексикологія" в нову ситуацію, розвивати пізнавальну активність учнів, збагатити їх словниковий запас, вдосконалювати уміння швидко і творчо мислити;

- **емоційно-ціннісної** - формувати духовно-емоційний світ школярів, почуття національної гідності, розвивати усне зв'язне мовлення, пам'ять, увагу;

- **соціокультурної** - виховувати товариськість, доброзичливість, любов до рідної мови, гордість за її багатство і красу, культуру спілкування, толерантне ставлення до однокласників.

Обладнання: мультимедійна презентація, тлумачний словник, експрес-урок доцента Київського університету О.Авраменка, зошити, м'яч, пазли з прислів'ями, кошики для гостинців, паперові кульки-горошинки зі словами ввічливості.

Перебіг уроку

Сюжет та правила квесту. Клас поділений на дві групи - два вагони. У кожному вагоні по два купе. Учні "їдуть" поїздом в гості до дядька Лексикона, на станціях виконують різноманітні завдання з розділу "Лексикологія". Під час подорожі на дітей нападають розбійники Всюдисущий Суржик та Неграмотний Писака. Вони пропонують всім дітям поїхати в країну Безграматію, де вони будуть жити так, як самі того хочуть. Якщо ж школярі не побажають їхати в таку країну, то розбійники за звільнення з полону вимагають лише правильні відповіді на різні їхні завдання.

Головне правило - дати висловитись своєму товаришу, не демонструвати свого невдоволення, якщо сусід відповів неправильно. Кожне наступне завдання виконувати лише тоді, коли попереднє зроблене правильно. За вірну відповідь пасажир купе отримують гостинці, які складають в купейний кошик. Який вагон найбільше назбирає гостинців для дядька Лексикона, той і переміг.

Місце проведення: кабінет української мови та літератури.

Тривалість: 45 хвилин.

Рідна мова моя, поетична, пісенна,

Пелюсткова і ніжна, як слів солов'я.

Як народу душа: щира, добра, натхненна,

Ти найкраща у світі, бо рідна, моя!

Н.Красоткіна

Перебіг уроку-квесту

Організаційний етап. Після шкільного дзвінка учні заходять у клас.

Учитель. Добрий день! В добрий час! Рада бачити всіх бадьорими вас. Як здоров'я? Добре, не підводить? Урок в класі за партами хочете проводити? Ні, тоді гайда в дорогу - помандруємо ми трохи. Куди саме? Не знаю, але в руках конверт тримаю. Його мені вручила якась казкова фея, коли я йшла на уроки і зустрілася з нею. Читаємо всі разом, куди проляже наш маршрут. Написано "Шпола - Лексичний Нут". Де знаходиться таке місто здогадайтесь і хутчіш у дорогу збирайтесь.

Учень. Я думаю таке місто може бути лише в казковій Лексиканській області, де живе дуже багато людей, різних слів, словосполучень і речень. Звучить гудок поїзда.

Учитель. Що ж нам робити? У вас немає грошей, щоб квитки купити. Та вирішимо цю проблему. Гайда до каси, купите квитки за свої знання, адже даром в

народі кажуть, що знання - великий скарб. Оскільки у нас урок української мови, то купуйте квитки за слова - епітети до словосполучення українська мова. Яка вона у нас? (Рідна, материнська, державна, барвінкова, мила, найдорожча, мелодійна, чарівна, співуча, дзвінкоголоса, ніжна, лагідна, солов'їна, колискова, калинова і т.д.).

Касир видає квитки з номерами вагонів. Учні сідають на стільці у два вагони. В кожному вагоні по два купе і провідник (старшокласниці).

Учитель. Бажаю вам сьогодні бути:

- К - комунікабельними;

- В - впевненими;

- Е - енергійними;

- С - старанними;

- Т - толерантними.

ПРАВИЛА НАШОГО КВЕСТУ:

1. Вболівати за себе і за товариша в купе.
2. Чітко дотримуватися послідовності виконання завдань.
3. При потребі приходити на допомогу відстаючим.

4. Поважати і враховувати думки інших.

Учитель. Скажіть, що означає слово купе?

Словникова робота. Купе? (фр. слово) - окреме відділення у залізничному пасажирському вагоні на два або чотири спальних місця. Це слово незмінюване, ніколи не відмінюється.

Учитель. Хто з вас знайшов інформацію в Інтернеті про перші поїзди?

Учень. Перші поїзди з'явилися в Європі на межі XVII-XVIII століть і представляли собою вагонетку, яка приводилась в рух конем. В 1804 р. англійський винахідник Тревітік створив перший паровоз, який використовувався лише як атракціон для розваги публіки. Перший вантажний потяг з локомотивною тягою з'явився в 1820 в Англії і використовувався для транспортування вугілля від шахти Хеттон до Сандерленда.

В Україні першу залізницю було збудовано в 1861 році. У 1859 році почалося прокладання колії з Перемишля до Львова протяжністю 97,6 км. У Львові в жовтні 1861 року завершили будівництво вокзалу, і вже 4 листопада 1861 року о 14:30 до Львова з Перемишля прибув перший пасажирський потяг, що носив назву "Ярослав". Так було відкрито регулярне пасажирське сполучення між Віднем і Львовом.

Перегляд відеоуроку О.Авраменка про використання в своєму мовленні слова поїзд.

Основна частина.

Метод "Мозковий штурм". Згадайте правила про те, що називається:

1 вагон:

- 1 купе - лексикою,

- 2 купе - лексикологією.

2 вагон:

- 1 купе-лексичним значенням слова;

- 2 купе - граматичним значенням слова.

За правильну відповідь діти отримують цукерки від провідниці.

Учитель. Протягом усієї поїздки ви будете заробляти невеличкі гостинці, бо негоже приїжджати в гості з голими руками. Хто може пояснити лексичне значення виразу "з голими руками"?

Чути голос провідниці. Наближаємось до села Однозначне. Як ви думаєте, хто там живе? Так, мабуть,

люди, які в своєму мовленні люблять часто вживати однозначні слова. А які слова називаються однозначними? Навести приклади таких слів.

I. Завдання для 4 малих груп. Виписати лише однозначні слова.

1. Відмінок, зірка, блузка, земля, Харків,
2. Суфікс, журавель, черевики, голова, слюсар.
3. Дніпро, лінія, жовтень, урок, трактор,
4. Донбас, ручка, ключ, префікс, вишня.

II. Завдання для 2 великих груп (вагонів)

Вправа "Дешифратор". Хто швидше скаже однозначні слова (пропущено голосні звуки)? П...рк...н, ...л...нь, с...лф..., г...р...б...ць, в...шн..., кл...н...в...й, ...лф...в...т, см...ртф...н, ш...ф..., д...р...кт...р, м...рсь...к...й, с...сн..., л...п...т..., д...лф...н, ч...тв...р.

(Паркан, олень, селфі, горобець, вишня, кленовий, алфавіт, смартфон, шафа, директор, морський, сосна, лопата, дельфін, четвер).

За правильні відповіді діти отримують цукерки, які складають в свій купейний кошик.

Звучить музика, поїзд їде далі. Чути голос провідника: "Станція - місто Багатозначне"

Учитель. Це місто дуже велике. В ньому живе численна кількість людей, слів, виразів. Більшість загальноживаних слів української мови - багатозначні. Наприклад, слово крило має десять значень. Це "літальний орган птахів", "несуча поверхня літака", "лопата вітряка", "дашок над колесом автомашини", "бічна частина будівлі", "угруповання в політичній організації" тощо.

I. **Завдання для 2 великих груп (вагонів).** Конкурс "Хто більше назве багатозначних слів?" (Земля, лінія, грубий, важкий, корінь, стіна, ручка, журавель, полька, місяць, мишка і т.д.)

II. **Вправа "Визначити лексичне значення багатозначного слова "земля".**

- Навіть пташка має рідну землю.
- Земля багата - народ багатий.
- Без сім'ї - нема щастя на землі.
- Землю красить сонце, а людину праця.
- Родить не земля, а руки.
- У Землі супутник - Місяць, у людини - книжка.
- Золото добувають із землі, а знання - з книжок.

Довідка (Батьківщина. Країна. Світ. Природа. Грунт. Планета. Надра.)

III. **Завдання для малих груп.**

Проблемні питання:

1. В яких значеннях можуть вживатися багатозначні слова? (В прямому і переносному значеннях).

2. Яка роль слів, ужитих в переносному значенні? (Уживання слів в переносному значенні робить наше мовлення образним, поетичним. Найчастіше слова в переносному значенні вживаються в художньому стилі мовлення).

IV. **Завдання "Відчуй чарівність рідної мови".**

Прочитайте. Укажіть ужиті в переносному значенні слова, розкрийте це значення.

1. Хочеться теплим словом зворушити когось (Д. Загуб).
2. Слова її щебетали соловейками на калинових губах, пурхали по всій хаті, витьохували й виспівували (Є. Гуцало).
3. О рідне і вільне, незраджене слово, завзято і весело грай! (Я. Купала).
4. Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів (В. Голобородько).
5. Гостре словечко коле сердечко.
6. І від солодких слів буває гірко.
7. Шабля ранив голову, а слово ятрить душу.
8. Не бий дубцем, а карай слівцем.

V. **Вправа "Розумники".** Виписати лише словосполучення зі словами з переносним значенням:

- **1 купе:** Гарячий чай, гарячий прийом; дитина йде, сніг іде.

- **2 купе:** Медовий пиріг, медовий погляд; крила сокола, крила пісні.

- **1 купе:** М'яка вовна, м'який клімат; пливе човен, пливе думка.

- **2 купе:** Біжить дитина, біжить дорога; гострий ніж, гостре слово.

Учитель пропонує хвилинку відпочинку. З пазлів скласти прислів'я про рідну мову (виконують діти по своїх купе).

Птицю пізнають по пір'ю, а людину - по мові.

Не хочеш чути поганих слів, не кажи їх сам.

Хто мови своєї цурається, той сам себе стидається. Більше діла - менше слів.

Раптом забігають розбійники Всюдисущий Суржик та Неграмотний Писака. Ша, ребята! Умнічаєте як всігда? Нікуди ви вже сьогодні не їдете. Ви в плену. Воділа поезда тоже і повезе зараз вас всіх в супер страну Безграмотію. Там у школах учілки кльові, на уроках діти гуляють смартіками, селфі делають, дома домашок не роблять. То шо, согласні з нами їхать?

Учні хором. "Ні, ми не хочемо їхати в країну Безграмотію".

Учень. Ми їдемо в гості до дядька Лексикона, хочемо з ним побачитися, свої знання з лексики йому показати. Тож ми не здаємося і будемо боротися з вами. Вас лише двоє, а нас - багато.

Розбійники. Да, маєте рацію, Харашо, битися не будемо, а свій розум, умніки, ви зараз покажете. Ми сумніваємося, що ви розумніші від нас. Не відповісте хоча б на один вопрос, навсігда поселитися жити в країну Безграмотію. За звільнення з полону платите правильними відповідями. То шо, по рукам?

Учень. А що таке суржик? Ти нам, розбійнику, поясни, Бо значення цього слова не знаємо ми.

Всюдисущий Суржик. "Суржик" - це не літературні слова, які люблять казати дорослі і дівчора. Слова ці колочі, холодні, бридкі. І дуже вони не милозвучні такі: РОЗЩИТАТЬСЯ, ДО ВСТРЕЧІ, ВСЬОРАВНО, НАШО, А ШО ТАКЕ, УБОРКА, ОБІЖАТЬСЯ, ЗНАКОМО, ДУРАЦЬКИЙ, АБАЛДЄТЬ.

Хочете такі слова в своїом лексиконе іметь?

Учні. Ні!

Словникова робота

Суржик - це слова, елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови. Це засмічена, нечиста мова.

Розбійники.

I. Мовна шарада

Перша у нашій шараді частина -

Рідна у батька і неньки дитина.

Друга частина - звук голосний,

Ти лиш його відгадати зумій.

Третю й четверту частини згадаєш,

Як із займенником частку ні з'єднаєш.

Разом же все - це слова, та які!

Різні за звучанням, за значенням близькі.

(Відповідь. Син-о-ні-ми)

II. Гра "Впіймай синонім слова вітер у вірші"

От і осінь наступила,

Розпускає вітер крила.

Рве листочки легковій.

Гне дерева буревій.

Вихор крутиться з пісочком.

А зефір несе листочки.

Бриз на березі морським

Заганяє всіх у дім.

А як сіверко задме,

То зима нас не мине.

Надія Красоткіна

III. Завдання для малих груп "Мовознайко"

1) **До поданих слів дібрати синоніми.** Утворені синонімічні ряди записати. Які з дібраних синонімів

можна назвати абсолютними? Назвати англійські еквіваленти поданих слів.

Хата - (оселя, дім, будинок, помешкання, житло, домівка).

Жовтогарячий - (оранжевий, помаранчевий, апельсиновий).

Радість - (втіха, торжество, триумф, веселощі).

Рухатися - (пересуватися, переміщатися, просуватися, плинути).

Швидкий - (спритний, стрімкий, меткий, рухливий, моторний).

Абетка - (азбука, алфавіт).

Подія - (випадок, факт).

2) Гра "Скажи одним словом":

- Пекти раки - (червоніти).
- Клювати носом - (спати).
- Прикусити язика - (мовчати).
- Намотати на вус - (запам'ятати).

Дивитися вовком - (злитися).

- Як кіт наплакав - (мало).
- Потрібний як собаці п'ята нога - (зайвий).
- Хоч в око стрель - (темно).
- Самі вуха та зуби - (худий).
- Хоч греблю гати - (багато).
- **Провідник.** Наближаємось до станції

"Санаторна". Тривалість стоянки 1хв. Трішки розімнемось, побачимо райдугу. А чи можна її побачити саме в такий час, як зараз? (Так, В. Сухомлинський написав навіть оповідання "Райдуга в бурульці". Розбійники розминаються разом з учнями.

Розбійники. А цю загадку точно не відгадаєте.

*Тільки зовні вони близнята,
в змісті ж треба розібратись.
Зовні схожі, за змістом різні вони
І зветься ці слова ... (омоніми).*

Вправа "Поетичний вернісак". Назвати омоніми, визначити їх лексичне значення.

*Проти ночі по травиці
У курник ішла лисиця.
Напоролася на вила,
Цілу ніч від болю вила. (В.Плахотников)
Запашного сіна віз
Бик вночі додому віз.
Прив'язав ліхтар до рога,
Щоб виднілася дорога. (В.Плахотников)
Я візьму маленький прут,
Пожену гусят на Прут.
Хоч купатиму не в милі,
Стануть чисті всі та милі. (С.Павленко)*

Учитель. Проблемне питання: Чим відрізняються омоніми від багатозначних слів? (Тим, що лексичні значення омонімів не пов'язані між собою). Учитель каже розбійникам, щоб вони звільнили з полону учнів, адже вони відповіли правильно на всі їхні питання. Діти дарують розбійникам орфографічний словник української мови.

Гра "Омонімічний футбол" (учитель кидає кожному учневі м'яча і каже слово-омонім і що воно означає, учень називає його інше лексичне значення). (Кар'єр, коса, байка, захід, ключ, ручка, ласка, чайка, лава, балка, рись, кран, пара, корінь).

Поїзд їде далі.

Учитель. Наближаємось до станції, яка називається. Потрібно загадку відгадати і лише тоді цю назву будете знати.

*Чорнява Галя й білява Тоня
Грالیся дружно з двома Антонами.
Хлопці повільні, дівчатка швидкі були,
І люди казали, що вони - ..... (антоніми).
Які слова називаємо антонімами?*

Творче завдання "Дібрати пропущені антоніми у вірші"

*День пройшов - настала ... (ніч).
І завжди отак було,*

Що на холод є ... (тепло) .

Чуєте про це щодня,

*Що на правду є ... (брехня),
А на світло - ... (темнота),*

Є на мудрість - простота.

На війну є добрий ... (мир),

Є рівнини серед ... (гір).

Гришниця є і свята.

А на зло є ... (доброта).

І від слів цих ми залежні -

Значення в них - протилежні.

Нам їх добре треба знати,

Щоб в житті хорошим стати. Н.Красоткіна

Конкурс "Хто більше пригадає прислів'їв та приказок з антонімами?"

1. Більше діла - менше слів.
  2. Багатий хитрий на гроші, а бідний на видумки.
  3. Розумний любить вчитись, а дурний вчити.
  4. Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму.
  5. Дурний засудить, а розумний розсудить.
  6. Добро завжди перемагає зло.
  7. Корінь навчання гіркий, та плід його солодкий.
  8. Ситий голодного, а багатий бідного не розуміє.
  9. Більше вір своїм очам, ніж чужим речам.
  10. Знаєш - кажи; не знаєш - мовчи.
  11. Із щастя та горя кується у кожного доля.
  12. Ластівка день починає, а соловей кінчає.
  13. Праця чоловіка годує, а лень марнує.
  14. Хочеш собі добра - не роби нікому зла.
- Вправа "Павучок" (в мереживо слів прислів'їв правильно вплести павутинки-слова)
- Добрим словом мур проб'єш, а з ... і в двері не ввійдеш.

- Мир будує, війна - ...

- Рідна сторона - мати чужа - ...

- М'яко стелить, та ... спати.

Скромних люди поважають, а зазнаюк... Літо збирає, зима - ...

- Чоловік має два вуха, щоб багато слухав, і ... язик, щоб менше ...

Довідка. Говорив, лихим, руйнує, твердо, з'їдає, один, мачуха, зневажають.

Учитель. Під'їжджаємо до станції ...

БЛІЦ-ЗАПИТАННЯ

Як називаються слова гривня і гривна? Що таке пароніми? Навести ще приклади слів-паронімів. З якими словами не слід плутати пароніми? (3 омонімами).

Слова Лексикон і Лоскотун можна назвати паронімами?

Вправа "Редактор" (підбери правильне слово)

- Новий костюм дуже (лічить, личить) моєму другові.

- Сматрфон реагує на (голосні, голосові) команди власника.

- Дорогу (мостили, мастили) різнокольоровою бруківкоюю.

- Моя мама купила (абонент, абонемент) до фітнес-центру.

- Для регулювання імунної системи організму хороший (ефект, афект) дає квітковий пилок.

- Мер міста - це (виборна, виборча) посада.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

Афект - стан дуже сильного, але короточасного нервового збудження.

Абонемент:

1) право користуватися за плату або безплатно чим-небудь (телефоном, місцем у театрі, книжками з бібліотеки і т. ін.) протягом певного часу; документ, що посвідчує це право;

2) реєстрова бібліотечна картка читача-абонента.

Гра "Допоможи Незнайці правильно висловитись"

Освоїти мову (опанувати мову).

Вірна відповідь (правильна відповідь).

Получити оцінку (отримати оцінку).

Я рахую, що ... (я вважаю, що ... або на мою думку).

П'ять гривнів (п'ять гривень).

Робити помітки (робити позначки).

Заклучна частина.

Учитель. Покажіть свої гостинці, які ви заробили протягом вашої подорожі. (Діти визначають, який вагон більше отримав цукерок.) Хочу сказати, що ви добре підготувалися до зустрічі з дядьком Лексиконом зі славного міста Лексичний Нут. Але, на жаль, його зараз немає в місті, поїхав у відрядження в університет до О.Авраменка. Гостинці свої залишимо колегам дядька Лексикона, а вам, діти, він передав подарунки та горшки-слова, які ви повинні казати кожен день.

(На паперових кульках написані слова: будь ласка, дякую, вибачте, добрий день, будьте здорові, смачного, спасибі, доброго ранку, проходите, допоможу, я не серджусь, все добре, чудово виглядаєш, я стараюсь, до зустрічі).

Домашнє завдання: придумати і записати невеликі вірші або 5 речень про красу і багатство української мови.

Учитель. А зараз нам потрібно повернутися поїздом Часу в Шполю, в рідну школу.

*Знайте, діти, де б ви не були,
Повертайтеся сюди
В рідну школу, у свій клас,
Де завжди чекають вас.
Тут вас люблять, поважають,
Щодня новому навчають.
Розказують як у світі жити
Та Україну-неньку любити.
І вчіть старанно рідну мову
Українську солов'їну, пречудову.
Щоб писати грамотно могли усі,
А я казала про вас: "Такі молодці!"*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О.М. Експрес - урок української про поїзд /О.М. Авраменко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.facebook.com/snidanok>.
2. Газилишин Н.Б. Українська мова: конспекти уроків. Зклас / [Газилишин Н.Б., Софіян З.З., Генсюрівська Л.Б]. - Тернопіль: Богдан. 2014. - 66с.
3. ГрекалоТ.Д. Українська мова, 5клас. Уроки, частина I. [Грекало Т. Д., Білоног Л.М., Гурина С.Л. та інші]. - Київ: Видавничий дім "Перше вересня". 2018. С.64-68.
4. Матеріали Вікіпедії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. Українські народні прислів'я та приказки з антонімами [Електронний ресурс]. - Режим доступу: ukrainska-mova.neznaka.ru/answer.
6. Фізкультхвилинка "Райдуга" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [youtube.com/watch?v=t7FLa2FF2AI](https://www.youtube.com/watch?v=t7FLa2FF2AI).

Н. А. Шуміленко,

учитель української мови та літератури Мокрокалигирської ЗОШ I-III ступенів Мокрокалигирської сільської ради Катеринопільського району Черкаської області

ВИВЧЕННЯ ПОВІСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА "ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ"

МЕТОДИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ГРИ. 7 КЛАС

Мета: узагальнити і систематизувати знання учнів, отримані на уроках української літератури при вивченні повісті "Гуси-лебеді летять" М. Стельмаха; розвивати навички застосування знань, вміння аналізувати, узагальнювати вивчений матеріал, творчу уяву, мислення, вміння працювати в групах; виховувати кращі якості людини на прикладах позитивних героїв твору; викликати інтерес до творчості М. Стельмаха.

(Учні класу поділяються на дві команди, обирають капітанів)

Ітур "Розминка"

(Кожній команді пропонується по 10 запитань. Кожна правильна відповідь - 1 бал)

Запитання для I команди

1. Коли Михайлик вперше бачить лебедів, то вони пролітають... (прямо над його хатою)
2. Які ключі, на думку діда Дем'яна, має сонце? (Золоті)
3. Коли вони є, то їх може назбирати, на думку Михайлика, і п'ятилітній малюк. Це... (опеньки)
4. Михайлик згадує, що коли хоронили бабуню, то в могилу їй впала... (грушка)
5. Його в селі прозвали Бульою. Хто це? (Дядько Микола)

6. У мамі Михайлика вони родили великі, схожі на поросята. Це... (гарбузи)

7. На думку Мар'яни, їх люблять пани і свині. Що це? (Жолуді)

8. Люба їх береже, не носить, бо два роки в них треба ходити до школи. Що це? (Чоботи)

9. Хто завжди говорив, що у нього найменше родить кіп у полі, картоплі в городі, найменше копиць у лузі? (Дядько Володимир)

10. Коли тріскає крига, то, на думку Михайликового товариша Петра, це... (Щука хвостом лід розбиває)

Запитання для II команди

1. Михайлик хоче повернути лебедів. Для цього йому треба стати... (чарівником)

2. Куди, на думку діда Дем'яна, полетіли лебеді? ("На тихі води, на ясні зорі")

3. Михайлик їх не бере, бо, поки дійде додому, вони перетворяться на сміття. Це... (сиріжки)

4. У кого, на думку Михайликового товариша Петра, не вистачає в голові однієї клепки? (У сойки)

5. Яку прибуткову комерцію на Великдень запропонував Михайликові Гива? (Зробити вошанку)

6. Що Михайликові здалося гарячим і важким, мов камінь? (Крадене гарбузове насіння)

7. Хто із персонажів твору не любив, щоб хтось чув її розмову з садом? (Бабуня)

9. Чому Михайлика у школі записали в другу групу? (Бо він умів читати і рахувати)

10. Кому Михайло Стельмах присвятив свою повість "Гуси-лебеді летять"? (Своїм батькам)

(Підбиття підсумків I туру)

II тур "Впізнай персонажа"

(Учням пропонується цитата з тексту. За цитатою треба впізнати, про кого йде мова. Командам запитання пропонується по черзі. Правильна відповідь - 1 бал)

1. "Очі в неї карі, з краплинками роси, рум'янци темні, а губи відстовбурчилися рожевим потрісканим вузликом і чогось радіють собі" (Люба)

2. "Її високі здивовані брови, і красиві вінчики вій, і ранково сині очі, і вопі, напіврозкриті уста чайть у собі стільки молодого завзяття і радості..." (Мар'яна)

3. "До роботи... був рідким, наче юшка, зате круто міг замісити якусь сутягу чи паскудство і на ньому показати спритність своєї невеликої голови, мізки якої найбільше були націлені на свіжу копійку" (Юхрим Бабенко)

4. "З двору наполохано виходить у рам'ї, у розтопаному взутті глибокою, ще молода жінка, її погляд шукає землі, а розгонисті брови летять угору..." (Жебрачка)

5. "Обличчя таке, наче вона молиться. Це тому, що вона дуже любить сад, доглядає і уболіває над ним, кожна в ньому нащепла міцно перев'язана стьожками, видертими із рукавів її сорочок..." (Бабуня)

6. "В її устах і душі "насіння" було святим словом. І хоч не раз вона нарікала на свою мужицьку долю з її вічними супутниками-нестатками й злиднями, проте нічого так не любила, як землю" (Мати Михайлика)

7. "Коли треба щось робити, охоче допомагаю дідусяві, пасу нашу вреднючу конячку, рубаю дрова, залюбки гостро сапи, люблю з мамою щось садити або розстеляти по весняній воді і зілляю полотно, без охоти, а все-таки потроху цюкаю сапкою на городі..." (Михайлик)

8. "Залізо й дерево аж співали..., поки сила не повиходила з його рук. Міг чоловік нехитрим інструментом вирізати і просту людину, і святого" (Дід Дем'ян)

9. "... мій перший добрий пророк, моя радість і смуток! Вас уже давно немає на світі, але й досі мені світять ваші глибокі очі, і досі ваша сердечність ходить з людьми, що знали вас. І хай вам пам'ятником буде людська подяка і моє слово..." (Дядько Себастьян)

10. "За своє життя він стільки повідрубав у нечисті хвостів, ратиць і рогів, що все це не вмістилось би й на віз..." (Дядько Микола)

(Підбиття підсумків двох турів)

III тур "Питання зі скриньки"

(Кожен член команди виймає зі скриньки питання і дає на нього відповідь. Правильна відповідь - 1 бал)

Запитання для I команди

1. Хто за комір витягнув Михайлика "на світ Божий", коли він катався з пагорба? (Мати)

2. Що у церкві дозволено було робити Михайликові? (Хрестити лоба)

3. Чому Михайлик не зміг прочитати листа від тата? (Бо вмів читати тільки друковані літери)

4. Що Михайликова мати носила у своєму химерному поясі? (Насіння)

5. Звідки Михайлик довідався, що за плугом "навіть сам Бог ходив, а Богоматір носила їсти орачам"? (З щедрівок)

6. Чию нору Люба показала Михайликові? (Борсучу)

7. Чиє знайоме і в той же час незнайоме обличчя побачив Михайлик вдома? (Батькове)

8. Коли Михайлик вперше перед вчителькою читав текст у школі, то йому літери здавались великими, ніби... (Горобенята)

9. Чому мати не дозволила Михайликові купити квитка до театру? (Не було що давати, борошна лишилось на 2-3 замиси)

10. Куди збиралася Мар'яна, коли заїхала попрощатися з Михайликом та його батьками? (Виходила заміж і від'їжджала)

Запитання для II команди

1. Навіщо Михайликові хусткою перев'язали шию і запакували на піч? (Щоб не захворів після катання)

2. З ким Михайлик пішов до церкви замолкувати гріхи? (З бабусею)

3. Який хліб Михайлик вважав найкращим хлібом його дитинства? (Той, що орач виймав з торби і говорив, що то від зайця)

4. Про кого розповідала Люба, що вона лежить і все губами плямкає? (Її маленька сестричка)

5. Про чий голос написали в газеті? (Тітки Василю)

6. Чому Люба не хотіла, щоб її разом з Михайликом на коні хтось побачив? (Бо будуть дразнити "молодий-молода")

7. Як Михайлик навчився читати? (Сам від старших школярів перейняв)

8. З чого Михайлик робив чорнило? (З бузини, дубової кори, іржі)

9. Хто допоміг Михайликові потрапити на виставу? (Дядько Себастьян)

10. Ким був наречений Мар'яни? (Кіннотником у самого Котовського)

(Підбиття підсумків трьох турів)

IV тур "Чарівна скринька"

(Для участі у конкурсі запрошуються по одному учаснику з кожної команди. У скриньці знаходяться книги. Учні повинні відгадати, з яким епізодом твору пов'язані ці книги. За правильну відповідь - 1 бал)

1. "Пригоди Тома Соєра" (Цю книгу хотів придбати Михайлик у Юхрима Бабенка за чотири склянки гарбузового насіння)

2. "Тарас Бульба" (Цю книгу дав Михайликові прочитати піп)

3. "Казки" (Цю книгу Юхрим Бабенко дав Михайликові за дві склянки гарбузового насіння)

4. "Мартин Боруля" (Цю книгу дала Михайликові вчителька, коли він попросив почитати якусь п'єсу)

(Підбиття підсумків чотирьох турів)

V тур "Хто швидше"

(Учитель називає слово, а учні пояснюють, як воно пов'язане з твором. За правильну відповідь - 1 бал. Право відповідати мають ті, хто першим підніме руку)

1. Суніці (Ними Михайлика пригощала Люба)

2. Ночви (У них спускався Михайлик з пагорба)

3. Малиновий чай (Ним випоювали Михайлика після катання на ночвах)

4. Вітряк (Дід Дем'ян зробив для онука)

5. Щавель (Назбирав Михайлик, щоб якось залагодити провину з гарбузовим насінням)

6. Марципани (Ними пригощала Михайлика Мар'яна)

7. Куліш (Його варила Люба і пригощала Михайлика)

8. Цвіркуни (Жили в хаті-клуні, в яку нестатки загнали родину Михайлика)

9. Піаніно (привіз дядько Себастьян)

10. Цукерка (Пригостив Михайлика дядько Себастьян)

11. Бублик (Батько купив Михайликові тоді, коли й чоботи)

12. Стояче місце (Місце Михайлика під час п'єси)

13. Смажений горох (Ним Михайлик пригощав хлопців під час вистави)

14. Автомобіль (коли військо Пілсудського відступало, залишили поламаний автомобіль, його відремонтував дід Дем'ян)

(Підбиття підсумків п'яти турів)

VI. "Кому належать слова"

(Учитель дає запитання то одній, то другій команді. Учні повинні впізнати, кому належать слова. Правильна відповідь - 1 бал)

1. "Так-так-так" (Стара качка з перебитим крилом)

2. "От і принесли нам лебеді на крилах життя" (Дід Дем'ян)

3. "Ой гороше, гороше, чого ж ти минулого літа допустив до себе черву?" (Мати Михайлика)
4. " Ой гайку, гайку, Дай мені бабку" (Михайлик)
5. "Хай тобі, дитино, завжди, завжди добре буде поміж людьми" (Жебрачка)
6. "Хочеш суніць? " (Люба)
7. "Почалося бабське чаклування" (Дід Дем'ян)
8. "Чуєш, і він, Шевченко, босоніж до школи ходив. Такий був наш латаний талан" (Дід Дем'ян)
9. "Я не хочу, щоб умирали зорі" (Михайлик)
10. "Якже йому, горопасі, без чобіт?" (Мати Михайлика)
11. "Тепер головне - свіжа сорочка і чиста совість" (Батько Михайлика)
12. "Сто друзів - це мало, один ворог - це багато" (Дід Дем'ян)
13. "Птиця також боса ходить, і не журиться" (Михайлик)
14. "А передайте ще поклон до самої сирій землі моєму близькому родичу Гнату..." (Батько Михайлика в листі)
15. "Завжди на ярмарку знайдеш двох дурнів: один дорого просить, другий дешево дає" (Циган)
16. "А моя ряба, чуєте, наче кролиха, старається: як не чотирнадцять, то шістнадцятеро приведе, і всі мов лин" (Дядько Микола)
17. "День завтра буде як золото" (Дід Дем'ян)
18. "Ти насправді вмійєш грати в шахи?" (Піп)
19. "Зорі, як і люди, падають на землю, і вони мають свій вік" (Дід Дем'ян)
20. "Пустіть мене, дядьку, в театр" (Михайлик)

VII тур "Конкурс капітанів"

(Капітани отримують завдання впізнати персонажів. Якщо персонажа впізнають з першої підказки, отримують 5 балів, з другої - 4 бали, з третьої - 3 бали, з четвертої - 2 бали, з п'ятої - 1 бал.)

Перший персонаж

1. Не вважає себе бідняком (5 балів)
2. Рудий, кирпатий, невеликого зросту, а вуса - як у гайдамаки (4 бали)
3. Користується окулярами (3 бали)
4. Дядько Володимир казав, що саме щастя над ним мішком трясє (2 бали)

5. Кажуть, що він знайшов перо жар-птиці (1 бал)
(Дядько Микола)

Другий персонаж

1. У його душі трепетно сходяться легенди минулого із сьогоднішнім днем (5 балів)
2. Дуже любить, коли співає вода (4 бали)
3. Є в нього, за свідченням одних, слабкість, а, за свідченням других, дурість; саме вона йому завдає найбільше клопоту (3 бали)
4. Його все життя ваблять і хвилюють зорі (2 бали)
5. Не може, як інші, відразу хапати гриби; йому треба до нього придивитись, погомоніти з ним (1 бал)

(Михайлик)

Третій персонаж

1. Має дуже добру душу (5 балів)
2. Виконує обіцянки (4 бали)
3. На подушці біля його голови востаннє лежали любисток, материнка і шавлія. (3 бали)
4. Майстер на всі руки (2 бали)
5. Шкодував будити свою дружину (1 бал)

(Дід Дем'ян)

Четвертий персонаж

1. Коли співає, очі стають сумними (5 балів)
2. Вірила, що земля думає і гнівається (4 бали)
3. Весною підперізувалась чимось, схожим на довгий вузький мішок (3 бали)
4. Мала великий страх перед читанням (2 бали)
5. Навчила дитину любити роси, ранковий туман, любисток, м'яту... (1 бал)

(Мати Михайлика)

(Підбиття підсумків, відзначення переможців)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міщенко О. І. Українська література: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл./ Олена Міщенко - Київ: Генеза, 2015.-264с.: іл.
2. Паращич В. В. Українська література. 7 клас: Плани-конспекти уроків / В.В.Паращич.-Харків: Веста, 2009.-272с.
3. Стельмах М. Гуси-лебеді летять / М. Стельмах
URL: <https://www.google.com.ua/search? client=opera &q>

Є. Б. Коврова,

педагог - організатор Уманської ЗОШ I-III ступенів №14 Уманської міської ради

НЕОБХІДНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, ось хто поведе українську економіку вперед у XXI столітті, тому "школа має бути в авангарді суспільних змін".

Світгляд людини закладається саме в школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та професійні якості. Школа для дитини - це не просто дім знань із предметів, а дім, де дають освіту для життя. Цінність предметів (знань та умінь) у їх виховній спрямованості.

Одним із восьми компонентів формули нової школи є наскрізний процес виховання, який формує цінності. Це - виховання на цінностях. Виховний процес

має бути, як визначається у Концепції нової школи, невід'ємною складовою усього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Позакласна виховна робота - це саме те, що забезпечує необхідні умови для соціалізації особистості дитини. Позаурочною називається різноманітна

освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, яку організовує в позаурочний час педагогічний колектив школи.

Специфіка позакласної виховної роботи нашої школи проявляється на рівні формування таких завдань:

1. Позитивної Я-концепції, яка характеризується трьома факторами:

а) впевненістю у доброзичливому ставленні до неї інших дітей;

б) переконаністю в успішному оволодінні нею тим чи іншим видам діяльності;

в) почуттям особистої значущості.

Позитивна Я-концепція характеризує позитивне ставлення дитини до самої себе і об'єктивність її самооцінки.

2. Навичок співпраці, колективної взаємодії. Повністю позитивна Я-концепція формується тільки в колективній взаємодії.

3. Потреби у продуктивній діяльності через безпосереднє знайомство з різними видами діяльності.

4. Морального емоційного, вольового компонентів світогляду дітей.

5. Розвиток пізнавального інтересу.

Перераховані завдання визначають основні напрямки позакласної роботи в досягненні її основної мети і мають характер загальних положень. На сучасному етапі розвитку України виникає необхідність у здійсненні системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді, формуванні нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Форми організації позакласної виховної роботи. Характеристика окремих форм.

Форми виховної роботи - це ці умови, в яких реалізується її зміст. Форм позакласної роботи величезна кількість. Це розмаїття створює труднощі у їх класифікації, тому єдиної класифікації немає. Запропоновані класифікації:

а) за об'єктом впливу (індивідуальні, масові, групові);

б) за напрямками виховання (естетичні, фізичні, моральні, розумові, трудові, екологічні, економічні).

У індивідуальній позакласній виховній роботі загальна мета - забезпечення педагогічних умов для повноцінного розвитку особистості - досягається через формування у дитини позитивної Я-концепції і розвиток різноманітних якостей особистості, індивідуального потенціалу.

До індивідуальних форм виховної роботи належать: читання художньої літератури, колекціонування, філателія, нумізматики, гра на музичних інструментах, вишивання, малювання тощо.

До масових форм виховної роботи належать: тематичні вечори, вечори питань і відповідей, конференції, тижні з різних предметів, зустрічі з видатними людьми, огляд, конкурси, олімпіади, туризм, фестивалі, виставки стінної преси тощо.

Особлива увага приділяється організації виховної діяльності учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Для кожної вікової категорії дітей прийнятними є використання індивідуальних (консультації), групових (тренінги, дискусії, дебати, ділові та рольові ігри), масових (проекти, свята, концерти) форм діяльності.

Так, учні 1-4 класів, беручи участь у спільних видах діяльності, вчать будувати свої взаємини з однолітками, входять в колектив ровесників; у них виникає потреба до взаємовимовності та взаємодопомоги. Тому перед педагогом-вихователем постає важливе завдання: вирізняти мотиви вчинків, роз'яснюючи дитині їх сутність і правильність в різних типових життєвих ситуаціях, даючи їй можливість

емоційного "переживання" разом із практичним застосуванням отриманих знань. Слід допомогти дитині розвиватись від елементарних навичок поведінки до такою рівня, для якого необхідні самостійність у прийнятті рішень, і моральний вибір. Пріоритетними у проведенні форм виховної роботи для учнів 1-4 класів є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, бесіда, тематичний зошит, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, інсценізація, вікторина, екскурсія, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування тощо.

Враховуючи нову соціальну позицію підлітків 5-9 класів, завданнями педагогів є розвиток вольової поведінки учнів, навчання умінню володіти своїми емоціями, усвідомлювати їх тощо. Рекомендовано спрямовувати виховну діяльність учнів даного віку на формування їхнього вміння оцінювати власні можливості, ставити мету, навчатися розробляти власні програми самовдосконалення. Рекомендованими формами виховної роботи для учнів 5-9 класів є відверта розмова, тренінг, гра-експрес, рольова гра, вікторина, веселі старты та естафети, колективна творча справа (КТС), проект, колективне ігрове спілкування, похід, спартакіада, турнір, гра-анкета, колаж, ігрова програма, пошукова гра, екологічна стежка, художня галерея, конкурс-ярмарок, трудовий десант, інтелектуальна гра тощо.

Працюючи з учнями 10-11 класів слід звернути увагу на розвиток мислення старшокласників, на становлення нових мотивів професійного та життєвого самовизначення, допомагати їм визначати та складати плани свого індивідуального розвитку. (4).

Ефективною формою організації масової позакласної роботи є колективна творча справа (КТС), технологія якої була розроблена лєнінградським вченим доктором педагогічних наук К.Т. Івановим.

Технологія КТС стає особливо актуальною в умовах демократичної школи, оскільки побудована на гуманістичних основах: на взаємодії школярів в малих групах. Вона включає в себе 4 основних етапи:

- **На першому етапі** перед дітьми ставлять загальну мету, для дослідження якої їх розбивають на групи (від 3 до 7-9 чоловік). Кожна група пропонує свій варіант, проект досягнення цієї мети. На цьому етапі відбувається об'єднання дітей на основі загальної мети діяльності і створення умов для мотивації цієї діяльності у кожної дитини.

- **На другому етапі** в ході обговорення всіх варіантів для здійснення вибирається один чи створюється зведений. Після цього вибирається рада справи з представників кожної групи. Це орган колективного управління, який здійснює розподіл функцій, обов'язків між всіма учасниками справи. Діти вчать розуміти точку зору інших, домовляються.

- **На третьому етапі** рада справи здійснює підготовку і проведення накресленого проекту через розподіл доручень між групами, контроль за їх діями з метою надання необхідної допомоги. Кожна група вносить свій самостійний внесок в реалізацію загального проекту. На цьому етапі діти здобувають досвід колективної діяльності, вчать розуміти один одного, надавати допомогу і ін.

- **На четвертому етапі** відбувається обговорення проведеної справи з точки зору досягнень і недоліків. Кожна група аналізує свої дії, висловлюючи пропозиції на майбутнє.

КТС здійснює різносторонній вплив на кожну дитину, збагачує її особистий досвід.

Технологія організації позакласної виховної роботи включає: моделювання, практичне виховання і аналіз діяльності. Ми повинні привчати себе працювати за таким алгоритмом.

Результати моделювання відображають в концепті загальнокласного виховного заняття, який має таку структуру:

1. Назва.
2. Мета, завдання.
3. Обладнання.
4. Форма проведення.
5. Хід.

У позакласній виховній роботі використовується розмаїття методів: розповіді, бесіди, лекції, диспути, дискусії і ін.

З КОЖНИМ РОКОМ ВИНИКАЮТЬ НОВІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ. СЕРЕД НИХ РАДЖУ ВИКОРИСТОВУВАТИ:

1. "Чарівний стілець"

Мета: формувати позитивну самооцінку учасників і вміння визначати спільні сторони друзів.

Хід

У середині кола стоїть "чарівний стілець". Учасники по черзі сідають на нього. Хто залишається на місці, продовжує речення: "Я думаю, що ти... (називають одну, дві позитивні характеристики учасника), і це допоможе тобі дійти до твоєї мрії". Можна називати позитивні риси характеру, добрі справи, успіхи, добру поведінку, вплив на інших, активність і т.д.

Наприклад: "Андрій, ти наполегливий, вихований і це допоможе стати тобі дипломатом".

Кожного разу, коли учасник чує про себе щось позитивне, він каже "Я дякую тобі!"

Обговорення: Які ваші враження від гри?

Чи легко говорити комусь приємні речі?

А слухати?

Після закінчення вправи, психолог акцентує увагу на тому, як багато вони вже мають у собі здібностей для дорослішання і досягнення своїх мрій.

2. П'ять хвилин з мистецтвом - протягом 5 хвилин дітей ознайомлюють з певним видом мистецтва у незвичайній формі (колаж, танець, презентація) потім діти висловлюють свої враження. Наприклад:

Бесіда за картиною

Сьогодні я хочу вам розповісти ще про одного художника - Сергія Олексійовича Григор'єва. Багато його картин присвячені життю дітей, зокрема: "Перші слова", "Рибалонька", "Обговорення двійки". Але найбільш примітне полотно Сергія Григор'єва "Воротар" (показ картини). Одного разу, повертаючись зі школи, діти спорудили з портфелів ворота й розпочали гру у футбол. Видно, що ця гра відбувається на околиці міста, на пустирищі за будинком. У центрі картини зображений маленький воротар. Хлопчик схожий на справжнього футболіста: він любить грати у футбол. А у футбол грають сміливі люди. Подивіться на його постать: він оберся об коліна, напружено й уважно стежить, де ж зараз м'яч. Будь-якої миті він готовий його відбити й захистити ворота... На задньому плані вболівальники... Вони допомагають воротареві. І тільки собачці й малюкові байдуже до футболу: вони цю гру просто не розуміють... А ви?

- Де зобразив художник головного героя картини? Опишіть його постать і зовнішність.

- Що може кожному сподобатися в цьому сюжеті?

Олена Львівна Кульчицька (15 вересня 1877, Бережани -8 березня 1967, Львів) - український графік, маляр, народний художник УРСР- 1956

3. Презентація світу - діти називають країну, в якій би хотіли побувати і розповідають, що вони про неї вже чули.

4. Захист проекту (проект-мрія) - діти продумують, малюють і розповідають про свій проект-мрію. Всі разом визначають в кого найреальніша.

5. Корзина грецьких горіхів - в корзині знаходяться горіхи, до яких прикріплене завдання. Кожна дитина бере горіх і виконує написане.

6. Театр-експронт - дітей ділять на три групи і кожна готує міні-виставу на певну тему.

7. Час тихого читання - дітей поділити на кілька груп, дати мовчки прочитати різні тексти, а потім пантомімою показати уривок, а інша група повинна відгадати. Якщо діти молодших класів - даються казки, якщо старших - твори за програмою.

8. Смішинка (цікавинка) - дітям пропонується розповідати смішні історії. З якої будуть найбільше сміятися, той і виграв.

9. Конверт дружніх питань - у великому конверті складені питання. Діти по черзі тягнуть і відповідають на них.

10. Розкидання думок - діти пишуть по черзі на папері враження про сьогоднішній день і згинають папір, передаючи іншому. Можна писати запитання. В кінці вчитель читає що вийшло.

11. Маски - на дітей одягають маски. Діти стають в коло, один всередині з закритими очима. Всі йдуть по колу, одну дитину вчителька ховає за себе, всі зупиняються, хто в колі відгадує кого не стало.

12. "Я знайшов на дорозі...." - діти по черзі кажуть що вони знайшли на дорозі і що з цієї річчю будуть робити. Треба намагатись прорекламувати річ, щоб інші визнали її дуже потрібною для людини.

13. Пори року - діти розповідають яку пору року вони люблять і чому, які найкращі спогади мають про неї.

14. Дубляж - дитина показує казкового персонажа, а інші по черзі намагаються скопіювати. В кого вийде найкраще, той стає на місце першої дитини.

15. Дерево, посаджене тобою - в книгу покладені засушені листочки. Вчитель розкриває певну сторінку, діти відгадують з якого дерева листок.

16. Запрошення до чаю - діти по черзі запрошують своїх друзів до чаю. Чим ввічливіше і цікавіше запрошення, тим краще.

17. Філософський стіл - діти старшокласники накидають на себе білі тканини, обирають тему бесіди і якомога філософськи намагаються дискутувати. В кінці обирається найкращий філософ.

Позаурочна робота в нашій школі сприяє проведенню часу дітьми у дружньому колі, у цікавому середовищі, у пізнанні своїх здібностей та задатків, бажанні бути активними і з користю проводити свій вільний час. Проводячи таку діяльність ми краще вивчаємо уподобання дітей, враховуємо їх побажання, сприяємо їх творчому розвитку, що допомагає в спільній співпраці досягнути дітям гарних результатів в різноманітних конкурсах на міському та обласному рівні, а також в їх майбутньому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України (Програмно-виховний контекст) / І.Д.Бех, К.І.Чорна. -Київ, Черкаси: ЧОІПОПП. -40с.
2. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / Василь Сухомлинський. - К.: Рад. школа, 1982. - 257 с.
3. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. О. Лавренцева, Н. І. Зеленкова. - Кривий Ріг, 2008. - 105с.
4. Сучасний підхід до позакласної виховної роботи. Нові форми позакласної виховної роботи [Електронне джерело]. - Режим доступу: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42138/
5. П'ять хвилин з мистецтвом[Електронне джерело]. - Режим доступу: http://karolbugaz-internet.od.sch.in.ua/vihovatelyam/z_dosvidu_vihovnoi_roboti/hudozhnj-estetichne_vihovannya/pyatj_hvilin_z_mistectvom/

Л. Д. Терещенко,

директор Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи - інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради (Звенигородський район)

РОЛЬ ТРАДИЦІЙ В ПОБУДОВІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ШЕВЧЕНКІВСЬКІЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ

Ефективність освітнього процесу в закладі освіти залежить не тільки від якості виконання працівниками своїх посадових обов'язків, а й від організаційної культури закладу, його цілей, головною з яких є розвиток особистості як найвищої цінності суспільства.

Саме поняття **організаційної культури** в закладах освіти вітчизняні та зарубіжні вчені визначають по-різному, але ці твердження, переконання можна об'єднати та підсумувати в цілому так: культура школи - це система колективних цінностей, норм і традицій укладу спільної життєдіяльності дітей і дорослих, інтегральна характеристика індивідуальності шкільного співтовариства, найважливіший фактор соціалізації учнів.

Формування та розвиток культурного потенціалу школи залежить від діяльності кожного педагога, від його особистого внеску у формування морально-правової, естетичної й організаційної культури закладу освіти, у розвиток культури мовлення і мислення учнів, у збагачення культурними цінностями освітнього простору уроку і позакласного заходу.

Логотип Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради, її герб, прапор, гімн розкривають зміст роботи цього закладу освіти, що на Черкащині, в Шевченковому краї, де пройшло дитинство сина українського народу, поета Т.Г.Шевченка, де у вічному сні спочивають його батько Григорій Іванович і мати Катерина Якимівна Шевченки, де щорічно в будні і свята зустрічає гостей літературно-меморіальний музей, щоб розповісти їм про нужденне, гірке дитинство і юність поета, про переповнене тяжкими випробуваннями все коротке у 47 років життя Людини, рівної по любові якого до рідної України навряд чи можна знайти уже і через 157 років по його смерті.

Так, уже й логотип школи-інтернату говорить про те, що тут навчають дітей, крім загальноосвітніх дисциплін, образотворчому мистецтву, грі на бандурі, фортепіано, баяні, домрі, духових інструментах, хореографії. Це єдина на Черкащині сільська школа, яка збрала під свій дах дітей, здібних до музики і образотворчого мистецтва з сіл Черкаської, Кіровоградської, Київської областей, де немає таких закладів для розвитку творчих здібностей дитини.

Про неї знають не тільки за її статусом, а й за результатами роботи.

Герої шкільної спільноти (по К.М. Ушакову) - випускники школи академік НААН України, доктор біологічних наук, професор, заслужений працівник в галузі науки і техніки України **В.П.Патика**, кандидати, доктора наук, заслужені працівники освіти - це в далекому минулому, а нинішні, знані уже в Україні, художники, хореографи, артисти, серед них - **Яна Дідківська**, солістка Черкаського академічного заслуженого українського народного хору, **Юрій Доник**,

актор Київського академічного обласного музично-драматичного театру ім. П.К.Саксаганського, **Тетяна Скоромна**, художниця, викладач ЛІТНЬОЇ ІКОНОПИСНОЇ ШКОЛИ "Відродження бойківської ікони" в Монастирі Св.Онуфрія на Старосамбірщині, **Оксана Четверякова**, художниця, власниця проекту CHETVERIKOVA-ART і багато інших фахівців своєї справи - це складові організаційної культури школи.

Коли знайомишся з твердженнями вченого В.І. Петрушина, психолога, педагога, доктора педагогічних наук, професора про позиції, в яких на практиці розкривається рівень організаційної культури школи (яку спільну місію виконує дана школа, в чому її відмінність від інших шкіл? Яке її становище (рейтинг) серед інших шкіл? На які цінності і норми спирається школа у своїй роботі, як їх дотримуються і передають? Які традиції існують у школі? Якою є культура мови в закладі освіти? Чи існує зворотний зв'язок між учителями і учнями? Чи є привабливим інтер'єр шкільного приміщення? Як оцінюються досягнення у навчанні й позакласній роботі? Чи задоволені діти своїм перебуванням у школі? І ін.), мимоволі виникає думка про те, що В.І. Петрушин, аналізуючи роботи шкіл, мав перед собою матеріали життя і роботи і нашої школи-інтернату, настільки кожне з його міркувань, висновків щодо рівня організаційної культури закладу освіти стосується буднів і свят нашої школи-інтернату.

Якщо іде мова про становище (рейтинг) нашої школи серед інших шкіл Звенигородського району, то вона за результатами ЗНО останні 3 роки йде в перших рядах серед міських і сільських шкіл району, а два останні роки веде перше місце серед всіх 26 шкіл району (серед них є потужні школи районного центру - Звенигородки).

За два останні роки маємо підсумки ЗНО по Черкаській області: і минулого, і позаминулого року наша школа-інтернат ввійшла в двадцятку кращих сільських шкіл області, а в 2017-2018 н.р. ми - на 29 місці серед всіх міських і сільських шкіл Черкащини, залишивши далеко позаду всі школи Звенигородського району. Ми пишаємось результатом роботи і наших педагогів, і учнів.

Не менш важливі успіхи учнів школи-інтернату і в районному етапі Всеукраїнських предметних олімпіад, захисті науково-дослідницьких робіт, Міжнародному конкурсі знавців української мови ім. П.Яценка, Міжнародному мовно-літературному конкурсі імені Тараса Шевченка. Ось уже більше чотирьох років наша школа займає перші 3-4 місце в рейтингу результатів предметних олімпіад, в цьому 2018-2019 н.р. - на другому місці. Протягом 2015-2019 н.р. в обласному етапі предметних олімпіад маємо 5 призових місць, в обласному етапі Міжнародного мовно-літературного конкурсі імені Тараса Шевченка - 2 призові місця.

Хороші успіхи мають вихованці школи у різноманітних конкурсах, фестивалях мистецького

спрямування. Так, у 2018 році маємо з Міжнародних конкурсів - 25 перемог, із Всеукраїнських - 64, з обласних - 57, а всього з 2010 року - з Міжнародних конкурсів - 49 перемог, із Всеукраїнських - 151, з обласних - 383, районних - 14 перемог.

Щосеместру підбиваємо підсумки роботи кожного учня і педагога, найуспішнішим на урочистих зборах вручаються дипломи, грамоти, сертифікати. А в кінці навчального року на творчому звіті школи перед громадою села, батьками в Будинку культури вручаються грамоти і дипломи кращому учню, кращому вихованцю школи, кращому художнику, хореографу, спортсмену, відкриттю року, кращому учителю, вихователю, кращій виховній групі і ін. А ще - премії переможцям-учням академіка Національної академії аграрних наук України, доктора біологічних наук, професора, заслуженого працівника в галузі науки і техніки України В.П.Патика, преміальні - педагогам від дирекції школи, безкоштовні екскурсії в м. Черкаси, Київ, Умань. В 2018 році кращі з кращих учні школи були запрошені і їздили на екскурсію до Верховної Ради України.

Дітям подобається навчатися у нашій школі, адже мають гарно оформлені класні кімнати, сучасні навчальні кабінети (біології, хімії, фізики, лінгафонний кабінети, ІКТ, історії, української мови і ін.), проживають у затишних спаленьках.

Гуртожиток, школа і їдальня з'єднані теплими переходами. Вони мають чудові умови для навчання образотворчому мистецтву в новому мистецькому корпусі.

А ось якщо говорити про те, якими естетичними переживаннями наповнене життя нашого закладу освіти, то тут доброю заздрістю нашій дітворі можуть позздрити учні будь-якої школи не тільки Черкащини.

Зустрічі з поетами, художниками, артистами, науковцями - це не тільки радість від спілкування з видатними постатями, це безцінний дар для духовного, творчого, інтелектуального зростання членів нашої шкільної спільноти.

Ніна Матвієнко, Володимир Гришко, Руслана Лижичко, Раїса Недашківська, кобзар Василь Нечпа, поети-пісняри Вадим Крищенко і Микола Луків - хто в Україні і за її межами не знає цих прекрасних людей? А це - наші гості, окремі з них - уже давні друзі, як В.Д. Крищенко, М.В. Луків, В.І. Нечпа. Зустрічі зі співачками Русланою Лоцман, Яною Дідківською, композитором Наталією Май, піаністкою, народною артисткою України Євгенією Басалаєвою, художницею Т. Скоромною переростали в родинні зустрічі, а майстер-класи Н.В.Кравцової, Я.В.Косич, О.А.Терещук, Т.Скоромної, О.О.Льченко, А.Медвідь ставали школою для юних художників, музикантів, вокалістів.

В.І.Петрушин називає серед інших позицій, які розкривають організаційну культуру школи, те, які традиції існують в школі.

Спробую розповісти хоч про деякі з них, які тісно переплітаються з мистецтвом, формують дружні взаємовідносини в колективі, взаємоповагу. Проведення творчих портретів учнів, педагогів школи, батьків учнів школи, цілих сімей стали давно чудовою традицією нашого закладу освіти.

А почалось все з сім'ї Гаврильченків. Березиня сім'ї, мама наших учнів Катрусі, Валі і Віті, - Тетяна Василівна, учитель образотворчого мистецтва. Діти почали навчатись у нас з першого класу. Навчалися гарно, Катя і Валя закінчили 11 клас з медалями, Вітя пішов з 9-го класу в Уманське музичне училище ім. П.Д.Демуцького. Тато їх залишив, поїхавши на заробітки до Києва, а мама навчала, виховувала дітей на свою зарплату і

пенсію своєї матері. Малесенька, завжди усміхнена (крізь сльози...), всюдюстигаюча - ми всі дивувались силі волі цієї матері, педагога. Це, мабуть, була єдина жінка у великому колективі, якій ніхто не заздрив, ніколи про неї не пліткували, яку всі поважали, за яку всі раділи, раділи за її дітей.

І коли йшов творчий портрет цієї сім'ї, в залі весь час аплодували, усміхались і плакали... Плакали від радості, що маємо таку сім'ю, таких дітей, таку вчительку...

Пройде ще не одне десятиліття, а в пам'яті людей житиме те прекрасне дійство, яке не залишило жодної байдужої людини, яке формувало в кожного з присутніх найпрекрасніші людські якості: радість за того, хто поруч, бажання допомогти, підтримати, почуття поваги і гордості за того, хто вартий всього тільки-що сказаного. Зі сльозами на очах переплітались пісні, музика, добрі слова...

Пройшли роки, вирости наші Катя, Валя і Вітя, вже мають свої прекрасні сім'ї, Тетяна Василівна працює вже давно заступником директора з виховної роботи в місцевому Шевченківському НВК. Але і зараз вони заходять хоч на хвилинку до школи, коли приїжджають додому. Ми завжди були і будемо раді їм і молитимемо Бога, щоб у них все було добре.

Творчий портрет учениці школи, юної поетеси Зої Ткаченко допоміг вихованцям, педагогам школи зовсім по-іншому сприймати, зовсім по-іншому ставитись до дівчини, завжди мовчазної, замкненої у своїх переживаннях, у стосунках з матір'ю.

Дівчинка поступово ставала розкутішою, активнішою на уроках, вона стала затребуваною у підготовці різноманітних позакласних заходів, стала краще, досить модно одягатись. За Зою почали радіти, у неї появились друзі, у Зої появилась усмішка, очі по-іншому дивились на співбесідника. Зоя зовсім змінилась, а в нас усіх появилась віра у хороше майбутнє цієї дівчини. Іноді задумуюсь: коли і де ми всі допустили такий промах, ми мало не втратили хорошу людину, адже всі знали, що в Зої дома не все ладиться. Знали і мовчали... А ще думаю: "А якби на Зою не звернув уваги її вчитель, керівник літстудії школи "Голос" А.О. Савченко?" Поетичне слово, музика, образотворче мистецтво у той вечір творчого портрета члена літстудії Зої Ткаченко стали рятівним місточком, міцним плечем учителя, однокласників у зміні долі дівчини.

А потім був диво - творчий портрет самого учителя Анатолія Олексійовича Савченка, поета, на рахунок якого сім поетичних збірок та поетична збірка його учнів - членів літературної студії "Голос" "Позичу я у сонця ласки". Я дуже люблю поезію Анатолія Олексійовича, як же тяжко, що він так рано залишив усіх нас, відійшовши у вічність через тяжку хворобу.

Я дуже люблю вірші наших юних поетів, надрукованих у збірці "Позичу я у сонця ласки".

УКРАЇНА МОЯ

*Україна прекрасна, мов чиста перлина.
Тут є все для щастя: ріка швидкоплинна,
Воду у струмочку холодна, гірська,
Пісні барвогарні й веселка дзвінка,
Криваво-червона калина прекрасна,
Верба, мов курчатко, м'яка і пухнаста,
І щебет пташок у гаю навесні
Та ще чорнобривців букет на вікні,
І чорні з червоним м'які вишиванки,
Й завітчані мальви, і білі світанки,
І голос сопілки пташиний щасливий,
Й бандури мрійливо-тремкі переливи,
Дзвінки кришталеві пісні солов'я.
...І весь оцей рай - Україна моя.*

Статечна Софія

МОЯ ЧЕРКАЩИНА

*Моя Черкащина, мій милий серцю край -
Степи широкі і вербовий гай.*

*Це Кобзареве слово й пісня солов'їна,
Що так сердечно понад світом лине.*

Мій край весною садом розцвітає,

Калина в пелюстки себе вбирає.

Верба гойдає віти над ставком,

І мріє тополина за селом.

Земля черкаська щедра і завзята,

Її ніхто не зможе подолати.

А діти, мов зернята в колосочку,

А мрії - наче квіти у віночку.

Ми хлібом-сіллям всіх стрічаєм щиро.

Усім бажаємо і щастя й миру.

Черкащино, мого серця рай,

В моїй душі квітує твій розмай.

Горбунова Оксана

Творчий портрет учениці Ірини Кацевич, творчі портрети юного баяніста школи Сергія Лисенка, сім'ї Трубіциних (п'ятеро дітей навчалися у нашій школі з села Дацьки Корсунь-Шевченківського району, хороші діти, а біди в сім'ї - не зміряти! Бідували страшно, всі успішно закінчили школу, здобули освіту вищу, Аня прийшла до нас у школу, працює заступником директора з ВР, має уже 3 діточок, двоє - наші учні); учениці 11-го класу, бандуристки, багаторазового переможця різноманітних конкурсів вокалістів Лізи Чухліб... Які-то багаті, безцінні мистецькі діїства!

Готуємо в найближчий час представити учням, батькам, працівникам школи, гостям творчий портрет випускниці школи, одинадцятикласниці, юної художниці школи Олійник Анастасії. Це буде також прекрасне представлення переможниці обласних конкурсів з образотворчого мистецтва (має перше місце з обласного конкурсу дитячої творчості Таланти твої, Черкащино", перше місце з обласного етапу Всеукраїнського конкурсу "Я хочу жити в якісному світі", перше місце і Гран-прі з обласного 2018 року пленеру "Тараса пензлі оживають", Гран-прі з III обласного пленерного конкурсу для талановитих дітей та молоді "Корсунський пленер - 2018" та інш.). 02 лютого 2019 р. Настя їде на IV етап, всеукраїнський, Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Тараса Шевченка.

Нікого не треба переконувати, що творчий портрет Олійник Насті, створений музикою, піснями, художніми полотнами учениці, матиме величезне значення не тільки для Насті, для її сім'ї, для її однокласників, а для всіх, хто матиме щастя побувати на цьому заході.

Готується творчий портрет голови батьківського комітету школи Наталії Чухліб; а свято до Дня матері, свято центральної вулиці Т.Г. Шевченка, які ми підготували і провели в сільському, переповненому глядачами, Будинку культури, стали творчими портретами прекрасних людей, трудівників - жителів села Шевченкового.

Не могу не зупинитись на ще одній чудовій традиції нашої школи. Уже багато років щороку проходять у нас **тижні культури і мистецтва** тих українців, родове коріння яких знаходиться в різних західних країнах Європи, колишнього Радянського Союзу. Українська культура і мистецтво, російська, білоруська, польська, німецька, болгарська, молдовська, грецька, вірменська, єврейська, в другому семестрі 2018-2019 н.р. в лютому - угорська і т.д. -

протягом тижня учні, їх батьки, педагоги знайомляться з культурою і мистецтвом тих країн, з яких з тих чи інших причин виїхали в Україну люди, які давно стали громадянами України.

І в нашій школі навчалися і навчаються діти - євреї, білоруси, росіяни, молдовани, вірмени, хоч давно ніхто і не згадує, звідки родом їх дідуся, бабусі, адже мами і тата народились уже в Україні і лише дехто з них їздить у гості до своїх уже тепер далеких родичів в інші країни.

Як проходять ці тижні? Дуже цікаво! Навіть ми, дорослі стільки нового знаємо про традиції, звичаї, культуру, мистецтво, про видатні постаті країни, з якої колись виїхали до нас наші тепер друзі, родичі, однокласники, односельці, ім'я яким - українці. Це чудова традиція, чудова! Вона здружує людей, розвиває творчі здібності учнів, інтелект дітей і дорослих (так-так, і дорослих!), сприяє естетичному, національно-патріотичному, морально-етичному вихованню.

І коротенько про ще одну традицію, яка засвідчує багаторічний взаємозв'язок школи, батьків і громадськості. Щорічний творчий звіт школи перед батьками учнів, перед громадськістю. Він проходить дуже урочисто в сільському Будинку культури.

Проводили його у всі роки в переддень 8 Березня ще і як подарунок мамам, сестрам, славному жіноцтву села Шевченкове. І лише з припиненням опалення БК перенесли це загальносільське свято на травень. Це не просто концерт, це звіт творчих колективів школи, відділу образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, проектно-пошукової роботи за рік, дослідно-експериментальної роботи (в цьому році ми закінчуємо роботу над проблемою "Педагогічні умови соціалізації вихованців школи-інтернату").

Позаминулого року такий творчий звіт підготували і провели випускники школи різних років.

Ведучим звіту був актор Київського академічного обласного музично-драматичного театру ім. П.К.Саксаганського Юрій Доник.

Ми хотіли показати людям результати своєї праці, представити їм, які вони - випускники нашої школи, як склались їх долі, ми хотіли показати всім, яка прекрасна наша молодь, наші українські діти. І це нам удалось. Зал у півтисячі глядачів гримів оплесками, вигуками "Молодці!", "Браво!" хореографічному колективу зі Звенигородки, який очолює випускник школи О. Голіков, солістці Черкаського академічного заслуженого українського народного хору Яні Дідківській, артисту Київського муніципального академічного театру опери та балету для дітей та юнацтва Назару Прісичу, випускниці школи - тепер заступнику з ВР А.Г. Прядко, солісту хору Міністерства внутрішніх справ України Андрію Левицькому, Валентині Гаврильченко і багатьом іншим нашим випускникам, рідним нашим дітям.

А у фойє Будинку культури - виставка художніх робіт випускників нашої школи Отдатової Г., Кутової А., директора школи-інтернату в 1965-1970 р.р. М.С. Терещенка, учителя А.О. Савченка.

І після творчого звіту - прощальний вальс для всіх учасників свята на площі перед Будинком культури. А потім, для всіх-всіх козацька каша з пирогами на святково

прибраному, великому, всьому у квітах, яких у нас щороку з ранньої весни до пізньої осені багато цвіте, подвір'ї школи.

Зворотний зв'язок між учнями і педагогами, батьками? Я не уявляю без нього життя нашої школи. Формування ключових компетентностей у освітньому процесі нашого закладу освіти? Над цими завданнями ми працюємо уже давно і не можемо навіть уявити, а як можна досягти успіхів у роботі, у її результативності, не поклавши в основу ці завдання Нової української школи.

Серед інших пунктів змісту організаційної культури школи видатний педагог **Н.Ф.Бунаков** називає зовнішній вигляд, одяг, представлення себе на роботі, взаємини між людьми, цінності і основні уявлення (що добре, що погано, як треба робити, як не треба робити і т.д.). Я не буду розповідати, який рівень всього цього в нашій школі, а передам фрагмент моєї розмови з ученицею, родом з одного з сіл Тальнівського району, коли зайшла мова про відпочинок молоді в їхньому досить розвинутому і перспективному селі. Говорить Таня (ім'я змінене): "Знаєте, коли ми ввечері приходимо на дискотеку в Будинок культури, мимоволі звертаєш увагу на те, що наші хлопці, учні нашої школи-інтернату, як білі ворони серед інших хлопців села. Наші інтернатівці гарно, акуратно одягнені, у них у руках не побачиш сигарету, вони завжди в дверях пропусають з усмішкою дівчат, щось приємне при цьому скажуть. Вони ввічливо запросять до танцю, вони якимось бачать настрої дівчини, вони не "чіпляються".

Ми пишаємось своїми однокласниками, ми бачимо, якими очима поглядають на них наші сільські дівчата..."

Як же мені було приємно слухати цю дівчину, яку також можна назвати білою вороною за її скромність і вихованість. Це маленький штришок з укладу нашої школи, культури школи, її помічають, коли наші учні їдуть на екскурсії, приходять на свята в наш Будинок культури, в гості в інші школи, у вузи. Наша школа багато в чому вирізняється з-поміж інших закладів освіти. І це дуже добре для всіх.

Ми працюємо для дітей, заради дітей, їх благополуччя у самостійному житті, готуємо їх до цього самостійного життя. Щороку у січні у нас проходить зустріч із випускниками школи різних років, і протягом навчального року вони - часті гості в школі, а в червні-липні кожного року з'їжджаються випускники, які закінчили школу 5 - 10 - 15 - 20 років тому (через кожні 5 років). І коли на питання: "Як ви? Як вам, діти?" наші іноді вже і чуть-чуть сивочолі діти з усмішкою відповідають: "Дякую! Та все у нас добре! Адже без випробувань не буває! А навчання в нашій школі-інтернаті так допомогло нам у житті, бо ми в нього, в ту самостійність, прийшли значно краще підготовленими, ніж наші ровесники з інших шкіл. А ще нам вона дала багато світлого, радісного, красивого!", тоді говориш сам собі тишенько в душі: "Значить, ми на вірному шляху..."

А проблеми школи? Без них також не буває. Але проблеми школи - то проблеми працівників школи, дирекції школи, батьківської спільноти і їм їх і вирішувати.

І.М. Моляка,

учитель англійської мови;

Т.М. Моцак,

учитель зарубіжної літератури, Іркліївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Іркліївської сільської ради

ВІДЧУТИ - ПЕРЕЖИТИ - СТВОРИТИ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ-ДІЇ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ STEM - ТЕХНОЛОГІЙ

Тема. Роберт Шеклі "Запах думки". Духовне й моральне випробування Кліві.

Мета уроку: формувати систему пов'язаних знань, умінь і навичок між предметами та цілісний, системний світогляд на основі опрацювання оповідання американського письменника Роберта Шеклі "Запах думки"; спонукати учнів до пошукової діяльності та актуалізації особистісного ставлення до проблем, що пов'язані з духовними та моральними випробуваннями, до перспектив розвитку майбутнього людства; вчити самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність в різних освітніх галузях; розвивати критичне і системне мислення, креативний підхід до розв'язання поставлених завдань та продукування інноваційних ідей; виробити судження щодо значущості професіоналізму в

кар'єрному зростанні та розв'язанні життєво важливих проблем; виховувати бажання працювати над собою, бути соціально активними.

Обладнання: мультимедійна презентація, картки, матеріали для проведення хакатону, мобільні телефони, макет літаючої тарілки.

Тип уроку: інтегрований урок-дія із зарубіжної літератури та англійської мови із використанням STEM- технологій.

Чого не знає людина?

Людина не знає тільки межі сили своєї думки.

Монгольська народна мудрість

We are the product of our thinking,
so it is important that we choose
carefully where to focus our mental energy.

Dr. Charles Stanley

Перебіг уроку

І. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація діяльності (використання слайдів)

Слово вчителя зарубіжної літератури у формі бесіди. (На слайді хаотично розміщені слова-підказки, взяті із нижче розміщених визначень).

- Пригадайте, що ми називаємо фантастикою?

Фантастика - (з грецької - здатність уявляти) - різновид художньої літератури, твори, які описують події нереальні, насправді неіснуючі.

- Які особливості наукової фантастики?

Наукова фантастика - різновид художньої літератури, основною темою якої є дослідження й прогнозування наслідків досягнень науково-технічної думки.

- Що треба вміти і знати, щоб стати письменником-фантастом?

- Чи достатньо лише вміння вигадувати, щоб написати фантастичний твір?

- Отже, як стверджує монгольська мудрість, яка є епіграфом до нашого уроку, людська думка не має меж, але, хочу додати, що тільки тоді, коли вона живиться знаннями.

II. Створення інтриги.

Слово вчителя англійської мови. Пропоную перевірити, як ви скористалися знаннями та можливостями інтелекту, щоб виконати завдання, які отримали у формі проєктів для творчих груп.

ОПИС ПРОЕКТУ 1

Назва проєкту: "Модель світу майбутнього".

Ключове питання: "Яким буде життя людства в майбутньому?"

Основні завдання для роботи в групі:

- Ознайомтеся з образами майбутнього у творах сучасного мистецтва (живопис, кіно, музика та ін.).

- Опишіть як виглядатиме Всесвіт та створіть його макет в програмах Windows Live Movie Maker, Paint.

- Висловіть припущення, люди яких професій будуть потрібні у майбутньому та зробіть ескізи їхньої уніформи.

Навчальні предмети: зарубіжна література, інформатика, мистецтво.

ОПИС ПРОЕКТУ 2

Назва проєкту: "Майстер думки".

Ключове питання: "Знайомство з письменником Робертом Шеклі".

Основні завдання для роботи в групі:

- Зібрати цікаву інформацію про життя письменника.

- Написати інтерв'ю у формі діалогу українського журналіста та американського письменника Роберта Шеклі?

- Продемонструвати уявне відео інтерв'ю з Робертом Шеклі, врахувавши, що письменник спілкувався англійською мовою.

Навчальні предмети: зарубіжна література, англійська мова.

ОПИС ПРОЕКТУ 3

Назва проєкту: "Провідник у світ майбутнього".

Ключове питання: "Творчість Роберта Шеклі".

Основні завдання для роботи в групі:

- Зібрати матеріал про творчість Роберта Шеклі.

- Ознайомитися із правилами створення сайту(Webnode).

- Створити схему сайту для бажаючих прочитати книги в оригіналі та в перекладі українською мовою.

Навчальні предмети: зарубіжна література, англійська мова, інформатика.

III. Постановка раціональної проблеми.

Speaking and vocabulary practice

The title of R.Sheckley's story is "The Odor of Thought". Let's explain it.

Thought means the process of using your mind
Odor means smell, especially an unpleasant one.

For example:

the odor of cigarette smoke(презентація)

the odor of garbage(презентація)

the odor of garlic(презентація)

The synonym to this word is "smell". It has more positive meaning.

What is your favourite smell?

I like the smell of (flowers, roses, perfume, rain, coffee, paint and so on). Відповіді дітей.

Let's return to the author of our story. Do you know that he had many professions during his life? He was a clerk, a barman, a gardener and a newspaper editor.(презентація)

What are your parents? (Відповіді дітей)

My father is...

My mother is...

And what about you? What would you like to be in future? (презентація)

Відповіді дітей

I would like to be a ...

IV. Формування нових знань на основі діяльності учнів.

1. Стимуляція вражень.

Учитель зарубіжної літератури. Тести в системі Майстер-Тест (master-test.net/)

1. Хто такий Кліві?

a. міжзоряний поштовий перевізник;

b. космозоолог;

c. аеронавт.

2. Які його обов'язки?

a. досліджувати життя на інших планетах;

b. розвозити пошту;

c. створювати парфуми.

3. Чи може бути така професія в майбутньому?

a. так;

b. ні;

c. вона є і на сьогодні

2. Використання кейс-технології за методом інциденту(діти працюють в уже створених групах за трьома етапами).

- Інформація для ухвалення рішення з даної проблеми.

Учителі. Давайте з'ясуємо, які знання мусить мати Кліві як поштмейстер? Розгляньте картки з професійними термінами, якими користувався Кліві та описами професій. Зачитайте ці словосполучення українською та англійською мовами, сполучивши їх парами. Визначте, відповідно до переліку термінів, фах, яким мусив володіти Кліві, виконуючи обов'язки поштмейстера.

Картки з термінами

Зоряне скупчення.	Охолодження на кораблі.	Забарвлення звірів.
Астронавігаційні прилади.	Радіозв'язок.	Органи чуття.
Параметри курсу.	Статичні розряди.	Локатори.
Карта кисневих світів.	Ізоляція.	Телепатія.
Система	Каталітична реакція.	Робота мозку.

Картки з професіями

Космонавігатор (cosmonavigator) – вміє прокладати маршрут, гарно орієнтується в картах, розбирається в астронавігаційних приладах.
Космічний психолог – знає дію особливих умов(самотність, дезорієнтація в просторі, стан невагомості), в яких перебуває людина в космосі, володіє спеціальними методами адаптації людини до умов космічного польоту.
Астронавт(spacesman) - людина, яка управляє космічним кораблем та здійснює міжзоряні польоти.

- Висновки на підставі розглянутої інформації (відповіді керівників груп).
- Формування власної позиції на основі полярних думок:
- Які спеціалісти будуть потрібні в майбутньому: багатопрофільні(володіють навичками із багатьох спеціальностей) чи вузькопрофільні (володіють лише однією спеціальністю)?
- Чи можна вважати Кліві професіоналом?
- Які знання вам необхідно здобути, щоб бути досконалим фахівцем у обраній професії?

3. Відтворення емоційних образів.

Учитель зарубіжної літератури. Скільки б професій не отримав, але виникає ситуація, яку не передбачили підручники та вчителі, треба шукати вихід самому. Як називається така ситуація? (екстремальна)
 - Доведіть, що ситуація, в яку потрапив Кліві, - надзвичайна, прочитавши запропоновані уривки з оповідання. Назвіть емоційний або фізичний стан, в якому перебуває герой.

Група №1. "Раніше йому доводилося мати справу лише зі звичайними проблемами міжзоряного поштового перевізника: старий корабель, поїдені іржею труби, невивірені астронавігаційні прилади. Але цього разу, знімаючи параметри курсу, він зауважив, що в кораблі стає надто спекотно".

"Він приречено зітхнув, увімкнув систему охолодження і зв'язався з поштмейстером Бази".

Група №2. "-Знову проблеми, Кліві? - запитав поштмейстер лиховісним тоном людини, яка сама складає графіки і свято в них вірить.

- Як вам сказати,- іронічно відповів Кліві.- Якщо не рахувати труби, прилади та комунікації, то можна вважати, що все гаразд, за винятком ізоляції та охолодження."

"Кліві перемкнув на максимум регулятор охолодження, витер піт, що заливав очі, і подумав, що поштмейстерові лише здається, що він уявляє, як почувуються його підлеглі."

"Якусь мить Кліві ошелешено дивився на цистерни, тоді обернувся і кинувся до радіо."

"У цій зоряній групі не було колоній, а решту подробиць пропонувалося шукати на карті, кисневих світів. Що там було, окрім кисню, ніхто не знав."

Група №3. "Поштолїт-243 вплив в атмосферу, немов лебідь, але за п'ять метрів від поверхні двигуни відмовили і він каменем упав на землю.

Кліві з останніх сил намагався не втратити свідомість, хоча йому здавалося, що всі кістки його тіла поламані."

"Хитаючись, із заплющеними очима він встиг пробігти сотню метрів. Потім корабель вибухнув і вибухова хвиля кинула Кліві обличчям донизу. Він підвівся, ступив ще два кроки й остаточно втратив свідомість."

"Він перебував у безтурботному стані шоку. Йому здавалося, що розум відокремився від його тіла і вільно плаває в повітрі. Усі турботи, почуття, страхи залишилися в тілі: розум був вільний."

Уфолог(ufologist) – досліджує позаземні цивілізації, налагоджує з ними контакти.

Астробіолог(astrobiologist) – досліджує особливості поведінки та закономірності розвитку живих організмів на різних планетах зоряної системи.

Інженер-фізик(ingeneer-physicist) – поглиблено знає закони фізики та механіки, які використано при виготовленні зорельоту, досконало розуміється на конструктивних особливостях всіх систем літального апарату .

4. Організація контакту між автором та учнями на основі текстуального спостереження.

1. Що побачив Кліві, коли потрапив на планету?

- a. зеленого гепарда;
- b. темно-зелену білку;
- c. жовтого вовка.

2. Коли вовк вирішує напасти на героя?

- a. коли Кліві закричав від страху;
- b. коли герой подивився на хижака;
- c. коли чоловік подумав про його великі зуби.

3. Чому Кліві залишився живим ?

- a. втратив свідомість;
- b. убив вовка;
- c. втік від хижака.

4. Що було доказом того , що вовк йому не наснився?

- a. зелений хвіст білки та її голова;
- b. вуха жовтого вовка;
- c. шкіра гепарда.

5. Що зрозумів Кліві? Як звірі відчують здобич?

- a. за запахом;
- b. за допомогою телепатії;
- c. за звуками

6. Чи розгубився герой потрапивши в нестандартну ситуацію?

- a. так;
- b. ні;
- c. частково.

7. Як перехитрив пантеру?

- a. уявив себе самицею пантери;
- b. одягнув окуляри;
- c. загарчав як ведмідь

Учитель. Про що почав думати Кліві, коли поряд побачив пантеру? (знайдіть відповідники, адже думав він англійською).

Matching game
Find your pair

Роздати дітям картки із словами (у одних англійський варіант, а в інших - український). Завдання: знайти пару, а потім озвучити:

When Cleevy had seen the panther he thought about...(відповіді дітей)

(про дівчат - about girls , кораблі - ships, планети - planets, про каміння - stones, скелі - rocks, людей - People, пейзажі - places and things ігри в карти - card games , вечірки - parties, собак - dogs, котів - cats, коней - horses, мишей - mice, овець - sheep, синці - bruises, бойові кораблі - battleships , печери - caves, їжу - food, вогонь - fire, лисиць - fox, хутро - fur, свиней - pigs

- Як перехитрив пантеру?

Особистісна інтерпретація художнього тексту та продукування ідей.

Робота в групах.

- Запропонуйте інший варіант порятунку, яким міг би скористатися Кліві.

- Уявіть, що Кліві дає поради, як вижити на невідомій планеті. Складіть поради від його імені та відправте, використавши сучасні хмарні технології, командам-суперникам

- Як герой відбив наступ вовків?

- Про яку рису характеру Кліві свідчить те, що він, навіть розгадавши звірів, озброївся прутом?(Передбачуваність, обережність).

- Ким почав уявляти себе Кліві, щоб врятуватися від вовків?

(Пантерою, змією, стерв'ятником)

- Що треба було знати Кліві, щоб уявити себе тим чи іншим звіром?

- Яка ідея остаточно врятувала героя?

Listening

1) pre-listening

At the end of the story Cleevy was saved. But how? Listen to the text and fill in the missing gaps.

2) while-listening

Filling gaps

A torch!

He knew at once that he had found the _____. He blazed in the panther's _____, and the panther backed away, squealing. Quickly Cleevy _____ to burn in all directions, devouring the dry _____, setting _____ to the shrubs.

3) post-listening

Exchange your sheets of paper and check.

Make your own translation. Unknown words are given for you.

"Смолоскип! Кліві одразу зрозумів, що вихід знайдено. Він дихнув вогнем пантері в морду, і та жалібно скимлячи позадувала. Кліві почав поширювати вогонь на всі боки, підпалюючи суху траву й куші".

A torch!

He knew at once that he had found the answer. He blazed in the panther's face, and the panther backed away, squealing. Quickly Cleevy began to burn in all directions, devouring the dry grass, setting fire to the shrubs

- Ким відчув себе Кліві, коли звірі почали втікати від вогню? ("Хіба завдяки своєму розуму й умінню пристосуватися людина не була завжди і скрізь царем природи?")

V. Універсалізація.

1. Game time(Слайд №34-36)

Make a circle. Imagine that we are going to fly to the Mars. In few minutes our spaceship is flying. Let's board our spaceship.

I would be the first.

I am Inna. I am intelligent. (Діти називають свої імена і рису характеру на першу букву свого імені. Тільки тоді ми можемо взяти вас на борт космічного корабля)

All are boarded. Let's start. Count together 10-9-8-7-6-5-4-3-2-1-Go!!!!

Vocabulary research

Choose three words (traits of character) from each group that belongs to Cleevy.

Кожна група отримує картки з рисами характеру людини і обирає три, які на їхню думку підходять для характеристики Кліві.

AMUSING	RESPONSIBLE	CALM
BEAUTIFUL	RELIABLE	ATTENTIVE
HARD-WORKING	CLEVER	HANDSOME
CREATIVE	LAZY	CURIOUS
AGGRESSIVE	KIND	TALANTED
AMBITIOUS	SHY	TOLERAN

Stick it on the blackboard.

Choose which of them you would like to leave for you

Кожен учень чіпляє "смайлик" зі своїм ім'ям на ту рису характеру, яку б він хотів залишити собі. Один учень робить підсумок.

Наприклад: Тимур, Тарас і Вероніка хотіли б залишити собі...

For example: Tumor, Taras and Veronika would like to leave .....for you.

2. Спонукальна бесіда. (Слайд №37)

- Отже, герой оповідання Р. Шеклі " Запах думки" вистояв і переміг.

- Які риси характеру головного героя ви хотіли б мати? Оберіть серед запропонованих людських якостей ті, що були в Кліві. Аргументуйте, яку б ви обов'язково залишили собі.

3. Тематичний хакатон.

Підготовчий етап.

- Чи тільки на звірів подіяла його сила думки? (Ні, також і на екіпаж рятувального корабля).

- Чому фінал твору можна вважати парадоксальним? Від чого врятували Кліві? (Від вогню, яким він сам і був).

- Чому поштмейстер нагадував обманути пантеру? (Бо планета виглядала як бездоганний зелений килим, а на Кліві не було жодного опіку).

- Яким умінням оволодів Кліві, перебуваючи на планеті? (Телепатією)

Постановка проблеми

- Чи існує телепатія?

- Як вона може впливати на людей? Чи потрібен пристрій , який би захищав нас від телепатії?

- Значний відсоток наукових винаходів спочатку вигадали автори наукової фантастики. Спробуйте і ви запропонувати ідею-проект такого винаходу, можливо, колись ви його і створите.

Продукування ідей

Учні отримують додаткові навчальні матеріали з технічних дисциплін

Презентація ідей

VI. Домашнє завдання. Опишіть інноваційні прилади, які б ви поклали собі в рюкзак, мандруючи Всесвітом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік // Лист ІМЗО № 21.1/10-1470 від 13.07.17 року.
2. Патрикеева О. О. Актуальність запровадження STEM-навчання в Україні / О. О. Патрикеева // Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком. - Київ: Освіта України. - 2015. - № 17-18(41). - С. 53-57.
3. Гончарова Н. О. Професійна компетентність учителя в системі навчання STEM / Гончарова Н. О. // Наукові записки Малої академії наук України. - 2015. - № 7. - С. 141-147.

4. Ніколенко О.М. Система уроків з вивчення оповідання Р. Шеклі "Запах думки" / Ніколенко О.М., Мацевко-Бекерська Л.В., Орлова О.В. // Книжка для вчителя : уроки зі світової літератури в 6 класі. - Київ : Грамота, 2014. - С. 192-199.

5. Офіційний сайт Роберта Шеклі [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.sheckley.com>. [англ.]

6. Шеклі Р. Інфо: сайт о Роберте Шеклі и современной фантастике [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://sheckley.info/>.

7. Шеклі Р. Допомога учню [Електронний ресурс] // Спільнота SlideShare. - Режим доступу : <http://www.slideshare.net/ssuser0c1ee5/ss-47408315>

8. Activate: games for learning American English // Office of English Language Programs Bureau of Educational and Cultural Affairs United States Department of State Washington, D.C.

9. R. Sheckley "The odor of thoughts" [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://www.goodreads.com>

Т.С. Онищенко,

учитель фізики Бойківщинської загальноосвітньої школи I-III ступенів Дрaбівської районної ради

ВИХОВАННЯ СЕРЕДОВИЩЕМ

*Виховання середовищем,
створеного самими дітьми - одна
з найбільш тонких сфер педагогічного процесу.*

В.Сухомлинський

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу.

Ідеалом виховання виступає різнобічне та гармонійно розвинений національне свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Головною домінантою національно-патріотичного виховання молоді є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишнього дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючий чини ні; розвитку суспільства й нації в цілому. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної га світової педагогіки й психології.

Сьогодні сформоване соціальне замовлення на ефективні й виховні системи й технології. Зростає увага до виховання засобами музеїв, театральної педагогіки, дитячого та юнацького спорту. Створюються реальні умови для прояву творчих здібностей молодих людей. Сучасна молодь добре інформована щодо процесів в різних сферах науки, техніки, соціального життя; динамічно оволодіває сучасними комунікаційними технологіями.

Усе це створює сприятливі умови для розвитку національно-патріотичного виховання як пріоритетної сфери соціального життя країни, підвищення його статусу та розвитку потенціалу, досягнення якісно нових

результатів у духовно-моральному, патріотичному, трудовому, художньо-естетичному, екологічному вихованні підростаючого покоління.

Василь Сухомлинський говорив, що "в школі дитина не тільки вчиться, у школі вона живе. Там, де навчання виступає як невід'ємна частина багатогранного духовного спілкування, воно для дитини бажане й захоплююче." У цих словах, видатного педагога, закладено важливу істину: навчаємо і виховуємо. Процес виховання не менш складний. Кожного дня перед нами постають нові питання, нові проблеми, але спільне бачення майбутнього допомагає їх вирішити. Пріоритетним, на мою думку, є створення такої системи виховної системи роботи класного керівника, що дає можливість забезпечити всебічний і гармонійний розвиток особистості. Моя власна система виховної роботи з вихованцями, як класного керівника, має проектний характер національно - патріотичного напрямку. У концептуальних засадах Державної програми "Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України" зазначено: "Мета сучасного освітнього процесу - не тільки сформувати необхідні концепції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя".

Виховання особистості має бути спрямоване на розвиток патріотизму - любові та поваги до своєї сім'ї, навчального закладу, міста, держави. Проблема в тому, що молодь поняття "патріотизму" розуміє поверхово. Тому, завдання сучасного ЗНЗ - формування громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну, творчої особистості з високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку.

Громадське виховання підрастаючого покоління глибоко національне за змістом і носить державо ствердуючий людину творчий характер.

Виховати громадянина, означає підготувати підрастаючу особистість до участі в розв'язанні початкових і перспективних завдань держави, управління її справами і виконання функції громадського діяча та захисника Батьківщини.

Для цього потрібно сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою дій, вчинків, поведінки.

Тому учням запропоновано долучитися до реалізації цільового, творчого проекту з громадсько-патріотичного виховання "Сім Я".

Так, впродовж своєї трудової кар'єри сформувався власний педагогічний підхід в системі виховної роботи класного колективу, а саме:

"Всебічний розвиток підрастаючого покоління та становлення творчої особистості, яка зможе реалізувати себе в дорослому житті, як патріот і громадянин України".

Творче кредо класного керівника: "Щоб дати учневі іскорку світла, учителю треба являти собою сонце".

У кожної людини є свій неосяжний життєвий простір, де його люблять і чекають, розуміють і приймають таким, який він є.

Одного чудового сонячного вересневого ранку на порозі нашої школи ми вперше побачилися, щоб розпочати нову велику справу - ми з учнями почали прокладати свій шлях до зірок. Цей шлях ми подолаємо за сім років (5-11 клас) - і це наше щасливе, веселе, дружнє шкільне життя. Ми прокладемо шлях із унікального будівельного матеріалу з особливими властивостями: доброти, гумору, взаємодопомоги, мудрості і захопленя. Кожний з нас знайде на цьому шляху свою неповторну зірочку, яка засяє над дитиною майбутнього особливим сяйвом впевненості у собі, комунікабельності, самостійності, вимогливості, співчуття, патріотизму, працьовитості, навченості. За цей час ми встигнемо подружитися, звикнути і розуміти один до одного.

Ми - це наш клас, в якому 6 літер "Я". Кожен з нас - це унікальна, неповторна особистість, одна єдина у цілому світі. Тому ми намагаємося дбайливо, з любов'ю і повагою ставитися до себе і до оточуючих, приймати себе і інших такими, які ми є.

На першому етапі створення та впровадження виховної системи класу мною була проведена робота щодо вивчення стану виховної роботи у школі, зроблено аналіз досягнень та недоліків, опрацьовано літературу з питань педагогіки та психології виховного процесу, на педрадах та засіданнях методоб'єднань класних керівників обгрунтовано актуальність та необхідність системного підходу до питань виховання та навчання учнів.

Я добре розумію, що класний колектив - це складна соціально-педагогічна система, що виконує замовлення суспільства - формувати інтелектуальну, творчу особистість, здатну жити і творити в умовах, що постійно видозмінюються й розвиваються, забезпечуючи прогрес культурного розвитку країни.

Тому першим моїм кроком було вивчення питання соціального складу сімей класу. Досить неординарним є контингент учнів класу: соціально незахищені сім'ї становлять 40 %, 60 % дітей проживають у соціально благополучних сім'ях. Створюючи виховну систему в класі, я врахувала інтереси учнів та їх батьків, місцевих органів самоврядування, можливості, традиції школи, села Бойківщина, соціальне оточення.

З метою формування особистості, яка вирізняється усвідомленням своїх здібностей та потреб, послідовно використовую ці знання для вибору альтернатив, що дають можливість вести дітям здорове, продуктивне і наповнене самореалізацією життя. Для цього в школі широкого розповсюдження

набрала проектна діяльність, як в навчальному, так і в виховному процесі.

Свою власну роботу з учнівським колективом я розпочала з вирішення **таких виховних завдань:**

- продовжити роботу по згуртуванню колективу;
- організувати виховний процес в класному колективі та з батьками на засадах проектної педагогіки;
- розпочати втілення в практику програми виховання у класі "Сім - Я", яку я представила на засіданні шкільної методичної ради (жовтень 2013 року) отримала схвалення;
- сприяти тому, щоб зміст та форми колективної та творчої діяльності допомагали учням знайти себе;
- реалізувати у процесі роботи особистісно-орієнтованого, діяльнісного, системного, творчого та компетентнісного підходів до організації виховного процесу в класному колективі;
- оптимально поєднувати форми організації виховної роботи: індивідуальної, групової, масової;
- створювати належні умови для особистісного зростання кожного вихованця (створення ситуацій успіху), його психолого-педагогічний супровід;
- інтегрувати зусилля батьківської громади, представників державної влади, громадських та благодійних організацій, правоохоронних органів та установ системи охорони здоров'я.

Як класний керівник я досягаю поставленої мети методом проектів через заохочування учнів до процесу самовиховання, навчаючи їх підготовці та організації колективних творчих справ класу, багато часу приділяю патріотичному вихованню, морально-етичному вихованню учнівського колективу, формуванню обов'язку перед собою та державою, відповідальності, культури поведінки, тому загальний рівень вихованості та культури класного колективу.

Становлення людини - моя ціль педагогічної та виховної роботи в школі. Я маю на увазі цілком визначений вид праці: самосвідомість, самоактуалізацію, самореалізацію. У сучасній школі відроджується поняття "душі" як атрибута духовності, цілісності суб'єкта. Праця душі має свій зміст і виступає як процес осмислення, переживання себе, своєї сім'ї, держави, нації, людства; це зародження і проявів совісті, особистої відповідальності за долю близьких і далеких людей, Батьківщини, всієї планети. У своїй роботі керуюсь основними принципами виховання.

Ці кола вперше були розроблені мною і взяті як орієнтир роботи з класом 2 роки тому. Тоді це була просто модель, проект, з яким доведеться працювати у майбутньому. Сьогодні можна вже сказати, що така кільцева взаємодія працює і дає свої результати.

Виходячи з мети і завдань, у класі організоване таке виховне середовище, яке надає кожному учню можливість вибору різних видів занять і творчої діяльності, що відповідають особистим потребам. Головне завдання - створення комфортних, безконфліктних, безпечних умов для розвитку учня, реалізації його можливостей та здібностей.

Складний процес виховання здійснюю за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей з урахуванням основних напрямків діяльності школярів.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ

Мета: Розвиток громадянської компетентності учнів.
Завдання:

- поглибити знання учнів з історії української державності й громадянства, культури народу, його традицій;
- формувати в учнів повагу до Конституції, законів своєї держави, потребу в їх дотриманні, високий рівень національної, правової свідомості і самосвідомості,

громадянської, соціальної відповідальності, готовності працювати в ім'я розквіту України, захищати її прагнення до інтеграції у світове європейське співтовариство, усвідомлення необхідності досконалого знання державної мови;

- розвивати інтелектуальні, духовні, трудові, художньо-естетичні риси, розумні потреби та установки, ініціативність, творчі здібності й талант учнів;
- виробити вміння і навички збирати й записувати зразки народної творчості.

Програма "Сім Я" є системою поетапних проєктів, яка включає форми, методи, прийоми педагогічних дій і ґрунтується на принципах соціальної активності, індивідуалізації, вмотивованості, взаємодії особи і колективу. Передбачає реалізацію у процесі роботи особистісного орієнтованого, діяльнісного, системного, творчого та компетентнісного підходів до організації виховного процесу в класному колективі. Формування сімейних цінностей і ставлень особистості до себе і людей, суспільства і держави, природи і здоров'я, праці та мистецтва. У процесі виховання класний керівник керується особистісно орієнтованим підходом до здібностей, нахилів кожної дитини, тим самим створюючи умови для саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації на основі національних та загальнолюдських цінностей.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Процес державотворення та розбудови суверенної України вимагає нових підходів до виховання молодого покоління. Школа покликана виконати соціальне замовлення держави: виховати громадянина-патріота, озброєного правовими знаннями, який знає історію своєї батьківщини, інтелектуально та духовно розвинену особистість, здатну докласти всіх зусиль до розбудови нашої держави.

Головна мета класного керівника - постійно розвивати дітей. Готувати до постійного життя у соціумі, поповнювати розумовий потенціал країни. Відповідно до неї навчально-виховний процес спрямований на виховання громадянина, покликаного усвідомлювати себе часткою своєї родини, школи, села, держави, всесвіту, здатного, спираючись на досвід попередніх поколінь, розбудовувати суверенну Україну, маючи при цьому високий рівень інтелекту, правової, екологічної культури, гарно володіючи державною мовою, толерантно ставитись до культур інших народів, які проживають в Україні.

Головними завдання виховного процесу є:

- створення відповідного середовища, яке б сприяло успішному здійсненню виховання.
- побудова системи виховання, яка відповідає загальнолюдським цінностям та інтересам особистості, сприяє підвищенню рівня громадянського та патріотичного виховання,
- допомога учням пізнати моральне та естетичне вчення відчутти себе громадянином, самовдосконалюватись, щоб самореалізуватись.

ТИП ПРОЕКТУ: Творчий, виховний, колективний, довготривалий.

УЧАСНИКИ ПРОЕКТУ: учні класу, класний керівник, заступник директора з навчально-виховної роботи, практичний психолог, батьківська громада.

Термін дії проєкту: проєкт розрахований на сім навчальних років (5-11 класи).

Зміст проєкту:

- 1 етап: "Я - учень школи!" - 5 клас.
- 2 етап: "Я - повноцінний член своєї родини!" - 6 клас
- 3 етап " Я і мої однокласники!" - 7 клас
- 4 етап: "Я - бойківщанин!" - 8 клас.
- 5 етап: "Я - житель Черкащини!" - 9 клас.
- 6 етап: "Я - громадянин України!" - 10 клас.
- 7 етап: "Я - європесць!" - 11 клас.

1 етап « Я – учень школи!» . 5 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Розробка етапу проєкту спільно з учнями та батьками.
	2. Екскур і збір матеріалів історії рідної школи
	3. Пошукова експедиція «Моя рідна вулиця. Вулиця, на якій розташована моя школа» .
	4. Експрес-опитування «Що ти знаєш про символіку своєї школи?».
Основний	1. Урок громадянства до Дня прав людини «Я маю право... кожна людина має право»
	2. Година спілкування «Школа – наш дім, ми – господарі в ній»
	3. Бесіда «Виконую кодекс честі школяра»
	4. Свято «Традиції моєї школи»
Заключний	1. Оформлення матеріалів пошукової експедиції « Моя рідна вулиця».
	2. Оформлення фотопрезентації «Традиції моєї школи»
	3. Конкурс фантастичних проєктів «Школа майбутнього» Публікація стінгазети.
2 етап: «Я – повноцінний член своєї родини!» - 6 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Розробка проєкту « Моє родинне дерево»
	2. Проєкт « Традиції моєї сім'ї».
	3. Пошукова робота над історією власного прізвища
Основний	1. Родинні посиденьки « Традиції у моїй родині»
	2. Година спілкування «Господар в родині...»
	3. Бесіда «Чи виконуєш ти доручення батьків, дідухів та бабусь»
	4. Виставка українських рушників під девізом: «Український рушник - символ роду»
	5. Свято «У колі дружної сім'ї»
Заключний	1. Оформлення матеріалів виставки
	2. Оформлення фотопрезентації «Традиції моєї родини»
	3. Конкурс плакатів « Моє родинне дерево»
3 етап: «Я і мої однокласники!» . 7 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Розробка проєкту « Суспільно-корисна робота нашого класу»
	2. Проєкт « Ми – юні природолюби» .
	3. Проєкт «У пам'яті навіки збережем..!»
	4. Створення щоденника добрих справ
Основний	1.Інформаційне засідання « Я і мої доручення в класному колективі».
	2. Година спілкування «Чому ти зробив це так? »
	3. Крулий стіл «Ця рослина виплекана моїми руками!»
	4. Зустріч – реквієм « Ці миті не забудь ніколи!»
	5. Свято «Світ моїх захоплень»

Заключний	1. Оформлення класного куточка 2. Оформлення фотопрезентації проведених виховних заходів 3. Конкурс власних поробок учнів.
4 етап: «Я – бойківцанин!» . 8 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Розробка проекту «Суспільно-корисна робота нашого класу» 2. Проект «Ми – юні природолюби». 3. Проект «У пам'яті навіки збережем..!» 4. Пошукова експедиція «Хто живе поруч зі мною?». 5. Діагностика «Пізнай себе». Тема «Що подобається, що люблю, що ненавиджу?». 6. Створення щоденника добрих справ.
Основний	1. Інформаційне засідання «З історії рідного села». 2. Бесіда «Славні імена бойківцан». 3. Круглий стіл «Моє село в майбутньому». 4. Марафон ерудитів «Кременчук: історія і сьогодення». 5. Конкурс малюнків «Бойківщино, моя Бойківщино! Я для тебе на світі живу».
Заключний	1. Оформлення буклету «Видатні люди села Бойківщина». 2. Виготовлення сімейних оберегів. 3. Підведення конкурсу малюнків.
5 етап: «Я – житель Черкащини!» - 9 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Збір інформації про Черкаський край. 2. Проект «Симвліка Черкащини». 3. Пошукова експедиція «Історія моєї родини – в історії рідного краю» (присвячена пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр.). 4. Створення щоденника добрих справ.
Основний	1. Класна акція «Стежками Золотої підкови Черкащини» 2. Збір-реквієм «Запали свічку пам'яті», присвячений пам'яті загиблих під час Голодомору 1932-1933 рр. 3. Екскурсія до краєзнавчого музею м. Черкаси. 4. Круглий стіл «Відомі імена Черкащан».
Заключний	1. Оформлення буклету «Видатні люди Черкаського краю». 2. Свято-репортаж «Сім чудес Черкащини». 3. Створення презентації «Сім чудес Черкащини»
6 етап: «Я – громадянин України!» - 10 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Розробка етапу проекту спільно з учнями та батьками 2. Батьківські збори (спільно з учнями) «Не примушувати, а зацікавити!» 3. Бесіда «Основні державні та національні свята України».
Основний	1. Урок громадянства «Що означає бути громадянином України?» 2. Година спілкування «Державні символи України» 3. Гра-змагання «Котигорошко» до Дня українського козацтва

	4. «Без верби і калини нема України» - літературна композиція 5. Презентація «Традиції українського народу.»
Заключний	1. Випуск стіннівки «Найвидатніші гетьмани України». 2. Віртуальний музей. 3. Створення експозиції «Козацтва славного звиятиги»
7 етап: «Я – європеєць!» . 11 клас	
Періоди	Тематичний зміст виховної роботи
Підготовчий	1. Розробка етапу проекту спільно з учнями та батьками. 2. Година спілкування «Толерантне ставлення до інших. У чому воно виявляється». 3. Урок громадянства «Гуманістична мораль у громадянському суспільстві».
Основний	1. Година спілкування «Національна свідомість, як загальнолюдська якість» 2. Круглий стіл «Я і соціум: проблеми самореалізації» (спільно з психологом). 3. Марафон ерудитів «Моя держава – Україна». 4. Дебати «Україна – ЄС. Україна – НАТО за та проти».
Заключний	1. Подорож мережею Інтернет «Українці з а кордоном. Українська діаспора». 2. Самоконтроль над власною поведінкою. 3. Анкетування «Моя мета в житті». 4. Тестування на визначення рівня сформованості громадянських якостей.

Я переконана, що від класного керівника залежить ступінь сформованості дитячого колективу. Вміння згуртувати навколо себе дітей - великий дар і велика робота. Вміння захопити, повести, відкрити світ - неоціненний скарб справжнього педагога. Захоплення вчителя стає захопленням учнів. І хочемо ми того чи ні, але, оскільки діти зовні схожі на своїх батьків, риси характеру класного керівника переходять у характер вихованців. Адже байдужість породжує байдужість. І лише вогонь породжує вогонь!

Як і кожен класний керівник, я знаходжуся у постійному пошуку інноваційних концептуальних підходів до здійснення взаємодії з учнями з метою виховання свідомого громадянина своєї держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бех І.Д. Національна ідея в становленні громадян-патріота України: програмно-виховний контекст/І.Д.Бех, К.І.Чорна. - Київ, 2014. - 48с.
- Виховуємо громадян-патріотів України: науково-методичний посібник/авт. кол. за заг. ред. К.І.Чорної. - Черкаси: ЧОІПОП, 2012. - 260.
- Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О.Сухомлинський. - Київ: Радянська школа, 1982. - 123с.
- Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / Вибр. пед. твори у 4-х т. - Київ: Рад. шк., 1983. -Т.1. -78с.
- Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання. Вибрані педагогічні твори у 4-х т. -Київ, 1995. -Т.4. -189с. Інтернет джерела
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді 2015-2019 рр. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.docme.ru/doc/1120267/концепция-национал_no-patriotichnogo-vihovannya-ditej-ta-mo.
- Опис досвіду виховної системи [Електронний ресурс]. - Режим доступу :http://www.teacherjournal.com.ua/attachments/11311_

Я.Р. Сальваровський,

учитель географії Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛІ),
учитель вищої категорії, Заслужений вчитель України

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Відповідно до сучасних тенденцій реформування освіти, мета і зміст уроків та позаурочних заходів спрямовані на формування компетентностей.

Компетентність - набута в процесі навчання інтегрована здатність учня, у складі якої - знання, уміння, досвід, цінності та ставлення, що можуть цілісно реалізовуватись на практиці [1].

Однією з таких компетентностей є математична грамотність. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей, уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

Знання з математики потрібно і можна використовувати на уроках географії, починаючи з 6 і до 11 класу включно. Я завжди кажу учням, що математика - це старша рідна сестра географії. Ось чому, такі тісні міжпредметні зв'язки. Особливо це проявляється в практичній діяльності різних категорій людей. Ці знання потрібні для військовиків, особливо в теперішній час, моряків, будівельників, лісівників, аграріїв, туристів і т.д. Щоб вийти достойно з певних життєвих ситуацій, потрібно мати ґрунтовні знання з географії, математики і вміння вдало ними скористатись.

Є дуже багато тем з програмового матеріалу, а також і у олімпіадних завданнях, де ми можемо застосувати знання з математики за 7 та 11 класи.

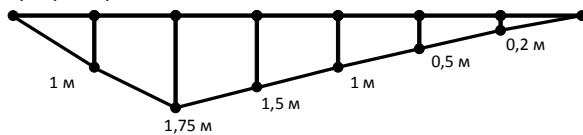
Я хочу поділитись з колегами матеріалами, які можна застосувати на уроках географії, математики та в позаурочний час.

8 клас

Тема: Внутрішні води України. Як виміряти витрату води в річці та річний стік?

Потрібно виміряти ширину річки в метрах. Для цього через кожні 2 м вимірюємо її глибину.

Ми отримали наступні результати: 1 м, 1,75 м, 1,5 м, 0,5 м, 0,2 м. Всього 13 метрів ширини річки. Тепер потрібно в масштабі в 1 см : 1 м накреслити поперечний профіль річки.

Слідуючим кроком потрібно знайти площу поперечного перерізу річки. Для цього ми повинні знайти середню глибину річки і перемножити на ширину. Сума промірів буде складати 5 м 95 см, ділимо на кількість промірів (6) і отримуємо 99,1 см. Перемножуємо 13 м і 99,1 см отримуємо площу у м². Це і є площа поперечного перерізу.

Для того, щоб розрахувати витрату води необхідно визначити швидкість течії річки. Для цього потрібно визначити два пункти на березі річки і виміряти відстань між ними.

Відстань від точки А до точки В вимірюють кроками, попередньо визначивши середню довжину кроку (відстань в 50 м проходять тричі і відраховують кількість кроків, які сумують і ділять на 3), вимірюємо певну відстань на березі річки. Маючи кусок кори з дерева або суху тріску, або брусок з легкого дерева ми кидаємо в річку теж тричі і отриманий результат сумуємо та ділимо на 3. Так отримуємо середню швидкість річки в м/с. Витрату води в річці ми визначаємо за формулою $Q=S \cdot V$, де

Q - витрата води (м³/с);

S - площа поперечного перерізу (м²);

V - швидкість течії річки (м/с) [3].

Витрата води неоднакова протягом року і змінюється відповідно до сезонів року. Тому потрібно проводити проміри декілька разів на рік.

Щоб визначити річний стік потрібно цифру витрати води перемножити на 60 сек, 60 хв, 24 год і 365 днів і отримаємо цифру річного стоку [2, с.113-118], [4, с.7-22].

Наступне завдання можна використовувати на уроках географії та математики.

Задача

Учні під час екскурсії швидким кроком дійшли до озера за 1 год 45 хв. Середня відстань швидкої ходьби за 1 годину буде дорівнювати приблизно 5 км. Знайдіть відстань від села до озера.

Розв'язання

5 км = 5000 м

1 год - 60 хв

5 000 м - 60 хв

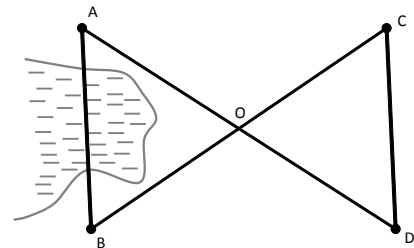
X м - 45 хв

$X = (5000 \cdot 45) / 60 = 3750$ (м) = 3 км 750 м

3) 5000 м + 3750 м = 8750 м = 8 км 750 м

Відповідь

Відстань від села до озера становить 8 км 750 м
Знаходження відстані, яка не доступна безпосередньому вимірюванню на місцевості

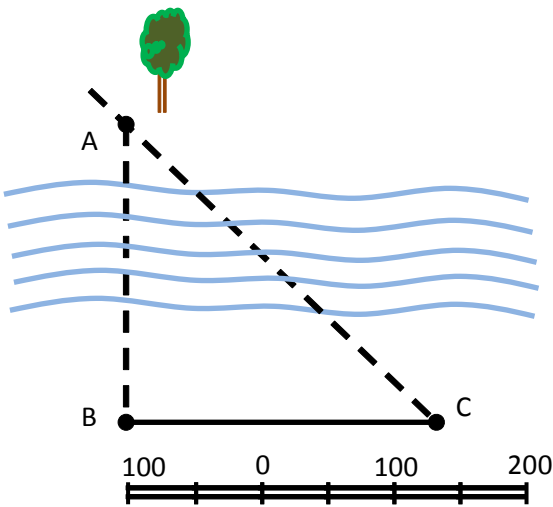

Коли відстань між двома точками не може бути виміряною безпосередньо, то вона визначається методом побудови рівних трикутників. Припустимо, що нам треба виміряти відстань між точками А і В, які доступні для підходу, але відділені одна від одної озером. Вибираємо недалеко довільну точку О, із якої були б видні як точка А, так і точка В, від якої можна до них підійти. Прокладаємо по поверхні землі прямі лінії АО і ВО, продовжуємо їх за точку О, і вимірюємо відрізки $OD=AO$ і $OC=BO$. Потім між точками С і D проводимо лінію CD і точно її вимірюємо. Ми отримали два рівних трикутники АОВ і СОD. Відповідно відстань між точками А і В буде дорівнювати відстані між С і D [5, с.118-119].

Знаходження відстані між двома точками із яких одна недоступна (відділена річкою)

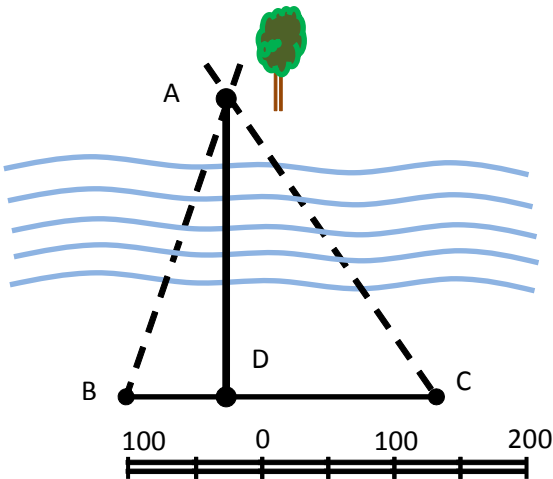
Точка А недоступна для підходу. Тому на лінії АВ, яку потрібно виміряти відмічаємо довільно вибрану точку С, а також недалеко від неї точку О, так щоб було видно точку А і щоб можна було підійти до точок В і С. Потім проводимо від точки В лінію ВOD і від точки С лінію СОЕ таким чином, щоб відрізок OD=OB і відрізок OE=OC. Між точками D і E проводимо пряму лінію DE, яка паралельна АВ і рухаємось по цій лінії до тих пір поки вона не пересічеться з продовженням лінії АО в точці F, яка лежить на одній прямій з точками А і О. Лінію DEF точно вимірюємо. Відстань між точками D і F буде дорівнювати відстані між А і В (так, як отримані нами трикутники АОВ і DOF між собою рівні) [5, с. 118-119].

Знаходження ширини річки способом засічок
I варіант

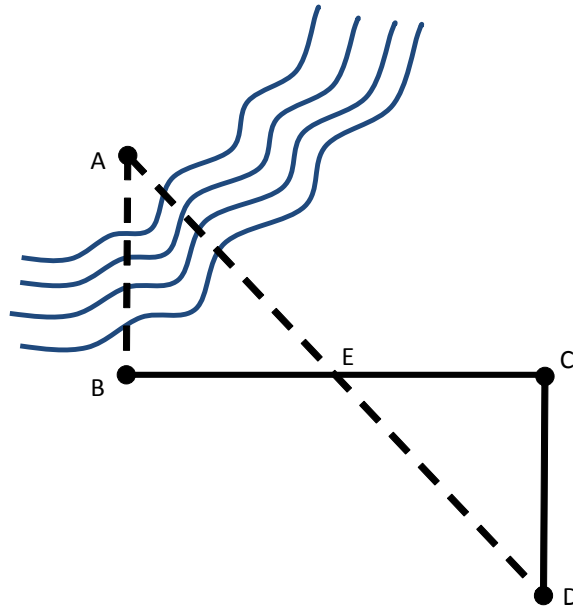
Вибираємо на протилежному березі річки добре видиму точку А і прямо навпроти неї на іншому березі точку В і на деякій відстані від неї вибираємо третю точку С. Відстань між В і С вимірюємо рулеткою або кроками і результат наносимо на планшет в певному масштабі. Потім зорієнтувавши планшет по компасу, із точки В наводимо візирну лінійку на точку А і викреслюємо на планшеті лінію ВА. Потім переходимо в точку С і звідси зорієтувавши планшет по компасу візуємо на точку А і викреслюємо лінію СА. На планшеті отримуємо трикутник АВС. Потім вимірюємо на кресленні лінію АВ (або частину її яка припадає на річку) і при допомозі масштабу вираховуємо її дійсну довжину, оприділяючи таким чином ширину річки.

II варіант

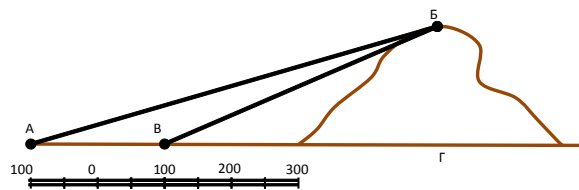
Якщо важко знайти біля самого берега ріки дві чітко видимі точки, які знаходяться прямо одна напроти одної, то вибирають вздовж берега ріки дві довільні точки В і С і вимірюють між ними відстань і за масштабом наносять його лінією ВС на планшеті, потім знаходять на протилежному березі яку-небудь добре видиму точку А і візують на неї із точок В і С і викреслюють лінії ВА і СА. Після цього із точки А опускають перпендикуляр АД на лінію ВС і вимірюють на кресленні по масштабу довжину перпендикуляра, і так визначають ширину річки.

Знаходження ширини річки шляхом побудови рівних трикутників

Візуємо із точки В на точку А, яка знаходиться на протилежному березі річки і проводимо лінію АВ. Потім від точки В вимірюємо лінію ВС(довільної довжини) перпендикулярну до лінії АВ. Ділимо лінію ВС на два рівних відрізки ВЕ і ЕС. Потім із точки С проводимо лінію, перпендикулярну до ВС і рухаємось по ній до тих пір, поки не опиняємось на точці D, яка лежить на одній прямій з точками А і Е. Лінію CD точно вимірюємо. Звідси ширина річки АВ буде дорівнювати відстані між точками С і D, тому що отримані нами трикутники ВЕА і СЕD між собою рівні [5, с. 118-119].

Знаходження висоти пагорба через побудову трикутника, якщо вершина не доступна

Із точки А візуємо на вершину пагорба В і визначаємо по транспортиру з виском кут між горизонтальною площиною і лінією АВ. Потім із точки А переходимо ближче до пагорба в точку В і вимірюємо відстань між А і В. Із точки В також візуємо на вершину пагорба і знаходимо кут, який утворився між горизонтальною площиною і лінією ВВ. Потім точно в певному масштабі будуємо в зошиті трикутник АВВ за відомими нам даними. Опускаємо на кресленні перпендикуляр із точки В на продовження горизонтальної лінії АВ, вимірюємо

його довжину і таким чином можемо визначити висоту пагорба.

**Спосіб "тисячник" для знаходження відстаней
Задача**

Будинок в три поверхи (кожний з яких має висоту біля 4 метрів) закривається від ока шириною олівця діаметр якого 0,8см. Потрібно знайти відстань до будинку.

Хід роботи

В артилерії і в стрілковій справі при знаходженні відстаней дуже часто застосовують так званий спосіб "тисячник". Одна тисячна представляє собою величину центрального кута кола, який опирається на дугу, довжина якої складає 1/1000 довжини радіуса (або 1/6000 кола і 16,66 тисячних відповідають одному градусу). Для того, щоб виміряти в тисячних кут, під яким знаходиться видимий предмет на місцевості, потрібно використати лінійку з міліметровими поділками. Якщо тримати лінійку у витягнутій руці перед очима на відстані 50см, то один міліметр лінійки буде відповідати двом тисячним (одна тисячна частина радіуса в 50см довжини складає 0.5мм, а дві тисячних=1мм). Знаючи розміри видимого на місцевості предмета і вимірявши в тисячних кут, під яким ми бачимо предмет, ми легко можемо визначити відстань до нього. Для цього потрібно число метрів висоти або ширини предмета розділити на чило тисячних, а потім помножити на 1000 по формулі $D=(B/Y)*1000$, де D-відстань до предмета, B-висота або ширина предмета в метрах. У-кут в тисячних, під яким нам видно предмет. Наприклад: Якщо ми знаємо, що висота одноповерхового будинку в середньому складає 5 метрів, а ми її бачимо під кутом в 10 тисячних, то одна тисячна буде дорівнювати 5/10, звідси відстань до будинку $(5/10)*1000=500$ м [6, с.29-40].

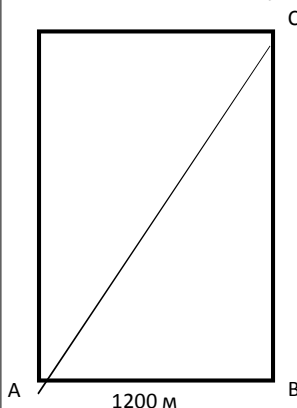
Розв'язання:

- 1) $4 \text{ м} * 3 = 12 \text{ м}$ - висота
- 2) Товщина олівця 8 мм
- 3) 8 мм = 16 тисячних
- 4) $(12 / 16) * 1000 = 750$ метрів

План місцевості.

Олімпіадне завдання для 9-го класу (як по географії так і по математиці)

Задача: Поле має довжину (з півночі на південь) 1600 метрів, і ширину 1200 метрів. З кута в кут через

поле прокладена пряма дорога. Викресліть план в масштабі 1 см : 200 метрів і знайдіть довжину дороги.

Розв'язок:

Масштаб: 1:200 м.
 $\triangle ABC$ - прямокутний кут $\angle ABC=90^\circ$
 $AB = 1200 \text{ м}$

$$AC = \sqrt{AB^2 + BC^2} = \sqrt{(1200)^2 + (1600)^2} =$$

$$BC = 1600 \text{ м}$$

За теоремою Піфагора

$$AC^2 = AB^2 + BC^2, \text{ звідси}$$

$$= 2000 \text{ м}$$

На плані 1 см = 200 м

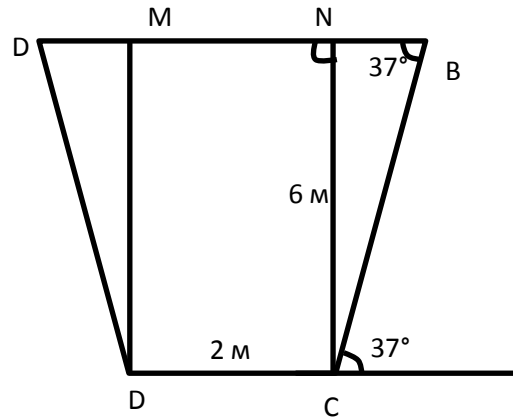
$$AB = 6 \text{ см}$$

$$BC = 8 \text{ см}$$

$$X \text{ см} - 2000 \text{ м}$$

$$X = (1 \text{ см} * 2000 \text{ м}) / (200 \text{ м}) = 10 \text{ см} \text{ [5, с.152-153].}$$

Олімпіадна задача для 9, 10 та 11 класів

Ширина яру на поверхні - 18 метрів, внизу біля дна - 2 метри, а глибина - 6 метрів. Схили однакової крутизни. Зробіть креслення поперечного розрізу і знайдіть довжину схилів і їх крутизну (в градусах).

$$AB = 18 \text{ метрів}$$

$$DC = 2 \text{ метри}$$

$$NC \perp AB; \quad NC = 6$$

Проведемо $NC \perp AB; \quad DM \perp AB$

$AD=CB$, оскільки $\angle A = \angle B$ (за умовою схили однакової крутизни)

$$NC = MD = 6 \text{ м} - \text{глибина схилу}$$

$\triangle AMD = \triangle BCN$ (за гострим кутом і катетом)

З рівності трикутників слідує $AD = BC$ та $AM = NB$

$DMNC$ - прямокутник ($NC \perp AB; \quad DM \perp AB;$)

$$AM = NB = (AB-DC)/2 = (18-2)/2 = 8 \text{ метрів}$$

З $\triangle CNB$ ($\angle CNB = 90^\circ$) за теоремою Піфагора

$$BC = \sqrt{NC^2 + NB^2} = \sqrt{6^2 + 8^2} = \sqrt{36 + 64} =$$

$$\sqrt{100} = 10 \text{ м}$$

$$\sin \angle NBC = NC/BC = 6/10 = 0,6$$

$$\angle NBC = 37^\circ$$

$\angle PCB = \angle NBC = 37^\circ$, як внутрішні різносторонні при $AB \parallel DC$ та січній BC [5, с.189-191].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Географія 10-11 класи програма (рівень стандарту). Пояснювальна записка. "Затверджено міністерством освіти і науки України" (наказ МОН України від 23.10.2017 №1407) [Електронний ресурс]. - Режим доступу:]https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv
2. Довгань Г.Д. Підручник "Географія" для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів/ Г.Д. Довгань, О.Г. Стадник - Харків: Видавництво "Ранок", 2016. - 272с.
3. Егоров Н.И. Топографическая карта. Пособие для учителей географі / Н.И. Егоров. - Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1949. - 104 с.
4. Костриця М.Ю. Практикум з географічного краєзнавства. Посібник для вчителів / М.Ю. Костриця. - Київ: Радянська школа, 1979. - 126с.
5. Мерзляк А.Г. Підручник "Геометрія" для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням математики/ Мерзляк А.Г., Полянський В.Б., Якір М.С. - Харків Гімназія, 2011. - 153с.

В. С. Пономаренко,

учитель фізики Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11
Смілянської міської ради Черкаської області

ВПЛИВ МАГНІТНОГО ПОЛЯ НА ЖИВІ ОРГАНІЗМИ

РОЗРОБКА УРОКУ-КОНФЕРЕНЦІЇ ДЛЯ УЧНІВ 11 КЛАСУ

Мета:

- **навчальна:** поглибити і систематизувати знання учнів про магнітне поле, його властивості, закономірності та використання, акцентувати увагу учнів на тісному взаємозв'язку живих організмів і магнітного поля, визначити особливості його впливу на розвиток живих організмів, самопочуття людини;

- **розвивальна:** розвивати екологічну компетентність, навички критичного мислення та системність мислення, вміння працювати з додатковою літературою;

- **виховна:** виховувати в учнів уміння слухати, культуру мови та спілкування.

Обладнання: мультимедійний проектор, ноутбук, екран, відеофрагмент, електронна презентація, навчальна таблиця "Магнітне поле Землі", портрети вчених: Фарадей, Ерстед, Максвелл, Вільям Гілберт, П'єр Перегрій, Б. С. Якобі; реферати учнів, дидактичні картки-завдання для роботи в мікрогрупах (для вивчення дії природних і штучних магнітних полів на живі організми).

Міжпредметні зв'язки: хімія, біологія, основи здоров'я.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Форма проведення: урок-конференція

Хід уроку

Організація класу, визначення дидактичних цілей і завдань уроку

Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Сьогодні в нас незвичайний урок? урок-конференція. Ми розглянемо та проаналізуємо проблему впливу магнітного поля на живі організми з погляду фізики, хімії, біології; розглянемо основні заходи щодо захисту живих організмів від дії магнітного поля.

Чудовим епіграфом до нашої конференції можуть стати слова:

Наш мир пронизывають волны.

Их ток не плещет, не мерцает,

Но лишь тупица, слеси полный,

Все что не видел, отрицает.

А.И. Китайгородский

На нашій конференції присутні:

- фізики-теоретики;
- екологічна група;
- асоціація лікарів;
- історики;
- біологи;
- хіміки;
- науковці.

Перелік питань, які запропоновані до розгляду на конференції:

- Магнітне поле, його властивості, закономірності та використання.
- Магнітне поле Землі.
- Вплив магнітного поля на рослинний та природний світ.

- Вплив магнітного поля на людину.

Виступ фізиків-теоретиків

Перегляд презентації "Магнітне поле, його властивості, закономірності та використання". Коментар учнів, які готували презентацію.

Повідомлення істориків

В історії людства був час, коли магніт назвали "каменем кохання", "каменем мудрості". Кусок магніту кляли біля дверей, і тоді металеві речі, що їх тримав злодій, міцно прикипали до цього магніту. Злодій лякався і тікав.

Згодом магніт було передано на користування вченим. Він мав таку гучну славу, що навіть знаменитий Ньютон носив у своєму перстні замість дорогоцінного каменя шматочок дуже сильного магніту.

Учитель. Що ж таке природне геомагнітне поле Землі? Слово надається фізику-теоретику:

Фізик-теоретик. Сукупність "стаціонарного" і "змінного" магнітних полів утворюють результуюче магнітне поле, яке називається магнітосферою Землі.

Всі ми живемо в магнітному полі Землі. Від його стану залежить багато природних явищ і процесів. Магнітне поле впливає на живі організми. Знати закономірності такого всеосяжного явища, як магнетизм земної кулі, - це зуміти з'ясувати безліч інших питань, які з магнітним полем Землі.

Багаторічні спостереження напруженості магнітного поля показують, що в різних місцях вона змінюється по-різному. особливо інтенсивні такі зміни в районах, де бувають землетруси. Подібна закономірність пов'язана з самою природою земного магнетизму і намагніченістю глибинних порід Землі. у змінах магнітної напруженості простежуються також добові та річні цикли. На магнетизм Землі впливає її обмеження і наша зірка - Сонце. В людей, які зазнали тривалої дії магнітного поля, помічено цілий ряд порушень: головний біль, біль у ділянці серця, швидка втомливість, зниження апетиту, безсоння. Є випадки, коли хворі люди сприймають електромагнітні випромінювання як звуки. Навіть у психічно здорових людей електромагнітні випромінювання здатні викликати звукові сприйняття. якщо спрямувати пучок радіохвиль на скроневу ділянку мозку, то навіть у глухого нерідко виникає виразне відчуття шуму. А коли людину загипнотизувати, то магніт здатний викликати і здорові галюцинації.

Учитель. Яка ж причина взаємодії живих організмів з зовнішнім магнітним полем?

Виступ біологів

Там, де є електричний струм, він незмінні спричиняє магнітні сили. Будь-яка зміна магнітного поля супроводжується появою поля електричного, яке, в свою чергу, створює поле магнітних сил. Найрізноманітніші реакції, що відбуваються в

організмах, супроводжуються електричними імпульсами - біострумами. Там, де є струм, з'являється й електромагнітне поле. Є воно і в бактерій, і в кожній бадилинки, і в кожній людини.

Електромагнітні явища супроводжують усі процеси, що відбуваються в живому організмі.

Б'ється наше серце, напружуються м'язи рук, передається інформація в мозок - усе це пов'язано з біострумами і магнітними полями.

Інформація, що сприймається органами чуттів, фіксується всередині нас у формі електромагнітних імпульсів. Поряд із нервовими й хімічними способами передачі інформації в організмі існує і своєрідний "радіозв'язок", у тому числі і між клітинами й молекулами.

До магнітних полів чутливі комахи. У зеленому полі орієнтуються молюски, черв'яки і навіть водорості. На початку чи наприкінці польові жуки, бджоли та інші комахи віддають перевагу напрямку півні-південь чи захід-схід. Магніточутливими виявилися і птахи і ссавці. Помічено, що магнітні сили мають одну несподівану особливість - вони гальмують умовні й безумовні рефлексії. Людині пропускали через руку слабкий струм, потім поступово збільшували його силу міряли, як швидко підослідній відсмикне руку. Виявилось, що в магнітному полі треба дати сильніший струм, щоб людина відчула електрику. Та й відсмикнула вона руку повільніше, сама того не помічаючи.

Яким же чином живі істоти сприймають невидиме напруження? Магнітні сигнали сприймаються безпосередньо мозком. Магнітне поле впливає на обмін речовин нервової тканини, і реакція виникає в усіх відділах, але найінтенсивнішою вона є в гіпоталамусі і в корі головного мозку. Ці відділи мозку найчутливіші до його зміни. Отже, в перші моменти магнітне поле впливає передусім на функції централізованої нервової системи, а пізніше, можливо, його дія позначиться і на роботі інших органів, клітин, які також відзначаються високим рівнем обміну речовин.

Учитель. А що нам скажуть по цьому питанню представники науки?

Доповідь екологів

Група вчених з українського інституту екології людини (УІЕЛ) встановила, що без магнітного поля в живих організмах порушуються метаболічні (обмінні) процеси.

Уже відомо, що нині курей утримують в залізобетонних курятниках, а дуже часто ще й в металевих клітках. Металева ж арматура цих будівель та стінки кліток екранують геомагнітне поле Землі. В результаті воно або суттєво зменшується, або практично зникає. А ми уже знаємо, що магнітне поле необхідне людині, тваринам, рослинам як повітря, їжа, вода.

А що відбувається з нашим організмом, коли нам не вистачає їжі? Правильно, він слабне, стає вразливим до хвороб, знижуються його захисні можливості.

Між іншим, наукові дослідження показали, що навіть рослини в зоні послабленого геомагнітного поля знижують засвоєння потрібних людині і тваринам мікроелементів, а відсутність магнітного потоку вони компенсують за рахунок активного засвоєння радіоактивних елементів. Такі ж процеси

відбуваються у тварин: недостатність геомагнітного поля Землі примушує організм активніше засвоювати радіоактивні елементи (особливо це стосується чорнобильської зони). А це дуже шкідливо як для здоров'я тварини, так і тих, хто споживатиме такі продукти тваринництва. І треба пам'ятати: допоки кури живуть у залізобетонних пташниках та перебувають у залізних клітках - завжди, навіть в ізольованих від перелітних родичів птахів, залишається вірогідність захворювання на грип, зокрема і мутагенний та інші хвороби.

Однак, якщо створити в місцях перебування курей та інших тварин додатковий магнітний потік, то вони не лише не будуть хворіти, але й дадуть значно якісніші яйця, молоко, м'ясо. Знизиться вірогідність захворювання не лише пташиним грипом, а й лейкозом та іншими хворобами. А поки птахи та тварини будуть знаходитись у металевих клітках та залізобетонних пташниках - завжди залишатиметься вірогідність їх враження цими хворобами.

До слова: в Росії кілька років тому провели експеримент з мишами. Їх посадили в клітки, які повністю екранували геомагнітне поле Землі. Але дали все необхідне для життя. Через 24 години у цих мишей почали розкладатись судини, а через 10 днів вони загинули. Нині тваринники відзначають, що корови, які знаходяться в залізобетонних стайнях, частіше хворіють на лейкоз тощо. Навіть в цивілізованій Європі спалахнула епідемія коров'ячого сказу. З цієї причини лише з однієї Англії було знищено 1500 корів. Україна, швидше всього, уникла її лише тому, що у нас не всі тварини і не постійно утримуються в залізобетонних стайнях.

А відновлення імунної системи людини чи тварини, яка знаходиться в залізобетонних будівлях, куди не проникає геомагнітне поле Землі, не відбувається. Ось чому віруси та бактерії почали атаку в тих районах і взяли гору над людьми та тваринами, які живуть в залізобетонних будівлях. Ось і вся історія. І ніякі санпропускники для перелітних пернатих, ніякі масові знищення домашніх тварин не захистять наших людей, тварин і птахів від захворювань, зокрема на пташиний грип, якщо не передбачити їхнього захисту за допомогою магнітних аплікаторів.

Учитель. До слова запрошуються біологи.

Виступ біологів

Дослідження нашого інституту про вплив магнітного поля на бактерії та віруси показали, що швидкість їх розмноження збільшується зі збільшенням напруженості геомагнітного поля Землі. А дослідженнями зарубіжних вчених встановлено, що не лише підвищується швидкість їх розмноження, але й в кілька разів підвищується стійкість цих мікробів та вірусів до антибіотиків. Тобто, від додаткового магнітного поля мікроби та віруси підвищують свою активність. Було виявлено, що під впливом магнітного поля великої напруженості змінюється хімічний склад сироватки крові, а в разі тривалої дії постійного магнітного поля відбуваються фазові зміни морфологічної картини крові та кісткового мозку, активізується протизсідуюча система крові, знижуються тромбоутворення, імунологічна реактивність за показниками фагоцитозу, антитілоутворення.

Відомий вплив ПМП на функціональне співвідношення процесів збудження та гальмування у структурах мозку - посилюються процеси збудження в корі великих півкуль, мозочку, гіпоталамусі. Внаслідок впливу ПМП підвищується вміст адреналіну та норадреналіну в крові й кортикостерону у тканинах надниркових залоз. Зміна рівня гормонів, у свою чергу, призводить до порушень функції серцево-судинної системи.

Серцево-судинні порушення виявляються у зміні частоти серцевих скорочень, глухості серцевих тонів, лабільності артеріального тиску, відхиленні від норми ритму та провідності, зниженні функціональної здатності.

Профілактика негативного впливу магнітного поля на людину зводиться до захисту її шляхом віддалення робочих місць від зони дії МП і екранування. Магнітні матеріали та пристрої в загальних приміщеннях слід розміщувати на відстані 1,5 -2 м від робочих місць. На такій самій відстані необхідно розміщувати магнітні установки.

Тому що, с магнітне поле - є життя. Нема магнітного поля - життя зникає. Тільки достатній магнітний потік, що відповідає екологічній нормі, може нормалізувати метаболічні процеси, позбавивши дітей та дорослих від захворювань, пов'язаних з порушенням обміну речовин.

Учитель. А як впливають на людину та інші живі організми постійні магнітні поля низької напруженості? Слово науковцям.

Виступ науковців

Я вже відмічав, що земний магнетизм обумовлений дією постійних джерел, розташованих усередині Землі, які з часом повільно змінюються, та зовнішніх джерел, розташованих у магнітосфері Землі й іоносфері. При цьому розрізняють основну (постійну) - 99%; і перемінну - 1% складові значення геомагнітного поля. Напруженість постійного магнітного поля Землі зростає від екватора до магнітних полюсів з 8.0 А/м до 0,7А/м.

Величина і напрямок магнітного моменту Землі змінюється з року в рік. 2000 років тому напруженість геомагнітного поля Землі була вдвічі вищою, ніж нині. Останнім часом вона знижується значно швидше, ніж у минулі роки. А Південний магнітний полюс, який ще недавно розташовувався під арктичними льодами в Канаді, зараз зміщується через географічну Північ, і буде рухатися на Росію зі швидкістю 40 км на рік. До 1970-го року полюс зміщувався зі швидкістю 10-ти кілометрів на рік. Це приводить до зміни геомагнітного поля Землі.

Учитель. Як змінюється геомагнітне поле Землі в середовищі проживання людини?

Слово екологам.

Виступ екологів

Дослідження, проведені колективом Українського інституту екології людини, в останні роки показали: в залізобетонному будинку напруженість геомагнітного поля Землі в три рази менша, ніж на відкритому просторі. У каюті судна воно майже відсутнє (або є в дозах, що не реєструються приладом). Таким чином, людина велику частину часу доби знаходиться в приміщеннях з гіпомагнітним полем. Враховуючи те, що нині велика кількість тварин - корів, курей, кішок, собак знаходяться в залізобетонних приміщеннях (а кури на великих птахофермах додатково

відгороджені металевими клітками, що різко зменшує магнітний потік) усі вони, як і люди, відчують нестачу геомагнітного поля Землі.

Виступ медиків

Зниження геомагнітного потоку в середовищі проживання людини до рівня, нижчого від екологічної норми веде до раннього розвитку захворювань і скорочення терміну здорового життя.

Адже парадокс: у добу науково-технічного прогресу, який мав би забезпечити нам не лише здоров'я, але й продовження терміну життя до 100 років, незважаючи на наявність величезної кількості ліків, ми ледь переповзаємо планку 65-ти. З кожним роком молодшають гіпертонія, інфаркт, стенокардія, інсульт. І якщо взяти для порівняння вовчицю, що народжує дитинча в антисанітарних умовах, і жінку в сучасному пологовому будинку, то порівняння буде не на користь людини: дитина, ледь народившись, занеджує від будь-якої інфекції, а вовчечка - здорова. Нині захворюваннями щитовидної залози і діабетом страждають вже в дитячому віці. Причому, відзначено, що міський житель, знаходячись у більш комфортних умовах, частіше хворіє і швидше старіє.

Учитель. То ж чи можливо людині подолати планку ста і більше років, маючи здоровий вигляд, ясный розум і зовнішню привабливість?

Виступ медиків

У стародавніх книгах пишеться, що раніше люди могли досягти віку 400 -600 років. Нині людство стало жити в більш комфортних умовах, ніж тисячоріччя тому. Металева арматура цегельних і залізобетонних будинків захистили від землетрусів. У сучасному будинку ми одержали тепло, воду, газ. Автобуси, тролейбуси, метро підвозять вас прямо до місця роботи. На роботі виключені великі фізичні навантаження. Учені всього світу кинулися на боротьбу зі старістю: нові ліки, харчові добавки, пересадження органів, клонування. Але стан здоров'я кожної вікової групи увесь час знижує свою планку.

Учитель. То чому ми занеджуємо і старіємо раніш від наших предків? Слово надається науковцям.

Виступ науковців

На думку більшості сучасних учених, сутність старіння полягає в уповільненні темпу поділу клітин і зниженні здатності тканин до самовідновлення. Приблизно через сім років кожна клітина замінюється новою. Однак, у процесі старіння ця здатність до самовідновлення знижується. Настає момент, коли клітина постаріла, а відновлення не відбулося. В організмі порушується обмінний процес: знижується обмін жирів, менше стає лецитину, що бере активну участь в обміні, і більше холестерину, який разом із солями кальцію відкладається на стінках судин. Так з'являється схильність до артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця, артрозу, глаукоми, втрати пам'яті, зниження активності імунної системи.

Учитель. Як магнітне поле впливає на людину? Слово хімікам.

Виступ хіміків

Вплив магнітного поля на хімічні процеси були досліджені групою хіміків. Результатами їхніх досліджень стало відкриття: магнітне поле діє на хімічні процеси як каталізатор, прискорюючи

процеси. Було встановлено, що тривале перебування людини в умовах ослабленого ГПЗ, у порівнянні з тим, у якому її організм еволюційно розвивався, і формувалися адаптаційні механізми, приводять до різноманітних захворювань, пов'язаних з порушенням в організмі обмінних процесів, послаблення імунної системи. Рослини, наприклад, потрапляючи в зону без магнітного поля, припиняють розвиватися і гинуть.

Однак ці дослідження не давали відповіді: магнітне поле потрібне завжди чи тільки при захворюваннях; якої напруженості воно має бути і яку основну функцію виконує, а також, яку роль відіграють напруженість і потік магнітного поля.

Було досліджено вплив магнітного потоку на воду, віруси, бактерії, рослини, тварин, людину (здорову і хвору).

Виступ науковців

Перш, ніж досліджувати це, довелося визначити: який магнітний потік, виходячи з екологічних вимог, необхідний людині, тобто, визначити норму магнітного потоку.

Відомо, що в 2002 році середня напруженість ГПЗ в Україні становила 40.0 А/м. Однак покоління наших пращурів формувалося і народжувалося сотні років тому, коли вона була вищою, ніж зараз. До того ж, батьки могли проживати в регіонах, близьких до магнітних полюсів, де напруженість у той час досягала до 80.0 А/м. І організм формувався під впливом досить високого для того часу магнітного потоку.

Розрахунки показали, що для середньої статистичної людини напруженість 40.0 - 56.0 А/м можна прийняти за екологічну норму. Ми розробили магнітний аплікатор на все тіло (комплексного типу), який створює магнітний потік, еквівалентний магнітному потоку Землі, що пронизує тіло людини на відкритому просторі. Досліди на здорових людях показали, що за 1 - 2 місяці відновлюються функції імунної системи, виробляються потрібні організмові ферменти і гормони, забезпечуючи збереження здоров'я та захист від бактерій. Спостереження за ними протягом 2-3 років показали стабільність досягнутих результатів: артеріальний тиск, що відповідає 20 - 40 рокам, збереження здоров'я при епідеміях грипу, глаукома (в початковій стадії) зникала через 2 тижні без застосування будь-яких ліків. Ці дослідження показали, що використання комплексного магнітного аплікатора нормалізує роботу жовчного міхура. Утворення каменів не спостерігалось і надалі. Те ж саме відбувається в нирках: при сечокам'яній хворобі магнітне поле відокремлює камені від нирок, потім через 2-3 місяці розчиняє їх. Надалі нирки працюють нормально, утворення каменів не відбувається. Захворювання простати в початковій стадії усувалось за 25 - 40 днів, потенція відновлювалась. В індивіда, з виявленим захворюванням щитовидної залози і початком зобу, через 2 місяці без усяких ліків стан здоров'я нормалізувався. Зник і зоб. При використанні магнітних устілок і комплексного магнітного аплікатора артроз у ранній стадії зникає через 3-4 місяці. На обличчі цей процес відображається зникненням зморшок і поліпшенням зовнішнього вигляду. Тобто, можна говорити не про омолодження, а про відсунення порогу старіння організму.

Це підтверджує, що магнітний потік, еквівалентний геомагнітному потоку Землі на відкритому просторі, необхідний організмові постійно. Він попереджує захворювання і, відповідно, продовжує тривалість життя.

На нашу думку, при застосуванні магнітних аплікаторів є велика ймовірність продовжити життя майбутньому поколінню до 150 років зі збереженням вигляду 40-50-річних.

Учитель. Отже, магнітний потік не лікує, але без нього або при низькому магнітному потоці не відбуваються нормально метаболічні процеси? Слово науковцям.

Виступ науковців

Так, і це є основною причиною захворювань, пов'язаних з порушенням метаболічних процесів. Магнітний потік відновлює метаболічні процеси, і організм сам, без ліків, усуває захворювання, що починаються, метою профілактики магнітні аплікатори необхідно починати використовувати з народження дитини і продовжувати користуватися ними до глибокої старості. Бо саме вони дозволяють без ліків попередити багато захворювань і саме вони необхідні дорослим і дітям постійно. Особливо тим, хто тривалий час знаходяться в приміщеннях, машинах, вагонах, каютах суден, бункерах, які екранують геомагнітний потік Землі. Таким чином, можна говорити не про лікування магнітами, а про необхідність застосування їх при лікуванні захворювань, пов'язаних з порушенням метаболічних процесів.

Заключне слово вчителя

Ця конференція, на якій ми розглянули позитивні й негативні впливи природних і штучних магнітних полів на живі організми, стала ще одним кроком у пізнанні світу, вона посприяла розширенню вашого світогляду, змусила замислитись над проблемами сьогодення. Інформація, отримана на сьогоднішньому уроці, може бути використана вами у повсякденному житті. Будьте здорові, будьте щасливі!

Сподіваюся, що ви отримали відповідь на більшість запитань, почули багато нового.

Домашнє завдання

Індивідуально підготувати презентацію на тему: "Заходи профілактики негативного впливу магнітного поля на людину".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барнс Т. Г. Основы электричества и магнетизма(3-еиздание) / Т. Г. Барнс // Эль Пасо (Техас), 1977. - С. 52.
2. Белкин И. К. Электрическое и магнитное поля / И. К. Белкин // Квант. - 1984. - N 3. - С. 28-31.
3. Кикоин А. К. Откуда берется магнетизм? / А. К. Кикоин // Квант. - 1992. - N 3. - С. 37.
4. Навчальні матеріали [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://rozrobki.at.ua/load/fizika/vpliv_prirodnih_i_shtuchnih_magnitnih_poliv_na_zhivi_organizmi/37-1-0-4245
5. Фізика: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів / В. Д. Стротюк, В. І. Баштовий. - Харків: Сіція, 2011. - 304 с.

Г. В. Уланович,

учитель трудового навчання, старший учитель Тальнівського НВК "загальноосвітня школа I-III ступенів №1-гімназія"Тальнівської міської ради Тальнівського району

КЕЙС-МЕТОД ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Вимога сьогодення - універсальний працівник, пристосований працювати у соціально-економічних змінах і приймати самостійні рішення, тому що в 48% професійної діяльності від людини потребують знань основ економіки, а у 42% - основ менеджменту.

Створити розвиваюче середовище, яке активує інтерес та профільну мотивацію на уроках трудового навчання і технологій можна з допомогою кейс - методу.

Мета таких уроків - перенестися з шкільних парт на робочі місця, розкрити можливості та перспективи майбутніх робітників з нахилом до підприємницької діяльності.

Запропонований навчальний кейс **"Власна справа"** ґрунтується на моделюванні та розв'язуванні задач-ситуацій (кейсів), з якими стикаються робітники у виробничих умовах.

Рішення кейсу, головний герой якого топ - менеджер, відбувається за схемою "Сюжет-проблема-гіпотеза-перевірка гіпотез-реалізація".

З підібраними матеріалами учні знайомляться протягом трьох уроків і використовують не тільки отримані знання, але й виявляють свої особисті якості.

Створення кейс-ситуації на уроці та організація навчальної діяльності учнів передбачає очікувані результати:

- виявлення проблемної ситуації на основі опрацювання теорії та дослідженні ідеї;
- формулювання гіпотез на підставі осмисленого досвіду;
- уміння працювати командою;
- набуття навичок ведення бізнесу;
- усвідомлення власних пріоритетів та цінностей, які мають відношення до професійної діяльності.

Тема першого уроку: "Хочеш їсти калачі не сиди на печі". Перебіг уроку передбачає перегляд презентації "Маленькі Діти Великого Бізнесу". Знайомство з дитячою бізнес-школою "Дітки-монетки", сайт www.detki-monetki.biz.

Як ґрунт для подальшого розвитку подій, на основі аналізу яких учні приймають рішення щодо організації власної справи, є витяг із проекту "План розвитку Тальнівського району до 2020 року".

У структурі стратегічних, операційних цілей та завдань Плану розвитку Тальнівського району до 2020 року вказано:

"Тальнівщина - це регіон економічного зростання на основі інноваційної промисловості, важливий продовольчий центр країни з екологічним, сільським господарством, комфортний та безпечний край, де є всі умови для всебічного розвитку людини".

З часу утворення області Тальнівщина є аграрним районом. Промисловість району представлена 7 підприємствами основного кола. У районі функціонує 251 мале підприємство та 900 фізичних осіб - підприємців.

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств та кошти населення. Основним джерелом капітальних інвестицій є власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 82,9 % загального обсягу.

Сильними сторонами і можливостями в сценарії розвитку району визначено:

- *Наявність на території Тальнівщини нерудних корисних копалин (граніт, гнейс, глина, суглина та будівельний пісок), які дають можливість для розвитку видобувної промисловості.*

- *Наявність значних територій високопродуктивних земель та сприятливих природно-кліматичних умов для вирощування сільськогосподарської продукції та стабільний розвиток сільського господарства сприяють розвитку переробної та харчової промисловості.*

- *Розвиток промисловості та сільського господарства забезпечить збільшення попиту на роботу силу:*

- *модернізація промислових виробництв на новій технологічній базі, випуск нових видів конкурентоспроможної продукції;*

- *формування системи правової, кадрової та інформаційної підтримки інноваційної діяльності;*

- *сприяння створенню несільськогосподарського підприємництва у периферійних сільських населених пунктах;*

- *розвиток побутового обслуговування у сільській місцевості, в тому числі через самозайнятність населення;*

- *створення заготівельних пунктів лікарських трав, дикоростучих плодів, ягід, грибів та сільськогосподарської продукції.*

В агропромисловому комплексі відбувається зміщення в бік малих підприємств та кооперативних об'єднань. Сільськогосподарська продукція виробляється відповідно до європейських стандартів.

Стимулом для розвитку малого та середнього бізнесу слугує інтеграція з ЄС, розвиток ІТ-технологій, популяризація туризму, що дасть змогу заручитися підтримкою іноземних інвесторів.

Песимістичний сценарій показує чинники слабкої сторони розвитку Тальнівського району - район рухається по інерції, істотних змін у розвитку не відбувається, більшість зовнішніх загроз і багату внутрішніх проблем "спрацюють" і ці ризики настануть з високою імовірністю. Значно погіршиться існуюча ситуація, незважаючи на зусилля з упровадження стратегічного плану розвитку району. Можливе різке зниження економічної активності.

У цих умовах основні видатки державного та місцевого бюджету будуть спрямовані винятково на соціальну сферу, підтримання соціальної інфраструктури від її руйнації.

Такі тенденції не сприятимуть покращенню якості вітчизняної продукції у відповідність до європейські стандартів та підвищенню її конкурентоспроможності на європейських ринках.

Мале та середнє підприємництво також розвиватиметься невисокими темпами. Загрози зростання рівня безробіття. Погіршення інвестиційного клімату. Низька зайнятість населення, висока частка сезонних безробітних.

Завдання у формі дискусії

1. Розкрийте особливості розвитку Тальнівського району.

2. Якви вважаєте, яку проблему висвітлюють факти?

3. Знайдіть спосіб, щоб вийти із даного становища.

Робота з кейсом

При пред'явленні кейсу, учні отримують картки із описом можливих власних справ. Вчитель може надавати допомогу у вирішенні питань.

Оскільки у класі навчаються місцеві учні, із прилеглих сіл та інших міст, надаються картки - описи різних варіантів ведення бізнесу, щоб учні могли застосувати його у своїй місцевості.

Учні об'єднуються у декілька груп за інтересами і проживанням на спільній території. Вивчаючи картки, вони працюють над проблемним питанням "Організація власної справи". Обдумують, якою колективною справою хотіли б займатися, обирають відповідального топ-менеджера, розподіляють інші обов'язки між учасниками групи.

КАРТКА №1 "ВИРОЩУВАННЯ ОВОЧІВ І ЗЕЛЕНІ" ЦЕЙ БІЗНЕС ДЛЯ ТЕБЕ, ЯКЩО:

- ти цікавишся біологією, любиш природу; маєш досвід вирощування рослин;

- любиш готувати; хочеш бачити певні та відчутні результати своєї роботи;

- не страждаєш алергією на якусь рослину, яку збираєшся вирощувати;

- тобі самому хочеться натуральних продуктів із грядки: найпростішими і

- безпрограшними залишаються трави та традиційна городина - петрушка, цибуля, огірки, салат, шпинат, перець.

ІЗ ЧОГО ПОЧАТИ

Перш ніж привласнити наявний удома запас насіння та скляних банок, подумай про такі речі: скільки часу тобі знадобиться на догляд за рослинами; яку городину і трави ти можеш вирощувати; які тобі потрібні предмети, ґрунт, насіння; де та в чому ти вирощуватимеш рослини; який рівень освітленості, чи можна його підвищити якимись простими методами.

ОГІРКИ

Чудово сходять у домашніх умовах огірки сорту "Маша". Дві насінини з пакета можна висадити у стаканчик із землею і періодично поливати.

Огірки - невибаглива рослина, її можна вирощувати в умовах недостатньої освітленості. Коли вона розростається, пересади її в більший горщик тим самим способом, що і перець. Поки огірок росте, його потрібно підв'язувати до палички мотузочкою, намагаючись не пошкодити пагін. І не забувай поливати - огірок любить воду.

ЩО ДАСТЬ ТОБІ ЦЕЙ БІЗНЕС:

- досвід городника;

- додаткові продукти, які урізноманітнять твоє власне меню;

- упевненість у корисності й екологічності твого бізнесу;

- уміння спілкуватися та знаходити спільну мову з різними людьми;

- навички просування власної продукції;

- уміння планувати свої дії;

- почуття відповідальності за свою справу.

КАРТКА №2 "СТВОРЕННЯ ІНТЕРНЕТ - МАГАЗИНУ"

ЦЕЙ БІЗНЕС ДЛЯ ТЕБЕ, ЯКЩО:

- ти вмєш робити руками щось особливе або володієш талантом у певному напрямі мистецтва - пишеш, малюєш, ліпиш тощо;

- ти готовий займатися улюбленою справою годинами і вже не знаєш куди подіти плоди своєї праці; ти хочеш конвертувати свої роботи в гроші.

ІЗ ЧОГО ПОЧАТИ

- Поміркуй, які саме товари ти продаватимеш;

- як ти виготовлятимеш товар (яка технологія його виробництва);

- які тобі знадобляться витратні матеріали, які знаряддя виробництва в тебе є в достатній кількості; скільки коштуватиме той або інший товар;

- як ти здійснюватимеш доставку; скільки часу ти готовий приділяти бізнесу.

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ

- Обери платформу, яка підходить саме для твоєї продукції.

- Зроби тексти про: сам магазин; твій товар (загальний текст);

- кожену одиницю товару; умови оплати; варіанти доставки.

- Зроби фотосесію кожного товару виходячи зі своїх спостережень і порівнянь.

- Веди активне мережне життя - хоча б раз на тиждень додавай один пост із посиланням на свій інтернет-магазин.

ЩО ДАСТЬ ТОБІ ЦЕЙ БІЗНЕС:

- нових шанувальників твого таланту;

- уміння планувати свої дії;

- почуття відповідальності за свою справу;

- навички просування власної продукції;

- знання з використання інтернет-інструментів.

КАРТКА №3 "ФУТБОЛКИ З АВТОРСЬКИМИ МАЛЮНКАМИ"

ЦЕЙ БІЗНЕС ДЛЯ ТЕБЕ, ЯКЩО:

ти відчуваєш у собі покликання художника-дизайнера; володієш графічними програмами; є фанатом і знавцем якогось стилю, напрямку, молодіжного тренду; вмєш уловлювати настрої та бажання оточення.

ІЗ ЧОГО ПОЧАТИ

Тематика та стиль малюнків; твої потенційні покупці, їхні потреби, можливості, бажання; техніка малювання, матеріали, які тобі знадобляться.

ТЕХНОЛОГІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ (один із варіантів)

1. Створення ескізу. Намалюй його, користуючись комп'ютерним планшетом або знайомим графічним редактором.

2. Обробка малюнка. За допомогою графічної програми (наприклад Photoshop, Illustrator, Painter, Corel Draw) доведи ескіз до потрібного стану.

3. Приміряння на футболку. Виведи малюнок на друк - спочатку на папері. Виріж по контуру та приклади до футболки у потрібному місці.

4. Віддзеркалювання зображення. Май на увазі, що під час перенесення роздрукованого зображення на футболку воно виходить дзеркальним. В більшості випадків цей ефект небажаний. Тому знайди у графічній програмі функцію віддзеркалювання - вона автоматично змінить зображення.

5. Перенесення на футболку. Надрукуй віддзеркалену картинку на фотопапері для термопереносу. Приклади фотопапір на потрібну частину футболки. Пропрасуй протягом кількох хвилин виворітний бік футболки гарячою праскою.

Картинка має опинитися на поверхні футболки. Буквально через кілька хвилин ти можеш одягати її.

ЩО ДАСТЬ ТОБІ ЦЕЙ БІЗНЕС:

- ексклюзивні речі для себе за невеликі гроші; нові знайомства;
- уміння налагодити виробництво та розуміння технології;
- організаційний досвід; досвід підприємництва;
- уміння складати первинні кошториси.

КАРТКА №4 СЛУЖБА ДОСТАВКИ ПРОДУКТІВ І ТОВАРІВ

ЦЕЙ БІЗНЕС ДЛЯ ТЕБЕ, ЯКЩО:

ти любиш ходити до магазину, знаєш, як вибрати якісні товари; стежиш за акціями і спеціальними пропозиціями; ти досить сильний фізично і можеш піднімати і носити хоча б 5-10 кг (хоча велосипед із кошиком або сумка на коліщатах полегшать завдання).

ІЗ ЧОГО ПОЧАТИ

Склади власну карту магазинів.

Усю зону можливої роботи і всі магазини потрібно нанести на карту у своєму смартфоні або комп'ютері. Водночас слід розробити маршрути руху.

Товари: виключи неможливе

Які товари ти зможеш доставляти, а які ні. Чи є у тебе власний транспорт.

Оплата: вибери варіанти

- Маєш чітко розуміти, що тобі доведеться мати справу зі значними сумами грошей. Рано чи пізно в тебе виникне питання щодо варіантів оплати.

- Ти маєш обговорити заздалегідь із батьками щодо можливості відкрити тобі банківську картку, "прив'язуючи" її до своєї. Такою картою ти зможеш розраховуватися в магазинах, а твої клієнти просто поповнюватимуть її, компенсуючи вартість покупок і оплачуючи твої послуги одночасно.

- І це один важливий момент: завжди бери чек на касі і зберігай його. Чек - це основний доказ суми, яку ти витратив і документ, за яким у разі потреби можна повернути або обміняти товар.

ЩО ТОБІ ДАСТЬ ЦЕЙ БІЗНЕС:

- досвід спілкування і знання потреб різних людей; корисні навички для самостійного життя: покупки товарів, визначення їх якості тощо; нові знайомства, які допоможуть знайти потенційних клієнтів для інших послуг - твоїх власних або твоїх друзів;

- можливість отримати знання, наприклад, з банківської, податкової, бухгалтерської сфери, виробництва і закупівель.

Після ознайомлення з інформацією, учні обговорюють її всередині групи, дають запитання вчителю, розробляють початковий варіант розв'язання проблеми.

Завдання. Запитання для обговорення:

1. Оцініть значимість обраної справи.
2. Побудуйте прогноз розвитку.
3. Висловіть критичні судження неможливого варіанту.
4. Запропонуйте імовірний сценарій розвитку. Домашнє завдання розподіляється між учасниками групи:

1. Визначити місткість ринку (ринку реалізації товару, кількість потенційних покупців товару, їх реальна купівельна спроможність, варіанти зміни місткості ринку).

2. Визначити споживачів товару (зробити сегментацію ринку за обраними параметрами, визначити цільовий ринок для товару і базового підприємства).

3. Розробити маркетингову стратегію (проаналізувати можливі альтернативи розвитку товару ринків, обрати найбільш сприятливу стратегію).

4. Сформувати канали збуту (описати можливості системи збуту товару, описати канал збуту, обґрунтувати вибір).

5. Розробка рекламної програми (розробити рекламні звернення, обрати та обґрунтувати засоби реклами, розробити бюджет реклами).

(Учитель вказує рекомендовану літературу, підручники, довідники, інтернет-посилання)

На другому занятті кожна група аналізує і систематизує зібрану інформацію для розробки бізнес - плану новоствореного малого підприємства. Приймають колективне рішення та заповнюють бланк "Бізнес-плану".

БІЗНЕС-ПЛАН

Назва проекту.....

Мій товар (послуга) - це (опиши):.....

Хто купуватиме мій товар (послугу)?.....

Чому покупці вибиратимуть саме мій товар або послугу?.....

Якою має бути моя роль у втіленні цієї бізнес-ідеї?.....

Я буду ініціатором, керівником, виконавцем, усіма відразу?.....

Які матеріали та обладнання мені потрібні?.....

Який стартовий капітал мені потрібний?.....

Як і де я рекламуватиму свій товар (послугу)?.....

Де я продаватиму свій товар (послугу)?.....

Скільки коштуватиме мій товар (послуга)?.....

Скільки одиниць свого товару (послуги) я зможу продавати за місяць?.....

Скільки я хочу заробляти?.....

Через місяць... Через рік... Через п'ять років.....

(Презентація і захист бізнес - плану кожної групи відбудеться на наступному занятті)

ТРЕНІНГ "ТЕЛЕФОННИЙ МАРКЕТИНГ" (ПРОДАЖ ПО ТЕЛЕФОНУ)

Мета: навчити працювати з покупцем, формуючи позитивне враження; оцінити, передбачити певну модель поведінки на основі реальної ситуації; виявити знання скриптів продажу; навичок переконання; техніку мовлення.

До уваги учнів два варіанти телефонної розмови менеджера з клієнтом.

ВАРІАНТ 1

Клієнт: Алло, здрастуйте!

Менеджер: Доброго дня!

Клієнт: Скажіть, скільки у вас коштує розробка комерційної пропозиції?

Менеджер: 5 000 гр.

Клієнт: А по часу скільки займає розробка?

Менеджер: 1-2 тижні.

Клієнт: А знижки робите?

Менеджер: Так, при замовленні більш як 5 КП.

Клієнт: А якщо не спрацює?

Менеджер: Це ризик, і він є завжди.

Клієнт: Гарзд, спасибі, я подумаю і зателефоную, якщо що.

Менеджер: Так, звичайно, телефонуйте! Всього найкращого!

ВАРІАНТ 2

Клієнт: Алло, здрастуйте!

Менеджер: Доброго дня! Чим я можу вам допомогти?

Клієнт: Скажіть, скільки у вас коштує розробка комерційної пропозиції?

Менеджер: Вас цікавить холодна чи гаряча комерційна пропозиція?

Клієнт: А в чому різниця?

Менеджер: Холодна - це коли ви відправляєте пропозицію виключно з ініціативи продавця. Гаряча

- після попереднього дзвінка. Відрізняються за принципом роботи, обсягом, ціною і термінами. Я можу зорієнтувати вас більш точно. Розкажіть, що ви продаєте, кому і як зараз будується процес продажу?

Клієнт: Ну, ми виробники, продаємо сільськогосподарську продукцію.

Спочатку дзвонимо, у нас запитують комерційну пропозицію.

Ми намагалися скласти свою, але вона працює погано, договорів мало ...

Завдання

- Побудуйте прогноз розвитку подій після кожної з розмов.

Варіант рішення вчителя

Здавалося б, в обох випадках і клієнт, і менеджер - одні й ті ж, але як відрізняється діалог в залежності від того, в чіях руках знаходиться ініціатива. Хороший фахівець завжди перехоплює ініціативу.

Якщо менеджер слабкий, то перехоплення ініціативи потрібно передбачити в скрипті (заздалегідь продуманому і складеному шаблоні телефонного дзвінка) .

Завдання для кожної групи

Ви - менеджер підприємства.

Зателефонуйте клієнтові за запропонованою схемою.

(Вчителю можна порівняти відповіді кандидатів, оголосити критерії оцінки відповідей або ж внести свої рекомендації).

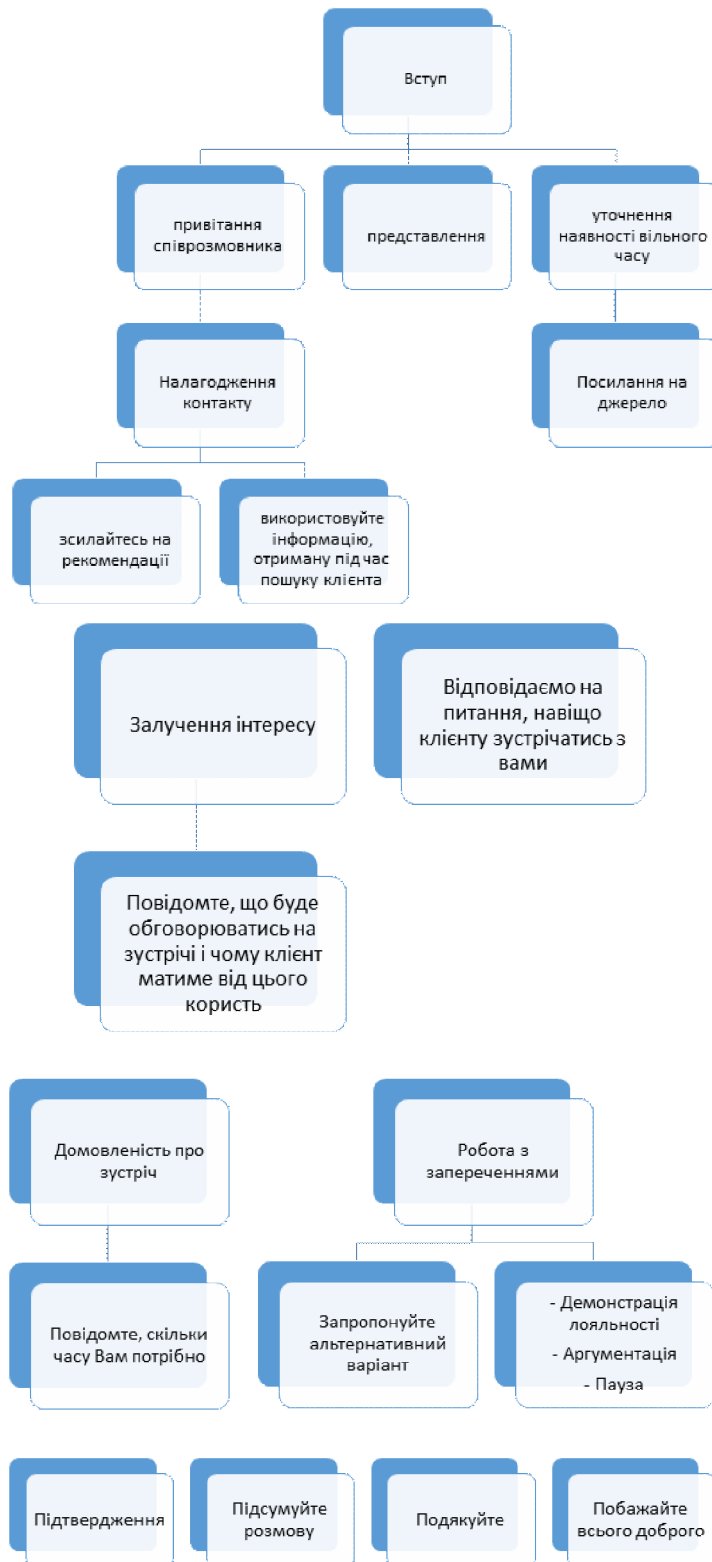
Третє заняття присвячене захисту бізнес-проекту малого підприємства і може бути представлене у різних варіантах: відеоролика, рольової гри, комп'ютерної презентації тощо.

В ході захисту розкриваються результати виконаних дій, їх найближчі і віддалені наслідки, формуються судження і уявлення про причинно-наслідкові зв'язки між моделями та альтернативою.

Групи беруть участь у дискусії, спільно обговорюють результати, підводять підсумки, оцінюють.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біденко С. Книга юного підприємця. / С.Біденко, І. Золотаревич. - Харків: ВГ "Основа", 2018. - 144 с.
2. Кононенко А. А. Застосування кейс-методу на уроці теоретичного Навчання / А.А. Кононенко [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://dpl-dnr.at.ua/publ/zastosuvannja_kejs_metodu_na_uroci_teoritichnogo_navchannja/1-1-0-8
3. Мироненко Н.В. Застосування кейсових технологій. / Н.В. Мироненко [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/view/1217>
4. Ноздріна Н.А. Кейс-метод як засіб реалізації Державного стандарту освіти / Н.А. Ноздріна [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.soippo.edu.ua/images/>
5. Осіна Н.А. Кейс-метод як спосіб формування життєвих компетентностей учнів" / Н.А. Осіна [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://naurok.com.ua/keys-method-yak-sposib-formuvannya-zhittevih-kompetentnostey-uchniv-13118.html>
6. Стратегія розвитку Тальнівського району до 2020. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://talnivska.rda.org.ua/gromadska-rada-10-07-12-29-03-2018>
7. Що таке скрипти продажу [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://shard-copywriting.ru/SKRIPTYI-PRODAZH-KAK-NAPISAT-PRIMERY/>
8. Щоденник успіху [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dnevnyk-uspeha.com/rabota-i-karera/chto-takoe-holodnye-zvonki.html>

Г. В. Томічек,

вихователь Звенигородської загальноосвітньої школи - інтернату
I -III ступенів Звенигородської районної ради

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ЧЕРЕЗ ТЕАТРАЛІЗАЦІЮ

Формування творчої людини треба починати у весну життя, тобто в дитинстві, бо дитинство зображає собою весну, юність - літо, замужній вік - осінь і старість - зиму.

Я. А. Коменський

Що ж таке "творчі здібності"? Психологи вважають, що **творчі здібності** - це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це націленість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду.

За визначенням відомого психолога Р.С.Немова комунікативні здібності - це вміння та навички спілкування людини з людьми, від яких залежить його успішність.

Важливим засобом розвитку комунікативно-мовленнєвих здібностей дітей є ознайомлення з художніми творами, різноманітні форми відтворення їх змісту та театралізована діяльність.

Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками; воно стає сферою духовного життя дитини, засобом висловлення думок і почуттів - живою реальністю мислення. Близькість і доступність сюжету, привабливість героїв казки, експресивність їхнього мовлення роблять казку універсальним засобом формування психічних процесів, комунікативно-пізнавальних здібностей дітей.

Здатність до спілкування включає в себе:

1. Бажання вступати в контакт з оточуючими. (Я хочу)
2. Вміння організувати спілкування: слухати, емоційно, співпереживати, вирішувати конфліктні ситуації. (Я умію)

3. Знання норм і правил, яких необхідно дотримуватися при спілкуванні з оточуючими (Я знаю)
Для розвитку комунікативних здібностей у дітей ставлю перед собою наступні завдання:

- навчити дітей розумінню себе - Я і Я;
- виховувати інтерес до оточуючих людей - Я й Інші;
- розвивати навички спілкування з однолітками, дорослими;
- формувати вміння практично володіти інтонацією, мімікою, жестами;
- розвивати самоконтроль у відношенні прояву свого емоційного стану;
- навчати дітей мовним засобам спілкування;
- корегувати негативні риси характеру.

Вирішувати поставлені завдання я вирішила через театралізацію.

Виховні можливості театралізованої діяльності дуже широкі:

1. Діти знайомляться з навколишнім світом через образи, звуки, емоції, а вміло поставлені питання змушують їх думати, аналізувати, робити висновки і узагальнення. З розумовим розвитком тісно пов'язаний і розвиток мовлення - активізується словник, удосконалюється звукова культура мовлення.

2. Важливо, що театральна діяльність розвиває емоційну сферу дитини, змушує співчувати персонажам, співпереживати їм, формує досвід соціальних навичок - дружбу, доброту, чесність, сміливість і т.д.

3. Театралізована діяльність допомагає дитині подолати сором'язливість, боязкість, невпевненість в собі.

Я використовую такі форми роботи:

Театралізовані ігри

Мовні ігри

Ритмопластика

Інсценування пісень, співанок, хороводів

Використання різних видів театру

Драматизація казок

Відвідування театрів

Взаємозв'язок з батьками

Театральзовані ігри - сприяють розвитку ігрової поведінки, естетичного відчуття, здатності творчо ставитися до будь-якої справи, вміння спілкуватися з однолітками і дорослими.

Театралізовані ігри класифікуються по способу реалізації сюжету:

- непередметні ігри (ігри-драматизації), в яких діти самі знаходяться в образі діючої особи і виконують взятую на себе роль.

- предметні ігри (ігри-інсценізації), в яких діючими особами є визначені предмети (іграшки, ляльки лялькового театру настільного, пальчикового тощо).

Мовні ігри:

- розвивають вміння свідомо відтворювати літературний текст, вірші в заданому ритмі;

- формують поняття про красу правильного мовлення (інтонаційна звучність, виразність, тембр голосу).

- сприяють розвитку правильного дихання, свободи мовного апарату, правильної артикуляції, чіткої дикції, різноманітній інтонації.

В своїй роботі використовую вправи:

- НА РОЗВИТОК МОВНОГО ДИХАННЯ

1. **"Кулька"**. Вдих через злегка відкритий рот (живіт надувається як кулька, плечі не піднімати) Видих через вільно відкритий рот, не наче кулька повільно здувається. Рух живота контролюється рукою. Цю ж вправу повторити з подовженим видихом на звуки (А,О,У,И). Видих під час вимови цих звуків повинен бути спокійним і безперервним.

2. **"Задує свічку"** Короткий спокійний вдих носом, потім пауза (затримати дихання на 1-2 сек.) і довгий безперервний видих через ледве зімкнуті губи з промовлянням "пф" начебто гасячи свічку (дути можна на пальчики)

3. **"Літак"** Покладіть дитині на долонь маленький шматочок паперу. Тримавши долоню з папером на рівні рота, дитина повинна подути на "літаю", щоб він полетів. Чим далі полетів папір, тим краще дитина зробила вдих і видих.

4. **"Нюхаємо квіточку"** Навички правильного вдиху і видиху добре відпрацьовувати на таких вправах: дати дитині понюхати квітку, фрукти.

- НА РОЗВИТОК ДИКЦІЇ

1. Підібрати скороговки, прислів'я, лічилки (фольклорні або літературні), інші віршовані твори, які, на вашу думку, можна використовувати для тренування сили голосу.

2. Дитині пропонувалося як можна краще повторити текст чистоговорок:

- "Собака Том сторожить дім"
- "Цу - чу, цу - чу - чу, на ракеті я лечу".
- НА РОЗВИТОК ВИРАЗНОЇ МОВИ.

1. "Водичка"

Дорослий відкриває кран із водою та звертає увагу дитини на те, як "співає" вода, що тече(с-с-с). Потім показує картинку із зображенням дітей, що вмиваються, і читає забавку:

*Водичко, водичко,
Умий моє личко,
Щоб блищали вічка,
Червоніли щічки,
Щоб сміявся роток,
Щоб кусався зубок!*

2 "Жирафа й мишеня"

Дитина стоїть випрямлено, потім встає на коліна, піднімає руки вгору, тягнеться й дивиться на руки - вдих ("У жирафи зріст великий..."). Присідає, обхопивши руками коліна й опустивши голову, - видих із вимовою звука ш-ш-ш ("...А малий - у мишеняті").

Потім дитина йде й одночасно вимовляє:

*Мишеня й жирафа - друзі,
Пішли разом погуляти.
У жирафи зріст великий,
А малий - у мишеняті.*

- НА РОЗВИТОКУЯВИ.

1. Гра "Чи таке буває?"

Учитель пропонує ситуацію. Наприклад: вертоліт летить у небі; миша в дзеркалі живе. Дитина повинна уявити собі цю ситуацію й сказати чи таке буває, про що йдеться. Якщо ситуація суперечлива, то треба дослідити її всім разом і знайти правильну відповідь.

2. Гра "Живий звук"

Вчитель пропонує описати звук (дощ, дзвоник, скрип дверей). Для цього він запитує гравців: Який він - товстий чи тонкий, широкий чи вузький, добрий чи злий, гострий чи тупий...

3. "Закінчи розповідь"

Вчитель зачитує початок речення або 2-3 фрази розповіді. Наприклад. Я пішов до ванної кімнати вмиватися. Відкрив кран, і тут раптом ... Завдання гравців - скласти якомога більше незвичайних та оригінальних варіантів його закінчення.

- НА ВІДОБРАЖЕННЯ ХАРАКТЕРУ

1. "Уважний хлопчик"

Вулицею йшла жінка з пакунками. У неї впав згорток, хлопчик побачив це, підняв згорток і подав жінці. Жінка йому подякувала.

2. "Добрий хлопчик"

Маленька дівчинка гралася на снігу і загубила рукавичку. У неї змерзли пальчики. Хлопчик це побачив і одягнув їй на руки свою рукавичку.

3. "Нахаба"

Хлопчик сидить на лавці під вікном і барабанить. Із під'їзда вийшла жінка і попрохала його перейти в інше місце: "Ти граєш під нашими вікнами, а в мене тільки що заснула хвора донечка". "А мені що?" - крізь зуби відповів хлопчик і продовжував барабанити ще голосніше.

4. "Ябедник"

Хлопчик заважає малювати дітям, забирає олівці, малює в чужих малюнках. Діти проганяють його. Хлопчик плаче і біжить до вчителя, скаржитись, що його образили.

- НА РОЗВИТОКУВАГИ

1. "Друкарська машинка"

Кожному гравцеві присвоюється 1-2-3 літери алфавіту (в залежності від кількості учасників, щоб усі літери були розподілені). Потім придумується слово або фраза з 2-3 слів. На сигнал ведучого учні починають "друкувати". Коли слово буде "надруковане", всі дружно плескають.

3. "Хор"

Один із учасників гри - "відгадувач". Він виходить із приміщення. Інші гравці беруть 2-3 рядки з відомого

вірша, і кожен учень отримує по одному слову. Входить "відгадувач". По команді ведучого учасники разом вимовляють кожний своє слово. Потрібно відгадати рядки з вірша. Якщо "відгадувач" не може впоратися із завданням, "хор" повторює слова вірша.

4. "Меблі"

Учасникам гри пропонують уявити себе якимось предметом інтер'єру і зайняти відповідні місця в приміщенні. Один із гравців - "господар" кімнати - ознайомлюється з інтер'єром. Його можна уявити за допомогою виразних поз учасників гри. Після цього "господар" виходить із приміщення. Проте, з'являється його "син" - пустунчик і робить перестановку у приміщенні. "Господар" повинен усе розставити так, як було.

- НА РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ

1. "Античас"

Кожному з учасників пропонується тема для невеликої розповіді (театр, магазин, прогулянка на природу). Отримавши тему, учасник повинен розкрити її, описуючи всі події в ній у зворотному порядку.

2. "Повтори навпаки"

Ведучий зачитує 1-3 складові слова - учень повторює їх, вимовляючи навпаки. Наприклад: сон - нос, бар - раб, село - олес і т.д.

3. "Запам'ятай і змалюй"

Ведучий демонструє протягом 3-5 с низку простих геометричних фігур. Після цього кожен з учнів відтворює в зошиті це по пам'яті.

Ритмопластика розвиває пластичну виразність, природність, невимушеність в передачі театрального образного образу.

На заняттях ритмопластики діти отримують можливість задовольнити свою рухову активність. Емоційний відгук на музику, бажання рухатися під неї роблять музичні рухи дітей одним з найулюбленіших видів діяльності.

Інсценування пісень, співанок, хороводів сприяє вмінню творчо ввійти в образ ігрового персонажу та розвиває музичні здібності дітей.

В своїй роботі використовую різні види театру, що дає елементарні уявлення про види театру та розширює кругозір дітей.

Види театру:

Театр іграшок . В цьому театрі використовуються найрізноманітніші іграшки - фабричні і саморобки, з природного і будь-якого іншого матеріалу. Тут не потрібно обмежувати політ фантазії, головне, щоб іграшки і поробки стійко стояли на столі і не створювали перешкод при переміщенні.

Театр картинок. Всі картинки - персонажі і декорації потрібно зробити двосторонніми, так як необхідні повороти, а щоб фігурки не падали, потрібні опори, які можуть бути досить різноманітними, але обов'язково достатньо стійкими.

Фланелеграф - картинки показують на екрані. Утримує їх зчеплення фланелі, якою затягнуті екран і зворотня сторона картинки. Замість фланелі на картинці можна наклеювати і шматочки наждачного паперу.

Тіньовий театр - тут необхідний екран з напівпрозорого паперу, виразно вирізані чорні плоскі персонажі і яскраве джерело світла за ними, завдяки якому персонажі відтіняються на екрані..

Пальчиковий театр - це ігри-розваги, ігри-потіхи, казки, різні інсценівки, які супроводжуються показом ляльок, що одягаються на пальці і діють за персонажа, зображення якого на руці.

Ляльковий театр - для вистав характерне вільне поєднання різних типів ляльок, а також різних прийомів і засобів - все це підпорядковано виявленню специфіки мистецтва.

Театр пантоміми - це гра, в якій одна людина пояснює іншим будь-яке слово мовою рухів і жестів. Причому гра ця дуже цікава дітям.

Театр настроїв допомагає дитині навчитися розуміти і оцінювати вчинки інших людей, відчувати їх настрої. Розвивати такі важливі якості як співчуття і співпереживання.

Драматизація розвиває навички публічного виступу та творчої співдружності; формує уявлення про чесність, справедливість і доброту; сприяє розвитку сценічної творчості, музичних та артистичних здібностей дітей.

Працюючи над казкою я використовую метод проекту:

- визначаю цілі і завдання;
- виділяю етапи роботи і методи розв'язання завдань;
- презентація - драматизація.

Пропоную при проведенні Дня іменинника використати казку на новий лад " День народження Мухи Цокотухи"

Всім відомо, що власний день народження у дітей ледь не найулюбленіше свято, до того ж єдине "особисте свято". І позбавляти дитину саме цього свята було б несправедливо. Основне життя дитини проходить в школі, тут її однолітки, вони її краще розуміють, разом з нею переживають всі радощі й прикрощі, і, звичайно, іменинникові хочеться, щоб його день народження відсвяткували і його шкільні друзі.

Мета: сприяти встановленню дружніх стосунків між учнями; пробуджувати в дітей почуття доброти, дружби, жити в мирі, добрі і згоді, вчити дітей спілкуватися, слухати і чути один одного.

Завдання:

Пізнавальні - дати уявлення про процеси підготовки і проведення сімейних свят, учити передавати різні емоції за допомогою інтонації, міміки, жестів-радість, страх, образа.. і т.д., закріпити знання дітей про тварин; вчити дітей діяти узгоджено та проявляти ініціативу.

Розвивальні - розвивати пам'ять, уяву, мову (переказ казки, діалог, розповідь за ілюстраціями), моторику рук(малювання, обведення, штрихування, оригамі), фантазію.

Виховні - сприяти моральному та естетичному вихованню дітей;

- виховувати почуття любові до своїх близьких, бажання їм допомогти, спілкуватися з ними, приносити їм радість.

Етапи роботи і методи розв'язання завдань:

- бесіда про етикет гарних манер, тактовність і чуйність, про сервірування столу; знайомство з тваринами та їхніми звичками, розгляд фотоматеріалів: сервірування столу, українські народні страви, тварини;
- виготовлення запрошень, стінгазети, листівок - сюрпризів на свято.
- читання художньої літератури;
- використання зоо \ лото- дикі тварини;
- читання казки, розгляд ілюстрацій;
- виготовлення дитячого альбому з малюнками до казки "Найулюбленіший казковий герой"
- створення ігрової ситуації-а як би вчинив ти?
- Піктограми - смуток, злість, образа, радість;
- розучування діалогів за допомогою іграшок;
- створення театру картинок;
- розучування музичних та хореографічних сцен до казки;
- програвання сцен з вистави-вчимося взаємодіяти один з одним, вчасно вступати в діалог, знаходити своє місце відносно один одного;
- з'єднання окремих сцен в єдине ціле.

Презентація - драматизація

Виступ перед батьками, виступи перед дітьми інших класів.

Театралізація допомагає не тільки розвивати комунікативні здібності дитини, а й розвиває спілкування дитини в сім'ї.

З родинами дітей проводжу індивідуальні консультації. Батьки допомагають у створенні костюмів, декорацій, атрибутів.

Казка на новий лад " День народження Мухи - Цокотухи"

Ведучий Муха-Муха Цокотуха
Що по імені "(будь- яке ім'я дитини)

Йшла по полю золотому
(під муз. супровід виходить Муха)

Муха. Ну й погодка, слава Богу

День вареня мій настав

Ех, куплю я кілька страв

І позову у дім гостей

Десять - гарний ювілей.

Ось монетка золота

Цокотуху піджида

За продуктами мерщій

Ей, таксі, маршрутка, стій

Ведучий Пішла муха на базар

І купила самовар.

А до чаю - ще й малини

Печиво, медок , малину

Мармелад і шоколад

Накупила все підряд

Не запхнуть в грузовичок.

Муха. Класний буде пікнічок.

Ей, ви гості не зівайте,

Приповзайте, прилітайте.

До третьої приберусь ,

Ну а поки- причешусь

Нині Муха Цокотуха - іменинниця.

(під музику " Останусь пеплом на губах...")

Уже настав мій День народження - і ось

Дарунки друзів приймати мені прийшлося

Уже дванадцять а о третій прийдуть усі

А я ніяк не зберусь, а я усе верчусь кручусь

Потрібно покрити салат

Зварить гарячий шоколад і бутерброд в мікроволновці

Святковий одяг одягнуть - коли усе це осягнуть

Ой, коровай горить в духовці

Ведучий. Гості довго не барились

Всі по моді нарядились

Не настало й трьох годин

Всі прийшли вже як один.

Прибула до Мухи Кішка.

Кішка. Запізнилася я трішки

В мене зранку ще діпа...

В шість нуль нуль в спортзал зайшла

Прес я трішки покачала

Дві години пострибала

Манікюр тоді і стрижка

На сніданок жирна мишка

І за платтям в магазин

Подивилась сто вітрин

І наряд святковий мій

То великий, то тісний

Та тепер я при параді

І тебе подружка рада

Свою пісеньку мурмурну

Заспіваю я чепурно.

(на мотив пісні " В траве сидел кузничик")

Прийшла до Мухи кішка святковоя маніжка

Пухнаста і граційна і почала вітати

Представте собі, представте собі

Премила добра кішка

Представте собі, представте собі

І пісеньку співають.

Тебе з цим днем вітаю і радості бажаю

На щастя і здоров'я - маленьку мишку з'їж

Представте собі, представте собі

Поїздки за границю

Представте собі, представте собі

І в Лондон і в Париж

Ведучий. І метелик прилетів

Привітати захотів

Метелик. З днем народження - вітаю

І найкращого бажаю

І виконую на біс- цей малесенький сюрприз
(метелик виконує будь-яку дитячу пісню)
Муха. Неймовірно- це краса
Я взлетіла в небеса
На тобі метелику - солодку цукерку
Метелик Це спокуса не моя
Не піднімусь тоді я
Як поправлюсь доспочу
В небеса не полечу
Муха. Тоді з'їж горішків трішки
Калорійні менш горішки.
Ведучий. Міль на свято прилетіла
Мусі сукню чуть не з'їла
(під муз супровід вилітає Міль)
Міль. Ох, смачнющий трикотаж
Слюнки витікають аж.
Муха. На столі багато всього
Міль. Не люблю я їсти того.
А спідничка просто клас
Дай лизнути її раз.
Муха. Киш носата ти гангрено
Ця спідничка від Кардена
Коштує вона штук три
Навіть в руки не бери.
Міль. Від Кардена я не хочу
Краще штори потолочу.
Ведучий. Прийшла до Цокотухи Баба -Яга
Баба-Яга На тобі в дарунок Муха кочерга.
Муха. Ну а де ж твоя мітла
Баба -Яга. Прилетіла я на ній
Нацарапала пісні.
(На мотив пісні " Детство")
В Цокотухи нині ювілей
Цілий дім подружок і гостей
І хочуть Муху всі вітати
І я також- чого скривають
А я спішу, а я спішу опять
По кришам бігать, на мітлі літати
Дразнить Кощея
І наніч пити пляшку молока
Ведучий. Таргани поприбігали
Привітання зачитали.
Тарган 1. Люба Муха -Цокотуха
Ти вже зовсім великуха
Можна в школу не ходити
Байдики щоденно бити
Тарган 2. Ми так робимо завжди
І не маємо біди
Нас усюди уникають
Тільки капцями кидають.
Тарган 1. Друже, ну ти й молодець
Ти не той взяв папірець.
Тарган 2. То читай уже, давай
Якщо хочеш коровай
Тарган 1. Отже люба наша мушка
Будь прекрасна, як пампушка
Не хворій і не лінилась
На відмінно лиш учись
І співай завжди пісні
Чай готовий в тебе, чи ні
Разом. З днем народження вітаєм
Станцювати тобі бажаєм
(таргани виконують танець)
Ведучий. Ну, а це хто там крадеться?
Кікімора. Мені з'їсти щось знайдеться?
Припізналась я чимало
Падарунки підбирала
Я Кікімора болотна
Дуже зла і дуже модна
Робить гадості люблю
Мух з дитинства не терплю.
Здрастуй дорога подружко
Я вітаю тебе Мушко
Ось даруночок - держи

Там гадюки і вужі
Жаби, миші, черв'яки
Гусениці, слимаки
Не соромся - на держи
Постаралась від душі
Муха. Що ж спасибі дорогушка.
Кікімора. Де моя велика кружка?
Зранку ще голодна я
З'їм гостей і Муху я.
Ведучий. Раптом Павучок здала
Робить Мусі вуалю.
Паук. Час вже музику включати
Запрошую танцювати
(Муха і Паук співають на мотив "40 симфонія" Моцарт),
Муха. Відпустіть, відпустіть, відпустіть
Павук. Відпустити бажання не маю.
Муха. Мені руку так сильно не жміть
Павук. Я не сильно її стискаю
Муха. Мій дорогий Пауче, а що таке вонюче
Павук. Я п'ю одеколон, трійний одеколон.
Муха. Гості, дорогії порятуйте
Павука чим бачите лупцюйте.
Ведучий. Тільки гості налякались,
Тільки гості розбігались
По щілинам по куткам
Налякалися що страх
Павука усі бояться
Лиш Кікімора сміялись
Кікімора. Я спасу тебе, подружко
Попадешся в сітку, Мушка
Ти в'язи її хуткіш
Потім всіх гостей скоріш
Славний буде в нас обід
Павук. Помагати не мені не слід
Муху з'їсти можу й сам
Місяця вистачить й гостям.
Ведучий. Раптом звідкись прилетів
Трепетний комарик
А в руках не динаміт
Навіть не фонарик.
Комарик. Не боюсь я Павука
Покроплю його злегка
Ведучий. Підліта до Павука
Муху відбирає
Ну а потім на скаку
Кнопку натискає
Комарик. Старий добрий дихлофос
В подарунок я приніс
Своєрідний гарний щит
Від таких стихійних бід.
Ведучий. Муху за плече виводить
До віконечка підводить
Комарик. Злодія я погубив
Муха. Погубив
Комарик. Нині я тебе звільнив?
Муха. Так, звільнив.
Комарик. А тепер душа - дівиця
Будем далі веселиться
Муха. Ну що ж гості всі виходьте
Пісеньку свою заводьте
Про чудесний коровай
Пісню з нами заспівай.
(Діти співають пісню "Коровай")

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виготський Л.С. Уява і творчість у дитячому віці. / Л.С. Виготський. - Москва, 1991. - 124 с.
2. Дерій В. Б. Не гави, а шкільні забави: сценічні мініатюри для молодших школярів / В. Б. Дерій. - Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. - 64 с
3. Театралізація як метод розвитку творчих здібностей молодших школярів [Електронне джерело]. - Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-4D532AB5E8D7/list-aab774eb26>

О.А. Скляренко,

учитель зарубіжної літератури Балаклеївської спеціалізованої школи I-III ступенів №1 імені Євгенії Гуглі Смілянської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ І ВИДІВ РОБІТ НА УРОКАХ

Сучасний урок зарубіжної літератури, побудований з урахуванням особистісно орієнтованого навчання з діалогом як домінуючою формою спілкування на уроці, вимагає переосмислення пріоритетів певних методів, прийомів та видів навчальної діяльності. Тому закономірно, що перевага останнім часом надається розвитку творчих здібностей на уроці та таким видам або формам роботи, як різноманітні літературні ігри, "мозкова атака", пошукові види роботи.

Використання інтерактивних форм і видів робіт заохочують учнів до активного навчання, що допомагає осмисленню і більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Тому сьогодні вчитель має замислитися не над тим, як знайти якомога більше інформації і подати її в цікавій, доступній формі, а над тим, як привернути інтерес учня до навчання, свого предмета.

Дані завдання можна використовувати на різних етапах уроку під час вивчення життєвого та творчого шляху Рюноске Акутагава у 7 класі: при перевірці домашнього завдання, актуалізації опорних знань, закріпленні опрацьованого матеріалу. Вони допоможуть у цікавій формі, легко перевірити знання учнів. Це стимулюватиме їхню пізнавальну активність, розвиватиме творчу уяву, логічне мислення, заохочуватиме до складання подібних завдань.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ЗА ТВОРОМ РЮНОСКЕАКУТАГАВИ "ПАВУТИНКА"

Макродиктант

1. Хто автор твору "Павутинка"?
2. За жанром твір "Павутинка" - це...
3. Твір Акутагани "Павутинка" побачив світ у...
4. "Павутинка" це твір про ...
5. Скільки персонажів у творі?
6. Які проблеми порушуються у творі Акутагани?
7. Де відбувається подія твору?
8. Будда - це...
9. Яка епоха зображена у творі Р. Акутагани?
10. Чим займався Кандата?
11. Яке добре діло він зробив?
12. Де знаходився Кандата, коли за ним спостерігав Будда?
13. Кого на порятунок до Кандати послав Будда?
14. В якому озері довелося побувати Кандаті?
15. Що стало порятунком для Кандати?
16. Куди захотів потрапити Кандата, як побачив над собою павутинку?
17. Кого побачив Кандата, коли вирішив відпочити на павутинці?
18. Які відчуття здолали героя при побаченому?
19. Якої помилки припустився Кандата?
20. Що сталося з павутинкою?
21. Про який ставок згадується у творі?
22. Кому було байдуже до нещастя Кандати?
23. В який час відбуваються події у творі?
24. Хто є найкращим перекладачем творів Р. Акутагани?

ПРИМІТКА: за кожен правильну відповідь встановлюється 0,5 балів.

Хронологічний диктант

Розставте у правильній послідовності події твору Р. Акутагани "Павутинка":

- Муки грішників в Озері крові.
- Ранок в раю.
- Порятунок Кандати.
- Пощада павучка.
- Помилка Кандати.

- Полудення прогулянка Будди.
- Павутинка в аду.

Відповідь

1. Ранок в раю.
2. Пощада павучка.
3. Муки грішників в Озері крові.
4. Павутинка в аду.
5. Порятунок Кандати.
6. Помилка Кандати.
7. Полудення прогулянка Будди.

Диктант "Ерудит"

Пояснити значення слів, які зустрічаються у твору Р. Акутагани "Павутинка": Будда, лотос, річка Сандзу, креоскоп, рай, ад, грішник, рі, дзиґа.

Відповідь:

Будда - в буддизмі істота, що досягла пробудження і вийшла з кола страждань.

Лотос - священна квітка Сходу.

Річка Сандзу - в японській буддистській народній традиції, річка, яка є кордоном між світом живих і мертвих.

Стереоскоп - оптичний бінокулярний прилад для перегляду "об'ємних" фотографій.

Рай - символ щасливого майбутнього для релігійної людини; мирного буття, душевного спокою; рівноваги і внутрішнього задоволення; красивої, благодатної та багатой землі, кохання; найвищої насолоди.

Ад - в розумінні багатьох релігій, міфологій і вірувань - жакливе, частіше посмертне, місце покарання грішників.

Грішник - той, хто вчинив гріх.

Рі - міра довжини в Японії.

Дзиґа - іграшка, яка підтримує рівновагу на гострому кінчику за рахунок швидкого обертання навколо своєї осі.

Цитатний диктант

Впізнай героя за описом, або кому належить цитата

1. "... знічев'я проходжав берегом озера Лотосів." (Будда)
2. "Погляд Будди привернув чоловік на ім'я..." (Кандата)
3. "Хоч воно й мале, але теж, напевне, хоче жити." (Кандата)
4. "Споглядаючи пекло, Будда згадав, як Кандата врятував життя..." (павучку)
5. "Будда взяв ... і мимо сніжно-білих, як перлина, квітів швидко спустив її далеко-далеко вниз, до самого пекла." (павутинку)
6. "Там, на дні пекла, у ... борсався Кандата." (Кривавому озері)
7. "Якщо все піде на лад, то і в ... можна опинитися." (раю)
8. "Якщо такі далі, то скоро і з ... напевне, виберусь." (пекла)
9. "Кандата зраділим, як ніколи, голосом прокричав: "... (Наша взяла! Наша взяла!)"
10. "А тим часом тисячі й тисячі ... видиралися з темряви над Кривавим озером." (грішників)
11. "Павутинка зненацька розірвалася саме над Кандатою і він, закрутившись ..., швидко зник у темряві." (дзиґою)
12. "А ... до всього байдуже." (лотосу)

Примітка: За кожен правильну відповідь встановлюється 1 бал.

"Істинне - хибне"

Серед даних тверджень знайдіть істинні та помилкові. Аргументуйте свою думку.

- "Одного дня самотній Будда знічев'я походжав берегом річки Лотосів." (хибне - "озера");
- "У раю був полудень." (хибне - "ранок");
- "Під озером була печера, а тому крізь прозору, як кришталеву товщу води, наче в стереоскопі, ясно прозирала ріка Сандзунікава й Шпіляста гора." (хибне - "пекло");
- "Погляд Будди привернув чоловік на ім'я Кандата." (істинне);
- "Той Кандата, великий праведник, за життя вбивав людей, підпалював їхні оселі й учинив чимало інших злочинів." (хибне - "великий лиходій");
- "Добро зробив лише один раз." (істинне);
- "Якось, мандруючи густим лісом, він побачив, як через стежку повзе змія." (хибне - "павучок");
- "Кандата підняв було вже ногу, готуючись його роздушити, та враз передумав." (істинне);
- "Споглядаючи рай, Будда згадав, як Кандата врятував життя павукові, й вирішив віддячити йому за добро..." (хибне - "пекло");
- "Будда взяв квітку лотоса ... швидко спустив її далеко-далеко вниз, до самого пекла." (хибне - "павутинку");
- "Там, на дні пекла, у Кривавому озері купався Канда." (хибне - "борсався");
- "Та якось ненароком він звів очі вгору, з далекого неба над Кривавим озером у півночі, немов боячись людського ока, повисла блискуча срібляста павутинка." (істинне);
- "Побачивши над головою ниточку, Кандата на радіощах аж сплеснув у долоні." (хибне - "павутинку");
- "Якщо все піде на лад, то і в раю можна опинитися." (істинне);
- "А тоді вже не доведеться страждати на Шпілястій горі" (істинне);
- "Догори піднятися було не легко." (істинне);
- "Вирішивши перепочити, Кандата повис на павутинці й зиркнув угору." (хибне - "униз");
- "Якщо такі далі, то скоро із раю, напевне, виберусь." (хибне - "пекла");
- "Та нараз він схаменувся - слідом за ним, як мурашня, по павутинці вгору п'ялася сила-силенна павучків." (хибне - "грішників");
- "Треба негайно щось придумати, інакше павутинка розірветься." (істинне);
- "Кандата щосили закричав: "Гей, грішники! Це моя павутинка." (істинне);
- "Стоячи на березі океана, Будда від початку до кінця стежив за цією сценою." (хибне - "озера Лотосів");
- "А як Кандата каменем упав у Криваве озеро..." (істинне);

Криптограми

30	19	2	10	21	19	2	11	23	11	9	11	23	23	33	30
12															1
27															22
11															16
18															11
2															3
12															11
21															17
6															20
2															19
18															23
18															21
7															12
6	15	33	22	3	19	20	11	23	11	2	32	16	19	18	2

Ключ:

а	б	в	г	ґ	д	е	є	ж	з	и	і	ї	й	к	л	м
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
н	о	п	р	с	т	у	ф	х	ц	ч	ш	щ	ь	ю	я	-
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	-

- "Мабуть, жалюгідним здався йому Кандата, який намагався всім вилізти з пекла, але був заслужено покараний за своє черстве серце і знову опинився в безодні" (хибне - "тільки сам");

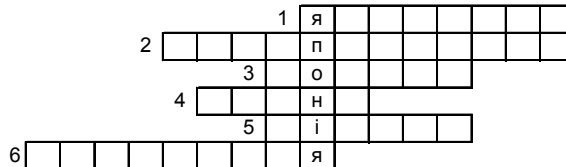
- "У раю бралось до полудня." (істинне).

Відповідь:

"Щоб зробити життя щасливим, потрібно любити повсякденні дрібниці...". Р. Акутагава.

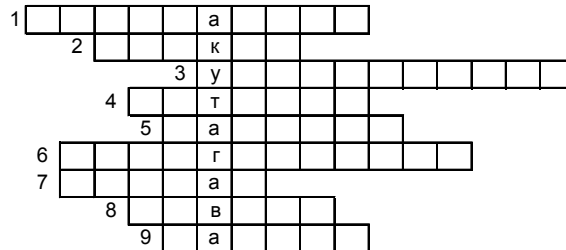
Кросворди за твором Рюноске Акутагани "Павутинка"

Кросворд "Японія"

- Одне з морів, яке омиває береги Японії. (Японське)
- Одним із компонентів традиційної японської страви суші є ... (Морепродукти)
- Скільки великих островів має Японія? (Чотири)
- Сакура - тільки в Україні? (Вишня)
- Традиційний одяг в Японії, це ...? (Кимоно)
- Ритуал заварювання чаю в Японії? (Церемонія)

Кросворд "Акутагава"

- Який предмет найбільше полюбляв Акутагава в школі? (Літературу)
- Що означає частинка імені "Рю" в імені Акутагани? (Дракон)
- В якому закладі навчався Акутагава після закінчення школи? (Університет)
- Як звали дядька Рюноске Акутагани? (Мітіакі)
- Що пророкував собі Акутагава? (Забуття)
- Як закінчив життя Рюноске Акутагава? (Самогубством)
- Що випускають Акутагава зі своїми однокласниками, навчаючись в школі? (Журнал)
- Скільки місяців було Рюноске коли померла його мама? (Дев'ять)
- У якого відомого літератора був учнем Рюноске Акутагава? (Нацуме)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Акутагава Р. Сочинения: В 4 томах / Пер. с яп. В. Гривнина, Н. Фельдман. - Москва: Полигис, 1998.
- Акутагава Р. Новеллы; Эссе; Миниатюры: Пер. с яп. / Вступ. статья А. Стругацкого; Коммент. В. Гривнина. - Москва: Худож. лит., 1985. - 620 с.
- Гривнин В.С. Гривнин В.С. Акутагава Рюноске: Жизнь. Творчество. Идеи. / В.С. Гривнин. - Москва: Издательство Московского университета, 1980.
- Зарубіжна література: підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ніколенко М.О., Конєва Т.М., Орлова О.В. та ін. - Київ: Грамота, 2015. - 272с.
- Акутагава Р. Утілення ідеї про моральну справедливість у новелі "Павутинка". Система уроків // Світова література. 7 клас: конспекти уроків / [під керівництвом О. А. Бондаренко, О. О. Чмигові]. - Київ: Шкільний світ, 2015. - С. 179-183.
- Антологія короткого розповіді Акутагани [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.short-story.ru/show/r8/>
- Биография Акутагавы [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://biografiya.my1.ru/index/akutagava_r/0-19
- Диалоги. Павутинка или луковка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://users.livejournal.com/_o_tets_/237117.html

Т.К.Крамська,

учитель зарубіжної літератури
Кам'янської ЗОШ I-III ступенів №1 Кам'янської міської ради
Черкаської області

"БАЙКА - ДЖЕРЕЛО МУДРОСТІ"

РОЗРОБКА ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ

Мета: закріпити знання учнів про історію виникнення жанру байки у світовій літературі та життя, творчість видатних байкарів; дати поняття термінів "байка", "алегорія", "мораль", "персоніфікація"; розвивати творчу уяву, образне мислення, зв'язне мовлення учнів, їхні творчі здібності, прищеплювати інтереси до байки, долучати до кращих надбань мистецтва.

Обладнання: виставка творів відомих зарубіжних і українських байкарів.

Портрет Езопа роботи Д.Веласкеса, автопортрет Леонардо да Вінчі, портрет І.А.Крилова роботи К.П.Брюллова. Гравюра з голландського видання Федра, Маастрихт, 1745 р. Ілюстрації художника Є.Рачова до байок І.А.Крилова, ілюстрації учнів. І.Дороднов "Байки Крилова" - вокальний цикл (Дні сучасної музики в Астрахані 2013).

Перебіг заходу

Вчитель. Діти! На передніх уроках ми ознайомилися з байками, які створені відомими зарубіжними байкарями. Ми побачили, що люди у різні часи в різних куточках світу користувалися жанром байки для того, щоб зрозуміти вчинки людей, можливо, навіть передбачити ці вчинки. За допомогою байки людина намагалася відповісти на питання: як поводитися у безмежному складному світі?

Вивчення байок дозволяє нам краще збагнути риси характеру людей, адже байка як жанр літератури розкриває суперечності розвитку людського суспільства, бо не перевелися і до сьогодні персонажі відомих байок.

Сьогодні у ході заходу ми зустрінемося з Королевою Байкою і з видатними байкарями щоби закріпити знання про історію виникнення цього жанру у світовій літературі та відомості про життя, творчість її оспівувачів. Вивчимо деякі терміни.

Королева Байка. Вітаю вас . Історія мого розвитку як літературного жанру сягає тисячоліть. Ще коли вперше прадавня людина відкрила очі і зачудовано подивилася довкола себе і коли вона вперше відчула себе людиною, то намагалася якось пояснити навколишній світ, такий для неї дивний, малозрозумілий і лячний. І для цього вона створила прекрасний витвір раннього людського розуму й уяви - мене. Особливе місце в становленні і розвитку мого жанру належить Стародавній Греції. Перша байка, яка дійшла до сучасних людей , належить

Гесіоду (VIII - VII ст. до н.е.). Його називають автором першої притчі про соловейка і яструба. Але за переказами засновником байки вважають легендарного Езопа. Його послідовники Федр, Лафонтен, Крилов, Глібов.

Чи знаєте ви це:

- алегоричну мову Езопа називають... (езопівською);
- перші давні байки існували в ... формі (усній);
- людське життя в байках відтворюється в образах... (тварин, рослин, речей);
- байка має висновок (мораль), який стоїть ... (на початку або в кінці твору).

Добре, а тепер моя помічниця Алегорія принесла цікаві предмети.

А ви попробуйте вгадати байку, героям якої можуть належати ці предмети:

- окуляри;
- скрипка;
- шматочок сиру;
- парасолька;
- гроно винограду;
- перлинка;
- тарілка ухи;
- скринька (рос. "ларец")

ВЕДУЧИ

1-й учень.

*Еллада - мати мистецтв, за це їй хвала.
Із грецьких земель і байка до нас прийшла.*

2-й учень.

*Подвійна користь з книжки: і смішить вона,
І учить жити мудрою порадою.*

3-й учень.

*Коли ж захоче хтось мені закинути,
Що звірі і дерева розмовляють тут,
Хай знає, що без жарту не бува байок.*

4-й учень.

*Байкарське плем'я полюбляє приклади.
Єдина в байки є мета й призначення -
Погані смертних виправляти звичаї
І закликати люд до справедливості.*

1-й учень.

*Хоча нерідко й жартома тут мовиться,
Проте серйозна думка в жанрі схована,
І це найбільше усіма цінується.*

2-й учень

*А нині розповім, звідки байки взялись.
Раби, що не могли ніяк наважитись
Відверто говорити те, що думають,
Приховували власні почуття в байках,
Висміюючи в них своїх гнобителів.*

Королева Байка.

А де ж мої помічниці Алегорія, Мораль, Персоніфікація?

Без них байка неможлива.

3-й і 4-й ведучі запрошують пані Алегорію і пані Мораль, пані Персоніфікацію.

Алегорія.

Цікаве моє походження.

Грецькі слова "інший" і "говорю".

Я відображаю один предмет через інший, двопланоно художньо зображаю.

Мораль.

А я стислий повчальний висновок - урок, що знаходиться в кінці, рідше - на початку байки.

Персоніфікація. Без мене байки не буде. Мене ще називають уособленням.

Я є різновид метафори, художній прийом перенесення якостей живих істот на довколишні предмети, явища природи.

Інсценізація байки Езопа "Лисиця і виноград" (виконують учні)

Королева Байка

В Езопа вчиться добрі люди.

Для того байка штрика під ребро,

Щоб виправлять людські заблуди

І похвалять красу й добро.

Алегорія.

Хоч розповідь коротка й жартівлива,

Мета її ясна й правдива

Важливий зміст...

Королева Байка.

Зустрічайте гостей.

Славетні байкарі Езоп, Леонардо да Вінчі, Федр, Крилов.

Учень 1-й

В Стародавній Греції байка існувала як вид усної народної творчості, і тільки в II ст. до н.е. байки Езопа були записані. Ці байки склали велику збірку.

Учень 2-й

Айсопос (стародані греки так вимовляли його ім'я) був дуже розумним. Раб із Фрігії (Мала Азія) був невеликим на зріст, некрасивим і горбатим. Зате боги щедро нагородили його даром слова, красномовством (учень демонструє репродукцію картини Д.Веласкеса "Езоп"). Дивіться, який він мудрий, зосереджений, задумливий.

Езоп.

Так, боги нагородили мене мистецтвом створювати байки. Перший мій господар вирішив продати мене, раба, бо я дуже багато балакав. Філософ Ксанф з Самосу мене купив. На запитання, чи хочу я, щоб мене купили, я відповів просто: "А хіба тобі не все одно, чого я хочу? Купи мене в радники, тоді й запитуй". Тоді Ксанф із Самосу запитав, чи завжди я балакучий. І я відповів, що за балакучих птахів платять дорожче.

Мене називають "батьком байки". Мені належить близько 400 байок. У греків існує навіть легенда, що постраждав я через гостре слово. Жерці храму Аполлона підклали в мої речі золоту чашу і звинуватили в крадіжці. За цей злочин мене і було покарано: скинуто зі скелі.

Сценка "У в'язниці"

Якось господар послав Езопа до міста з якимось дорученням.

Дорогою трапився йому суддя, який суворо запитав:

- Куди йдеш?

- Не знаю, - відповів Езоп.

Така відповідь здалася судді підозрілою, і він звелів відвести Езопа до в'язниці.

- Але ж я сказав суцільну правду, - запевняв Езоп.

- Звідки мені було знати, що я потраплю до в'язниці?

Суддя засміявся і відпустив його.

Інсценізація байки Езопа "Крук і Лисиця" (виконують учні)

1-й учень.

Байки Езопа швидко розповсюдилися по всьому світові, перероблялися впродовж багатьох століть аж до наших часів. Із грецької літератури перш за все байки перейшли до сирійської; а далі - до арабської, вірменської, єврейської, індуської.

2-й учень.

Відомими байкарями є римлянин Федр, грек Бабрій, француз Лафонтен, росіянин Крилов, українці Сковорода, Глібов, Гулак-Артемівський, Годованець, Глазовий.

3-й учень.

Показує гравюру з голландського видання Федра, Маастрихт, 1745 р.

Федр жив в 20 р. до н.е. або 15 році до н.е. - 70 рік н.е.).

4-й учень.

Федр був за походженням греком. Народився в Македонії. В дитинстві потрапив до Риму, тут виріс і здобув освіту. Працював шкільним учителем. Навчання в школі починалося з читання і розбору байок Езопа. Саме тому Федр звернувся до байок і велике значення надавав моралі. Федр і став творцем саме літературної байки.

Федр.

Я написав 134 байки, ще деяка кількість сюжетів відома з прозових переказів. Жив при Тіберії, Клавдії, Нероні. У своїх байках я хотів узагальнено виправити людські вади та пороки. Спочатку я наслідував Езопа, але поступово виробив власний стиль.

Езопів дух я в байці зберігаю,

Коли й додам своє: еріха не маю;

Життя не викривля перо творця.

Прийми ласкавим серцем нас, читачу!

Короткістю тобі віддачу.

Інсценування байки Федра "Павич і Юнона"

(виконують учні)

1-й учень.

Показує автопортрет Леонардо да Вінчі. Жив в 1452-1519 роках. Видатний італійський вчений, дослідник, винахідник і художник, архітектор, анатоміст, інженер. Одна із найвизначніших постатей італійського Відродження.

Леонардо да Вінчі. Я жив, оточений любов'ю своїх близьких. Отримав звичайну для заможних буржуазних сімей освіту - вчився письму, читанню, арифметиці, був навчений латині, прекрасно грав

на лірі. Але більше всього мене цікавили малювання і ліплення.

Підсумком мого життя стали такі винаходи як підшипник, парашут, орнітоптер (літальний засіб), кулемет, водолазний костюм, броньований танк, самохідний візок, повітряний гвинт, робот - лицар.

Моєму пензлю належать такі полотна як "Мона Ліза", "Тайна вечеря", "Мадонна Бенуа", "Мадонна Літта" (показує репродукції).

2-й учень. Леонардо да Вінчі високо цінував мудрість народну, сам писав притчі. Притча споріднена з байкою. У світову літературу вона прийшла з Євангелія.

Інсценізація байки "Бджола і трутні"(виконують учні)

3-й учень.

Демонструє портрет І.А.Крилова роботи К.П.Брюллова.

Здавня видатного російського байкаря XIX століття називають "дідусем Криловим". Його образ увічнений пам'ятником в Літньому саду в Санкт-Петербурзі.

І.А.Крилов. Більша частина сюжетів моїх байок (а їх 236) є оригінальними.

Я ще з дитинства відвідував народні зібрання. Мене вражали звичайні люди, бо говорили просто, ясно, блискуче добирали слова. Я відкрив для себе Езопа і Лафонтена, зацікавився їх байками.

Одним із кращих художників-ілюстраторів моїх байок є художник Є.Рачов.

Рольова гра. "Беремо інтерв'ю у байкаря"

Бесіда учнів із І. А. Криловим - байкарем, підготовленим учнем класу

Запитання Івану Андрійовичу Крилову:

- Які цікаві історії з Вашого життя Ви хотіли б нам повідомити?

- Чому Ви вирішили звернутися до "езопової мови"?

- Які риси людського характеру за допомогою алегорії Ви показали у байці "Вовк і Ягня"?

(На екран проектується ілюстрація з байки)

- Які риси людського характеру за допомогою алегорії Ви висміяли у байці "Лисиця й виноград"? (На екран проектується ілюстрація з байки)

- Яку роль відіграє інтонація у Ваших байках?

- Чому, на Вашу думку, Вас дуже люблять діти? (На екран проектується фото, на якому

Зображено різні видання книг для дітей з байками Крилова)

- Про які риси людського характеру Ви хотіли б ще написати байки?

Королева Байка. Як бачимо, література, театр, живопис, музика складають неповторну картину людського життя. Відкривають перед нами оту чарівну країну мистецтва і літератури. В байці є музика, і в музиці є байка.

Демонстрація ілюстрацій художника Є.Рачова до байок І.А.Крилова.

Ілюстрації учнів до байок.

Королева Байка

Короткі і влучні вислови з байок запам'яталися.

А чи уважні ви? Попробуйте закінчити вислів.

- Хоч бачить око... (Зуб не йме).
- Щоб быть музикою... (потрібне тут уміння).
- А тільки віз... (і нині там).
- Ти співала? Добре дбала... (Потанцюй тепер піди).

- У сильного безсилий... (винен завсідги).

- Ворона каркнула... (щосили з здивування).

- Зозуля Півня хвалить так? (За те, що хвалить він Зозулю).

Алегорія.

З якої байки ці рядки?

- І рилом корінь підривати стала...
- Тож, Голубе, вперед не смійсь чужій біді...
- Тож, як сідати - сварки марні...
- Щосили смикають, - та ба, немає ходу!
- Та я завжди
- Те й робила, що співала...
- Від Світлості я нижче кроків на сто п'ю.
- Сир випав - зникла з ним і пройда лісова.

Мораль.

Байка існує і в музиці. Звучить музика (І.Дороднов "Байки Крилова" - вокальний цикл (Дні сучасної музики в Астрахані, 2013)

1-й учень.

Сократ і Бабрій, Федр і Лафонтен, Скворода, Крилов - всім вистачило тем.

2-й учень.

Всім шлях премудрий розкривався, Хто до Езопа добувався,

3-й учень.

Хто позичав сюжетів та ідей, Що байкою збагачують людей

Королева Байка.

Ось і прийшов час прощатися. Але хочеться вірити, що ще не раз ви прийдете до мене. Чудесна країна Байка чекає на вас. Мої герої раді знову зустрітися з вами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антична література: Хрестоматія. 5-9 кл. /Укл. М.Борецький: Вид. 2-ге, випр. - Львів: Світ, 1998. - 304 с.
2. Богдан Л.С. Зарубіжна література, 6 клас. Книга для вчителя / [Богдан Л.С., Крячек Н.Ю., Шторлін В.В.]; за заг. ред. Є.В.Волощук. - Київ: Генеза, 2007. - 328 с.
3. Бондар С.Д.Зарубіжна література: Плани-конспекти. 6 клас / С.Д.Бондар. - Харків: Торсінг, 2003. - 224с.
4. Волощук Є.В. Світова література: підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів /Євгенія Волощук. - Київ: Генеза, 2014. - 256 с.
5. Енциклопедичний словник юного літературознавця / Укл. В.І.Новіков. - Москва: Педагогіка, 1988. - 416 с.
6. Скляренко В.М. та ін. 100 знаменитих художників, XIV-XVIII ст./ В.М.Скляренко, Т.В.Іовлева, Ю.П.Кустовська, І.В.Скачко. - Харків: Фоліо, 2004. - 510 с.
7. Усі зарубіжні письменники /Упоряд. О.Д.Міхільов та ін. - Харків:ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. - 384 с.
8. Федр. Байки. Переспів М.Годованця. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ae-lib.org.ua/text/phaedrus_fabulae_by_godovanets_ua.htm
9. Вчимося мудрості у байки. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://vseosvita.ua/library/kronspekt-uroku-vcimosamudrosti-u-bajki-58547.html>

Л. І. Пінішкевич,

учитель образотворчого мистецтва Черкаської загальноосвітньої I-III ступенів школи №5 Черкаської міської ради

ЦІЛІСНІСТЬ ФОРМИ І ДЕКОРУ, СИМЕТРІЯ РІВНОВАГА, ДЕКОРАТИВНА ФОРМА

РОЗРОБКА УРОКУ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА. 5 КЛАС

Мета уроку: формування ключових компетентностей:

- **вміння вчитися:** організувати своє робоче місце, планувати свої дії; загальнокультурної компетентності: оволодіння досягненнями української культури;

- **міжпредметної естетичної компетентності:** здатність сприймати, інтерпретувати та характеризувати твори декоративного мистецтва;

- **предметних мистецьких компетентностей:** розширити та закріпити знання учнів про мистецтво витинанки, історію її виникнення та розвитку; продовжувати працювати в техніці витинанки; розвивати фантазію та естетичні смаки учнів; виховувати інтерес до українського народного мистецтва.

Матеріали та інструменти: для дітей - папір білий, папір кольоровий, ножиці, клей, простий олівець.

Наочність та обладнання: проектор, для вчителя - зразки різних видів витинанок, схема "Етапи роботи над симетричною витинанкою".

Тип уроку : комбінований.

Хід уроку

1. Організаційний момент

Емоційне налаштування

Встали, дітки, всі рівненько,

Посміхнулись гарненько,

Настрій на урок взяли

І працювати почали.

2. Актуалізація опорних знань:

1) Створення ситуації успіху

На дошці висять роботи різних видів образотворчого мистецтва (графіка, живопис, скульптура, декоративно - ужиткове мистецтво)

Слова вчителя

- Розгляньте роботи і скажіть, до якого виду мистецтва вони відносяться?

- А хтось знає до якого виду образотворчого мистецтва відносяться витинанки?

- Які ще види декоративно-ужиткового мистецтва ви знаєте?

3. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Людина з давніх часів оздоблювала свій одяг, житло, зброю та посуд різними візерунками.

Я думаю, що ви вже здогадалися, що мова на сьогоднішньому уроці піде про витинанку. Ви ознайомтесь з цікавою історією виникнення витинанки, її види та символи. Познайомтесь з відомим майстром витинанки, нашим земляком, Миколою Матвійовичем Теліженко. Також самі спробуємо створити симетричну витинанку "Дерево життя"

А допомогатимуть мені на сьогоднішньому уроці групи пошуковців, які отримали завдання на минулому уроці:

Гра "Пошуковці"

I група - повідають нам про історію виникнення витинанки.

II група - розкажуть про види витинанок.

III група - про символіку витинанок.

4. Вивчення нового матеріалу

1. Презентація груп пошуковців

I групи - Історія виникнення витинанки

1-й учень. Назва витинанка походить від українського слова "витинати", тобто вирізати. Це ажурні або силуетні прикраси, які вирізались ножицями або ножом, з білого або кольорового паперу, складеного в двоє і більше разів.

Археологами були знайдені залишки ажурних візерунків із шкіри і хутра, які належали кочовим народам ще з V ст. до н. е.

Перші витинанки з'явилися у VII-XII столітті у Китаї, коли з'явився папір і перші ножиці. Це були паперові прикраси із зображенням квітів, риб, птахів, драконів та різних духів і божеств, які наклеювались на вікна.

2-й учень. У XIII ст. паперові прикраси з'явилися в Персії, пізніше через Туреччину потрапили до Європи, спочатку у Венецію, а далі в Угорщину. Наприкінці XVI ст. в Німеччині їх використовували для оздоблення обкладинок книг. У XVIII-XIX ст. вони поширилися у країни Європи, в тому числі і в Україні.

У Західній Європі витинанки були подібні до графічних зображень, це були силуетні зображення людей, птахів, тварин, квітів та інше. Такі силуетні зображення використовували для оздоблення листівок. Папір на той час став доступним не тільки для багатих, а і для бідніших верств населення, тому такі вироби слугували чудовим подарунком до свята.

3-й учень. На Україні перші паперові витинанки з'являються в у XVII - XVIII століттях. Це були підкладки для печаток, так звані "кустодії".

Широкого поширення витинанки набули в середині XIX століття. Їх використовували для оздоблення інтер'єру оселі. Ними прикрашали вікна, полиці, сволюки, стіни і навіть горщики для квітів. Цим мистецтвом займалися жінки та дівчата. Виготовляли витинанки в основному зимою, готуючись до свят - Різдва, Великодня. З кольорового паперу, складеного навпіл вирізали дерева, птахів, квіти, людей, а з паперу, складеного у декілька разів, - хороводи.

Найдавніші українські витинанки, що дійшли до нашого часу, походять з

Прикарпаття і Західного Поділля.

Слова вчителя. Проблемне запитання: На які графічні зображення були схожі європейські витинанки і хто був їх автором? (силуетні зображення, назва походить від імені міністра Франції Етьєна Силуетта.)

Презентація II групи - Види витинанок.

1-й учень

Класифікація витинанок:

За кольором:

- одноколірні,
- багатколірні,
- з підкладкою.

За технікою виконання витинанки бувають:

1. Ажурні (видаляються зображення й залишається фон).
2. Силуетні (видаляється фон і залишається зображення).
3. Симетричні.
4. Асиметричні.
5. Одинарні (з одного аркушу).
6. Складні, аплікаційні (виконані з декількох накладних шарів з кількох аркушів, поліхромні).

2-й учень

За формою витинанку розподіляють на виготовлену:

- у смужці (аркуші паперу складається по горизонталі чи по вертикалі на декілька однакових частин - дві, чотири, шість);
- колі (аркуші паперу складається по вертикалі, а потім по горизонталі навпіл і обрізається по радіусу);
- квадраті (аркуші паперу складається по вертикалі, а потім по горизонталі навпіл);
- еліпсі (аркуші паперу складаються навпіл і вирізається симетрична еліпсоїдна форма).

За сюжетом:

1. Дерево Життя.
2. Зображення тварин та птахів.
3. Зображення фігур людей.
4. Геометричні і рослинні.

Слова вчителя. Особливістю творів декоративного мистецтва є те, що зображення людей, тварин, рослин, явищ природи спрощуються, тобто стилізуються, і приховують уявлення народу про вічність, добробут, здоров'я, любов, єдність з природою. Ці уявлення виражаються в різноманітних символах.

Презентація III групи - Символи у витинанці.

1-й учень. З давніх давен люди прикрашали свої оселі виробами декоративно-ужиткового мистецтва. Це вишиті сорочки і рушники, і розписаний посуд і писанки, виткані килими, і витяті витинанки. Все ці вироби мали не мати не тільки прикрашати оселю, а й оберігати її і господарів від усяких негараздів, тобто слугували оберегами. Їх виготовляли на щастя, добро, радість, кохання, урожай.

Символи, які використовувались в оздобленні виробів мали магічне значення. Так наприклад ромб або квадрат - символи землі, а крапка по середині - засіяне поле.

Риба - це символ життя, півень - символ Ісуса Христа. А ще вважалось, що він відганяє від оселі нечисту силу. Пара голубів - на кохання, олень - на добробут в родині.

2-й учень. Найбільш поширеним символом у витинанці є "Дерево життя". У мистецтві багатьох народів його зображають у вигляді "вазона". Таке зображення має три частини. Верхня частина, на якій квітне квітка - символізує сферу богів, середня - стовбур з гілками, квітами і пуп'янками, листям, птахами, інколи зображеннями людей і тварин - життя людей і всього живого на землі, а нижня - коріння (горщик), яке сягає далеко в глибину, де народжується нове життя і дає сили для стовбура - основу і початок світу (землю, на якому росте дерево).

Ще одним із найпоширеніших символічних зображень на Україні є Богиня Берегиня. Вона зображувалась із піднятими угору руками. Це символ життя та родючості, матері усього живого.

Слова вчителя. І нині люди, які роблять витинанку, знають усі прийоми виконання. Працюючи в цьому напрямі професійно, вони прикрашають своїми роботами книги, журнали, листівки, створюють оригінальні картини, які можна вставляти в рамку під скло й оздоблюють ними сучасні інтер'єри..

В Україні дуже багато відомих майстрів витинанки, але сьогодні ми познайомимось з нашим черкаським майстром - Миколою Матвійовичем Теліженко, який здійснив справжній прорив у розвитку витинанки.

Патріотичні мотиви у витинанках Миколи Теліженка

"Микола Теліженко - майстер витинанки" (у ході презентації дітям показуються варіанти робіт)

Микола Матвійович Теліженко - український скульптор, графік. Заслужений художник України, член Національної спілки художників України та Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Народився 16 березня 1951 року у місті Звенигородці Черкаської області. В 1978 році закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. З 1987 року член Національної спілки художників України. Заслужений художник України. Учасник багатьох міжнародних конкурсів та симпозіумів по скульптурі. Микола Теліженко і на сьогоднішній день працює в галузі декоративно-прикладного мистецтва і створює чудові роботи в техніці витинанки.

У цій техніці він створив серії творів, в яких вирішує складні історичні теми: "Холодний Яр", "Велесові перевесла", "Трипільські ритми", "Листи з Майдану" та інші.

Особливу увагу привертає остання серія його робіт, присвячених Євромайдану і сучасній революції.

Одна з його робіт яка символізує незнищенність українського народу, присвячена Михайлові Гаврелюку. Назва цієї роботи: "Козак Михайло, беркутня і всяка чортівня" На витинанці зображений козак, якого намагаються зварити в казані, оточений беркутом і чортами.

Інша робота "Беркут" зображає народження Христа. В центрі Йосип і Марія нахилилися над колискою з дитячком. Їх оточують люди з мечами. Позаду видно ялинку, і два коня, які символізують Схід і Захід. У гриві коней заплетені зірки як символ Євросоюзу.

У центрі "Вогнів" ми бачимо монумент Незалежності на Майдані, від якого як у дерева, відходять радіальні кільця заповнені людьми. Це дерево розростається, як революція, переходячи від людини до людини, від Києва до інших міст України.

Також хочеться відзначити його роботу "Трагедія Крут". На чорному тлі ми бачимо червону писанку. В середині її на передньому плані - згорьовані жіночі постаті та ламані лінії, що дуже нагадують колючий дріт.

Також привертають увагу роботи "Кіборги", "Козак Мамай"

До речі його мозаїчне панно "Козак Мамай" прикрашає вітрину магазину "Рубін" нашого міста. А ще він є автором найбільшого в Україні портретного зображення Тараса Шевченка виконаного у монументальному мозаїчному панно у 1989 р на фасаді школи с. Будище Черкаського району.

А ще одна робота митця у вигляді витинанки - це мапа України, наприкінці квітня минулого року, була передана Міністром закордонних справ, як подарунок Президентській бібліотеці в Каїрі (Єгипет).

5. Практична робота

Слова вчителя. Сьогодні на уроці ми також створимо симетричну витинанку "Дерево життя", з

передачею її особливостей в зображенні та символіці. Так як ви працюєте по групах, то ви не просто виконаєте витинанку, а продемонструєте, як її можна використати.

1. Хвилинка фантазії.

Придумайте свої сюжети витинанок і захистіть свій проект.

I група: "Витинанка - подарунок"

II група: "Витинанка - листівка"

III група: "Витинанка - родинне дерево"

По закінченню роботи, кожна група презентує свою роботу, звернувши увагу на особливості зображення і символіку, використану у витинанках.

2. Проведення інструктажу в роботі з ножицями та клеєм.

3. Послідовність виконання симетричної витинанки:

1. Скласти аркуш паперу навпіл кольором усередину.

2. Починаючи від лінії згину, на третину аркуша намалювати половину горщика початок світу (зразки малюю на дошці).

3. Намалювати стовбур з гілками і квітами. Квіти мають бути різного розміру. (життя людей).

4. На гілках можна розмістити птахів.

5. Вгорі на стовбурі намалювати велику квітку (сфера богів).

6. Акуратно вирізати по контуру намальованого малюнка, прорізати деталі в середині зображення.

7. Наклеїти вирізане зображення на аркуш паперу іншого кольору.

8. (спочатку клеїться один кінець витинанки, а потім поступово, намазуючи клеєм маленькі її ділянки йти до іншого кінця витинанки).

3. Презентація виконаних робіт, оцінювання.

6. Підсумок заняття. Рефлексія

Закінчити речення:

- На сьогоднішньому уроці я дізнався...

- Мене найбільше вразило...

- Тепер я буду...

7. Домашнє завдання: кольоровий папір, картон, ножиці, клей, вологі серветки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкіна Е. В. Образотворче мистецтво: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. шк./Е. В. Белкіна, А. А. Поліщук, Л. В. Фесенко. ? Київ: Промінь, 2005. ? 207 с.: іл.

2. Лемешева Н. А. / Образотворче мистецтво в нашому житті / Н. А. Лемешева. ? Черкаси : ЧОІПОП, 2015. - 154 с.

3. Мельник В. М. Витинанки на уроках образотворчого мистецтва / В. М. Мельник, С. К. Ткач. - Тернопіль: Навчальна книга ? Богдан, 2002. ? 48с.

4. Микола Теліженко / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://olexandra.telizhenko.com.ua/rodyna/mykola-telizhenko/>

5. "Кіборги" на витинанках в роботах митця Миколи Теліженка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.liveinternet.ru/community/puteshestvuua_ukrainou/post414113722

6. Шадріна А. Паперові візерунки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/paperovi-vizerunki/>

7. Черкаський митець зробив витинанку для президентської бібліотеки в Каїрі [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ck.ridna.ua/2018/05/04/cherkaskyj-myets-zrobyv-vytynanku-dlya-prezidentskoji-biblioteki-v-kajiri-foto/>

8. Стрілець О. Українське мистецтво витинанки / О. Стрілець [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mala.storinka.org/найвідоміші-майстри-української-витинанки-з-посібника-ольги-стрілець-українське-мистецтво-витинанки.html>

Н.О. Сименюк,

вихователь дошкільного навчального закладу (ясла-садок) "Веселка" Золотоніської міської ради та виконавчого комітету

СОНЦЕ, ПОВІТРЯ І ВОДА - НАШІ НАЙКРАЩІ ДРУЗИ

РОЗРОБКА ЗАНЯТТЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: вчити дітей піклуватися про своє здоров'я. Закріпити знання про те, яку користь приносять повітря, сонце і вода. Дати дітям найпростіші поради щодо використання природних факторів для зміцнення здоров'я. Створити бадьорий, життєрадісний настрій, розвивати творчу активність, фізичні якості. Виховувати пізнавальний інтерес.

Матеріал: мольберти; картинки сонця, води; фонограма пісні "Човник хвилями біжить"; дитячий надувний басейн, морська сіль, таця, скринька, грошові монети, шоколадні монети, д/г "Для чого нам потрібна вода?", конструкція човна, паперові рушнички.

Хід заняття

Вихователь.

*Доброго здоров'я, діти, доброго вам дня,
Хай вам ясно сонце світить у вікно щодня,
Хай сміється мирне небо і дивує світ,
А земля нехай дарує вам барвистий цвіт.*

*Бо здоров'я, любі діти, в світі головне
А здоровий і веселий - щастя не мине!*

Дитина.

*Гостей наших радо ми зустрічаємо,
Для них привітання від групи ми маємо
Ми хочемо, щоб всі ви щасливі були,
Щоб діточки ваші здорові росли.*

Вихователь. Сьогодні вранці, коли я йшла в дитячий садок, зустріла одну істоту і запросила до нас у гості.

Заходить Лунтик під музичний супровід.

Вихователь. Ви впізнали, хто це?

Діти. Лунтик.

Лунтик. Доброго дня, діти. Які ви всі веселі, щасливі, здорові, а мені сьогодні дуже зле. Останнім часом у мене немає настрою і здається, що сили покинули мене. Як же мені підняти настрій і зміцнити своє здоров'я? Що мені може допомогти?

Вихователь. Відгадай нашу загадку і дізнаєшся...

Дитина.

Цілий день по небу гуляє,
А вночі спати лягає. (Сонце)
Лунтик. А як мені може допомогти сонце?

Розповідь дітей про сонце за навідними запитаннями:

- Що нам дає сонце? (Світло, тепло)
- Коли світить сонце, який у нас настрій? (Веселий, чудовий, гарний)
- Для чого нам потрібне сонячне проміння? (Для росту)
- Який вітамін ми отримуємо від сонячного проміння? (Вітамін Д)
- Подумайте, як ми можемо загартовуватися сонечком? (Приймати сонячні ванни, загорати)
- А що влітку потрібно робити, щоб сонечко нам не зашкодило? (Одягати панамки, гуляти в холодочку, не бути довгий час на сонці)

Вихователь. Лунтик, підійди до сонечка і погрійся. (Він підходить до зображення сонечка і вдає, що гріється).

Лунтик. І справді сонечко зігріває і покращує настрій.

Вихователь. А щоб тобі стало ще веселіше, ми виконаємо релаксаційну вправу з елементами самомасажу. Станьте, діти, в коло.

Встало вранці ясне сонце, (руки вгору і в сторони)

Зазирнуло у віконце. (намалювали віконце)

Ми до нього потяглися, (потягуються)

За промінчики взялися. (взялися за руки)

Будем дружно присідати,

Сонечко розвеселяти.

Встали - сіли,

Встали - сіли.

Бачите, як звеселіли.

Стало сонце танцювати (гладять по щічках, по лобу і висках)

Нас до танцю припрошати.

Нумо разом, нумо всі (руки на поясі)

Потанцюймо по росі. (тупцюють на місці)

Вихователь. Діти, про що ви подумали, коли сказали по росі?

Діти. Про краплинки води.

Д/г "Для чого нам потрібна вода?"

Вихователь. А де живе вода? (у крані, у чайнику, у хмаринках, під землею, у річці, в озері, у морі)

Вихователь. Тож давайте з вами помандруємо до моря. У нас є чарівний човник, який швидко нас туди домчить.

Діти сідають у човник і співають пісню

Човник хвилями біжить, хитається

Швидко човник набирає хід

Подорож ранкова починається,

Сонечко всміхається нам вслід

Приспів:

Весело, весело з друзями ми пливем

Вітерець по воді човник наш несе

Кожному, кожному здоров'я ми бажаємо

І загартовуватись будемо усі

Щоб міцним здоров'я зберегти своє

В морі слід купатися завжди

В подорож нам треба їхати усім

І повітрям дихати морським

Вихователь. А чим ми дихаємо з вами? (Повітрям)

Яке може бути повітря? (чисте, прозоре, брудне)
Чому на природі, в лісі, на морі легше дихається? (Там чисте повітря, немає заводів і автомобілів). У лісі і на морі повітря містить велику частку кисню, а кисень - це газ, яким дихають люди і рослини.

Вихователь. Діти, давайте пригадаємо прислів'я про чисте повітря.

Де є чисте повітря, там і життя.

Чисте повітря - ворог хвороб.

Діти, запам'ятайте: прогулянки на свіжому повітрі допомагають нам загартовуватися і потім не хворіти.

Вихователь. Діти, бачу море.

Діти підходять до басейну.

Вихователь. Морське дно зберігає дуже багато цікавого. Пропоную нирнути на морське дно і дослідити його. (Діти знаходять у воді скарби (монети), складають у скриньку, витирають руки). Яка вода на смак у морі? (Солоня) Чому? (Тому що на дні є морська сіль) Ви бачили морську сіль? А ти Лунтику? Тоді дивіться.

Діти розглядають морську сіль на підносі.

Вихователь. Повітря на морі пахне морською сіллю, воно дуже корисне для здоров'я. А що ж корисне для здоров'я містить морська сіль? (Йод)

Вихователь. Давайте, діти, подихаємо морським повітрям, виконаємо дихальні вправи:

1. "Носик":

- вдихнути через ніс;

- при видиху тягнути звук [м], одночасно стукаючи по крилах носа вказівними пальцями. (6 раз)

2. "Курносик":

- погладити бокові частини носа від кінчика до переносиці (вдих).

- при видиху постукати по крилах носа вказівними пальцями. (6 раз)

3. "Гудок човника":

- через ніс з шумом набрати повітря.

- затримати дихання на 1-2 с.

- з шумом видихнути повітря через губи, складені "трубочкою", зі звуком [у] (довгий видих). (6 раз)

4. "Дихаємо тихо, спокійно, плавно":

Повільний вдих через ніс. Затримуємо дихання і плавний видих через ніс. (5 раз)

Вихователь. Ось ми з вами і загартувалися. Як ти зараз почуваш себе Лунтику?

Лунтик. Дуже добре.

Вихователь. Давайте, діти, повторимо для Лунтика, як потрібно загартовуватися сонцем, повітрям, водою.

Діти відповідають.

Дитина.

Здоров'я - це сила!

Здоров'я - це клас!

Хай буде здоров'я

У вас і у нас!

Вихователь. Ви зібрали у скриньку скарби, тож кожен отримає свою часточку. (Грошові монети замінюють на монетки-шоколад і пригощають дітей).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організація оздоровчої роботи в ДНЗ / Упоряд. Л.А. Швайка. - Харків : Вид. група "Основа", 2011. - 319, [1] с. : іл. - (Серія "Дошкільний навчальний заклад. Керівнику").

2. Плануємо залюбки: Орієнтовні матеріали до тематичних циклів. Шостий рік життя. Частина 1 / Авт.-упор. Ю.С. Манилюк. - Тернопіль: Мандрівець, 2010. - 320 с.

3. Фізичний розвиток дошкільників (старший вік). - Харків : Вид. група "Основа", 2011. - 126, [2] с. - (Серія "Впевнений старт").

4. Закаблук В.В. Гра-подорож у місто чистоти, здоров'я і порядку. / В.В.Закаблук. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://maryanivkaschool.klasna.com/uk/article/gra-podorozh-u-misto-chistoti-zdorovya-i-poryadku.html>.

О.П.Порожня,

учитель фізики вищої категорії Канівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 імені Т.Г.Шевченка Канівської міської ради Черкаської області

"КАНІВСЬКИЙ БІЛЬ ЧОРНОБИЛЯ"**ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЕКТ ЗА ТВОРАМИ КАНІВСЬКИХ АВТОРІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ДЛЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСУ**

Мета: поглибити знання учнів про Чорнобильську катастрофу та подолання її наслідків, навчити аналізувати події та співставляти факти; розвивати почуття гордості за мужність та героїзм своїх земляків під час ліквідації аварії; прищеплювати любов до рідного краю, виховувати почуття співчутливості та відповідальності за долю рідної землі, за долю майбутніх поколінь.

Обладнання: ноутбук; екран; мультимедійний проектор. ХІД ЗАХОДУ

"Є межа в печалі, але немає її в тривоги..."

Гай Пліній Цецилій Секунд

Інсценізація вірша В. Бурім "Чорнобиль - трава"

Дитина (1 клас) звертається до учня (11 клас) з проханням:

Дитина. Намалюй мені, будь ласка, радість і красу.

Учень. І малюю я веселку, квітку і росу,

З посмішкою на обличчі дівчину в вінку

І хлопчину, що кружляє з нею у танку.

Дитина. Намалюй мені розпуку, смуток і журбу.

Учень. Я малюю лист осінній, схилену вербу,

Що спустила свої віти голі до землі.

І ключами в синім небі ринуть журавлі.

Дитина. Намалюй мені ще нікність.

Учень. Тема не проста.

І малюю я рожеві мамині вуста,

І метелика, і сонце, й квітку лугову,

І зелену шовковисту молоду траву.

Дитина. Намалюй мені, будь ласка, намалюй біду.

Учень. Як її намалювати? Спосіб не знайду.

Чи поранену пташину, може, ледь живу?

А рука сама малює чорнобиль - траву...

Дитина. Нащо ти траву малюєш? Це біда така?

Учень. Цю траву зовуть "чорнобиль",

Ця трава гірка. В ній отрута, смерть і сльози,

І брудна вода. В ній хвороби, сум, неспокій.

Це страшна біда!

Дитина. Краще намалюй щось гарне.

Намалюй життя. А гірку траву чорнобиль

Викинь на сміття.

Учень. Так, дитино, намалюю я життя тобі.

І надії намалюю, й мрії голубі.

Намалюю синє небо, чисте джерело.

Намалюю я пелегу, поле і село.

Намалюю, віру, розум, доброту й любов.

Та гірка трава чорнобиль проростає знов.

Бібліотекар. Чорнобиль. Чорний біль нашої землі. І скільки б не минуло років, все одно це слово полум'янітиме чорним вогнищем скорботи. Чорнобильська аварія стала для нас уроком, за який заплачено дорогою ціною.

Учень. "Є межа в печалі, але немає її в тривоги..."

Українське полісся 26 квітня 1986 року стало зоною національної трагедії. 3 млн. 100 тис. співвітчизників постраждали від страшної аварії на Чорнобильській АЕС, 600 000 ліквідаторів отримали високі дози радіації, 5 тис. ліквідаторів стали інвалідами, 160 тис. хронічно хворих, 31 пожежник загинув у перший тиждень після аварії.

Учень. Щодня в Україні починають хворіти на рак 500 осіб. 76 міст і сіл потрапили в зону відселення, а тисячі гектарів землі стали непридатними для сільськогосподарського використання.

Учень. 8 млн. 400 тис. мешканців України, Білорусі, Росії отримали радіоактивне опромінення.

Учитель історії. Історія - невіддільна частина нашого життя. Григорій Сковорода сказав: "...Людство, яке забуває

свою історію, є приречене її знову пережити...". Память... Саме вона є рушієм людського поступу й оберегом найвищих моральних цінностей. Память - це не тільки данина минулого. Память - це основа майбутнього. Вона не дає нам забути сторінки нашої історії.

Учень. (демонстрація слайдів про атомний реактор, звучить музика Бетховена "Алегро з вогнем")

26 квітня!

В ніч із забуття

Йде страшне створіння - атомне дитя.

Суть його безкровна і зінціць нема,

І уста безмовні, і душа німа.

Вирвавшись на волю з мороку ночей,

Вже калічить долю і батьків, й дітей.

Виродок - створіння цілє страшну тайть,

Поглина сумління, душі нам двоїть.

Простяга до серця щупальці страшні,

І вселяє муки, муки неземні.

Присипляє мозок посвистом глухим,

Стронцієву дозу силте, наче дим.

26 квітня! Люди, не простіть!

Темнеє століття раною стоїть.

Учень. У пам'яті українського народу - це день лиха, болю, суму, перестороги. І забути його, викреслити з нашої пам'яті неможливо. Цей трагічний сум ми несемо у своїх душах майже 33 роки.

Чорнобильський вітер по душах мете,

Чорнобильський пил на роки опадає,

Годинник життя безупинно іде...

Лиш пам'ять, лиш пам'ять усе пам'ятає.

Олена Матушек

Бібліотекар. 10 років тому в нашій школі відбулася вперше презентація книги "Той квітень не забути нам повік", колективної розповіді про найбільшу техногенну катастрофу в історії людства, аварію на Чорнобильській АЕС. Що довелося пережити людям, кинутим на боротьбу з колись "мирним атомом"? Що вони побачили там, у зоні відчуження, і де знайшли сили, щоб день за днем ціною свого здоров'я рятувати світ від радіоактивної загрози?

Знайти відповіді на ці та інші питання сьогодні ми можемо тільки в розповідях учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС. І ми вдячні цим людям за те, що з року в рік вони діляться з нами своїми спогадами, гіркими і скорботними, але такими важливими, заради нашого майбутнього, заради нашого завтра (показ слайдів презентації першої книги).

Сьогодні ми презентуємо другу книгу із серії "Той квітень не забути нам повік". Назва новій книзі - "Вони врятували світ від ядерного лиха" (слайд "Книга 2").

Серед розмаїття книг, які вийшли з - під пера наших земляків - канівчан, ця не схожа на інші вже тим, що має колективного автора, а записали її Євген Бруслиновський та Анатолій Дмитренко за участю Миколи Руденченка.

Сторінки цієї книги наповнені думками й переживаннями, спогадами й розповідями різних за долею, професіями, уподобаннями людей - воїнів - чорнобильців і, що особливо важливо, старшокласників нашої школи, учасників презентації першої книги "Той квітень не забути нам повік. Чорнобильський слід на Канівській землі."

Учень. *Всі суцї нині, голови схилить,*

Скорботна дата - двадцять шосте квітня.

Вона немов страшна війна всесвітня,

Не відболить багато ще століть.

В.Шинкар.

Учень. (звучить музика В.Моцарта "Лакримоза").

Чорнобиля гіркий полин
На серце ліг незримо й тяжко,
І лине над землею дзвін
Із тихим стогоном протяжно.
То дзвонять дзвони не Хатині,
Де слід лишила свій війна,
Це стогнуть землі України,
Де мирний атом не мина.
Він впає смертельною россою
На рай дібров, на зелень трав,
Своєю чорною косою
Провів по розмаїттю барв.
І полелом покрились села,
І злинуло усе живе.
Пропали усмішки веселі,
Замовкло птаство лісове.
Лиш на отруєній землі
Небачена розкрилась квітка.

Учитель фізики. 26 квітня 1986 року та 11 березня 2011 року. Майже 26 років розділило ці дві дати, та спільного між ними є все ж багато. Аварія на Чорнобильській АЕС в Україні та аварія на АЕС "Фукусіма - 1", яка сталася внаслідок землетрусу і цунамі в Японії. Ви запитаєте: до чого тут Японія? А я вам відповім: обидві ці аварії принесли багато лиха для всього людства і загрозу навколишньому середовищу всієї планети. Тому вона стосується і нас.

Чорнобиль і Фукусіма (показ слайдів).

Після вибуху на Чорнобильській АЕС перелякана радянська і світова громадськість звернула свої погляди на ударне будівництво Кримської атомної електростанції. Одразу згадали про раніше замовчувані попередження деяких експертів про небезпеку зведення атомних реакторів у сейсмічно активній зоні - мовляв, досить і невеликого поштовху, щоб увесь Крим злетів у повітря. Інші експерти називали ці побоювання маячною, киваючи на Японію: її трусить постійно, а нові АЕС при цьому ростуть, як гриби після дощу.

Кримську АЕС зрештою так і не добудували - і через острах після Чорнобиля, і з огляду на те, що Радянський Союз уже дихав на ладан разом із бюджетом та економікою. У Японії ж станом на 11 березня 2011 року функціонувало 55 атомних реакторів, які виробляли близько 30% усієї електроенергії. З них понад два десятки були запущені в експлуатацію у 1987-2009 рр., тобто вже після аварії на ЧАЕС. До 2030 року їх кількість планували збільшити до 75-80. Чому ж, попри те, що Японський архіпелаг розташований по суті на порохівій діжці, тут, принаймні досі, не боялися "мирного атома"?

У японців немає іншого виходу, окрім як будувати АЕС, адже природних енергоносіїв у неї майже немає. Нафти й не було, запаси кам'яного вугілля та газу вичерпалися ще у 1950-х. А економіка стрімко розвивалася, катастрофічно потребуючи ресурсів. Тож, попри болісні асоціації самого поняття "атомний" із бомбами над Хіросімою та Нагасакі, єдиною надією Японії були атомні електростанції. Зрозуміло, що від самого початку японські фахівці добре усвідомлювали, на який ризик ідуть. Але система захисту японських реакторів надзвичайно потужна - її не порівняти з тією, яка була на радянських АЕС. От тільки незрозуміло, чому, по максимуму убезпечивши ядерні реактори від підземних поштовхів, японці так погано організували захист від цунамі...

Проте, попри небезпечну ситуацію, яка склалася в Японії, експерти наголошують: порівнювати її з Чорнобилем неправильно. І не лише через відмінність у системі захисту. "Другого Чорнобиля" в жодному разі не буде, адже в Японії застосовують реактори іншого типу. У японських реакторах активна зона всіх ядерних процесів міститься у захищеному корпусі плюс над реактором будують захисну оболонку. Всі без винятку реакторні відділення, вузли перебувають під залізобетонним ковпаком, який має витримувати певний тиск і удари. У каналних реакторів РМБК-1000, які були на Чорнобильській атомній, ніякого захисного корпусу не було.

На АЕС у Фукусімі не було й не може бути таких вибухів, як у Чорнобилі. На ЧАЕС відбувся масований викид дозотривалних ізотопів у ядерному паливі та продуктів горіння графітового заповільнювача. У японських реакторах відбувалися зовсім інші процеси.

Фахівці наголошують, що викиди з Фукусімської АЕС також відрізняються від чорнобильських. На ЧАЕС була руйнація палива, тому в Прип'яті не можна буде жити цю найменше сто років. А в Японії радіоактивний продукт розпадається буквально за кілька годин, тож незабаром усе буде нормально. Радіоактивність там швидкоплинна, і загрожує лише тим людям, які в момент аварії опинилися неподалік.

Які ж висновки роблять експерти? Давайте подивимося і послухаємо (перегляд відеофільму "Уроки Чорнобиля і Фукусіми"). Японія ще заживляє рани Фукусіми. Чорнобильські рани і сьогодні болять Україні.

Учень. Скільки імен є в списку жертв Чорнобильської катастрофи? Доземно схилиємося в подяці перед ліквідаторами цієї страшної аварії. Перед живими. Перед пам'яттю до часу померлих від радіаційного смерчу (показ слайдів з фотографіями та іменами пожежників).

Бібліотекар.

Хлопчики мужні, синочки, воїни честі!
Ваша смерть відмінила тисячі може смертей.
Ви ступили в огонь і стояли, як ті, що в Бресті
В чорні дні Вітчизняної...
Нині ваш красний день!

Руки ваших батьків цілує вся Україна.
Серце ваших батьків цілує вся Білорусь.
Перед подвигом вашим схилиється вся країна.
Перед вашими дітьми вогнем сльози обгальось.

Йовенко С. "Віч на віч".

Учень. Віддали частку свого здоров'я на ліквідації аварії на ЧАЕС і жителі нашого міста.

Дорогі чорнобильці, Ви - безумство хоробрих - все назаєжди зріднили собою:

Землю сушу, і лютий вогонь, і відеагу людську,
Нам лишається пам'ять, що світить
життям і любов'ю,
Тим високим життям що, як серце, дається
лиш раз на віку.
Ви - безумство хоробрих, що людству
звितягу явили,
Що у ніч вогнебійну забули про звичне своє.
Ви уже з потойбіч - від землі брали подих
осінній і сили -
Крок зробили і подвиг,
З якого народ постає,
Ви - коріння народу і його верховиття -
У жорстокім двобої приборкали хижий вогонь,
Залишивши у спадок - нащадкам,
ровесникам, дітям
І звитягу, і поступ атаки, що в пам'яті,
б'ється до скронь.

М. Сингаївський. "Обпалена мужність."

Учень. Рятівники, завжди ви поруч з нами.

І щоб не трапилось біди,
Ваш вічний подвиг світиться словами:
Заповіти, врятувати, допомогти!

Бібліотекар. Привітний, тактовний, доброзичливий. Його очі немов випромінюють якусь особливу теплоту, в них можна прочитати впевненість у собі, небайдужість, мужність. Таких людей впізнаєш з першого погляду: оптиміст.

Він повернувся з Чорнобилю 16 травня 1986 року.

Нині бере активну участь у житті міста, навчає учнів нашої школи.

Ми запросили на зустріч Володимира Васильовича Гурбича-людину, як вміє жити, радіти тому, що живе, дарувати людям добро і любов. Володимире Васильовичу, то як воно було? (Виступ Гурбича В.В.)

Учитель історії. Полинкові шляхи кавічанок сповнені людського одкровення і людського болю. Про це в спогадах випускниці нашої школи, мами нашого учня, однієї із авторів

книги - **Любові Коринівської**, яка теж скуштувала гіркоту полину, усуваючи пліч - о - пліч з чоловіками Чорнобильське лихо, вписала в історію країни свої рядки.

Тож Вам слово. (Виступ Коринівської Л.С.)

Бібліотекар. Стоїть сльоза. Трагічна і терпляча

Питає строго кожного: куди?

Куди їдеш, минаючи пороги?

Могили предків кидаси чому?

...Ідуть, бо мусять. Мирна перемога

Переросла у атомну чуму.

Наталія Клименко (слайди про відселення).

Йшли вирвані з корінням ті, хто жили в містах і селах, відтепер таєрваних, як "зона". Розкидав їх по світу вітер евакуації, знесла буря лиха їх життя.

Ольга Морозова, евакуйована, ліквідатор аварії пригадує: "У нашій колишній домівці мені довелося побувати аж через 10 років після евакуації. Сумно було дивитися на розруху, зарослі вулиці колись прекрасного міста. Зайшла до нашої квартири. Меблі та речі були всі викрадені. Але на стінах досі висіли картини, намальовані нашою донькою..."

Галина Морозова жила з батьками в Прип'яті з 1962 року. В 1986 році після аварії на ЧАЕС родина переїхала до м. Канева. Галі було на той час 24 роки.

Починаючи з дитячих років весь вільний час проводить за своїм улюбленим заняттям - малюванням.

Галина Володимирівна учасник чисельних художніх виставок, автор герба Канівського району, представлена до присвоєння звання "Заслужений майстер народної творчості України".

Галино Володимирівно, Вам слово. (Виступ Морозової Г.В.)

Виступ інструментального ансамблю "Струни серця"

Учитель історії. Миколу Михайловича Суторму в Каневі знало багато людей - для когось він був сусідом, комусь хорошим знайомим, для підлеглих він був досвідченим та компетентним керівником. Останнє і стало причиною його відрядження у травні 1986 року до міста Вільна неподалік Чорнобиля. Туди дійсно брали найкращих.

У його відрядженню посвідчення №139 був запис: "Начальник пошукової експедиції №1 Укредропроект".

Третього грудня 2003 року - через 17 років після аварії - серце Миколи Михайловича, не витримавши страждань, зупинилося.

Сьогодні у цьому залі присутня Сутормьма Катерина Романівна, дружина Миколи Михайловича.

Катерина Романівна, ми разом з Вами скорбимо і розділяємо ваш несказаний біль. Просимо розповісти про участь вашого чоловіка у ліквідації Чорнобильської аварії. (Виступ Сутормьми К.Р.)

Пам'яті всіх Микол, Іванів, Михайлів і всіх гартованих Чорнобилем і мінених атомом, чий імена будуть вічно нести скромні плити присвячується вірш заслуженого журналіста України **Данила Кулиняка**, який теж працював в "зоні відчуження".

Нехай цей вірш стане свіною пам'яті, скромним пучком весняних квітів на їх могилах. Бо мертві доти живуть, доки їх пам'ятають живі.

Показ слайдів "Померлі ліквідатори Канева", звучить музика "Аве Марія".

Пам'яті всіх Микол, Іванів, Михайлів і всіх гартованих Чорнобилем і мінених атомом, чий імена будуть вічно нести скромні плити присвячується вірш заслуженого журналіста України **Данила Кулиняка**, який теж працював в "зоні відчуження".

Не могу я без голоса Миколи -

Вчувається мені він стільки літ,

Коли пішов у засвіти, відколи

Покинув він цей неспокійний світ.

Болишь. Бо вже не вперше і не вдесяте

Доводиться мені ховати Друга,

Тож коли смерть знов веслами гребе,

То розумієш - як втрачаєш Друга,

То ти втрачаєш часточку себе.

Він так любив людей і Україну...

Та надійшла трагічна та година -

Рятуючи когось, себе не зміг.

Не встиг, не встиг, не встиг, не встиг,

Не встиг...

Бібліотекар. Біп, обернений у слово. Місцеві поети не пройшли у своїй творчості мимо цієї трагічної дати. Видобути таке слово із знеболеної душі - для цього потрібна та висота душі, яка дається не багатьом.

Вслухаймося ж у кожне слово, з яким звертаються до нас автори, кожен з яких прагнув бути чесним і правдивим перед собою і страшною правдою, намагався писати про те, що справді глибоко схвилювало його.

Учень. Олексій Софієнко був членом національної спілки письменників України, лауреатом багатьох літературних премій. На жаль він передчасно пішов із життя. Чорнобиль став душевним очищенням і прозрінням для Олексія Софієнка.

Квітець.

Чорнобиль...

Кровоточить квітець -

Читає погляди вдовині...

Гуляє стронієвий вітер

В душі, у слові, у травині,

Час вивіряє крутолобий

Промови мильні і паради.

Знай, підірвався ти Чорнобиль,

На наших куцях напівправдах.

І решетять свідомість градом

Події, факти і причини.

Вдивляється у мене правда

Твоїми, Прип'яте, очима.

О. Софієнко

Учень. Літературний набуток Василя Панасовича Берези, випускника нашої школи, бувшого беззмінного директора Бібліотеки - музею А.П.Гайдара, вагомий і розмаїтий, а поезія, що зараз прозвучить стала епіграфом до книги, яку ми сьогодні презентуємо.

Летить над землею,

Отруєє віти

Чорнобильський вітер,

Чорнобильський вітер

О, люди - небоги!

Вас вчили замало.

Діждались - на Землю

Полин - Зірка впаля.

В.Береза.

Учень. "Кришталеву троянду" на Всеукраїнському поетичному вернісажі "Троянди й виноград" виборюла поетеса Віра Косенко.

Ключовою тематикою її творчості були і є вірші про любов до Батьківщини, до рідної України.

Не обминула Віра Володимирівна і чорнобильську тему. Вам слово, Віра Володимирівна. (Носенко В.В. читає власну поезію)

"Біль Чорнобиля"

Тебе назвали словом "ліквідатор"

Як чорний біль всю оповив країну,

Як смертю дихав атомний реактор

У ваші очі, дихав вам у спину.

Тоді, так само, теж весна буяла,

Повітря пахло яблуневим цвітом,

Сади завітчані в своїй красі стояли...

Та громом звістка прокотилась світом:

"Зірвався Чорнобиль" - так усі казали,

Але не розуміли змісту цього слова...

Бо Україні нашій все казали,

Що з "мирним атомом" працює ця будова.

"Рвонув реактор" - так констатували.

А полум'ям сліпило усю зону,

І тиху ніч так зло розшматувало...

Це атом ядерний, що "вирвався з полону".

Треба приборкати атом, цезій. Стронцій,

Що полум'ям піднявся в сотні метрів.

Те вогище - пекучіше за Сонце,-

Все нищило за сотні кілометрів.

Вас везли у Чорнобиль по тривозі,
Не знаючи, що це не рай, а пекло!
Ви мовчки їхали по пилу на дорозі,
Що в огні дуже гріє вогнем нестерпним.

Чи думав хто, що їде в невідомість
На боротьбу з пекельною біддою?
Ви мали просто людяну свідомість
Та захистили нас усіх собою.

Хто жив тоді в Чорнобилі, у зоні,
Поспішино залишали край, будинки,
Везли стареньких, і дітей ще сонних
В чужі краї від рідної домівки.

Бабуся свою хату зачинила,
Вчепивши в скоби навісний замок,
І тричі хату всю пережестила,
Щоб Бог оберігав її куток.

Ось зовсім молоденька мати
Несе дитя маленьке на руці,
Не раз верталася до батьківської хати,
А сльози градом бігли по щіці.

Не вірилось, що це останні миті,
Коли стоять вони у рідній стороні.
Що не повернуться сюди ніколи в світі,
Не пробікать босоніж по стерні,

Що не з'їдять черешню з свого саду,
І осінь яблука потрусить не для них,
Не вип'ють діти соку з винограду,
Що щедро вродить у садах густих.

Усе покрив злим попелом Чорнобиль,
На все наклав свою сумну печать,
Та ще і досі чорну справу робить...
Ще серце плаче, хоч уста мовчать.

Сьогодні знов весна в квітах буяє,
Росте вже покоління молоде...
Нехай ніколи чорних днів не знає
Ні в Україні, в світі, і ніде!

Учитель історії. Своїми враження про прочитану книгу "Вони врятували світ від ядерного лиха" та героїв книги діляться учні 11-А класу.

"Мені є ким гордитися"

Прочитавши книжку "Той квітець не забути нам повік... Вони врятували світ від ядерного лиха", я знайшла на останніх сторінках імена учасників ліквідації Чорнобильської катастрофи, які проживають у місті Каневі та Канівському районі. Серед них було і ім'я мого дідуся - Шумілова Віктора Клавдійовича.

Я вирішила дізнатись якомога більше від свого дідуся про той страшний день в історії не тільки українського народу, а й усього людства. Ми почали розмовляти, він задував ті події з болем у серці, але все-таки розповів мені свою історію:

"28 квітня о 5 ранку постукали у вікно. Дружина сказала, що це, напевно, замною. Такі сталосся. Спочатку я на своєму автобусі 5094-ЧКМ поїхав у Черкаси, де формувалась військова частина. Усім хлопцям, що туди прибули, видавали військову форму і через декілька хвилин ми виїжджали до місця аварії. По дорозі в Чорнобиль їхала вся можлива техніка: і танки, і бронетранспортери, і різноманітні військові машини, а нам назустріч рухалися нескінченні колони автобусів, які вивозили звідти людей.

Те, що я побачив, - вразило в саме серце: станція огороджена колючим дротом, довкола військові. Все було, як на війні. Не знаєш, звідки чекати удару. Дійсно, ворог був повсюди і сховатися від нього не було змоги.

Кожного дня я перевозив в Чорнобиль солдатів, прибували для ліквідації наслідків аварії, а також лікарів, пошту. Іноді доводилось привозити артистів, котрі хоч якось підбадьорювали людей.

На ліквідації аварії на ЧАЕС я знаходився з 28 квітня 1986 року по 5 липня цього ж року у складі військової частини №01377 водієм автобуса 5094-ЧКМ. Повернувшись додому, я отримав недільну відпустку і був нагороджений грамотою "За активну і самоотверженну роботу по ліквідації аварії на ЧАЭС". Проте під час перебування у

Чорнобилі я отримав велику дозу радіаційного опромінення, через що страждаю і дотепер. На даний час маю багато звороб, серед яких найбільше турбує бронхіальна астма. Без спеціальних препаратів, що використовуються для лікування астми, я не можу обійтися, бо приступи можуть статися у будь-яку хвилину.

Задуку ці події як страшний сон. Але інакше не могло й бути. Це був обов'язок! Обов'язок перед державою. І ми не мали права його не виконати. Так треба було. Адже якщо не ми, то хто?"

Саме такими словами, зі сльозами на очах, дідуся завершив свою розповідь. Я вдихалась в його сумні очі, і моє серце наповнювалось все більшою любов'ю, повагою і гордістю за нього.

Кажуть, час лікує. Неправда! Нічого він не лікує. Просто біль відходить кудись глибоко в серце, приживається там, і нікуди від цього не дінешся.

"Чорнобильська трагедія..."

Це страшна трагедія нашого народу. Про цю подію розповідає книга "Той квітець не забути нам повік...", яка надзвичайно сильно вразила мене. Я дізнався, що у 134 співробітників ЧАЕС, членів пожежних та рятувальних команд розвинулася променева хвороба, 28 з них померли протягом наступних кількох місяців. Схвилювали мене і розповіді ліквідаторів. Читаючи історії стовід'я ніби сам по бував на місці аварії, і бачив все своїми очима. Вражає яку кількість радіоактивного опромінення отримали люди, я усвідомлю, що здоровими вони вже ніколи не будуть. Мене захоплює мужність, відчайдушність, готовність до самопожертви, працездатність, вміння ризикувати всіх добровольців які рятували світ від ядерної катастрофи. Сьогодні мені образливо, що держава відвертається від героїв ліквідаторів, не цінує цих людей, а саме їм ми повинні дякувати за те що живемо, радіємо, будуюмо плани на майбутнє.

"Герої заслуговують на увагу"

"Вибухнув реактор на Чорнобильській атомній електростанції". Такі слова почули українці 26 квітня 1986 року. Більшість людей не розуміли, що це означає, але здогадувалися, що це щось страшне, що їм загрожує небезпека. Багато громадян було кинуте в самий епіцентр події від пожежників до звичайних людей. Навіть молодих хлопців привозили з армії в Прип'ять, незважаючи на те, що в них попереду все життя. Одним з таких хлопців був мій тато. У армії він був зв'язківцем, і тому його направили до Чорнобиля налагоджувати зв'язок з керуючими органами. Через два дні його відправили назад до армії, біля самого 4 реактора він не був і тому ніяких подробиць не знав. Лише через певний період часу, коли влада почала говорити про наслідки аварії та вплив радіації, вся країна дізналася, в яку критичну ситуацію потрапила.

Книга "Той квітець не забути нам повік... Вони врятували світ від ядерного лиха" справила на мене дуже сильне враження. Спогади звичайних людей про перебування у Прип'яті інколи доводили до сліз. Більшість людей, яких відправляли ліквідувати наслідки аварії, отримували високу дозу опромінення, яка виявлялася смертельною. Інші отримували невелику дозу опромінення, що в майбутньому призвело до різних хвороб. Люди, які знаходились в Прип'яті, рятувались від радіації як могли. Як згадує в книзі один ліквідатор, щоб врятуватись від "мирного атома", пили червоне вино. І воно справді допомагало. Кашель, хрипи проходили і можна було вільно дихати. Люди робили все для того, щоб, насамперед, врятувати країну та її громадян, а вже потім - залишитися живим після перебування на ЧАЕС.

Шкода, що в наш час держава не піклується про тих героїчних людей. Їм не надаються пільги, вони мають пенсію таку, як звичайні люди. Але ж вони не звичайні, адже вони врятували свою країну і весь світ від ядерного лиха. Держава, а разом з нею і все суспільство, забули про людей, які врятували їм життя.

Всі розповіді очевидців вразили мене до глибини душі. І, прочитавши книгу, починаєш замислюватися, чи поїхав би ти в те пекло, в якому довелося бути більшості українцям, чи

ризикнув би життям заради країни та людей, чи правильно ти ставишся до старших, які, можна сказати, подарували тобі життя, ризикуючи власним. Ця книга допомагає переосмислити свої вчинки і задуматись над подальшим життям.

"Доля ліквідатора"

26 квітня 1986 рік - це один з найстрашніших днів в історії, що сколихнув не тільки Україну, а й увесь світ. Я народилася через вісім років після цієї страшної трагедії, тож свідком цих подій не була, хоч про наслідки знаю багато. Так склалося, що чоловік моєї двоюрідної бабусі був ліквідатором. На жаль, його уже немає в живих. Тож свідчення тих подій, я взяла у його дружини.

Народився **Ляшенко Іван Савович** 9 жовтня 1928 року. Будучи 13-літнім юнаком, він пережив Велику Вітчизняну війну. Іван Савович не брав безпосередньої участі у бойових діях (був ще замалим), проте працював у місцях, де виготовляли зброю. Тодішні події здавалися йому жахливими, війна забирала життя багатьох безневинних людей, та він не знав, яка біда чекає його попереду. Війна пройшла, здавалося, життя має налагоджуватися. Івана Савович одружився, мав двох дочок Тетяну та Людмилу. Вихований за сталінського режиму, був дуже старанним працівником, свою роботу виконував сумлінно. Під час побудови Канівської ГЕС працював у Дніпробуді. Далі його організацію було перейменовано на Південноатоменергобуд і переведено до Вишгорода. Будучи працівником цієї організації, брав участь у будівництві Чорнобильської атомної електростанції. Будуючи цю станцію, ніхто не знав, що скоро їм доведеться ліквідувати страшні наслідки від аварії на ній.

25 квітня Іван Савович взяв відпустку і повернувся на день народження дружини, додому. 27 квітня зранку він пішов на ринок, там зустрівся із своїм колегою. Здивувавшись такій зустрічі, запитав, чому він не на роботі. Почута відповідь надзвичайно його потрясла. Колега повідомив, що на Чорнобильській електростанції відбувся вибух.

Через три дні після цього Івана Савовича викликали на роботу. Він прибув у місто Ілєво-Гусо за чотири кілометри від Прип'яті. Там працював крановщиком, перекриваючи дороги. Через деякий час його перевели до самого центру подій у Прип'яті, до станції, де він на крані вивозив техніку, що мала високу дозу радіації. Іван Савович розповідав, що ніхто з них не розумів, на що йдуть, вони просто виконували свій обов'язок. Доходило до того, що голова сильно паморочилась, була сильна нудота. Якось він поросив у начальника, щоб його замінили, але той у відповідь сказав, що він тут з першого дня і йому нічого, тож заміни не буде (через півтори роки він помер).

Іван Савович скоро повинен був вийти на пенсію, тож, щоб отримувати її, мав працювати до кінця. Йому не стільки було шкода себе, як тих молодих людей, практично ще дітей, яких послали у Чорнобиль ліквідувати наслідки аварії. Чи знали вони тоді, що отримають за свої старання перед країною? Чи знали вони тоді, що до кінця своїх днів будуть відчувати наслідки цієї страшної події? Ні. Ніхто з них не знав цього, проте вони вірили, що зможуть допомогти своїй країні.

Через два роки після тих страшних подій **Іван Савович** на собі почав відчувати наслідки того квітневого дня. Нестерпний біль у боці заважав йому ходити, виконувати навіть просту роботу. Лікарі не могли назвати причину. Не знайшовши відповіді у одних лікарів, вони звернулися до інших. Там визначили, що у нього хвороба нирок. Приписали лікування і ніби все минуло, але ні, біль повернувся знову. Іван Савович виїхав на лікування до Києва в інститут урології. Там виявили, що у нього рак. Розпочали лікування. Йому зробили декілька операцій, намагаючись викувати. На ньому випробовували нові ліки, методи лікування. Проте його життя невпинно згасало. Так в лікарні змогли протримати Івана Савовича ще десять років. Проте наслідки від ліквідації виявилися сильнішими. 26 квітня 1998 року він пішов із життя. На 12-річну річницю з моменту аварії на Чорнобильській атомній електростанції.

"Чорнобиль"

*Подяка безмежна відважним героям,
Безумним сміливцям за наші життя,
За те, що зійшлись у жорстокім двобої
З породженням лиха, зі смерті дитям.*

*Війна без образ, без причин, без озлобив
В людей так підступно забрала життя.
Як гірко звучить страшине слово
Чорнобиль,*

Як палко лунає людське каяття.

*А ворог ще й досі людей убиває
І хоч роки так невпинно летять,
Воєник у храмі незмінно палає
За чийсь душі, а чийсь життям.*

*Ми вдячні спасителям нашим безмірно:
Безумним сміливцям, незламним борцям.
Подяка безмежна, а пам'ять-довічна.
Шана героям і долі творцям!*

Учень. *Надходить Великодній світла мить,
Покотиться святкова колісниця.
Для нас же це - Чорнобильська річниця,
І серце запечалене щемить.
Святковий дзвін - то подзвін про Чорнобиль...
Свічки у церкві жевріють в імлі,
Лунає спів невидимого хору,
Ми молимося про всенародне горе
На цьому боці матері - землі... (звучить пісня)*

Учень. Якою б полиновою не була наша пам'ять про скоєне лихо, та ми залишаємось жити мрією майбутнього з добротою, надією, вірою, любов'ю до рідної землі, до народу (перегляд слайдів "Україна, пам'ятники чорнобильцям").

Учень. *Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі!
Шуми, Україно, як річні ліси,
Як вітер в широкому полі.
Моя, Україно, калина розквітла,
Ти в серці ясною зорею живеш.
Ти щастя моє, моє зоряне світло,
Ти в нашому серці, як сонце цвітеш.
Ми волі твоєї ровесники юні,
Ростемо з тобою, для тебе живем.
Цвіти, наша ненько, як цвіт на калині,
А ми твою пісню у світ понесем.*

П. Дзюба. "Моя Україна".

Бібліотекар. Завершується наша зустріч та ніколи не вичерпається любов і шана до вас.

Вчитель фізики. Хай під мирним небом виростають ваші онуки, благополуччя і спокій будуть у ваших родинах, а пам'ять про героїв Чорнобиля вічно житиме в наших серцях.

Вчитель історії.

*Усі ми вам щиро вклоняємося,
Щастя, здоров'я на многая літ,
Зичимо вам із любов'ю і шанобою,
Квіти красиві від нас ви прийміть!*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Літературні проекти: ефективний формат освітньої діяльності [Електронне джерело]. - Режим доступу: <https://evykhovatel.mcf.ru/book.aspx?mid=31948>
2. Євген Бруслиновський та Анатолій Дмитренко за участю Миколи Руденченка. Той квітень не забути нам повік... Кн..2. Вони врятували світ від ядерного лиха. - Канів.:Канівська Прес-Група, 2011.-134с.
3. Біль і тривоги Чорнобиля/ Упоряд. Ю.В. Сафонов.- Київ: ВАТ "Видавництво "Київська правда", 2006. - 288 с.
4. Фукусіма - не Чорнобиль. - Україна молода. - 2011.- 16 березня. [Електронне джерело]. - Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1849/186/65699/>.
5. Використані уривки з творів учнів, авторські поезії.

С.Є. Кобзар,

учитель географії Косарської ЗОШ І-ІІІ ступенів Кам'янської районної ради

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ЗЕМЛІ

ЛИЦАРСЬКИЙ ТУРНІР ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: розвиток аналітичного мислення, творчих здібностей, самовираження суспільної орієнтації; виховання у дітей почуття причетності до вирішення проблем екології як морально етичних проблем. Засобами дитячої творчості сприяти усвідомленню більшої відповідальності за збереження навколишнього середовища.

Дійові особи: королева Земля, куратор географічних наук, куратор біологічних наук, куратор екологічних наук, куратор хімічних наук, розпорядники турніру, команди-посланці царств Біосфери, Літосфери, Атмосфери, Гідросфери.

Зал красиво оформлений, на стінах кольорові кульки, квіти з кольорового паперу, плакати екологічної тематики. На троні в центрі залу - королева Земля. За столом - куратори природничих наук (вони ж члени журі) .

ДОВІДКА З ВІКІПЕДІЇ

День Землі (англ. Earth Day) - назва, яку використовують щодо різних заходів, що їх проводять навесні з метою спонукати людей бути уважнішими до тендітного і вразливого довілля планети Земля. Також "День Землі" - громадська ініціатива, відкрита для приєднання будь-яких людей, груп і організацій.

Є два основні періоди проведення Днів Землі - у березні (ближче до весняного рівнодення) і 22 квітня. Крім того, окремі активісти й ініціативні групи планують і проводять заходи до Дня Землі ближче до моменту літнього сонцестояння, щоб максимально використовувати теплу погоду і вільний час людей.

Хід свята

На сцену виходять два розпорядники турніру.

I розпорядник. Всім! Всім! Всім! З приводу свого Дня народження її Величність королева Земля запрошує послів своїх царств Біосфери, Літосфери, Атмосфери, Гідросфери на лицарський турнір.

II розпорядник. На цьому турнірі ви себе покажете і інших побачите. Доведете свою відданість своїй королеві - її Величності Землі своїми думками, ідеями вчинками та допоможете у вирішенні нагальних королівських проблем.

I розпорядник. Спостерігати і визначати переможців турніру будуть куратори королівських природничих наук.

II розпорядник. Слово надається її Величності королеві Землі.

Королева. Дорогі мої гості! Я запросила вас сьогодні до себе на День народження і дуже радію нашій зустрічі. Ми будемо грати, співати, висловлювати свої думки та брати участь у цікавих конкурсах. Хай щастить вам! Хай переможе сильніший.

I розпорядник. Настав час першого конкурсу "Візитна картка". Зараз ви повинні представити на суд кураторів свої царства, познайомити нас з назвою, девізом та піснею свого царства.

(По черзі команди представляють свої царства)

II розпорядник. А зараз давайте послухаємо вердикт наших кураторів. За перемогу в кожному конкурсі її Величність королева буде дарувати червоне сердечко. По кількості сердечок і будуть визначені переможці сьогоднішнього турніру.

I розпорядник. Слово надається кураторові географічних наук.

Куратор географічних наук. Шановні гості нашого свята! Ми - мешканці однієї планети, дихаємо одним повітрям, радіємо одному сонцю, милуємось одним зоряним небом. Без жодного з ваших царств Біосфери, Літосфери, Атмосфери, Гідросфери нема майбутнього у нашої планети. В усіх країнах діяльність людей набула небаченого розмаху і не завжди вона розумно обґрунтована, бо

вирубуються ліси водні простори та надра землі стали величезними сміттєзвалищами, зникають рослини і тварини, людям загрожують все більші небезпечні хвороби. Планета на межі екологічного лиха. Схаменіємось, люди! Давайте докладемо всіх зусиль, щоб відвернути цю страшну біду від нашої планети.

І я хочу оголосити наступний конкурс "Квітка королеві". Зараз використовуючи кольоровий папір, ножиці і фломастери, ви виготовите листівки-вітання нашій королеві. На кожній пелюстці кожної квітки хай буде привітання землі від кожного представника Ваших царств. У центрі квітки назвіть своє царство. Вперед! Час пішов!

II розпорядник. А поки команди готують свої квітки, оголошується гра для глядачів "Так чи ні". Будьте уважні: рима не завжди співпадає з правильною відповіддю.

Гра "Так чи ні"

Скажіть, морози крижані страшніші мавп тропічних? (Так)

Скажіть, співає сом пісні?

Не гайтесь з відповіддю? (Ні)

Чи правда це, що вовк усмак

Наївся груш і яблук? (Ні)

Чи вміє плавати гусак?

Ну, що на це ти скажеш? (Так)

Чи може стати у вогні

Вода холодним льодом? (Ні)

Перекривив синицю шпак.

Таке в житті буває? (Так)

Скажіть мені, червоний мак

В січневу пору квітне? (Ні)

А крокодили на сосні

Свої будують гнізда? (Ні)

А чи буває сон у сні?

Чекаю відповіді. (Так)

Чи може вище гір літак

У вишину злетіти? (так)

Росте у морі пастернак?

Відповідайте швидше? (Ні)

Узори пишні на вікні

Мороз малює взимку? (Так)

Чи правда, друзі в річці рак

Коли повзе, то задки? (Так)

Якщо не їстиме три дні,

Верблюду ходити зможе? (Так)

До заб'як і розбишак

Чи є в людей повага? (Ні)

Ріка біжить удаліні.

Чи є у неї ноги? (Ні)

Чи досягають навесні

Пшениця й жито в полі? (Ні)

Коли розсердиться їжак,

Слона він може вбити? (Ні)

А під кінець скажіть мені:

Цікава гра у "Так чи ні?"

I розпорядник. Уже друге серце відала королева Земля в знак перемоги. Оголошується наступний конкурс "Пантоміма".

II розпорядник. Кожна команда готувала по 2 слова тематики свого царства командам - суперницям. Викликаються по два представники від команди, які будуть пантомімою показувати слова, вказані суперниками так, щоб їх команда вгадала. Вголос промовлять не можна.

(Конкурс "Пантоміма")

I розпорядник. Наші куратори вже повідомили королеві своє рішення і її Величність вручила і 3 червоне серце. Наступний конкурс "Посольський". Запрошується

капітани кожної команди. Королева буде їм ставити запитання на які потрібно дати правильні відповіді. Червоне сердечко отримує та команда, капітан якої дасть більшу кількість правильних відповідей.

Королева.

1. Розмістіть цих тварин по мірі збільшення їхньої маси: а) собака, б) кінь, в) заєць, г) миша.
2. Хто повідомляє, скільки років нам лишається жити? а) ворона, б) лісничий, в) зозуля, г) дятел.
3. Хто з цих звірів не входить до байки "Квартет"? а) мавпа, б) баран, в) козел, г) осел.
4. Яку тварину визначають і сліпі? а) безсмертник, б) подорожник, в) сон - трава, г) кропива.
5. Яка рослина чи яке дерево є медоносом? а) ромашка, б) мати - й - мачуха, в) кульбаба, г) липа.
6. Яке військо мало собачий легіон? а) татарське, б) карфагенське, в) руське, г) німецьке.
7. Де жив Аладін? а) Китай, б) Індія, в) Персія, г) Єгипет.
8. Де знаходилися висячі сади Семіраміди? а) Вавилон, б) Рим, в) Єрусалим, г) Олександрія.
9. На скільки кулаків обдурюють простаків? а) 1, б) 2, в) 3, г) 4.
10. Серед яких цитрусових було знайдено Чебурашку? а) грейпфрут, б) лимон, в) апельсин, г) мандарин.
11. Скільки зубів у котів? а) 26, б) 28, в) 30, г) 32.
12. Яка трава найвища? а) осока, б) очерет, в) бамбук, г) тимофійка.
13. Найбільша артерія - це: а) аорта, б) капіляр, в) артерія, г) вена.
14. Яка з цих планет найменша? а) Юпітер, б) Сатурн, в) Меркурій, г) Уран.
15. За що тягнув себе Барон Мюнхаузен, коли вибирався з води? а) ніс, б) вухо, в) волосся, г) язик.
16. Ці дерева не мають річних кілець: а) на півдні, б) на екваторі, в) на заході, г) на півночі.
17. На гербі якої держави зображено кедр? а) Америка, б) Канада, в) Японія, г) Ліван.
18. Яке дерево дає найкращу сировину для виготовлення музичних інструментів? а) дуб, б) ялина, в) береза, г) осика.
19. У якої тварини язик сягає 60 см? а) жаба, б) крокодил, в) кенгуру, г) жираф.
20. Кому належить ідея створення Червоної книги? а) Дарвіну, б) Вернадському, в) Роберту Скотту, г) Тімряєву.
21. Хто з російських мандрівників першим побував у Індії? а) Колумб, б) Магеллан, в) Нікітін, г) Сєдов.
22. Яка комаха є збудником найбільшої кількості хвороб? а) муха, б) колорадський жук, в) воші, г) блохи.
23. Назвіть прилад, яким вимірюють швидкість: а) газометр, б) термометр, в) барометр, г) спідометр.
24. Як звали богиню квітів у Римі? а) Афродіта, б) Феміда, в) Гера, г) Флора
25. Із деревини якої рослини роблять сірники? а) верба, б) осика, в) дуб, г) сосна.
26. Яких тварин використовували в давнину лікарі для поліпшення кровообігу? а) комарі, б) мухи, в) п'явки, г) миші.
27. Яка планета найбільша? а) Нептун, б) Уран, в) Сатурн, г) Юпітер.
28. Що таке : вісім ніг і десять копійок? а) двоє телят, б) суповий набір, в) двоє поросят, г) тягни - штовхай.
29. Найзубатіша тварина - це: а) акула, б) крокодил, в) кіт, г) садовий слимак.
30. Назва якої тварини перекладається як : "Я вас не розумію"? а) панда, б) коала, в) кенгуру, г) єнот.

II розпорядник. Наступний конкурс "Поетичний". Кожна команда отримує слово "сонце", "квітка", "вода", "земля". З цими словами потрібно скласти вірші екологічної тематики, використовуючи слова - заклики: бережи, не руйнуй, поможи, пам'ятай.

I розпорядник. А поки команди змагаються у спробі пера - конкурс для глядачів "Хто більше назве квітучих рослин?" Повторювати раніше сказані назви не можна.

II розпорядник. Молодці! Вже 5 сердечко вручила королева Земля. А тепер оголошується наступний конкурс "Антиреклама". У цьому випробуванні кожна команда робить одному з винаходів людства, акцентуючи свою увагу на шкоді, яку цей винахід приносить навколишньому середовищу: електрика, телефон, літак, автомобіль, ракета.

Куратор біологічних наук. Мені дуже приємно бути присутнім на сьогоднішньому святі. Мене надзвичайно радує те що серед вас нема байдужих людей. Всі ви сильні, активні сміливі, дотепні. Всі ми родом з однієї планети - люди, дерева, звірі, птахи. А скількох з нас уже нема і ніколи не буде на світі! Скількох рослин і тварин вже занесені до Червоної книги. І цей чорний список росте з кожним днем. Щоб звернути вашу увагу до проблеми знищення рослин і тварин я оголошую останній конкурс "Танцювальний".

Кожна команда обирає собі тварину, або двох одного виду і під музику виконує її танець (наприклад: танок слонів, танок гадюк, танок фламінго)

I розпорядник. Ось і добіг до кінця останній конкурс нашого турніру. Куратори підведуть підсумки, а королева визначить переможців

Королева. Спасибі, мої дорогі діти. Ви подарували мені незвичайний День народження. Я бачу, що серед вас нема байдужих і проблеми Землі турбують Вас так як і мене. А це свідчить, що Ваше покоління буде не тільки розумним, а й добрим, щирим, розсудливим, милосердним. Я глибоко переконана, що ви не будете руйнувати мурашників, нищити птахів, рвати квітів, засмічувати ліс та річку. Ніколи не будете забруднювати світ поганими думками, словами, вчинками.

Учитель підсумовує: Пам'ятайте! Кожної години на нашій планеті :

- 1700 акрів продуктивної землі стає пустелею!
- Близько 200 дітей помирають з голоду!
- 55 чоловік отруюються і гинуть від пестицидів і хімічних речовин!
- 1000 чоловік вмирають від отруєння водою!
- 2000 тонн кислотних дощів випадає в Північній півкулі!
- 5-6 видів тваринного чи рослинного світу зникають!

Учень.

ПРИБЕРЕМО ЗЕМЛЮ

*Посадим квіти,
Побілим стовбур,
Підберем віти.
Поставим вазу,
Підляєм сходи
І дружно, разом,
Усім народом
У чистій хаті
Помолитимось Богу,
Щоб війнам клятим
Забуть дорогу
На нашу Землю,
На нашу хату,
Щоб став довіку
Лиш мирним атом.
Щоб зеленіла
Наша планета -
Шикуйтесь, люди,
Пишіть, поети!
Нехай красою
Буянить літо,
Із святом, Земле!
Радій, привітна!
Наостанок лунає пісня О. Пахмутової та
О. Добронравого "Как прекрасен этот мир".*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдак С. День Землі [Текст] : інтегрований позакласний захід для учнів 6-8 класів / С. Байдак, І. Онуфрійчук, Т. Пірус // Всесвітня література в сучасній школі. - 2015. - № 4. - С. 59-63.
2. Борис М. О. Планета Земля в небезпеці [Текст] : Виступ агібригади / М. О. Борис // Позакласний час. - 2005. - № 21-22. - С. 111-113.

Л.П. Бур'ян,

учитель початкових класів Валявської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Городищенської районної ради Черкаської області

МАМО, ХАЙ СВЯТИТЬСЯ ІМ'Я ТВОЄ!

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Мета: закріплення в учнів навичок виразного читання віршованих творів та розвитку їхніх артистичних здібностей. Виховувати глибоку любов і повагу до матері - засновниці і продовжувачки роду людського, чуйність і доброту до найдорожчої у світі людини. Розвивати естетичний смак учнів.

Перебіг заходу

1-й ведучий. Шановні гості! Наша зустріч відбувається у цей травневий день, коли вся країна святкує День матері.

2-й ведучий. Свято Матері-свято любові. Воно схоже на ніжну травневу квітку, від якої не хочеться відводити очей. Воно пробилосся до нас із забуття, переживши нещадні заборони, й повертає нас душею до давніх традицій, щоб ми вміли проносити крізь усе життя шану до Матері.

Свято Матері з'явилося в Америці. Вперше його відсвяткували в Філадельфії 10 травня 1908 року з ініціативи американки Анни Джарвіс на знак пошани й любові до її передчасно померлої неньки.

1-й ведучий. Згодом це свято прийняли жінки Європи, а у 1929 році його вперше відсвяткували в Галичині з ініціативи Союзу Українок.

Потім свято заборонили. І ось воно знову відроджено. А разом з ним наші серця багатшають на світ, осяяний теплим і лагідним, як сонечко, словом "мама".

Пісня "Мамо, вечір догора"

2-й ведучий. Мама... Чи є на світі слово більш прекрасне і ніжне? У мами найвірніше і найчутливіше серце. В ньому ніколи не змовкає любов, воно ніколи не залишається байдужим. І скільки б тобі не було років-тобі завжди потрібна мама.

Діти. Тепло і сердечно в цей весняний час. Мама наші рідні, ми вітаємо вас.

1-й учень. День травневий, день весняний,

Трави й квіти весняні.
Навкруги-куди не глянеш:
Все всміхається весні.

І в таку чудову днину,
Між пташок дзвінких пісень,
В серце кожної людини
Йшов з любов'ю Мамин день
В день такий приносять діти
До мамів любов свою -
В подаруночках і квітах
Кажуть: я тебе люблю.

2-й учень. Як нам не любити неньку дорогу

Ми перед матусею вічно у боргу.
У душі матусі почуттів глибінь,
А в очах матусі неба голубінь.
У руках матусі-праця без кінця.
А в устах матусі-слово мудреця.

1-й ведучий. Ніжний травень з біло-рожевим яблуневим цвітом несе на землю одне з найпрекрасніших свят - День Матері. Вшановуючи матір, яка дала нам життя, а разом з ним ласку, любов, щастя ми схиляємось у молитві перед Божою Матір'ю.

Учні виконують молитву "Сині дзвіночки"

3-й учень. Матусенько рідна, пташинко моя,
Ти сонечко тепле, ти ясна зоря.
Легесенький вітер, роса на квітках,
Промінчик яскравий в небесних хмарках.

4-й учень. Ти пролісок ніжний, красуня - весна,
Ти спів соловейка, що з гаю луна.

Веселка барвіста, що радість несе.

Ти найдорожча мені понад все.

Матусенько рідна, люблю тебе я,

Бо я твоя донька, кровинка твоя.

2-й ведучий. У найтяжчі хвилини свого життя, людина у будь-якому віці кличе маму. Відомо багато випадків, коли на далекій відстані мати чула, як її кликала дитина. Давайте і ми спробуємо кликати своїх мам, а вони за голосом упізнають свою дитину.

Гра для мам "Упізнай дитину".

5-й учень В Африці далекій, пам'ятаю,

Говорив мені премудрий слон,

Що якби на світі мам не стало,

То й весни на світі не було б!

Ще сказав:

- Ви помічали, може,-

Кожна мама із весною схожа? -

І відкрив мені він таємницю,

Що Весна із мамою сестриці.

Учні виконують "Пісеньку про маму"

6-й учень Мама... У цьому маленькому слові

Міститься безліч тепла і любові,

Адже вона найдорожча на світі

І ми її ласкою завжди зігріті.

Матінка рідна - це сонечко ясне,

Лагідне, ніжне і просто прекрасне.

Чого ми варті в житті без неї.

Без мами, матусеньки, нені своєї.

7-й учень Матуся піклується кожної днини,

Щоб все було добре у її дитини.

Коли захворієм, не зімкне очей

І спати не буде кілька ночей.

Ненька завжди захистить, приголубить,

Бо дуже, дуже вона нас любить.

І хоч неслухняні частенько буваєм.

Рідненька завжди нам усе пробачає.

8-й учень То ж хочеться, щоб усі мами на світі

Теплом нашим також були зігріті.

І знали, що дуже ми їх поважаєм

Й здоров'я міцного - міцного бажаєм.

1-й ведучий. Слово "мати" нерозривно пов'язане зі сміхом та радістю. То ж послухайте кілька смішинок.

Сиве волосся

- Ти неможливий, синку! Від твоєї неслухняності в мене сивіє волосся!

- А ти, мабуть, мамо, теж не була слухняна, коли була малою, Адже бабуся зовсім сива!

Мати більше говорить

- Чому ми кажемо материнська мова?

- Бо мати більше говорить, ніж батько.

Драбина

Михайлик прибіг до матері й каже:

- Мамо, я перекинув драбину.

- Драбину? Шведше скажи про це татові!

- Тато вже знає. Він висить на люстрі.

ЗНАЙОМСТВО З ПРИРОДОЮ

Міський хлопчик вперше побував на фермі у своїх сільських родичів. Гуляючи довкола будинку, він побачив у траві кілька пляшок з-під молока і, зажевавшись, прибіг до мами:

- Мамо! Мамо! Я тільки що знайшов у траві гніздо корови!

1-й ведучий. Мати... Материнське серце здатне проймається болем дитини на відстані, журитися долею дітей усе життя. Якби могла, сонечко прихилила б!

*Заспівай мені , мамо моя,
Як бувало колись над колискою.
Буду слухати , слухати я
І стояти в задумі берізькою.*

*У виконанні мами звучить колискова.
Інсценізація вірша А.Костецького "Домашній твір".
Автор Вітько - бідак страждає так,
Аж здригає ногами!*

*Він - за столом, він пише твір:
"Я помагаю мамі".*

*Старанно олівець гризе
Та супить брови грізно,
Але нічого - хоч умри! -
До голови не лізе...*

*Та ось тихесенько зайшла
В його кімнату мама.*

Мама. Вітень, будь ласка, в магазин сходи за сірниками.

Син. Ідея!

Автор. Вигукнув синок мамі...

Син. Ну й морока!
Сама іди! Я твір пишу -
Роблю важкі уроки.

Автор. І мама вийшла... А Вітько
Швиденько пише в зошит.

Син(пише): " Я в магазин завжди ходжу,
Коли мене попросять..."

Автор. Хвилин за десять мама знов
З'являється у дверях.

Мама. Вітень, картопельки начисть,
А я зварю вечерю.

Син. Сама начисть!

Автор. Кричить Вітько.
Так, що ледь не лопне.

Син. Я твір пишу! Я- зайнятий!
Сама вари картоплю!

Автор. Виходить мама, а синок писати знов сідає.

Син (пише): "Я мамі сам варю обід,
Вечерю і сніданок..."

Автор. Радіє син.

Син. Не твір, а люкс!
Оцінка буде гарна!

Автор. І геть не думає про те,
Що він радіє марно.

Пісня "Мама"

2-й ведучий. Бабуся! Скільки вона недоспала ночей, голублячи своїх дітей, онучат. Скільки в її очах щирості, доброти, любові. Це невтомна бджілка, яка заради онуків віддасть усе, останньою краплиною води поділиться. Кажуть, що бабусі більше люблять своїх онуків, ніж власних дітей. І онучата віддячують їм тим же.

9-й учень. Дуже хочуду бабусі і прошу батьків завжди:

- Мамо, татку, я благаю, відвезіть мене туди.
Знаю там дуже чекає бабця, любая моя.

Вона в мене найдобріша, впевнена у цьому я.

10-й учень Бабусенька рідна, мила ніжні руки має
І їх ласка, ніби сонце, теплом зігриває.
Вона ніжно приголубить мене невеличку.
Я ж до неї пригорнуся, поцілую в щічку.

1-й ведучий. А зараз шановні гості до вашої уваги конкурсна програма.

1. Хто більше (діти чи мами) знає казок?
(Називають по черзі. Хто останнім називає назву казки, той і переміг).

2. "Солодкий приз". Шоколадку заклеюють папірцями із 15 загадками. Відгадав - розгорни верхній папірець. Не вгадав - передай далі. Приз одержить той, хто відгадає найскладнішу останню загадку.

3. "Знайди свою онуку". Конкурс для бабусь: із зав'язаними очима знайти свою онуку. Учні стоять кругом, бабусі - в центрі круга. Дається музичний фон. Запрошується по дві бабусі .

4. Змагання між мамою і донькою.

Запитання доньці, яка відповідає вголос, мама - пише на аркуші паперу:

- Коли день народження у мами?
- Якого кольору очі у мами?
- Які квіти любить мама?
- Які страви любить їсти мама?

Запитання до мами:

- Який доньчин улюблений колір?
- Ким мріє стати?
- Який навчальний предмет найбільше подобається?
- Яка улюблена іграшка?

5. Збери портфель. (Мами повинні зібрати портфель дитині, хто швидше)

6. Перенеси покупки. (дві дитини переносять продукти на стільчики)

1-й ведучий. Ми прожили лише маленьку часточку життя, і, йдучи самостійно в цей бурхливий розквітлий вир, повинні взяти із собою тільки все добре, людське, яке не заплямували наші бабусі, матері, адже людина повинна знати, звідки вона пішла в життя. Вона не має права бути безбаченком, мати черству душу, бо черствість породжує зло, неприязнь, бід.

Пісня "Мамина сорочка"

2-й ведучий. Шануймо наших матусь - так велить Книга Книг - Біблія. Шанування матусь - один із найсвятіших обов'язків людини, оскільки діти завжди в неоплатному боргу перед матусями.

У всіх піснях і закликаннях бачимо матір і порівнюємо її із зорею - образом незгасним, немеркнучим. Зорею, що світить звідусіль, з усіх доріг і відстаней. Адже тільки мати була, є і залишається для нас живим символом рідного дому, рідної землі.

13учень Боже, Отче наш єдиний, Нашу маму збережи,
Її кожну мить й годину у своїх руках держи.

Одаруй їй здоров'ям, в смутку завжди потішай,
В тяжкій праці повсякчасно все життя благословляй.
Дай, щоб любя наша ненька довгі роки прожила,
І здорова, і весела, всім на радість нам цвіла!

Діти танцюють вальс

ДОДАТОК

ПІСНЯ ПРО МАМУ

Ти моя мила, ріднесенька,

Дуже тебе я люблю.

І цю весняну пісеньку

Я тобі, мила, дарю.

Приспів:

Мамо, ти наймиліша,

Ти найгарніша, любя моя.

Мамо, ти моє сонечко,

Зірочка ясна, радість моя.

Нічка буває безсонною,

Дума матуся про нас.

Щоб і синочку, і донечці

Добре було повсякчас.

Приспів

Я побажаю тобі добра,

Щастя і радісні дні.

Будь ти зі мною завжди в житті,

І усміхайся мені.

Приспів

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутрім В. Від осені до літа святам радіють діти: сценарії календарних свят для учнів початкової школи / В. Бутрім. - Київ: Шкільний світ, 2009. - 110 с.

2. Бутрім В. Сценарії веселих свят для батьків і для малят / В. Бутрім. - Харків: Видав. група "Основа", 2005. - 173 с.

3. Свята. Весняна палітра / упоряд. Л. Шелестова та ін. - К.: Шкільний світ, 2011. - 127 с.

4. Талановиті діти Львова [Електронний ресурс] . - Режим доступу : <http://ledi-di.ucoz.ua/>.

5 Під час розробки заходу використані авторські вірші

О.І. Бугрій,

учитель початкових класів Франківського навчально-виховного комплексу I-II ступенів Чорнобаївської районної ради

СІМЕЙНИЙ УРОК

РОЗРОБКА РОДИННОГО СВЯТА ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ

Мета: формування розуміння необхідності вдосконалення моральних відносин у сім'ї, сприяти вихованню здорового способу життя, умінню мобілізувати розумові й фізичні здатності хлопців, ділити радість із однолітками, батьками, учителями; розвивати навички та вміння характеризувати свою поведінку в сім'ї, наводити приклади сімейних свят і традицій, розв'язувати ситуативні завдання; виховувати такі соціальні якості, як почуття патріотизму, поваги до своєї родини, терпимість, толерантність.

Перебіг заходу

Пісня "Родина" (слова В. Крищенка, музика О. Злотника)

Вчитель. Шановна, дорога родино! Ми всі, присутні в цьому залі - це одна велика родина - батьки, діти, вчителі. Ми родина з того дня, як пролунав для нас перший дзвоник, з тих пір, як уперше ми переступили шкільний поріг. Поріднила нас усіх школа. Недарма ж у школі ми й сьогодні проводимо наше свято "Сімейний урок"

Прекрасно, коли в сім'ї панує мир і злагода, взаєморозуміння і повага, кохання і вірність, теплота і затишок. Я вірю, що кожна наша сім'я володіє цим скарбом тепла сімейного вогнища. Залишіть усі турботи й справи за дверима цього залу і разом зі своїми дітьми постарайтеся сьогодні відпочити.

Колись тата й мами були дітьми і теж ходили до школи. Зараз ми проведемо уроки для батьків і дітей. Їх буде 6.

Тож давайте, шановні батьки, сядемо за парти разом зі своїми дітьми.

Пісня "Моя сім'я"

Виступи учнів:

- Школо, школо - вулик ти дитячий.
Ну, а діти, як бджолиний рій.
Вчатьсь тут, і ідуть сюди терпляче,
І беруть початок з нього свій.*
- В житті кожен робив перший крок,
Сьогодні ти в школу ідеш на урок.
А що ідеш ти, то робиш кроки
- Отак і вийдеш у світ широкий.*
- Із слова починається людина,
Із мови починається мій рід.
Моя ласкава, мамина, єдина
- Щебече соловейко на весь світ.*
- Коли м'який, ласкавий, тихий вечір
Лягає спати у траву шовкову
Сон ніжний землю обійма за плечі
- Тоді я чую неньки коліскову.*
- Я хочу вирости такою,
Щоб всі могли гордитись мною.
І ти в невидимі світи,
Де горизонти й вертикалі
Ведуть нас в невідомі далі.*
- Та лише відчую тушу в нім,
Я повертаюсь знову в дім,
Де п'яно пахнуть чорнобрювиці,
Троянди квітнуть в квітнику.
Яке ж прекрасне це дитинство,
Як добре, що я тут живу.*
- Дружній доме, рідна світлице,
Незабутнє чудо на землі.
Де дитинства й юності столиця,
Гавань, від якої кораблі
Ідуть у море, у житейські будні,
А воно приваблює, шумить.
І здолавши кілометри трудні,
Повертаються, щоб серцем відпочить*

- В школі в нас нового є багато:
Заняття і класи стали не такі.
І в школу йдемо всі ми, як на свято.
Завжди на витієки і на підйом легкі.*
- В світі білому єдине
Як і Дніпрова течія,
Оце вогнище родинне -
Школа наша і сім'я.*

Учитель. Перший урок - малювання. Ви повинні колективно намалювати портрет своєї родини: син або дочка малюють тата й маму, а батьки - своїх дітей.

Ведучий роздає папір і фломастери. Звучить музика. Виконання завдання. Вивчивши малюнки, журі демонструє присутнім найкращі роботи.

Ведучий. А зараз перевіряємо домашнє завдання. Додому вам заздалегідь було роздано запитання анкети.

Анкета для батьків

- Скільки часу протягом дня ви приділяєте своїм дітям?
- Де і як ви любите проводити з ними вільний час?
- Як діти допомагають вам?
- Який останній кінофільм ви дивилися зі своїми дітьми?
- Чи пишаєтесь ви своїми дітьми?

Ведучий. Шановні батьки, незадовго до нашої зустрічі майже на такі ж запитання відповідали ваші діти. Пропонуємо вашій увазі їхні відповіді.

Анкета для дітей

- Чи багато часу ти проводиш із татом і мамою?
  - Де і як ти проводиш вільний час?
  - Який останній кінофільм ти дивився зі своїми батьками?
  - Чи допомагаєш ти мамі й татові?
  - Що тобі найбільше подобається у твоїх батьках?
  - Чи пишаєшся ти своїми батьками?
  - Якби ти був чарівником, що б ти зробив для них?
- Ведучий зачитує відповіді дітей на запитання анкети.
- Ведучий.** Отже, батьки почули відповіді своїх дітей на запропоновані їм запитання і, звичайно ж, і ще більше довідалися їхню думку про себе. А зараз послухаємо відповіді батьків.

Ведучий зачитує відповіді батьків

Музична перерва.

Ведучий. Другий урок у нашому розкладі - рідна мова. На сцену запрошуємо 2 команди. Перша - 4 мами й 4 тага друга дівчатка

Завдання: всі рядки вірша поділені на частини. Перші слова кожного рядка записані ліворуч, а продовження - праворуч, на окремих смужках паперу. Смужки переплутані. Вам потрібно розкласти смужки правильно, щоб кожна виявилася на своєму місці за змістом:

Родина, рід...

*Які слова святі!
Вони потрібні кожному в житті.
Бо всі ми з вами ніжні гілочки,
На дереві, що вже стоїть віки.
Це дерево-наш ставний родовід,
Це батько. Мати, прадід твої і дід...
Родинного вогнища - щедре тепло
Димів не пропустить, не спалить крило.
В далекій, як небо, дорозі воно
Зорею причалу людині дано.*

Ведучий. А далі у нас незвичайний урок - "Спортивна рибалка".

Відомо, що рибалки годинами можуть сидіти на березі, чекаючи, поки клюватиме. Але наш конкурс буде залежати не тільки від везіння. Головне в ньому - спритність кожного рибалки. Завдання конкурсу: із цебра з водою кожному гравцеві потрібно ложкою по черзі перекинути в тарілку по одному плаваючому сірнику - "рибці". Кількість сірників дорівнює кількості гравців. Яка з команд упорасться швидше, та й стане переможцем.

Умови виконання:

- Хто більше наносить води за 1 хв.
- Склянку з водою нести вдвох
- Сірники покласти на плечі. Бігти, хто перший.

Звучить музика

Весела перерва (смішинки про шкільне життя)

- Тихше! - говорить учитель. - Щоб чути було, як муха пролетить.

Всі одразу замовкають. Через хвилину Петрик, втративши терпіння, пошепки запитують:

- Іване Дмитровичу, а коли ж Ви муху випустите?
- Тато, у нас в школі був урок праці.
- Ну і що?
- Ми розлили банку клею, вчителька йшла, покосовзулася, впапа і приклеїлася.
- Ну ви хоч її віддерли. - Так, дехто навіть по три рази. Ведучий. Наступний наш урок - контрольна з математики.

Контрольна робота з математики. (Витягують запитання).

1. Одиниця часу, що дорівнює 7 дням. (**Тиждень**)
2. 7 героїв української народної казки "Ріпка". (**Ріпка, Дід, Баба, Внучка, Жучка, Кицька, Мишка**).
3. Сьомий місяць року. (**Липень**)
4. Яке свято відзначається 7 січня? (**Різдво**)

Учитель. На сцену запрошую дві команди по десять осіб - одна складається з батьків, а інша - з дітей. Кожній команді даємо планшети з написаними на них цифрами: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Пропонуємо вам вирішити арифметичний приклад. Учасники команди, у яких на планшетах написано потрібні для складання відповіді цифри, виходять уперед.

Ведучий. Далі у нас урок трудового навчання.

Спочатку ми пропонуємо двом командам відповісти на "смачні запитання" (команди відповідають, дотримуючись черговості):

- Зварені у воді фрукти. (**Компот**)
- Делікатес із кабачка. (**Ікра**)
- Страва, приготована за участю корови й курки.

(Омлет)

- Східна страва, яка на торжествах унічується головою барана. (**Плов**)

- Макс-тістечко. (**Торт**)
- Абрикос, що оголосив сухе голодування. (**Курага**)
- Улюблена їжа жителів острова Чунга-Чанга. (**Кокоси і банани**)

- Фрукт, який обожнюють боксери. (**Груша**)

- Фруктовий кефір "не по-нашому". (**Йогурт**)

Ведучий. Продовжимо наш урок трудового навчання конкурсом "Зробимо своїми руками".

Кожен учасник зараз отримає вузькі смужки паперу і клей. Завдання: за 1 хвилину склеїти різнобарвний ланцюжок. У кого він виявиться найдовшим, той і переміг.

Звучить музика

Ведучий. Ми одержали незвичайну пошту. Діти надіслали нам листи з тих далеких років, які чекають їх попереду. Ми знаємо, шановні батьки, що кожному з вас хочеться заглянути в майбутнє ваших дітей. Зараз ви одержите листи дітей і прочитаете їх.

(Звучить запис пісні "Прекрасное далеко" з кінофільму "Гостя з майбутнього", а в цей час батьки читають вручені їм листи.)

Мовленнєвий тест "Які ви батьки"

Ведучий. Останній урок у нашому розкладі - урок музики. (Учасники свята дають невеликий концерт для батьків.)

Ми від серця Вас вітаємо,

Ласки Божої бажаємо,

Море вітри від дітей,

Зиску з будь-яких ідей.

Хай доля шле добро любов і щастя.

Мице здоров'я, море благ земних!

В дарунок пісня "Треба мріяти завжди"

Учитель. Ну от і все. Наш сімейний урок п і дійшов до кінця. Тепер ми - родина. Будемо завжди разом радіти з успіхів і сумувати з невдач, разом працювати і відпочивати, разом рости і розумнішати. На завершення нашої зустрічі хочу подякувати вам шановні батьки за те, що ви завжди підтримували клас у всіх справах і починаннях.

Шановні батьки, пам'ятайте!

1. Тільки разом у співпраці зі школою та громадськістю можна досягти результатів у вихованні й навчанні ваших дітей.

2. Обов'язково постійно цікавтесь розвитком, навчанням і поведінкою вашої дитини. Для цього відвідайте заняття, батьківські збори, зустрічайтесь з класним керівником і вчителями школи.

3. Щоденно цікавтесь навчанням дитини. Радійте успіхам разом з нею, допомагайте їй. Не дратуйтеся через невдачу, що спіткає дитину, не карайте і не ображайте її гідності, а допоможіть зрозуміти і усвідомити помилки і загартуйте її силу допомогою і розумінням.

4. Привчайте дитину до самонавчання й до самоконтролю у виконанні домашніх завдань і обов'язків. Надавайте розумну допомогу у їх виконанні. Важливо викликати інтерес до навчання, але не муштрою і силою, а добрим словом, підтримкою, порадою, терпінням і ласкою.

5. Сприяйте тому, щоб дитина сформувала в собі активну життєву позицію: брала участь у всіх класних і шкільних заходах. Цікавтесь планами дитини щоденно. Допоможіть підготуватися до шкільних заходів. Беріть участь у цікавих справах дитини.

Кажуть, якщо у родині мир і злагода, то таку домівку не покидають ангели. Дорогі мої діти, в Біблії є слова: "Сивина - то пишна корона". Поважайте своїх свичолих бабусь і дідусів, черпайте із чистого джерела їхньої мудрості. Любіть тих, хто виносив вас під серцем мам, слухайте порад і керівництва батька. З повагою ставтеся до старших і піклуйтеся про молодших братів і сестер. І головне - любіть один одного. Щоб кожен, хто хоч один раз зустрівся з вашою родиною, міг сказати: "Цьому сімейному кораблю не страшні ніякі життєві шторми". Тож ростіть добрими, вмійте любити і берегти своє найрідніше. Пам'ятайте, що наша історія - це наше коріння. Ми будемо сильні і непереможні, якщо всі знатимемо і будемо берегти свою історію, щоб не загинули ми, як відламані гілочки. Тож будемо жити так, щоб нами гордився наш рід, пишались наші батьки.

Ведучий. А тепер, коли всі уроки закінчено, конкурси відбулися, ми сядемо за столи і покуштуємо пироги й булочки, здобні ватрушки, цукерки й тістечка. Все це приготували до сьогоднішнього дня мами й дочки. А тати й сини пригощають учасників нашого свята морозивом. Смачного всім!

(Звучить музика.)

Ведучий. Подякуємо тим, хто нас так смачно нагодував. (Оплески). Дорогі друзі! Дякуємо вам за те, що прийшли до нас, і сподіваємося, що ми з вами ще не раз зустрінемося в цьому залі. До нових зустрічей!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі: навчання історії в школі: Монографія / К. О. Бабанов. - Запоріжжя: Просвіта, 2000 - 160с.
2. Освітні технології: навч.- метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кітченко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. - К.: А. С. К., 2001. - 256с.
3. Падалка О. С. та інші. Педагогічні технології / О. С. Падалка. - Київ: Укр. енциклопедія, 1995. - С. 129.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. - Київ: Абрис, 1997. - 98 с.
5. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика / О. Г. Ярошенко. - Київ: Партнер, 1997. - 193 с.
6. Українська педагогіка [Електронне джерело]. - Режим доступу: <http://ukped.com/vihovni-zahodi/1626-rodinne-svjato-tato-mama-ja-razom-mi-simja.html>

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОШУК ОСВІТЯН ЧЕРКАЩИНИ (фотоколаж виставки)

